



GABÁNYI JÁNOS
MAGYAR VÁRAK
LEGENDÁI

I. KÖTET





MAGYAR VÁRAK
LEGENDÁI



NEMZETI KÖNYVTÁR

690 11

308802

MAGYAR VÁRAK LEGENDÁI

Írta
GABÁNYI JÁNOS

I. kötet



MTAK

0 00031 97800 2

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

508606

Megjelent a Művelődési és Közoktatási Minisztérium
támogatásával

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

ISBN 963 05 6694 x összkiadás
ISBN 963 05 6695 8 I. kötet

Kiadja az Akadémiai Kiadó, Budapest
A reprint kiadás az első kiadás (Szent István Társulat, 1924)
alapján készült

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1994

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat igazgatója
A nyomdai munkálatokat az Akadémiai Kiadó és Nyomda Vállalat végezte
Budapest, 1994

Nyomdai táskaszám: 22701
Megjelent 18,24 (A/5) ív terjedelemben

Printed in Hungary

M. TUD. AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
Könyvtár 6.756/19 34 sz.

DÉVÉNY.*



KÁRPÁTOK hatalmas koszorúja, mely Báziás környékén kezdődik és az egész történelmi Magyarországot gyönyörű ívben körülfogja, utolsó keskeny, de vadregényes és hosszú nyúlványát abba a sarokba bocsátja, ahol a Morva határfolyó a Dunába küldi hullámain. Itt Pozsony és Dévényujfalu között a Kis-Kárpátok mintegy 12 kilométer hosszú erdős, illetve szőlőkkel beültetett hegyeinek hátai meglehetősen meredeken, sőt itt-ott falszerűen esnek alá a két folyó partjaihoz s mintegy farkasszemet néznek a Duna túlsó oldalán emelkedő Hainburgi hegyekkel, amelyeknél már az Alpesek birodalma kezdődik. Abban a szögletben, ahol a Morva és a Duna egyesülnek, ijesztően meredek kúpon hatalmas várromot látunk, amely mellett ott büszkélkedik Magyarország ezer éves fennállásának nagyszerű hirdetője. A rom és a millenniumi emlék úgy tűnnek fel a dévényi hegyen, mintha őrt állanának Magyarország kapujánál, odakiáltanak a nyugat és észak felől közelledő ellenségnek: «Eddig és ne tovább!»

Ott, ahol a Duna és Morva hajjai egyesülnek, már a Krisztus utáni X. században hatalmas vár állott. Szvatopluk morva-szláv fejedelem, Devojna nevű unoka-

* Pozsonytól nyugatra a Duna és a Morva összefolyása közelében.

húgát küldötte oda, aki tiszta volt, mint a lilium és szelid, mint a fehér galamb.

— Menj, leányom, a tiéd a vár. Minden épületével és hozzátartozóságával... Szentéletű tudós papjaink megjósolták, hogy birodalmam addig fog állani a mostani fényében, amíg ez a vár az enyém lesz, a vár pedig addig marad a Morva-szláv birodalom határai között, amíg te, édes gyermekem, hajadon maradsz. Vigyázz tehát, őrizd meg szíved nyugalma, fékezd esetleg mutatkozó indulataidat és ha véletlenül olyan férfi közelné hozzád, aki kezed után áhitozik, utasítsd vissza, mert ha igent mondasz, elveszítlek tégedet, elveszítem a várat és vele egész birodalmamat...

— Királyom és bátyám! Az én szívembe soha sem fog belerajzolódni férfi képe, az én vágyaim nem földi vágyak. Te tudod legjobban, hogy csak az elmélkedésben és imádkozásban találom boldogságomat. Ne félj tehát! Devojna vára a tiéd marad, az én tisztaságom megtartja azt számodra.

Szvatopluk meghatva csókolta meg húga homlokát és útnak indította őt a határszéli várba.

Teltek, múltak az évek. Devojna valóban áhítatba merülve és a túlvilági boldogságról elmélkedve töltötte napjait, tükörbe sohasem pillantott és így nem vehette észre, milyen gyönyörű, milyen tökéletes szépségű leánnyá fejlődött. Koromfekete haja, mint valami sötét keret fogta körül hófehér arcát, nefelejts kék szemeiből, piros ajkainak gyermekies mosolygásából a szüziesség lágy sugarai állandó verőfényként törtek elő. Királynői termete szinte követelése, hogy tulajdonosa ne maradjon egyedül, hanem boldogítson egy életerős, daliás férfit.

Devojna mindezekről nem tudott semmit. Gondolataiba merülve, nagyon keveset beszélve járt-kelt a vár és a környék szegényei között, akik úgy tekintették őt, mintha a földre szállott angyal volna.



DÉVÉNY.

Szvatopluk, aki már kifáradt az uralkodásban, boldog mosollyal és megnyugvással gondolt Devojnára, mint országa megtartójának legtökéletesebb biztosítékára. Midőn halálának közeledését érezte, még egyszer meglátogatta hűgát, reszkető kezekkel megáldotta őt és szemeit az ég felé emelve, mondá:

— Megáldlak téged, édes gyermekem és nyugodtan hajtom fejemet örök nyugalomra, mivel tudom, hogy amíg te élsz, hatalmas birodalmam összeomlani nem fog.

Devojna térdre ereszkedett fejedelmi bátyja előtt s könnyező szemekkel csókolva meg annak kezét, remegő hangon válaszolt:

— Úgy van, bátyám! Birodalmadnak bennem van a legnagyobb erőssége! Pusztuljon el bár nyomorult életem, de fogadalmamat sohasem szegem meg...

Szvatopluk érzékeny búcsút vett hűgától, visszatért Prágába, ahol nemsokára megbetegedett. Fiait összegyűjté ágyához s a lelkükre kötötte, hogy ne viszálykodjanak, mivel kelet felől sötét felhők tornyosulnak és csak az egység lehet az, ami a Morva-szláv birodalmat az esetleges végromlástól megmenti.

— Különösen vigyázzatok arra, fiaim, hogy Devojna kisértésbe ne essék, mert ha ő szeretni talál, vára elvész és vele pusztul el birodalmam is.

Azután csendesesen elszenderült és nem is ébredt fel többé.

Temetés után fiait rabul ejtette a pártoskodás ördöge. Már-már háborút kezdettek egymással, amidőn egyszerre beteljesedett apjuknak látnoki sejtése. A Vercekei-hágó tetején megjelent egy kemény tekintetű ősz vezér, akit sok ezer acélkarú vitéz levante követett. A vezér letekintett a távol ködében kezdődő rónaságra és imigyen szólott fiához:

— Adjunk hálát ősi istenünknek, hogy ide vezé-

rejt minket seregünk és népünk élén. Amit látunk, az legyen a mi országunk, az legyen a mi hazánk, az évek és évezredek sokaságán át.

Leccsatolta kardját oldaláról.

— Fiam! Én már öreg vagyok! Neked adom át ezt a kardot, amelyet eddig becsülettel viseltem, legyen ezután a tiéd! Ezzel a karddal övezd oldalodat és végezd el a honfoglalás nehéz munkáját...

Az ifjú vezér levette sisakját fejéről és meghatva hajolt meg atyja áldó kezei alatt.

Azután hős csapataival együtt mint a szélvész megindult, leereszkedett a rónákra, megverte vagy meghódította az ott lakó idegeneket és azután Zoárd, Kadosa, Huba és Bors alvezéreit a Duna mentén nyugat felé küldötte.

Egy napon hirnök jelent meg Devojna előtt. Szvatopluk idősebbik fia küldte Prágából.

— Mit kívánsz? — kérde a hajadon.

— Urnóm, borzalmas veszély fenyegeti országunkat! Keletről nagy és harcias nép gyors lábú paripákon száguld a hegyek gerincéről a síkságon át és mindent elsöpréssel fenyeget! A hegység hatalmas koszorúja között már csak a mi országunk hegyentúli részei hiányoznak nekik, de úgy látszik, hogy a hódító mindent el akar foglalni a Kárpátok ormain belül. Övék lesz Pannonia is! Szvatopluk király idősebb fia, Vratiszlav esdve kér téged, királyi urnóm, acélozd meg szívedet, tartsd meg fogadalmadat és ne engedj senkit oly közel magadhoz, hogy a csábító szavait meghallgassad! Te vagy egyedüli reménységünk, ó Devojna, segíts rajtunk!

A gyönyörű leány mosolyogva válaszolt.

— Mondd meg Vratiszlavnak, hogy Devojnában bízhatik! Hajadonságának feláldozását nyomon követi halála. Királyi nagybátyámnak tett eskümhöz a sírig hű leszek...

Azután jöttek más hírnökök is. Fáradt paripákon érkeztek kelet felől. Nagyszerű regéket meséltek, ami tiszta valóság volt. Elmondották, hogy a hódító magyarok, Attila ivadékai, Árpád vezérük alatt olyan vitézül harcolnak, hogy még a legerősebb harcos seregek sziklafalát is áttörik. Ahol megjelennek, mindenkit legyőznek, vagy lovagias bánásmóddal megnyernek maguk részére. A férfiak egytől-egyig kemény leventék, akik vágató tüzes lovaikon még a női szíveket is meghódítják. Szemükben harci láng, karjaikban az acél keménysége, keblükben forró és szerető emberi szív dobog. Délcegek, mint a nádszál, vagy a távoli Morva hegyek büszke fenyői

Midőn Devojna ezeket a híreket hallgatta, csodálatos elváltozást kezdett érezni lelkivilágában. Ő, aki immár tíz éve élt várában, csak most kezdte érezni, hogy a nőnek másféle sejtelmei, vágyai és gondolatai is lehetnek, mint az eszményi dolgokkal való foglalkozás, a túlvilágiakon elmélkedés és a jótékonyág. Gondolatvilágának átalakításához hozzájárult az is, hogy egy reggel — hosszú lelki tusa után — betekintett abba a tükörbe, amelyet Szvatopluk még azelőtt vastag bársonnyal bevonatott, mielőtt Devojna a várba költözött volna. A vár úrnője nyugtalan érzésekkel gondolt a daliás magyar vitézekre és mint az alvajáró vagy a rossz útra induló, halkán odalépett a tükörhöz s hirtelen föllebbentette arról az immár beporosodott bársonyt.

A legtökéletesebb női szépség állott vele szemben. Devojna meglepetve nézett a nagy üveglapra, mely — bár jéghidegen, de mégis titokzatos melegséggel — ezt suttogetta neki:

— Szép vagy! Gyönyörűséges vagy! Neked nem szabad elhervadnod az örök hajadonság rideg korlátaiban!...

Devojna sietve lefedte a tükröt; újból magába mélyedt. Magára öltötte úti köntösét, lement szegényei

közé és így megkísérelte a — vezeklést. De ez már nem sikerült neki! Ettől a naptól kezdve minden nap tekintett a tükörbe, mindennap örömmel hallgatta annak néma vallomását és vére néha tombolni kezdett ereiben. Valami kimondhatatlan vágy fogta el, hogy a magyarokat megismerje.

— Csak egyetlenegy vitézt abból a bátor népből! Csak egy pillanatig láthatnék egyet közülök, akkor szívesen össze is törném ezt a tükröt és tovább élném remete-életemet...

Ámde a sors könyvében másképen volt megírva.

Egy napon a Duna mentén ellenséges lovasság érkezett a várhoz. Mint a szélvész, vagy mint a vulkánból kitörő láva. Nehány perc alatt körülvették a várat a Morvától a Dunáig. A maroknyi várőrség gyáva félelmében még csak meg sem kísérelte az ellenállást, azonnal kitűzte a fehér lobogót és lebocsátotta a hidakat. Devojna érezvén forrón szeretett hazája romlását, mindent elkövetett, hogy katonáit a védekezésre reábirja, de fáradozása hiábavaló volt. A nyomorult árulók elkövették vele azt az istentelen merényletet, hogy megkötözték, száját betömték és elzárták egy sötét kamrába. Egy jó érzésű katona, aki úrnőjéhez a legbensőbb hűséggel ragaszkodott, nem volt képest ezt a gatzettet sokáig nézni. Észrevétlenül átosont az ellenség táborába.

— Mit akarsz? — kérde tőle a őrszem.

— Vezess vezéredhez — felelte határozottan a hűszolga.

Nehány perc múlva Zoárd előtt állottak.

A vezér, ez a fenséges nyugalmú, hatalmas termetű kemény magyar, olyan hatást tett a szláv katonára, hogy ez térdreborult előtte.

— Kelj föl és beszélj!

— Uram, vezérem, siess a várba! Már láthatod a fehér zászlókat, a megadás jeleit. A hidak le vannak bocsátva! Én érzem, hogy te, hatalmas vezér, nem aka-

rod az ártatlanok halálát, azért kérlek, siess! A vár őrsége fellázadt és megkötözte annak szelid és jóságos úrnőjét. Ott vergődik az egyik kamrában.

Zoárd vezér haragosan rántott egyet párduckakagányán, sietve föltette drága sisakját és komoran mondá:

— A becstelenek! Így bánnak egy védtelen nővel! Ezt megkeserülük! Vezess azonnal úrnődhöz!

A szerencsétlen Devojna valóban ott fetrengett a legborzalmasabb lelki kínok és testi szenvedések közepe a vár egy sötét kamrájában. Könnyei patakzottak és fohászkodott a megváltó halálért. Félóra múlva lépteket hall. Azután valaki felszakítja az ajtót. A nap sugarai bevilágítanak. Devojna kétség és remény között tekintett a belépőkre. Ott állott előtte titkos álmainak megtestesült alakja, a daliás magyar vezér! Devojna szíve hangosan dobogott. Egy pillanat alatt érezte, hogy ez a találkozás életének legfeledhetetlenebb és legszebb órája, de neki egyúttal — halálát is jelenti! Hogy miért, azt még nem tudta...

Zoárd elbűvölve szemlélte a megkínzott teremtet. Intett a körülötte levő magyar vitézeknek.

— Azonnal oldjátok fel kötelékeitől! A szájába tömött kendőt vegyétek ki!

Azután odaszólt a mellette remegő szláv várkapitányhoz.

— Az a várórség, amely ilyen gyáva gáztettre képes, nem érdemli meg a kegyelmet! Te foglyom vagy! Állítsd az őrséget az udvarba! Fegyvereiteket vitézeim elszedik. Ítéletemet később mondom meg! Távozz és teljesítsd parancsomat! Félóra múlva ott leszek!

Amíg a vezér szigorú parancsát kiadta, addig Devojnát feloldották kötelékeiből. A leány néhány pillanatig fölemelt fővel tekintett Zoárdra, azután önkéntelenül leomlott lábai elé. Zoárd meglepetve tekintett Devojnára és intett a jelenlevőknek.

— Távozzatok!

Azután gyöngéden fölemelte a remegő hajadont.

— Ne félj, úrnőm! A magyarok sohasem bántják még a védtelen férfit sem, ha csak az gaztettet el nem követ, a nőt azonban a magyarok lovagiassága védi!

Devojna, aki férfi ajkairól még ilyen szavakat sohasem hallott, Zoárd segítségével lassan felkelt. Szólani nem tudott. Zoárd minden vére szívére tódult. Két kezével megragadta a leány két kezét s néhány pillanatig megigézve tekintett annak gyönyörű kék szemébe. Devojna némán, szinte átszellemülve adta át magát annak az édes, fájó érzésnek, amit még eddig sohasem ismert. Azután szemeiket önkéntelenül mindketten lezárták és ajkaik némán összeforrtak. Ők maguk sem tudták, hogy történt az, mit cselekedtek. Hanem ez a szinte öntudatlan forró csók összekapcsolta sziveiket.

A folyosón léptek hangzottak.

Devojna és Zoárd kibontakoztak egymás karjaiból. A férfi csendesén suttopta :

— Te leszel az én életem hű kísérője annak rögös útjain. E perctől fogva jegyesem vagy... Most pedig bocsáss, mert aljas várőrséged fölött ítéletet kell mondanom...

Zoárd eltávozott, a nő egyedül maradt. Átment ágyas szobájába és onnan letekintett a vár udvarára. Láta, amint az igazságos magyar vezér minden nagybbrangú parancsnokot kiléptet a sorokból és hogy — készítik a vérpadot. A leány szívét mérhetetlen borzalom hatotta át. Bár a szerelem teljesen hatalmában tartotta őt, de azért hirtelen föllángolt lelkében fogadalmának emléke és annak a jós által közölt minden szörnyű következménye...

Midőn az első áruló feje legördült, Devojna irtózáttal lépett vissza az ablaktól és lerogyott nyoszolyájára. Szemeit kezeivel letakarta. Kimondhatatlanul szenvedett. Hogy mennyi ideig volt ebben a helyzetben, ő

maga sem tudta, de egyszer csak úgy érezte, mintha valaki megérintette volna. A leány rémült ijedtséggel tekintett föl. A nagyon homályos szobában elborzadva látta maga előtt — nagybátyját Szvatoplukot, aki jobb kezét fenyegetően emelte föl. A szerencsétlen leány néhány pillanatig megigézve, halálsápadtan nézett a kísértetre, mely azután eltűnt...

De már későn! Devojna irtózatossá sikoltással ugrott fel, odarohant szekrényéhez, föltépte annak ajtaját, ki-rántotta onnan mérgezett törét, teljes erejével szívébe döfte, azután üveges szemekkel lerogyott...

Néhány perc múlva belépett Zoárd. Valami megmagyarázhatatlan balsejtelemmel kereste jegyesét. Midőn annak ágyas szobájába belépett, egy ugrással ott termett a szeretett leánynál, ölébe emelte, szemeit és arcát csókjaival borította s könnyezve kiáltotta:

— Csak egy szót, csak egy szót még Devojna! Életem reménysége!

De a leány örökre hallgatott, arcán a megdicsőültek szelíd mosolyával...

A magyar vezér azután a nyoszolyára fektette összetört boldogságát, sisakját leemelte és mélyen meghajlott fővel mondá a lassanként őt körülvevő magyar alvezéreknek:

— Adassék meg minden tisztesség ennek a leánynak, aki egymaga hősebb volt, mint a szláv-morva birodalom összes katonái együttvéve!... Mert tudjátok meg, hogy a magyar még az ellenségben is tiszteli a lelki nagyságot!

...Igen, így történt! Devojna megszegte a fogadalmát és ezzel a szláv-morva birodalom hegyentúli részeinek halálát okozta. A vitéz magyarok meghódították Szvatopluk országát, de kegyeletből azt a várat, ahol a tragikus eset történt, már tíz évszázad óta Devojna nevééről Dévénynek nevezik...

SZOMOLÁNY.*



SZÉPSÉGES várkisasszony ott állott a vár ablakánál.

Ellevényi Ilonka.

Bánatos kék szemeinek sugarait a messze távolba irányította, ahol a Vág folyik. Egyszer csak porfelleget lát. Nemsokára feltűnik egy lovas alakja, aki messze elől vágat a lassanként kibontakozó galambszürke-mentés lovascapat élén. A leány az ijedtségtől megdermedve fordul édesatyjához, Ellevényi Péter várnagyhoz :

— Atyám, jön az ellenség!

Az öreg felugrott. Odalépett az ablakhoz s megsimogatta lányának hófehér pártával díszített gyönyörű szőke haját. Piros mentéjét nyugodtan megigazította.

— Hadd jöjjenek, kis leányom. *Azok* ezt a várat sohasem fogják bevenni.

Amint az utolsó szót kimondotta, már kopogtak is a várterem ajtóján. Mécsey aludvarbíró lépett be.

— Kegyelmednek tisztelettel jelentem, hogy Ocskay László ezredes Rákóczi huszárjainak élén a vár átadását követeli.

— Mondd meg neki fiam, hogy amíg én élek, a várat nem adom fel!

Mécsey elment.

— Hm, — mormogta Ocskay ezredes, midőn a választ megkapta. Hát hiszen majd meglátjuk, Ellevényi

* Nagyszombattól északnyugatra mintegy 20 km., a Kis-Kárpátokban.

uram! Ha tekegyelmed ismeri Szomolányt, én is ismerem, mert hiszen sok kupát üritettünk egymás egészségére a vár falai között! Igaz, hogy az már régebben volt. No nem baj. Azaz hogy — és itt elkomolyodva törölte le izzadt homlokát — mégis csak baj van. Lovassággal nem lehet várat bevenni.

Behívta Peterdy József hadnagyát.

— Nosza édes fiam, rugtass át Bercsényi fővezér uramhoz és jelentsd neki, hogy a várnagy nem adja fel Szomolányt. Ajánlom tisztelettel való szolgálatomat őkegyelmének és kéretem, küldjön ágyúkat és talpasokat is.

Hanem hát Peterdy nem járt sikerrel. Semmit sem hozott. Az ágyúkra és a gyalogosokra Bercsényinek is szüksége volt, hogy megfelelően felkészülve fogadja Heister generális uramat Pozsonyból.

Ocskay arcát elborította a harag. Felugrott és hátrattett kezekkel izgatottan járt alá és fel sátrában. Gyönyörű termete mintha még magasabbra nőtt volna. Üstökét meg-megrázta, bajuszát idegesen pedergette. Majd megállott a szótlanul várakozó Peterdy előtt, kemény tekintetét rászögezte és csak ennyit mondott:

— Azért a vár mégis a miénk lesz! Küldd be fiam Csajkay kapitány urat...

Szomolány vára alatt ezen az estén nagy sürgés-forgás volt. A vak sötétségben száz meg száz Ocskayhuszár állta körül a várat és nesztelenül rakta fel a falakra a kötélhágcsókat. A komor bátyák teljesen őrizetlennek, szinte kihaltak mutatkoztak. Éjfél tájban egy fénycsóva jelezte, hogy az ostrom megkezdődik. Ocskay katonái mint valami láthatatlan rémek rohantak fel a hágcsókon, az egyiken legelül maga a vitéz ezredes. Eljutottak egészen a várfokáig, itt azonban vad ellenállás lepte meg őket. Ellevényi emberei nem aludtak! Jól tudták ők, mi készül s csak arra vártak, hogy

Ocskay huszárai védtelen helyzetbe, a hágcsókra kerüljenek. A harc rövid és véres volt. A kötelek nagyrésze elszakadt és a létrákon levő huszárok a mélységbe zuhantak. Akik pedig már elérték a bástyák felső szegélyét, a várnagy fogságába kerültek.

Ellevényi asztalánál ülve nyugodtan várta az ütközetről szóló híreket. A gyertyákat már többször is lekoppanította, amikor egyszer csak feltárult az ajtó és egy kardnélküli délceg foglyot vezettek elébe. Épen éjfél lehetett. Ellevényi felugrott. Szemeit megdörzsölte, mert nem akart nekik hinni.

— Ocskay László!... Így kell látnom tekegyelmedet?! Adjátok oda a kardját az ezredes úrnak és távozzatok!

Ketten maradtak a szobában, Ocskay és Ellevényi.

— Kegyelmed nagyon rossz útra tért, mikor Rákóczi seregeihez szegődött. Fáj nekem, hogy egy ilyen vitéz katonát így kell magam előtt látnom. Ha megígéri kegyelmed, hogy nem fog elillanni, akkor szabadon járhat-kelhet a várban, különben nem felelek a fejéért. Egyébképen minden reverenciát megadok tekegyelmednek, mert tudom, hogy kitűnő minőségű és nagy tudású katona. Ne temporizáljon tehát tekegyelmed, vesse el magáról a gyalázatot...

— Engedjen szabadon, Ellevényi urambátyám! — kiáltott fel a fogságbaesett vezér —, tudom én, hogy mit csinálok! Hazámat szeretem és épen ezért esküdtem hűséget nagy jó uramnak, Rákóczi fejedelmünknek. Az ő ügye szent, igaz és becsületes. Serege dicsőségesen harcol Vereckétől Nagyszombatig, Nagykállótól a Dunántúlra és Erdély hegyeiben is. Nemsokára miénk lesz az egész ország és nem kell többé Leopoldus hadainak erőszakosságait túrnunk. Nem értem kegyelmedet, hogy mint jó magyar ember miért marad a császár szolgálatában, hiszen kegyelmed is még eddig

éjjel-nappal talpon állt a jóhírért, névért, a szép tisztességért...

Ellevényi komor arccal figyelt a fiatal férfi hazafias beszédére. Végigsimította hosszú ősz haját. Egy ideig hallgatott, majd nyugodtan odalépett Ocskay elé:

— Hát iszen, ha igaza volna tekegyelmednek! Akkor talán... De lássa, Rákóczi serege ma már nem az, ami akkor volt, mikor Zavatkánál átlépték az ország határát. Csapatai egyremásra térnek vissza a császári seregbe. A vezérek egymásközt tusakodnak. Sok pecsétik vannak nekik. Bercsényi és Forgách...

— Az nem igaz! — ordított fel Ocskay — kegyelmed hazudik!

Majd mikor észrevette, hogy az ősz várnagy kardja után nyúl és szemei szikrákat szórnak, fejét kissé lehajtva rezegő ajkakkal így folytatta:

— Azaz hogy tekegyelmed nem tudja, mi az igazság Rákóczi táborában.

— Ocskay László! Elfelejtí, kivel beszél! Csak egy intésembe kerül és szoros és kemény őrizet alatt a legsötétebb börtönben fog fázni és éhezni bilincsekbe verve. Na de iszen én tisztelem a meggyőződését és megbocsátok a heveskedéséért. Különben amit mondtam megmondtam. Meg fogja látni, hogy nekem igazam volt. Vagy azt hiszi talán, hogy a mi delatoraink alusznak!?

E pillanatban váratlanul kinyílt az ajtó. Ilonka lépett be. Szép volt, mint a mesebeli királyleány. Szőke haja kibontva. Ruhája fent a nyakát és a vállát is — ha nem is egészen — látni engedte. Hófehér keblének nyugtalansága nagy félelmet árult el. Örökké mosolygó piros ajkai most remegnek és halványak. Nagy zavarában tulipántos himzéssel diszített kötöcskéje szegélyét morzsolgatta. Beszédes szomorú szemeit kíváncsian szegezte Ocskayra.

— Mit akarsz itt, leányom!?

— Atyám — felelte Ilonka — aggódtam éretted. Bocsáss meg; megvallom, az ajtó előtt hallgatóztam. Félttem, hogy valami bajod történik...

Azzal a szép leány térdre ereszkedett és hevesen megcsókolta Ellevényi kezét. Az öreg úr néhány pillanatig összeráncolt homlokkal némán állott a szoba közepén, majd redői lassanként elsimultak, többször végigsimogatta leánya szőke fejét

— No, no, hát iszen nem haragszom! De hát ki fog hallgatózni! Mordizomadta!

Ilonka mosolyogva vetette fel szemeit atyjára. Azok könnyben úsztak. Gyönyörű szivárvány a felhős égen.

Ocskay az egész jelenet alatt elbűvölten állott a szoba sarkában. A szép és pompásan fejlett fiatal leány váratlan megjelenése s atyjával szemben tanúsított szinte megható gyengédsége, melyet a gyermekes naivság és a fiatalság bája szinte varázslatos verőfénnnyel vontak be: csodálatos hatást tettek a kemény katonára. Úgy érezte mintha ereiből a vér a fejébe, majd onnan — mint valami tomboló ár — a szívébe sietett volna. Ő, akit az ellenség legádázabb ostromai sem hoztak ki a sodrából, szinte iskolásfiúként viselkedett, midőn leányát az ősz Ellevényi odavezette hozzá.

— Tekegyelmed Ocskay László ezredes uram, talán nem is ismeri az én jó kis leányomat, Ilonkát... Hát iszen ismerni ismerheti, csak akkoriban, mikor a boldogult feleségem még élt és kegyelmed is átjött néha hozzánk az úrasszonnyal, ezelőtt — úgy emlékszem hét-nyolc esztendővel, akkor még ez a nagy kisleány gyerek volt. Hogy aztán az asszonyainkat az Isten magához rendelte és mi mint özvegyek meggyattunk, nem találkoztunk többet. Pedig hát Ocskó kastély nem messze esik Szomolánytól...

— Épen olyan messze, kedves urambátyám, mint Szomolány Ocskótól — felelte Ocskay kissé nekibátorodva, tréfásan.

Teltek, múltak a napok. A fogoly ezredes napról-napra elviselhetőbbnek találta sorsát Szomolány várában. Még sokszor előfordultak ugyan heves összetűzések Ellevényivel, de azoknak Ilonka szelid közbelépése hamarosan végetvetett. A szép leány mindig jelen volt a déli és az estiebednél s az ő szívében is kinyíltak az első szerelem rejtélyes, színes virágai. Ocskay már néhány nap múlva elhatározta, hogy nőül veszi Ilonkát, akinek elbájoló szépsége, gyöngédsége, verőfényes derűtsége a legszilárdabb biztosítékot nyújtották a jövő élet boldogságának. A különben kemény, rideg katona szinte megdöbbenve vette észre, hogy lassanként egész gondolatvilágát a leány foglalja le. És Ilonka hányszor sóhajtott fel magányos sétáin, álmatlan éjszakákon:

— Istenem, csak ez az áldatlan polgárháború már megszűnt volna és — Ocskay ne lenne ellenség! Milyen kár, hogy ez a délceg ember nem lép át a császáriakhoz...

Rákóczi táborában kínos meglepetést okozott Ocskay elfogatása. A fejedelem elhatározta, hogy mindent elkövet a fogoly kiszabadítása vagy kiváltása érdekében. Futárt küldött Ellevényihez és a vitéz kurucezredésért egy nagyrangú császári tisztet ajánlott fel váltásdíjúl. Az alkut nemsokára megkötötték, mégpedig úgy, hogy Ocskayt Nagyszombatba küldik, ahol aztán át fogják venni a császári törzstisztet.

Ocskay vegyes érzelmekkel fogadta a kiváltás hírért. Mint jó katona, égett ugyan a vágytól, hogy további harci dicsőséget szerezzen magának. Esküjéhez hiven csak Rákóczi oldalán akart küzdeni, de az Ilonka iránt érzett mélységes szerelme az elválást kimondhatatlanul nehezzé tette. Aztán meg... Ellevényinek sokszor meg-

ismételt meggyőző érvei már benne is megingatni kezdettek a magyar szabadságharc sikerébe vetett hitét. De hiába. Az indulás napja közeledett.

Ocskay nem volt képes úgy elválni a leánytól, hogy szerelmét neki meg ne vallja. A távozás előtti este bement a vár dolgozósobájába, hogy Ellevényitől négyszem között búcsút vegyen. Nagy meglepetésére nem az ősz várnagyot, hanem annak leányát találta a faragványos íróasztalnál. A váratlan találkozást azonnal ki is használta.

— Ilonka! Ne vegye rossz néven, hogy megvallom, amit már úgyis tud. Örültem szeretem. Szeretem úgy, amint egy becsületes, komoly férfi szeretni képes. Ígérje meg, hogy a feleségem lesz. Amint a háború befejeződik, azonnal oltárhoz vezetem és esküszöm, hogy boldoggá fogom tenni. Majd akkor megkérem a kezét édesatyjától is. Addig pedig fogadja tőlem emlékül ezt a gyűrűt...

Ilonka kiejtette kezéből a szent bibliát, arca először vérpiros lett, majd halotthalovánnyá változott. Fejét lehajtotta, szemeit félig lezárta. Kis keze megremegett a férfi erős kezében.

— Nem felel? — kérde Ocskay.

— Atyámhoz megyek — suttogta a leány —, atyámhoz. Ő még nem tud semmit. Ő majd tanácsot ad nekem...

— *Velem*, édes egyetlen Ilonkám! Együtt megyünk atyádhoz.

E pillanatban kinyílt az ajtó.

— Mi történik itt? — kiáltotta erős hangon és összeráncolt homlokkal Ellevényi.

— Semmi — szólt élénken Ocskay büszkén kigyenesedve és Ilonka kezét melegen szoritva. Semmi, ami urambátyámnak, kegyelmed leányának, vagy házának becsületét érintené. Épen tekegyelmedhez készül-

tünk. Imádom Ilonkát és feleségemül akarom tenni. Úgy sejtem, hogy ő is jó szívvel van irántam és nem tagadná meg kezét tőlem, aki becsületes férje és hűséges, erős támogatója leszek egész életén keresztül. Már ameddig engemet éltet az Isten.

— Nagyon meghatnak a szavai kegyelmednek és becsülöm is a tisztességbeli szándékát, meg a leányomhoz való hajlandóságát, de vegye tudomásul, ezredes uram, hogy annak, aki a felkent császár ellen harcol, egyetlen jó gyermekem kezét sohasem fogom odaadni. Hagyja el tekegyelmed a megtépázott és hanyatló Rákóczi-lobogókat. Térjen vissza a jóságos császár szolgálatába, ott majd megkapja biztosan a generális-zászlót is. Én kieszközlöm az amnesztia-levelet. Akkor osztán legyen a kegyelmedé Ilonka, atyai áldásom és minden jószágom. De addig egy szó se erről.

A két szerelmesre úgy hatottak a várnagy kemény szavai, mint a derült égből lecsapó villám. Mind a ketten reménykedtek, hogy Ellevényi nem fogja Ocskayt annak az eskünek megszegésére kényszeríteni, amelyet Rákóczi fejedelemnek tett. Szépszóval, rimázkodással kérlelték mind a ketten az ősz urat, de hiába. Hajthatatlan maradt.

Az utolsó estebédet meglehetősen szomorú hangulatban töltötték el. Alig szóltak néhány szót. A fiatalok szerencséjére Ellevényit kiszólitották a teremből. Ekkor Ocskay hirtelen megragadta Ilonka kezét.

— Imádlak és magamévá teszek, ha a pokol minden ördögei ellenem esküsznek is. Én még vissza fogok ide jönni, bár egyelőre — sajnos — mint ellenség. Igérd meg nekem, édes menyasszonyom, hogy találkozni fogunk az ostrom alatt a Hollókőnél. Az közel van ide. Te is nagyon jól tudod hol van, a várral szemben, az Időjós nevű hegy tetején. Titkos futárt küldök majd utánnad, aki elvezet téged táboromra és az erdőkön keresztül. Ha szeretsz, ott leszel.

A leány lezárt szemekkel, halotthalaványan hallgatta a férfi beszédét. Majd ezt suttogta:

— Ott leszek!

Másnap hajnalban kinyitották a vár hatalmas kapuit, leeresztették a láncos vonóhidat és a trombiták harsogása közt díszes kísérettel kísérték a szomolányi vár katonái Ocskay László huszárezredest Nagyszombatba, ahol váltságul átvették a copfos császári törzstiszte.

A fényes hadicsapat legdélcegebb lovagja Ocskay László huszárezredes volt. Koromfekete paripája és ő maga is csak úgy csillogtak a sok drága díszből. Dúszsinórozású dolmányára festői módon omlott a tarka tigrisbőr, piros nadrágja odasimult férfias idomaihoz. Jobb kezét büszkén támasztotta csipőjéhez. Bajuszát kifente. Szemeiben a boldogság és az öntudat verőfénye csillogott. Kalpagjának dúsz tolldíszével vígan játszadozott a nyári szellő.

Midőn már Nagyszombathoz közeledtek, egyszerre csak eléjük toppant egy rongyokba burkolt vén cigányasszony. Ocskaynak jókedve volt, így szólt kísérőjéhez:

— Kérdezzétek meg ezt a nyomorultat, tud-e jósolni?

— Hát persze, hogy tudok!

Ocskay odatartotta tenyerét a vén szipirtyónak. Ez sokáig nézegette a vonalakat, majd így kezdett jósolni:

— Nagy úr vagy, nagy hadvezér vagy! Sok, sok csatát megnyertél már eddig, ezután is sokat fogsz megnyerni...

— Mi lesz a sorsom? — kérde Ocskay kíváncsian.

— Te magad változtatsz a sorsodon, de azs is változtatni fog rajtad...

— Hogy érted azt? — kérde kissé megütődve Ocskay.

— Azst nem mutatja a kezed...

— Boldog leszek-e?

A cigányasszony még élénkebben figyelte a vitéz kuruc kezét.

— Először egy nagyon nagy úrhoz fogsz menni, azután nagyon boldog leszel!...

— Ahá! — mormogta Ocskay. Heister generális vagy maga a császár...

— Egyedül leszek-e boldog vagy másvalakivel?

— Egy ideig egyedül, de egy estendő mulva azsis nagyon boldog lesz, akire gondols. Szép leány, derék leány, szeret téged...

— Hallgass, te vén béka! — kiáltott reá a vezér félíg tréfásan, félíg haragudva, s odavetett az asszony-nak egy libertást. — Menjünk urak!

Ocskayt a legnagyobb örömmel fogadták a fejedelem táborában. Tisztelgés, zene, multság és egyéb jók vártak a derék ezredesre. Néhány nap mulva már ismét kuruc lovasai élén állott és Szakolca felé sietett, ahol nagy ellenséges sereg gyülekezett. Midőn meghallotta, hogy Ricsán generális a nádasdi szoroson át Nagyszombat felé igyekszik, Bercsényi parancsára elhatározta, hogy a császár katonáit hátbatámadja. Tudta jól, hogy Nagyszombat felől Bercsényi maga állja útjukat. Amikor a mitsem sejtő ellenség nyomában Jablonitzról a hegygerinc környékére érkezett, szíve hangosan dobogott. Megpillantotta a komor Időjós hegyet, melynek tövében Szomolány vára fekszik.

Amint a gyönyörű nyári est lassanként kiterjesztette szelid szárnyait az erdőségek fölé, jó paripáján vágdatva sietett szíve szerelméhez.

Ilonka a Hollókőn már szívszorongva várta jegyét. Ajkaik hosszú, néma csókban forrtak össze. Egy közeli fán a fülemüle zengette dalát s fölöttük a csillagok milliárdjai ragyogtak.

— Szeretsz?

— A sirig ...

— Édesatyád?...

A leány kibontakozott Ocskay karjaiból.

— Hallani sem akar a házasságról addig, amíg te a fejedelem szolgálatában állasz.

Ocskay komoran hajtotta le a fejét. Érezte, hogy itt nincs más választás, mint vagy szakítani a leánnyal, vagy pedig...

— Nem, nem és nem! — szólalt meg lelkiismerete. Mégegyszer megölelte Ilonkát és visszasietett táborába.

Másnap teljesen szétverte Ricsán hadát, aki maga is a kurucok fogságába került.

Azt vélte, hogy őt a fejedelem környezetében ismét fény és melegség fogadja. Hiszen egy döntő csatát nyert! Megérdemelte volna, hogy Rákóczi magához hívja és kezet szorítson vele.

De — nem így történt. Az udvari intrikák már megindultak ellene. Hogy hatalomra törekszik. Hogy riválisa a főparancsnokoknak. És így tovább. Rákóczit nem is láthatta.

A kemény kuruc megdöbbsent. Idegesen rántott egyet kacagányán és összeráncolt homlokkal mormogta:

— Hát így vagyunk? Így becsülik meg a legvitézebb vezért? Mit ér nekem, hogy brigadérosnak neveztek ki, ha nem engednek uram és fejedelmem elé.

Azután elgondolkodva folytatta, mialatt letörülte gyöngyöző homlokát:

— Mit is mondott a cigányasszony? «Te magad változtatsz a sorsodon!» Vajjon mire értette a vén banya?...

Közeledett a nagyszombati csata ideje. Ocskay azt a parancsot kapta, hogy zárja körül ismét Szomolányt. Örömmel vette ezt tudomásul a vitéz kuruc brigadéros. Hadikövetet küldött a várba, aki felszólította Ellevényit a vár feladására, de aki — egyúttal titkos levelet is vitt Ilonkának.

Az ősz várnagy megtagadta ugyan Szomolány feladását, de megüzente, hogy az Ilonkának írt levél sze-

rint találkozni akar a vezérrel. A leánynak írt levelet az atya kapta meg...

Ocskay alig bírta az estét megvárni. A szél zúgott, a hó apró pelyhekben szakadatlan hullott; gyönyörű hófehér szemfedővel takarta be a sok évszázados fák lombjait és a komor sziklákat...

A Hollókőhöz alakok közelednek. Az egyik Szomolányból, a másik az Időjós hófedte csúcsa felől.

— Isten hozta, kedves bátyámuram, kegyelmedet ebben az ítéletidőben!

Ellevényi kezét szorított Ocskayval, majd lerázva a jégcsapokat hosszú bajuszáról, a fáradságtól nagyokat lélekzett s azután imigyen szólott:

— Az idő sokkal komolyabb, Ocskay brigadéros uram, hogysem hiába fecsegünk. Mondja meg kegyelmed izibe, mit kíván, de — a leányomról szó se essék!

Ocskay szinte megdermedve állt ott. Nem így képzelte ezt a találkozást. Hosszú lelkitusa után megedzette a szívét és így kezdett beszélni tompa, rekedt hangon:

— Azt akarom mondani várnagy uramnak, hogy — adja fel a várat... Tudja, hogy katonáim körülveszik a falakat. Innen élve senki sem szabadul ki...

— Soha! Kegyelmed ismeri már Ellevényi Pétert. Ilyen gyáva és alávaló tette nem volna képes. Becsületemmel sem tudnám összefogni, de nagy ostorát is szenvedném az én kegyelmes Istenemnek, ha kötelességemet megszegném.

— Akkor hát nem marad más hátra, mint az ostrom. De gondolja meg kegyelmed, várnagy uram, hogy az ellenállás hiábavaló! Aztán meg mi lesz kegyelmedből meg a leányából?

— Amit a mennybéli Atya rendelt a számunkra — mondá az ősz férfi szilárd, nyugodt hangon.

Elhallgatták. Kis idő múlva ismét Ellevényi szólalt meg.

— Minek procrastinál kegyelmed, derék Ocskay uram? Azt hiszi még mindig, hogy kegyelmedék vakmerő vállalkozása sikeres lehet? Azt hiszi, hogy kegyelmedet olyan tisztességben részesítik, amelyet megérdemel? Hát hiszen szép, szép a hűség. Azt is tudom, hogy Rákóczi a magyar haza szabadságáért fogott fegyvert, sőt... hm, hm canis mater... még azt is mondom, hogy ha látnám az igazi sikert, bár öregember vagyok, magam is odaállnék a soraikba! De így! Minden kilátás nélkül! A kurucok sorai bomlanak. A vezérek egymás között marakodnak. Kegyelmedet is ki kezdték már. Mi vár reájuk? Szégyenletes kapituláció és azután a legjobb esetben — száműzetés... Vagy talán kegyelmed olyan könnyen feláldozza az élete boldogságát a kétes hadakozásért!?

Ocskay homloka redőkbe borult. Ellevényi szavai mély hatást tettek reá. Mikor pedig az «élete boldogságát» említette, azt hitte, hogy megszakad a szive. Fejét lehajtva némán szorította meg Ellevényi kezét s csak ennyit mondott:

— Édes bátyámuram, mi még meglátjuk egymást!

Másnap megkezdődött az ostrom, de ugyanakkor írásokat is küldött Ocskay a várnagyhoz. Az egyikben újból felszólítja őt Szomolány feladására, a másik — titkos levélben csak ennyit írt:

«Bátyámuram szavai kezdenek engem meggyőzni arról, hogy nem járok a helyes barázdán. De még vannak bizonyos nehézségek. A jó Isten szerelmére kérem, jöjjön el ismét a Hollókőhöz, legyen jóakarattal a dologban, de hozza kegyelmed magával mátkámat, Ilonkát is».

Ismét besötétedett. A rövid téli nap már rég eltűnt valahol a morva síkságon, amikor Ellevényi és leánya a behavazott hegyi úton a Hollókőhöz megérkeztek. Ocskay már türelmetlenül várt reájuk. Amint a

homályban felismerte Ilonkát, alig birt magán uralkodni. A leányt a szívéhez akarta szorítani és ajkait egy hosszú, talán az örök életre átérő csókkal vágyott lezárni. De nem lehetett. Ott volt a leány atyja is.

Hosszú ideig tárgyaltak. Ellevényi megígérte, hogy ha Ocskay reverzálist ad a császáriakhoz való átlépésére, kegyelmet eszközöl ki számára. Aztán meg felvéteti Ocskayt a császári seregbe a mostani ranggal és később megszerzi neki a generális-zászlót is...

— El is hoztam kegyelmednek a papirost, hogy ne sokat bajlódjunk a reverzálissal. Nosza leányom, hol is a lúdtoll meg a kalamáris. Vigyázz, ki ne öntsd a tintát. Kegyelmed pedig, vitéz brigadéros uram, itt a kézilámpánál írja csak alá! Ne habozzék, mert az idő telik s mindnyájunkat megvesz az Isten hidege. Osztán meg azt mondja a régi szóbeszéd, hogy «clara pacta — tiszta munka».

Ocskay — aláírta az okiratot.

— No — dörmögött az ősz várnagy — miközben két kezét a honaalja alá verdeste. Most már csókolja tekegyelmed a jegyesét.

Ocskay szívéhez szorította a leányt és úgy érezte, hogy életének folyását ezután már Ilonka fogja irányítani. Hirtelen, mint a villám, eszébe jutott a vén cigányasszony jóslata: «Te magad változtatsz a sorsodon!»

— Hm, — gondolá elborult arccal — ez tehát már beteljesedett. Vajjon hogy fog beteljesedni a jóslás többi része is, hogy a sors rajtam is változtatni fog?...

— Mire gondol kegyelmed, én édes emberem? — kérde Ilonka szorongó szívvel.

— Semmire drága leánykám, igazán semmire — és ismét megölelte a leányt.

Elváltak.

Másnap megkezdődött az ostrom.

Szomolány vára alól néhány nap múlva elvonultak a kurucok. Ocskayt hirtelen elszólították onnan. Nem tehetett mást, engednie kellett a fejedelem parancsának, mert Leopold császár kegyelmi levele még nem érkezett meg. Tovább is híven harcolt tehát Rákóczi seregében egészen addig, amíg végre — valahol Trencsén alatt — titkos futár jelezte neki, hogy «minden rendben van». Ettől kezdve a császáriakhoz való átpártolástól kezdett tanakodni. Erre is megjött az alkalom.

Elérkezett Rákóczi szabadságharcának a legszomorúbb napja, a trencségi csata, amelyben — minden elveszett... A kurucok futva menekültek Bánon át Nyitra felé. Ocskay azt a parancsot kapta, hogy szabadítsa fel a várat, melyet a császáriak már nagyon szorongattak. A brigadéros el is indult. Még Nyitra falai előtt megütközött Pálffy seregével és — kuruc husárjaival együtt megadta magát neki.

Erdődy és vöröskői gróf Pálffy János altábornagy Pereszlényben teljes díszben fogadta Ocskayt. Páncéljáról a hermelines palást hanyagul omlott le. Hosszú fehér parókája érdekes keretül szolgált jól táplált borotvált arcának. Balkezevel finom diszkardjának markolatát fogta, jobbjaival rövid lovaglóbottjára támaszkodott. Mellette egy kis asztalon díszes veretű strucc tollas acél-sisakja hevert.

— Tehát ezredes úr megadta magát...

— Igen kegyelmes uram.

— És most — mi a kívánsága?

Ocskay előmutatta a császár menlevelét.

Pálffy gúnyoros arccal olvasta át az írást s azután visszaadta azt Ocskaynak.

— Köszönöm! Holnap indulhat Szomolányba. Most kérem hagyjon magamra. Csapatja itt marad.

Ocskay megdermedve nézte néhány pillanatig a rettegett császári altábornagyot, aki hanyag kézintéssel

az ajtóra mutatott és azután — hátat fordított a vitéz kuruc brigadérosnak. Elfelejtett vele kezét szorítani.

Ocskay támoilyogva távozott a teremből. Odakint meleg volt, de homlokáról mégis fázós verejték gyöngyözött. Úgy érezte magát, mintha halálra ítélték volna...

Másnap néhány kísérelőjével sietve Szomolány felé tartott. Estefelé megérkezett a várba, ahol már mint császári tisztet nagy reverenciával fogadták. A mozsarak dörögtek, az őrség tisztelgett, a vár ura maga fogadta a magas vendéget.

— Isten hozta, édes fiam, tekegyelmedet — szólt Ellevényi. Na csakhoggy megérkezett hozzánk...

— Igen, megtértem — felelte szórakozottan Ocskay. — Most már itt vagyok és ezennel ünnepélyesen meginstálom kegyelmed leányának a kezét...

— Itt a kezem, édes fiam! Parolát adok reá! Ke-gyelmed vitéz katona. Jozefus őfelsége is biztosan meg fogja becsülni. Hát iszen én már régen megmondtam. Most már csak egy becsületes spirituális személy szolgáltatjára lesz szükség, aki összeadjon benneteket. Na jöjjön tekegyelmed Ilonkához.

A szépséges leány aranyba, selyembe öltözve várta a vőlegényét. Hajába drága gyöngykoszorút font, de legszebbek voltak azok a gyöngyök, amelyek a szemeiben ragyogtak.

— Itt vagyok — szólt Ocskay, szinte elbűvölten szemlélve a gyönyörű teremtet. — Vártál-e?

Ilonka semmit sem szólt. Szemeit lezárta és — ajkaik összeforrottak. Ellevényi örömtelt apai szívvel nézett a boldog párra.

— No jól van, jól, gyerekek! De most gyertek délbédeezni! Aztán meghányjuk-vetjük a lakzit!

Boldog napok következtek ezután. Ocskay kezdte elfeledni árulását és annak következményeit, de egyet nem birt, nem volt képes emlékezetéből kitörülni, már

tudniillik azt, hogy Pálffy kegyelmes — nem fogott vele kezét!... Vele, a hős brigadérossal!... Ez fájtneki nagyon, nagyon fájtn...

Közelgett az esküvő napja. Az egész vár csupa élénkség. Öreg és ifjú, nő és férfi egyebet sem csinált, mint készült a nagy ünnepre; az aludvarbíró, a számtartó, a diákkulcsár és a diákkenyérosztó, a bormérő, a sok szakács csak úgy sürgött-forgott. A hadnagyok, tizedesek, pattantyusok, dobosok és a közvitézek úgyszólván éjjel-nappal takarították ruhájukat.

Egyik délben, egy meleg szeptemberi napon, futár érkezik a várba. Sarui porosak, homloka gyöngyözik.

— Vitéz Ocskay brigadéros uramat keresem!

— Mit akarsz? — kérdi a vezér.

— Írást hoztam kegyelmednek Verbórol...

Ocskay feltépi. Egy régi jóbarátja, valami Sárvári Balázs kéri, látogassa meg, mert súlyos betegen fekszik; halála előtt intézkedni szeretne, ehhez Ocskayra szüksége volna.

— Jól van, fiam. Vágtass haza és mondd meg uradnak, hogy még a delet sem harangozzák el, már ott leszek. Hát olyan nagyon beteg az urad?

— Bizony, már azt hiszem a végít járja...

— Szegény ember! No siess! — ti pedig nyergeljétek meg a Mirzát! Hamar, hamar! Nosza Sándor apród-kám, ide a kardomat meg a tarsolyomat...

Ilonka belépett.

— Hova indul tekegyelmed, szerelmes Lászlóm? — kérdezi aggodó szívvel, tágranyitott szemekkel.

Ocskay felelet helyett megmutatta a levelet. A leány elhalványult.

— A Mindenható védje meg! Én rosszat sejték.

— Ugyan, édes kis bogaram, mi jut eszedbe? Sárvárit már gyerekkorom óta ismerem. Osztán meg — hol vannak ide Rákóczi emberei... Valahol Érsekújvárnál...

De a leány szive csak tovább vergődött.

— Legalább azt ígérje meg kegyelmed, hogy néhány fegyveres embert magával visz és napszentülte előtt hazajön.

— Jól van, te kis aggódó cica, két ember velem jön s amint elvégeztem a dolgomat, újra nyeregbe ülök. Esti harangozáskor már itthon leszek!...

Elmentek. Ilonka mérhetetlen aggodalommal ölelte kebléhez vőlegényét és még keresztet is vetett ennek homlokára.

— A Mindenható vezérelje vissza kegyelmedet!

Csakhogy a sors könyvében másképen írták meg Ocskay sorsát. Jól megjósolta a vén cigányasszony, hogy Ocskay maga változtat rajta, de a sors is változtatni fog Ocskayn.

A szépséges menyasszony izgatottan várta vőlegényét. Amint szürkülni kezdett és a nap a hirtelen összetorlódott vérvörös felhők között, valahol a morva halomok kulisszáiban eltűnt, szive az izgalomtól már majd megszakadt. A vár kis harangja már régen elzengette az Ave Máriát. Sehol senki. Minden neszre, minden porfellegecskére feszülten felfigyelt. Sehol semmi, senki. A szél tombolni kezdett, mintha versenyezni akart volna a szegény leány fájó szívével. Leszállt az éj. A vihar kitört. A várudvar százados hársfái csak úgy verdesték ágaikkal az apró üvegtáblákat. A bádogszélkakasok rémesen csikorogtak a tornyokon... A szép várkisasszony lázálomba merült. Azt álmodta, hogy jegyese vérben fürödve fekszik mozdulatlanul. A szenvedő leány kiugrott párnái közül. Atyja berohant egyetlen gyermeke sikoltására; Ilonkát a földön eszméletlenül találta...

És ez így ment napokon, heteken keresztül...

De mégsem.

Néhány hónap mulva futár érkezik. Behavazott, fázós, izgatott.

— No, eresszétek már be! Mit tájtátok a szájatokat — kiáltott az ősz várnagy...

— Mit hoztál fiú?

— Rossz ujságot.

— Beszélj!...

— Most ugrottam meg Érsekujvárról.

— Beszélj már, mert!...

— Hagyja el kegyelmed a kardját, amit én mondok, azt elég lesz akármilyen későn meghallani.

Ellevényi mereven nézett a fiúra.

— Hát, úgy történt a dolog várnagy uram, hogy Ocskay brigadérost, amikor Verbórol visszatérőben volt kegyelmedékhez, Rákóczi fejedelem emberei meglesték és elfogták. Valami Jávorka Ádám nevezetű hadnagy, aki délelőtt mint koldus csempészte be magát Verbóra. Ocskay uram két libertást is adott neki. Osztan elvitték Érsekujvárra, Csajághy brigadéros elé.

— No és!... Nyafogj már!

— És, — de ne haragudjon meg reám kegyelmed, ne tanúsítson irántam olyan violentiát, én nem tehetek róla...

— Beszélj már, mert leütlek — ordította Ellevényi.

— Ocskay brigadéros uram tagadta, hogy Rákóczit valaha az ellenség kezébe akarta volna juttatni, sőt ezerszer is megbánta, hogy labanc lett és a magyarországi konföderációról, meg a mi felséges fejedelmünk hűségétől recedált és hitét megszegte...

— Tovább, tovább, — ordított szinte vérbenforgó szemekkel Ellevényi.

— ...Tegnap hajnalban fejét vették a brigadéros úrnak — szólt a fiú alig hallható hangon. — Én láttam. Még a szemeit sem hagyta beköttetni...

— Nem igaz, te nyomorult!

— Itt az írás tőle...

Ellevényi elkapta a papírszeletet. Remegő kezei elárulták borzalmas lelki felindulását.

«Nagyságos és nékem mindenkor szerelmetes atyámuram és mátkám! Végzetem beteljesedett. A cigány-asszony megjósolta, hogy a sors is változtatni fog rajtam. A fejedelem emberei elfogtak. Holnap kivégeznek. Tartsatok meg jó emlékekben. Utolsó gondolatomban ti voltatok. Drága egyetlen Ilonkám, Isten veled! Isten veletek. A ti szerencsétlen Lászlótok».

Ellevényi kiejtette a kezéből a papirost. Leroskadt íróasztalához. Fejét karjára hajtotta és — az erős ember zokogni kezdett. Nem vette észre, hogy leánya halkán belépett a szobába s elolvasta Ocskay levelét.

A várnagy szivettépő sikoltásra tért magához. Egyetlen gyermeke ott feküdt lezárt szemekkel, feldúlt vonásokkal a szoba padlóján.

...A szépséges várkisasszony súlyos betegségbe esett, melyből csak épen a teste épült fel valamennyire, — a lelke azonban soha.

Zavart arc kifejezéssel, megtört fényű szemekkel, tétova lépésekkel járt-kelt. Szavát sem lehetett hallani.

Egy év múlva megváltotta a halál szörnyű szenvedésétől.

A cigányasszony összes jóslásai beteljesedtek.

«Először egy nagy úrhoz fogsz menni, azután nagyon boldog leszel. Egy esztendő múlva az is nagyon boldog leszel, akire gondolsz».

Az égbe költözött és oda követte egy esztendő múlva hűséges jegyese, a szépséges Ellevényi Ilonka is.

...Azóta sok-sok esztendő múlt el, de azért a Hollókő még most is tanuja a következő jelenetnek, amitől a vándor megborzad.

Időnként, különösen ködös, komor éjjeleken, a hollók ezrei lepik el a követ. Mint a baljóslatú rémek röpködnek, csipkedik, kergetik egymást. Majd hirtelen elszállnak, mint valami sötét felleg. Ekkor — épen éjfélkor — megjelenik egy hófehér lepелbe burkolt

gyönyörű leány, szép mint a tündér, leheletszerű, mint a levegő és odalép a Hollókőhöz. Fátyolát felveti arcáról, mely fájdalomtól megtört, mint a szenvedő madonnáé. Mereven tekint Érsekujvár felé, többször sóhajt egymásután, kezeit kitarja, mintha hívna valakit... És amikor a kakas megszólal, a látomány eltűnik s a hollók újra megkezdik röpködésüket...



TEMETVÉNY.*



MAGYAR hazánk szabadságharca történetében II. Rákóczi Ferenc olyan, mint a komor fellegekkel borított sötét égen megjelenő és a legfelebbebb felhőkön is vakító fénnel átsugárzó bámulatos üstökös csillag. A fejedelem az ottani nép rajongó lelkesedése mellett kelt át a magyar határon 1703. június 16-án; kemény kurucái néhány éven keresztül csaknem az egész Magyarországot felszabadították az idegen uralom alól s becsületet és barátságot szereztek hazánk ügyének messze földeken is, különösen és elsősorban a francia királynál. Hanem hát a szabadságharc világító fáklyája lassanként kialudni kezdett. A trencsényi csata, melyben nagy Rákóczink is csaknem hősi halált szenvedett, szomorú fordulópontja a diadalmas küzdelmeknek, amelyeket azután hiába vívtak szabadságszerető, lelkes csapataink...

Rákóczinak egyik legnagyobb vezére, gróf Bercsényi Miklós, a legkeményebb hajtás a magyarság sokszázados tölgyén, hatalmas, dúsgazdag ember, akinek személyes vitézségén és bölcseséggel párosult nagy haditudásán kívül sok egyéb olyan kvalitásai is tiszteletet és szeretetet parancsoltak nevének, amellyel még ma is övezi őt minden igaz magyar.

Midőn Sickingen császári altábornagy 1710 január

* Pöstyén és Trencsén közt a Galgóci-hegység nyugati nyúlványán.

22-én Romhány mellett kurucainkat megtámadta és őket viasszaszorította, már tulajdonképen be is fejeződött nagyszerű szabadságharcunk. A bécsi udvar már előbb felségsértőknek nyilvánította Rákóczi Ferencet és és Bercsényi Miklóst, akik elhatározták, hogy a magyar ügynek jóbarátokat szerezni Lengyelországba vonulnak.

Nagy Bercsényi Miklós, még mielőtt külföldre ment volna, hazasiertet kedves várába, a Vág balpartján Pöstyén és Trencsén közt a Galgóci hegység nyugati nyúlványán emelkedő Temetvény sziklavárába, hogy ingatlan és ingó jószágai felett rendelkezék. Mivel a császári csapatok az egész környékről eltakarodtak, a várból leszállott a völgyben fekvő kedves mulatókastélyába Brunócra. De alig, hogy odaérkezett, másnap reggel lóhalálában beront hozzá egyik hűséges szolgája a következő tartalmú levéllel:

«Fiúi engedelmességgel való szolgálatunkat ajánljuk nagyságos gróf urunknak és kérjük, hogy tüstént szaladjon! Még az éjjel egy német csapat tör az életére, hogy vagy életben vagy meghalva kézrekerítse. Minden utak el vannak zárva. Egyedül a hegyek felé van még szabadulás. Siessen! Isten ő szent felsége szívesen segítsen Nagyságodnak, akinek ajánljuk kegyelmet gráciájába».

Bercsényi összeráncolt homlokkal olvasta a levelet és azután megrázta vállaira omló tömör fürteit.

— Ki küldte ezt a levelet?

— Nem tudom, nagyságos gróf uram! A várban egy tiszt úr nyomta a kezembe, se azelőtt, sem azután nem láttam.

Bercsényi érezte, hogy itt nincs vesztegetni való idő, ezért tehát azonnal viassziertet Temetvénybe. Ott hűséges katonáit a kitartásra buzdította, majd egyik derék huszárjának egyszerű ruhájába öltözött, hogy hűséges szolgájával, Szerdahelyi Andrással elinduljon

északi irányba a messze Lengyelország felé, vad rengetegekben, járatlan hegyi utakon. A feje be volt kötve, mert még nagyon érezte azt a sebét, amelyiket a szabadságharcban kapott.

— Oda találunk-e Andris?

— Igen, nagy jó uram! Minden bokrot úgy ismerék, mint a tenyeremet! Amíg engem az Isten megtart, ne féljen kegyelmed! Csak vigyázzon magára, mert a sok harcban kifáradt lábai és különben is nehéz teste nem nagyon való arra, hogy a kecskék ösvényein rohanva siessünk.

Amint így beszélgettek, Bercsényinek eszébe jutott még valami.

— Hallod-e András? Vajjon melyik katonám adná ki magát szívesen én helyettem — Bercsényi Miklós-nak? Olyan valaki, akinek a habitusa olyan, mint én vagyok. Mert gondoskodni kell arról, hogy a híres császári seregek ne fáradjanak hiába, meg aztán ha megtevesztjük őket, hamarabb nyerünk egérutat Lengyelország felé.

András megértette, miről van szó. Néhány pillanattig bajuszát pödörgette, azután megszólalt:

— Hát iszen hűséges ember akadna itt elég, de én mégis a legjobbnak gondolom Vizai Pétert, nagyságod brunóci udvari szolgájának a fiát, aki olyan formájú, mint nagyságod.

— No hídd elő...

Így történt aztán, hogy amíg Vizai Péter Bercsényinek paláستtal borított ékes vértetéében, mint a vár ura vigyázta az ellenséges csapatokat, azalatt az igazi Bercsényi és András szolgája, bár nagy viszontagságok közt, de meglehetősen biztonságban igyekeztek Lengyelország felé.

Amint a titkos levél megjósolta, egy császári csapat már a következő éjjel megjelent Brunócnál s a

kastélyt csendesen körülvette. A parancsnok elbizakodott hangon követelte bebocsáttatását. Verbói József várnagy egyideig beszéddel húzta-halasztotta az időt, de amikor a német zsoldosok már döngetni kezdték a kapukat, végre bebocsátotta őket.

Mint az éhes farkasok törtek a kastélyra az ellenséges katonák. Az udvart, a veteményes meg a virágos kertet, az egész kastélyt pincétől padlásig mindenütt átkutatták, de akit kerestek, nem találták. A zsoldosok parancsnoka dühösen mordult rá a derék várnagyra:

— Ha meg nem mondja várnagy uram, hol van Bercsényi Miklós, a nekem adott hatalomnál fogva fejét vétetem.

Verbói, ez a hűséges szolga, megrázta bozontos haját, megpederte hosszú ősz bajuszát, majd így felelt:

— Isten a tanum, hogy nagy jó uram hollétéről nem tudok. Innen elment.

— De hová? — kiáltott fel a császári tiszt és kardjához kapott.

— Honnan tudjam én azt? Én sohase voltam az én nagy jó uram dajkája, de az is igaz, hogy nem szorult reá soha. Mindenütt megállott az a maga lábán...

A császári tiszt elsápadt. Ajkai remegtek a belső felindulástól. Néhány pillanatig farkasszemet nézett az elszánt várnaggal, azután rekedt hangon és halkán mondá:

— Még öt percet adok kegyelmednek. Ha meg nem mondja, hol tartózkodik Bercsényi gróf, a halálos ítéletet végrehajtom.

Verbói, aki természetesen nagyon jól tudta, hogy gazdája már valahol a Galgóci hegyek erdeiben bújkál, szinlelt ijedtséggel mondá:

— Fáradjon fel Obrist Wachtmeister uram Temetvény várába. Bizonyosan mondom, hogy az becses ajándékkal fog kedveskedni...

A császáriak azonnal elvonultak Brunóc alól és sietve igyekeztek Temetvény felé. Midőn oda a fárad-
ságos hegyi úton teljesen kifáradva megérkeztek, a fel-
vonóhidakat felvonva találták. Fehér zászlóval és a
trombitással hadikövetet indítottak útnak, aki átadta a
maroknyi csapat parancsnokának, Bokor Ádám kapitány
uramnak a gőgös üzenetet:

— Adassék ki Bercsényi Miklós gróf, mert külön-
ben porrá lövetem a sárfészket!

— Jöjjön ide az osztrák parancsnok úr, keresse
meg és vigye el, — már ha ugyan tudja, — hangzott
a megfelelő válasz.

Hogy pedig a válasznak nyomatéka is legyen, alig
hogy felhúzódott a vonóhid a hadikövet mögött, meg-
dördültek a vár ágyúi. Bezzeg alábbhagyott az Obrist
Wachtmeister elbizakodottsága! Hiszen neki egy ágyúja
sem volt! Izzadva törölte le homlokáról a verejtéket.

— Vissza kell vonulnunk — mormogta —, amíg
ágyúkat kapunk és egyéb ostromlószereket.

Azonnal el is indította hírnökét gróf Pálffy altá-
bornagyhoz, aki egy pillanatig sem habozott, hogy a
kért segítséget útnak indítsa.

Néhány nap múlva megkezdődik a rendszeres ost-
rom. Az ágyúk elhelyezkedtek és már a rőzse-mell-
védeket is kezdték lerakni. De íme csodák-csodája,
amint az első lövések elhangzottak, leereszkedik a fel-
vonóhid és most már a várból érkezik egy parla-
mentair.

Janicska Obrist, az ostromló csapat parancsnoka,
sátrában fogadta a követet, aki — miután szeméről
levették a fehér keszkenőt — átadta urának üzenetét:

— Bercsényi Miklós gróf nagy jó uram azt üzeni
Obrist uramnak, hogy nem kívánja az ártatlanok to-
vábbi vérontását. Ha három napig a várat Rákóczi
nagyságos fejedelmünk őkegyelmessége emberei fel nem

szabadítanak, Obrist uram a felvonóhidakat leeresztve a kapukat nyitva találja.

Janicska boldogan mosolygott, miközben jól táplált, borotvált arcán és mélyen ülő apró szemeiben kaján öröm ragyogott.

— Mondja meg az urának, hogy bár nem szívesen alkudozom a lázadókkal, de mert a védelem három nap múlva is hiábavaló lesz és mert nekem a dolog már úgysem sietős, az ajánlatot elfogadom.

Hej ha tudta volna az előrelátó bölcs katona, hogy mennyire sietős volt a dolog!...

A császári csapatok víg mulatozással töltötték el az időt a kitűzött napig. Ekkor csakugyan leereszkedtek a vonóhidak és kinyíltak a kapuk. Az ellenséges katonák, a győzelem biztos tudatában, büszkén vonultak be a várba; élükön Janicska Obrist lovagolt a magyaroktól rekvirált lovon. A trombiták harsogtak.

Amint az egész csapat benn volt a vár udvarán, a hidakat újból felvonták és Janicska kiadta a parancsot:

— Bercsényi Miklós lázadóvezér itt tartózkodik a várban. Minden zegét-zugát fel fogjuk kutatni. Jelentkezzék, aki ismeri a lázadót.

Egy zsoldos kilépett.

— Obrist uram, én ismerem, hónapokig voltam hadifogságában. Akkor sokszor láttam. Nagy, testes ember, bajusza lobogó, homlokán sebhely, hosszú fekete haja van. A hangja kemény, a szemei villogók.

— Jól van fiam, te fogod a kutatókat nyomra-vezetni. Ha megtalálod a grófot, altisztté nevezlek ki.

Igy tehát minden előkészület megtörtént Bercsényi elfogására. Átkutattak valóban minden szobát, kamarát, az egész várban, de bizony hiába. Már csaknem feladtak minden reményt, midőn ama bizonyos zsoldos a vár déli őrtornyában deszkák és létrák között fel-

fedezett egy diszes ruházatú főembert. Mődfellett megörült és örömmel kiáltotta a kutató katonának, hogy Bercsényi előkerült. Tüstént levezették Janicska elé.

— Adja át a kardját és egyéb fegyverét, vezér!

A fogoly vonakodás nélkül engedelmeskedett.

Azután egy fedett kocsiban erős kísérettel Pósonyba szállították és messze földön elhíresztelték, milyen jó fogást csináltak. Janicskát József császár tábornokká nevezte ki, a szemfüles zsoldos pedig megkapta az altiszti bojtot.

...Amíg ezek történtek, az igazi Bercsényi emberfeletti fáradságokkal küzdve, éhezve és szomjuhozva vergődött hűséges szolgájával, Szerdahelyi Andrással a vad hegyeken, sziklákon és erdőkön keresztül. Sok viszontagságon mentek át, egyszer csaknem elfogták őket egy császári szakasz, amelyet csak azért tudtak kikerülni, mert a legények tele torkukból énekeltek és így elárulták magukat. András egy magas fára mászott, a gróf pedig egy szakadékba rejtőzött. Egy másik alkalommal pedig, késő este, a fáradtságtól, az éhségtől és a szomjúságtól teljesen kimerülve bekopogtattak egy pásztornak kunyhóján. Az ajtó kinyílt. A pásztorember tejet és kenyeret adott a vándoroknak, de nem nagy bizodalmat helyezett beléjük, mert ruhájuk rongyos, testüket a hosszú vándorlás alatt a bokrok és kövek össze-vissza karmolták és vérezték. Azt hitte, hogy rablók. Egy pásztorfiút titokban leszalasztott a völgybe, hogy onnan emberek jöjjenek. Isteni szerencse, hogy a fiút Andris észrevette, amikor az rohanva futott a közeli faluba. Egy percig sem habozott. Odalépett a mély álomban levő urához.

— Keljen fel nagyságos gróf uram! Meneküljünk! Az életünkkel játszunk...

De a legnagyobb veszedelem az árvai hegyekben fenyegette őket. Mikor Árva várát már elhagyták és a

felkelő nap első sugarai a lengyel hegycsúcsokat be-
aranyozták, egyszerre csak húsz marcona rablókiné-
zésű ember vette őket körül a sűrű rengetegben.

— Megállj! — ordított rájuk a rablóvezér — és
Bercsényi mellének pisztolyt szegzett.

Bercsényiben felébredt a hajdani rettenthetetlen
vezér.

— Nem olyan hamar!

És ő is kirántotta rejtve hordott törét. Már-már
megkezdődött a halálos párbaj, midőn egyszerre a rab-
lók vezetője a pisztolyt kezéből kiejti és ámulva
kiált fel:

— Álmodom-e, vagy ébren vagyok!? Nem nagy-
ságos Bercsényi Miklós grófot, az én szeretett vezére-
met látom ebben a hitvány öltözetben!?

Bercsényi szeme-szája elállt.

— De én vagyok! És ki vagy te? Akárki vagy,
elevenen nem jutok a kezetekbe...

A rablóknak nézett csapat vezetője térdreeresz-
kedett.

— Egy szót se erről, hatalmas gróf! Én és tár-
saim menekülő kurucok vagyunk, akik Rákóczi fejedel-
münk őkegyelmessége alatt híven harcoltunk egészen
a végromlásig. Kegyelmed, nagyságos gróf úr, aki apánk
volt, jól ismeretes előttünk. Most, hogy a jó Isten
összehozott, lábaihoz borulunk és mi, akik valaha ke-
gyelmed oldala mellett csatáztunk, most is felajánljuk
magunkat testestől-lelkestől szolgálatára és oltalmába...

A kurucok valóban földig borultak Bercsényi előtt,
aki meghatva vette tudomásul a magyar hűségnek ezt
a páratlan megnyilvánulását.

— Keljetek fel, édes fiaim. Eddig is vezérek vol-
tam, ezután is az maradok, míg Lengyelországba el
nem érkezünk. Ott aztán a Mindenható segítségével új
csapatot keresünk zászlóink alá. Most pedig fiaim,

adatok hűséges András szolgámnak és nekem, ha tudtok valami harapnivalót, meg fekvőhelyet, mert már majd elpusztulunk az éhségtől meg a fáradtságtól.

— Itt van a barlangunk vezér, annál a nagy mohos sziklánál, a villámtól sújtott fenyő mellett. Ne terheltecsk oda fáradni. Bográcsos gulyást főztünk. Ami a miénk, az a kegyelmeteké is. Azután majd megigazítjuk falevelekből a dereka-meg a fejealját...

A következő napon Bercsényi hűséges kis csapattal továbbfolytatta útját és harmadnap mulva átkelt a szerencsétlen magyar haza északi határán.

Már négy hétig tartózkodott Bercsényi a drohobiczi kastélyban, midőn egy reggel váratlanul betoppant hozzá — Vizai Péter. Bercsényi örömmel lépett hűséges embere elé.

— Hát te, fiam, hol jársz itt, ahol a madár se jár?

— Nagy jó uram, hosszú sor volna azt elmesélni. Holnap reggelig is tartana...

— Hát majd elmeséled édes fiam töviről-hegyire; most csak azt mondd meg, mit csináltak veled a németek és hogy kerültél ide? Ugy sejtem, hogy nagy ostromát szenvedted a mi kegyelmes Istenünknek.

— Hát úgy volt az nagyságos vezérem, hogy engem bizony elfogtak a felső őrtorony padlásán. Onnan aztán nagy heje-hujával elszállítottak Pozsonyba, ahol elég nagy reverenciával fogadtak. Mert azt hitték, hogy én volnék az én nagy jó uram. Nosza, ki is használtam a módot! Ettem, ittam, amennyi kellett, ezüst kanállal ettem a levest. Hanem osztán beütött a sietgő istennyila! Valami Naláczy nevezetű kapitány észrevett és elkezdett suttogni. Osztán kisütötték, hogy én nem az vagyok, akinek kiadtam magamat. Erre nagy lett a riadalom a copfosoknál...

— Talán bizony bezártak?

— Be bizony, de előbb agybefőbe vertek.

— A bátor császári zsoldosok!

— Hát iszen, csak lett volna kard az oldalomon, de volt eszük s azt leghamarább elszedték tőlem. No, azután bezártak a tömlőcbe. Már azt hittem, nem halok meg természetes halállal, de egy este az öröm leitta magát, elaludt és én — megszöktem. Épen másnap akartak Bécsujvárra cipelni... Most pedig itt vagyok, parancsoljon velem nagy jó uram, mindhalálíg...

Bercsényi meghatva szoritott kezét a derék katonával és dúsan megvendégelte, mert bizony a hosszú úton alig evett egyebet — nyers krumplinál...



LIETAVA.*

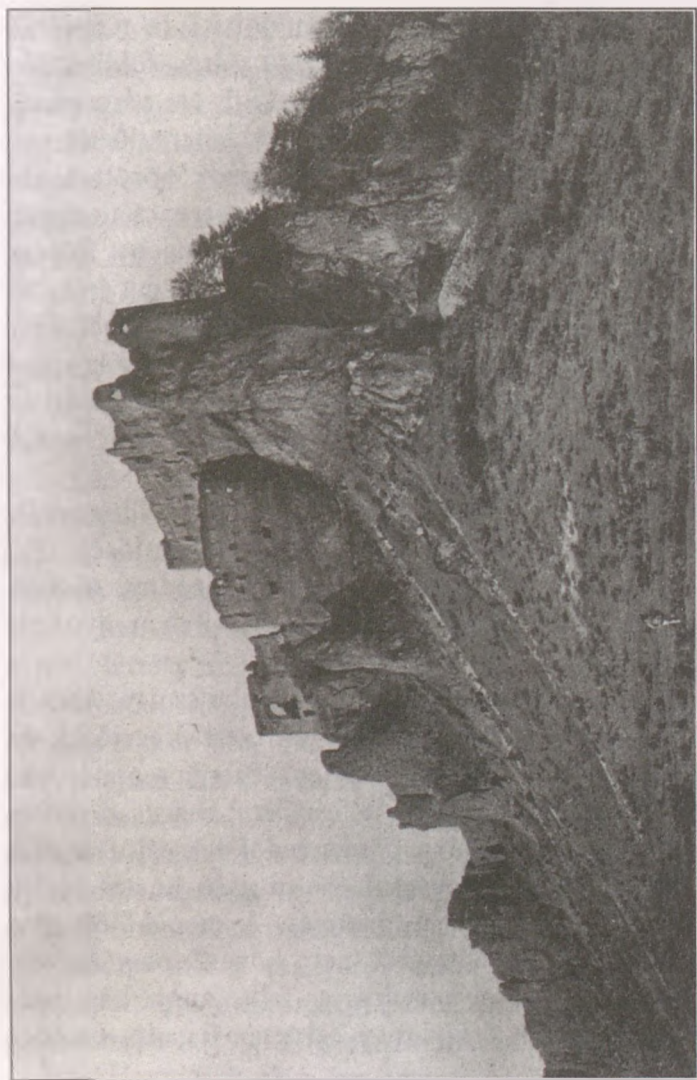


SOLNÁNÁL, Budatin vára közelében három vasuti vonal egyesül. Az egyik a Magas Tátra felől közeledik és Zsolnától kezdve tovább folytatja útját délnyugati irányban a kies Vág-völgyében, a másik a Kisuca folyócska mellett Galicia felé igyekszik, a harmadik pedig Zsolna vasuti állomástól a Rajcsanka patak mellett déli irányba Rajec-fürdőhöz siet. Ennek a rövid szárnyvonalnak körülbelül a közepén, Lietava község felől a Galgóci hegyek legészakibb nyúlványából a Rajcsankába önti hullámaait egy kis patak. Szűk völgyét hegyek szorítják össze; közöttük egyike a legmagasabbnak az, amely Lietava község fölött emelkedik és amelynek ormán az ugyanilyen nevű vár még ma is büszkén állja a viharokat, habár falai részben már romokban hevernek is.

A vár eredete a tatárjárás utáni időkbe nyúlik vissza. Ijesztően meredek sziklákon épült, amelyekre sok helyen talán még a zerge is alig képes följutni...

IV. Béla király uralkodása alatt a világtörténelem egyik legborzalmasabb csapása nehezedett szegény hazánkra. A vad tatárok tömegei árasztották el országunkat; maroknyi hadseregünket a Mohi-pusztán 1241 tavaszán tökéletesen megsemmisítették és azután a legremesebben pusztítva hömpölyögtek nyugat felé. A toll

* Zsolnától délnyugatra mintegy 7 km.



LIETAVA.

le nem írhatja, a szó el nem mondhatja a tatárjárás borzalmait. Luciferhez hasonló arcú sárga földi ördögök gyors lovaikon száguldoztak végig a városokon, falvakon és pusztákon, a férfiakat rabláncra fűzték, az aggokat és gyermekeket iszonyú kínzások között kivégezték, az asszonyokat és leányokat szerencsétlennékké tették. Azután mindent elraboltak és mindent fölperzseltek. Ahol pusztító ostoruk a magyar földet érte, ott elnémult minden; a farkasok lejöttek a hegyekből és a kóbor kutyákkal együtt felfalták a házak füstölő gerendái között megszenesedett holttesteket. Vad üvöltésük rémesen visszhangzott a borzalmasan csendes éjszakákban...

A földönfutó magyar nép egy része még idejekorán elmenekült a Duna túlsó oldalain fekvő erdőségekbe. Aki csak tehetett, messze észak felé húzódott, ahol a barlangok és a rengetegek legalább rejtekhelyet nyújtottak a szerencsétlen bujdosóknak.

Egy ilyen kis vándorcsoport agyonhajszolva, éhesen és szomjasan Lietava községbe érkezett. Vezetőjük és lelkierejük ébrentartója a szentéletű Patrik remete volt, aki fasarúkbán, hajadonfővel, a feszületet magasan tartva, a csüggedőket vigasztalva, a szenvedőknek fájó tagjaira gyógyító irt csöpögtetve szent zsolozsmák között ápolta kis nyájának lelkét és testi erejét. A menekülők már azt gondolták, hogy a tatárok nem követik őket és kezdetek békésen elhelyezkedni a falu apró házaiban, ahová a becsületes ottani nép szívesen fogadta be édes testvéreit.

Egy reggel egészen váratlanul vad üvöltés verte fel a regényes völgy csendjét. Rémes kiáltás hangzott át a menekülők sorain:

— Itt vannak a tatárok!

Az ördögi fajzat neszét vette, hogy a magyarok az északi hegyek felé vették útjukat és elszórt csordákban

kergették őket. Patrik hívei, amint a szörnyű veszély a nyakukba szakadt, azonnal az Isten házába menekültek és ott az ajtókat eltorlaszolván, a földre borulva könyörögtek a Mindenható segítségéért. A tatárok vad ostorcsapkodással és ordítózások között kirabolták és felgyújtották az egész helységet. Nehány óra múlva már csak a leégett romok mutatták a hajdani kedves házak helyeit. Azután a templomhoz rohantak.

— Nyissátok ki az ajtót! Ha azonnal engedelmeskedtek, semmi bántódástok sem lesz!

A kétségbeesett tömeg hitt a tatároknak. Az ajtót felnyitották és halálremegések között követték nyolcvan-estendős vezérüket, a hófehérhajú és szakállú Patrik remetét.

A tatárok — hozzájuk méltó módon — durva ordítózások és kacagások között terelték össze juhok módjára a szerencsétleneket s szemlét tartottak fölöttük. De mivel látták, hogy rabszolgának egyik sem alkalmas, elhatározták, hogy valamennyit kivégzik. Felhajszolták őket az akkor még várépítmény nélküli hatalmas hegykúp tetejére. Az áldozatok a rémitő meredek sziklákon egymásután buktak el s az ilyeneket az üldözők szeges ostorai kergették a további útra. Lent a völgyben, épen a fal meredekségű, legmagasabb kopár szikla tövében néhány tatár kihegyezett karókat ásott a földbe.

Midőn már a magyarok mind együtt voltak, akkor előhoztak egy megkötözött rabot. Az emberi vadállatok parancsnoka most hangosan kiáltotta:

— Hagyjátok el a keresztény vallást, akkor semmi bántódásotok sem lesz! De ha ellenszegültök, vagy nem engedelmeskedtek, akkor az a sors vár rátok, ami erre a rabra. Ide nézzetek!

Azzal a szerencsétlen megkötözött embert ledobták a mélységbe. Egy borzalmas halálordítózás rázta meg a levegőt. Az áldozat néhány másodperc múlva oda-

ért a karókhöz. Az egyik nyárs a nyakát, a másik a mellét fúrta át. A tatárok szinte kéjes örömmel nézték a szörnyűséget...

A menekülők a borzalomtól és a halálfélelemtől eltorzult arccal tekintettek a közepen álló Patrik remetére, aki Krisztus keresztjét baljában magasban tartva, jobbjaival híveinek áldást intett.

— A mi Urunk Jézus Krisztus még sokkal többet szenvedett és épen ezért nyerte el a legnagyobb jutalmat! A szenvedés nem tart soká, híveim, csak néhány másodpercig, de örök élet lesz a jutalma. Íme újból megerősítlek hitetekben az Atyának, a Fiúnak és a Szentléleknek nevében... És most, elérkezvén utolsó percünk, imádkozzatok...

A hívek térdreborultak.

— Miatyánk... hangzott száz és száz magyar ajkáról.

A tatárok néhány pillanatig megütődve nézték a jelenetet, majd vezérük ostorát megsuhogtatva felordított:

— Mit várakoztok, fogjátok meg azt az ősz népbolondítót, ő legyen az első! Talán akkor kijózanodik a többi!

Egy szempillantás múlva már megkötözve hevert a földön a szentéletű Patrik. Aztán odavonszolták a szikla széléhez és vad üvöltés között lelódították a mélységbe.

— Jézus, ne hagyj el, híveim legyetek erősek! — kiáltá harsányan Patrik és lefelé zuhant. Hívei megdermedve néztek utána.

De íme, a szent remetével égi csoda történt. Alig esett három-négy métert, egy cserjének olyan vékony ága, mely talán a fülemile alatt is elhajlanék, nem engedte továbbzuhanni Patrikot. Úgy tűnt fel, mintha láthatatlan kezek a levegőben tartanák.

A tatárok gonosz arcán megfagyott a mosoly, ön-

kéntelenül mélyen meghajoltak és szónélkül lesiettek a völgybe, azután pedig az egész környéket, sőt az egész országot is itthagyták. •

A keresztény hívek térdreborulva adtak hálát a Mindenható bámulatos csodatettéért, azonnal létrát és köteleket hoztak s kiszabadították Patrik atyjukat borzalmas helyzetéből...

A tatárjárás után az emlékezetes sziklán épült lietavai várban sokáig őriztek egy olajfestményt, mely a szent remete csodálatos megmenekülését ábrázolta. Azután, mivel a vár falai omladozni kezdtek, levitték azt Lietava község templomába, melyben ma is látható.



MURÁNY.*



VEKKEK ez előtt beutaztam a Felvidéknek sok kies tájékát. Mikor Szomolnokhutáról Uhornán keresztül egy forró nyári napnak alkonyatán felértem a Rozsnyó felé vezető uton a Gölnic és a Sajó közötti ezer méter magas vízvásztóra, gyönyörű látvány tárult szemeim elé. Észak felé vonult a magyar Érchegység hatalmas erdőivel, csaknem a lábaimnál Krasznahorkavára, előttem pedig az Alacsony Tátra komor bércei a hegyek királyával, a büszke Királyhegygel. Hosszú ideig szemléltem a lebilincselő látványt és oly erős lett bennem a vágy, hogy szép hazánk egyik legnagyobb forrásvidékét felkeressem, hogy néhány nap múlva már a Göllnic felsőfolyásának kies vidékén közvetlen-közelből szemléltem a hegyek királyát. Valóban nagyszerű ajándéka a természetnek! Az óriásnak lábánál ered a kiesvidékű Garam, Sajó, Göllnic, Hernád és a Fekete-Vág, de ki tudná előszámlálni azoknak a patakoknak számait, amelyek hol haragosan zúgó, hol pedig kedvesen csevegő habjai a Királyhegyről a magyar rónák felé sietnek, «mint a gyermek anyja kebelére». Egyik éjjeli szállásomat Vereskő helységben választottam, ahol kedves házigazdám felhívta figyelmemet a közeli Murányvára és a lelkemre kötötte, hogy el ne mulasszam megnézni Széchy Máriának hajdani büszke

* A Garam forrásvidékének közelében, Garamfőtől délnyugatra 13 km.

fészket. Nem gondolkoztam sokáig. Délután már kocsiba ültem és elindultam a Tesna-szikla nevű hegy felé, melynek egyik merész kúpján büszkélkedik a Széchyek és Wesselényiek hajdani várának omladéka. Kocsim a leggyönyörűbb fenyőerdőkben, pompás mezei úton röpitett egész a vár aljáig, ahol a romantikus fekvésű erdészlakban a legbarátságosabb fogadtatásra találtam és ahol az épen otthon lévő erdész nemcsak azokról a Koháryakról beszélt sok mindent, akiknek egy hatalmas emlékoszlópa épen az erdészlak mellett emelkedik, hanem különösen a várról, Széchy Máriáról, Wesselényi Ferencről, az Illésházyakról, nemes Kádas Mihály uramról, Rőczey Tamásról, de legeslegtöbbet arról a gyönyörű asszonyról, akinek históriája még a legridegebb történetírók szívét is hevesen megdobogtatja és akiről Gyöngyössy Istvántól kedve a mai napig annyi sok lantosunk énekelt már nagyszerű dalokat. De még az idegenek is elmerengnek a múlt eme nagyszerű emlékein, hiszen például Laboreur francia írónál szebben talán senkisé is írta le Széchy Mária házasságának történetét. Elmémet és szívemet egészen betöltötték Volóczy Sándor házigazdám nagyszerű regéi. Azután felsétáltunk a romokhoz és onnan egész a késő est homályáig élveztük a páratlan kilátást a síkságon folydogáló Tisza és Fülek vára irányában.

Azon az éjjelen nem tudtam aludni. Az erdész meséi ezer és ezer változatban újra és újra feléledtek lelkemben, hosszú ideig rendezetlenül kavargtak ott, míg végre látogató köntösbe felöltözködve, megörökíthető mondákba tömörültek össze.

Ilyen hangulatban írtam le már akkor az alábbi két kedves emlékü regét, amelyeknek különös becsét az adja meg, hogy mind a kettőnek feltétlenül megbízható történelmi alapja van.

SZÉCHY MÁRIA.

Harminchárom esztendő volt a szépséges Kun Istvánné, amikor édesanyja, Homonnai Drugeth Mária, gróf Széchy György uramnak már régen hátrahagyott özvegye örökre behunyta a szemeit. Férjétől már elvált Mária asszony, aki első házasságában sem volt szerencsés, mivel első férje urát, gróf Bethlen Istvánt hamar eltemette. Azután Kun Istvánnak nyújtotta kezét, de a természetök nem egyezett és így hamar szétváltak. Ezt nem volt nehéz megtenni, mert hiszen Mária épűgy, mint megboldogult édesanyja, a helvét vallás követője volt.

Mária tehát beköltözködött Murányvárába s a nagyasszony halála után ő lett az ottani gazdaságoknak és minden egyéb jószágoknak erős kezű vezetője. De a magányt nem sokáig élvezhette, mert odajött lakni két testvérhuga is, Kata, férjével Listius Jánossal, meg aztán még kisebb nővére, Éva, a meglehetősen italos urával, gróf Illésházy Gáborral.

Az öreg Illésházy Gábor, aki nagy szeretettel időzött I. Rákóczi György fejedelem kassai udvarában, sóhajtvá vette tudomásul, hogy fia és szerelmetes menyé, Éva, elvált tőle. Bele is írta a kalendáriumába 1643 december 19-én, hogy:

«December 19-én ment el Murányba a fiam feleségestől. Azoknak az Isten adjon jó utat. Kinek talán nem kellett volna lenni».

A szép asszony, Széchy Mária nem nagyon jól érezte magát a kemény erkölcsű Kata húga, meg a könnyelmű Illésházy Gábor mellett. Sokat törte okos fejét, mit lehetne csinálni, hogy mint legidősebb nővér, mindenféle joggal ő legyen az úr Murány várában. Egyszer úgy véletlenül ki is öntötte szive bánatát

Gyöngyössy Istvánnak, aki nála titkár, vagy amint akkoriban mondták, komornyik szerepet töltött be.

— Nem jó van ez így, Gyöngyössy uram! Itthon is vagyok, meg nem is! Úgy érzem magam, mint a küszöb, se kint, se bent...

Egyébként is nagyot fordult a sorsa Széchy Máriának, amióta Illésházy Gábor odaköltözött hozzájuk. Akkoriban kezdette meg I. Rákóczi György a szabadságharcot, melynek éltető fuvallata Murány várába is eljutott. A fiatal Illésházy, meg azután az atyja is hamarosan hitet vallottak a fejedelemnek és így mit volt mit tennie, Mária is kénytelen volt Ferdinandus királytól elfordulni, hej, pedig ezért biztosan megmozdult a sírjában Máriának most már a kriptában nyugvó édesanyja.

A várat nemsokára a fejedelem zsoldosai töltötték be, akik azonban nem nagy biztonságot nyújtottak III. Ferdinánd fenyegető hadaival szemben.

Mária búsan hajtotta fejét két szép kezeibe és sóhajtva mondta hűséges emberének, nemes Kádas Mihálynak:

— Baj van. Csak az én jószágos Istenem vezessen ki ebből a szomorú helyzetből.

— Hát iszen tekintetes és nagyságos grófné, valahogy talán kisegít minket az eszünk ebből a fogóból. Ha másképen nem, valami praktikával...

Ha tudta volna Kádas Mihály uram, hogy ez a praktika már milyen közel van, akkor talán még egyebet is mondott volna.

...Épen ebben az időben élt Fülek várában gróf Wesselényi Ferenc, mint ennek a várnak a kapitánya. Feleségét a szentéletű Bosnyák Zsófiát alig néhány hónapja vesztette el, két fia, Ádám és László ott maradtak anyátlanul. A kalandos természetű Wesselényi egyáltalában nem vetette meg a szép asszonyok mély tűzű szemeit és ezért — az akkori idők szokásaihoz

híven — elhatározta, hogy mentől hamarabb újból asszonyt visz a házhoz. Aztán meg azt is érezte, hogy az árváknak anyára van szükségük. Csakhogy úgy szeretne volna a vitéz főúr, ha a házasság egyúttal neki hírnevet és vagyont is biztosít. Épen kapóra jött Murány várának a fejedelemhez való átpartolása.

— Hm — mormogta Wesselényi, miközben hatalmas fekete szakállával játszadozott. Valami praktikával talán menni fog a dolog. Fiatal is, szép is, gazdag is az özvegy, meg aztán biztosan tudom, hogy szívesen beköttetné harmadszor is a fejét.

Amint a krónikások írják, 1644. júliusában történt, hogy Fülekre egy Nagy János nevezetű parasztleány érkezett, ama bizonyos nemes és nemzetes Kürthy Ferencné jobbágya, aki a többi asszonyokkal együtt a háború elől Murányban keresett menedéket.

— Vezessétek hozzám a fickót!

— Parancsoljon nagyságos és tekintetes uram, — szól az élénkszemű fiú, miközben ócska süvegjét tisztességtudóan forgatta kezében.

— Látod-e ezt? — kérde Wesselényi és egy csomó ezüst tallért mutatott a fiúnak.

A fickó szemei felvillantak.

— Látom! Kinek a fejét vegyem érette?

— Nem arról van szó, te ostoba. Nem a törödre vagyok én kíváncsi, hanem az eszedre! Én írok egy levelet Széchy Máriának a murányi várba. Ha átadod neki, akkor még száz ilyen tallért kapsz és örökös jó pártfogód leszek.

Nagy János megvakarta a fejét.

— Tekintetes és nagyságos gróf uram, ritkán férközöm én a nagyasszonyhoz...

— Hát ahogy gondolod. Ha átadod a levelet, megkapod a jutalmat. Ha pedig nem vállalkozol, akkor pusztulj innen.

A fiú zavartan morgott az ajtó mellett. Nagyon izgatta a sok fényes pénz és a még fényesebb ígéret, de azt is jól tudta, hogy a fejét kockáztatja a vállalkozásnál. De végre mégis győzött benne a kapzsiság.

— Adja ide a levelet nagyságos uram!

Igy történt. Wesselényi a levelet összegyúrte és egy uborkába helyezte, mely azután Nagy János tarisznyájában Murány várába került. A véletlen úgy akarta, hogy a fiú a tarisznya kiürítésekor néhány pillanatig egyedül maradt Széchy Máriával.

— Nagyasszonyom, erre a hosszú zöld uborkára nagyon tessen vigyázni! Csak maga vágja fel...

— Miért te fickó?

— Egy levél van benne...

Széchy Mária nagy meglepetéssel fogadta az idegen ember írását. Néhány éjszaka álmatlanul hánykolódott párnáin. Sokat gondolkozott, sokat sóhajtozott.

— Vajjon mit akarhat tőlem ez az ember? A kezemet, a vagyonomat?... Hát iszen, bár az én becsületemben még sohasem esett hiba, válaszolhatok neki. Hátha az Isten akarta. Azt írja Wesselényi, hogy fontos ügyben beszélni szeretne velem... Én nem megyek el hozzá, de elküldöm Fülekre Kádas Mihályt. Ő benne feltétlenül megbízhatom.

Másnap már válaszolt is Wesselényinek. Az apró levélkét sárga viaszba burkolta és a hírthozó fickó köpenyegének egyik ezüst gombjába rejtette el.

A válasz nagyon megörvendeztette Wesselényit. Ötödnapra megérkezett Kádas Mihály is Murányból, aki ugyan nem hozott semmiféle ígéretet Széchy Máriától, de legalább alkalmat adott arra, hogy a dalia a szép asszonnyal a további érintkezést folytassa. Szép levelet írt neki és egy ezüstórát is küldött neki ajándékba.

— Itt van a levél, nagyasszonyom, meg az ajándék is, — szólt örvendezve Kádas Mihály uram, midőn

Mária elé járult. Ez piruló arccal és kíváncsian olvasta Wesselényi újabb levelét, amelyben kérve kér találkát a vár úrnőjétől.

— Ugy látszik Kádas uram, mégis csak igaza lesz kegyelmednek, talán csakugyan praktikával csinálunk magunknak szerencsét.

Hamarosan válaszolt Wesselényi hívó szavára.

«Anélkül, hogy becsületes szándékomat félremagyarázná, nagy nehezen, de mégis hajlok a hívó szóra. Legyen kegyelmed a jövő héten, csütörtökön mentül kevesebb személyzettel Tiszolcon, innét egy fél mérföldnyire az út mellett az erdőben, ama nagyon pisztrángos pataknál. Én is odajövök. De meg ne próbálja kegyelmed semmi olyat csinálni, ami akár testi épségemben, akár becsületemben kárt tehetne, mert nagyon megadná az árát».

Mária a legnagyobb izgatottsággal várta a találka idejét, igyekezett nyugodtságát és derült jókedvét megővni. Titkába csak a kopasz Kádast avatta be. Feltűnés nélkül vele járta végig a vár falait, mert sejtette, hogy az alapos megfigyelés későbbi napokban nagy hasznára lehet.

A találka reggelén egykedvűen mondta Kata és Éva nővéreinek:

— Pisztrángot meg rákot megyek fogni a tiszolci patakhoz.

Elhitték neki. Csakhogy egy kis baj történt. Az indulás előtt váratlanul betoppant valami távoli mulatozásából Illésházy Gábor.

— Jó reggelt, szerelmetes Mária öcsémasszony. Még ma nem ettem egy falatot sem! Ne terheltessek valami harapnivalóval, meg egy pohár borral meg tisztelni...

— Téged az ördög hozott ide épen most, — mormogta Széchy Mária — de azért mosolygó arccal lá-

tott hozzá a hivatlan látogató megvendégléséhez. Mindenféle jó étellel, hideg pecsenyékkel, de különösen erős borral addig traktálta, amíg Illésházy Gábor az italtól teljesen elázva, az ebédelő asztalnál elaludt. Arra azonban gondja volt Mária asszonynak, hogy Kádas Mihályt jó előre elküldje a találka helyére.

— Tisztességgel jelentem nagyságos uramnak, hogy a vár úrasszonya nemsokára megérkezik. Ime itt van az ajándéka is! — és azzal gyönyörű zománcos arany órát adott át Wesselényinek, aki magánkívül lett az örömtől és végtelen türelmetlenül várta már a percet, amidőn a szép asszonnyal találkozni fog.

Wesselényi nem az az ember volt, aki a szükséges elővigyázatot elmulasztotta volna. Ezért tehát nemcsak nagyobb csapattal indult útra a fejedelemnek meghódolt vidék felé, hanem lehetőleg kerülőkkel a rengetegeken keresztül igyekezett a pisztrángos patak forrásához. Mikor már közel voltak, a csapatot elrejtve hátra hagyta.

— Kegyelmetek, Vadászi Pál, Farkas Fábián és Farkas Ferenc velem jönnek. Meg aztán te Nagy János fiam. Az inas meg egy katona is követni fog. Ha aztán valami történik, hamarosan megmenteni igyekeztek engemet és a csapatot fellármázzátok.

Miután Illésházy Gábort Máriának sikerült leitatnia, reggel kilenc óra tájban több cselédjével együtt ő is elindult a pisztrángos patakhoz. Az égbenyúló fenyők balzsamos illatot leheltek, a gyönyörű nyári reggel minden bája szerelmet suttogott. Azt hiszem, erre nem is volt nagy szüksége a szépséges özvegynek, aki ha Párisban él, biztosan egy második Montpensier hercegnő lehetett volna. Kedvelte az életet, a tréfát és a jó társaságot sem vetette meg, a kalandos vállalkozásoktól nem riadt vissza, szívében a sejtelmek és a vágyak tüze lobogott, izmai acélosak voltak, mint valami

fiatal párducé. Most is gyönyörű fehér paripáján lovagolt a találka színhelyére. Félig nyitott piros ajkaival, kipirult, bájos arcával, kissé kibomlott dús fürteivel valóban gyönyörű látvány, az amazonok tökéletes mintaképe volt. Midőn már csak néhány száz lépés választotta el a találka pontjától, cselédeit visszahagyta.

— Ti fiaim mind itt maradtok az út mellett az erdőben. Csak te jösz velem, András és Péter...

Wesselényi már szinte kétségbeesett türelmetlenséggel várta a pillanatot, melyben szíve titkos választottját szemtől-szembe láthatja. Azonban telt-múlt az idő és — sehol semmi, senki. Összeráncolt homlokkal, rosszkedvűen sétált a víz partján és már-már arra gondolt, hogy otthagyja az egész kalandot és hazaindul. E pillanatban vágatva előtte termett két hű embere kíséretében Murány várának csodaszép asszonya. Megrántotta lovának csotáros kantárát és egy másodperc századrésze alatt leugrott a nyeregből.

— Vezesd vissza Jucit ahhoz a nagy fához — és odadobta a szárákat Andrásnak.

Wesselényi a szép asszonytól szinte megigézve, lassú lépésekkel közeledett hozzá. Mária kezét nyújtotta a szemrevaló, hatalmas termetű katonának, aki azt mélyen meghajolva, ajkaival érintette.

— Harmatos a fű, grófné, leterítem a palástomat, sziveskedjék azon helyet foglalni...

Arról, hogy Mária és Wesselényi ketten mit beszéltek azon a történelmi találkozáson, nem sokat jegyzett fel a krónikás, de mi se legyünk kíváncsiak, ne hallgassuk ki őket. Hát Istenem, mit is beszélhetett volna egymással egy pezsgővérű szép fiatal özvegyasszony, aki férjhez szeretett volna menni és egy alig negyven esztendő, kalandokravágyó, egészséges dalia, aki asszonyt szeretett volna vinni a házhoz. Hogy a beszélgetésnek tárgyai holmi politikai és egyéb komoly

kérdések körül is forogtak, az természetes, de mindnyájan elhihetjük, hogy a szavaknak és mondatoknak szövényében mindig nagyobb erővel csillámlott át a körülöttük röpködő Amor isten titokzatos sugarainak varázsa. A szerelem felébredt szivükben. A miliő ennek teljesen megfelelt. A gyönyörű őserdő, a reggeli harmat nedvességében csillogó tarka virágok, a csobogó patak, a túlevelű fák között kíváncsian átszűrődő nyári napsugár, az egész természet elbájoló pompája, a frissen lekaszált fűnek illata, meg az erdők láthatatlan dalnokainak kedves éneke még sokkal hidegebb emberek szivét is megejtették volna, mint amilyen Mária és Ferenc voltak.

No, de ne zavarjuk őket...

— Kardomra és lovagi becsületemre fogadom, hogy oltárhoz vezetem... Ezekkel a szavakkal bocsátotta el szíve választottját Wesselényi Ferenc. Aztán meg akarta csókolni. Mária dévajkodva elfutott, de mintha tettét megbánta volna, ismét visszatért és egy kis karikát adott át Wesselényinek, amelyet még otthon a saját gyönyörű hajfürteiből font.

— Fogadja ezt tőlem emlékül kegyelmed, addig is, amíg... az utolsó szavaknál már a nyeregben volt és elvágtatott.

— No Kádas uram, elő azzal a bizonyos praktikával, — mondá Murány úrnője, mikor a találka után hűséges emberét odarendelte magához. Tudja kegyelmed, a multkor, amikor a bástyán sétálgattunk, azt láttuk, hogy a fal az egyik helyen csak tizenkét öl magas. Izibe csinálnunk kell egy kötélhágcsót...

— Ühüm, értem tekintetes és nagyságos grófné, de honnan veszünk mi annyi kötelet? Meg aztán létrát.

Mária a Kádas vállára tette a kezét.

— Kegyelmed nem valami gazdag a leleményekben. Hát iszen a vár alatti falukban a tőzsérektől annyi kötelet szedhet össze, amennyit akar, a létráról pedig... arról

majd én gondoskodom. Kegyelmed csak arra vigyázzon, hogy a köteleket észrevétlenül csempéssze a várba. A többit aztán majd meglátjuk. Erzsi és Zsófi cselédeim fognak segíteni a hágcsó elkészítésében. Andrásra meg Péterre későbbben lesz szükség.

Minden elő volt tehát készítve. Az öles termetű Kádas iziben lement Murányaljába és ott összeszedett vagy harminc ölnyi kötelet, azokat zsákokba tette és egy tótnak a szekeren bevitette a várba. Azután felcsempészték Mária lakosztályainak padlására. Hanem hát a létra még hiányzott. De nem azért tette rabbá Mária szívét a szerelem lángja, hogy egy ilyen kis akadálytól visszariadt volna.

— Erzsi szolgálom, gyere csak, — kiáltott ki hűséges cselédjének.

Néhány percig halkan beszélgettek. Ekkor a másik szobában meghallották Mária testvérhúgának, Évának hangját. A nagyasszony most éktelenül elkezdett kiabálni.

— Beste lelke, nyomorult cselédje, hát már semmit se lehet rátok bízni. Takarodj a szemem elől...

Erzsi arcát kötőjébe rejtve és tettetett zokogással sietett ki Mária lakosztályából.

Éva belépett.

— Mi baj van szerelmetes nénémasszony, mit csinált megint az a hitvány szolgáló?

— Ne is fáraszd rá a szavadat Éva, igazán rettenetes. Tasnádi kastélyomból sok, sok szép ágyneműt hoztam magammal és ezek a haszontalanok so'sem szellőztetik takarítják, a fele már csaknem elpusztult. Mikor aztán azt kérdeztem Erzsitől, hogy miért követik el ezt a hitványságot, azt mondta, hogy a vár udvarába nem teheti ki, mert ott sokan járnak és nem illik ágyneműt odarakni, a padlásra pedig nem viheti szellőztetni, mert nincs létrája. Hát így pusztul el az embernek a

legszebb jószága a nyomorult létra hiányában. Már pedig az emberek nyelvére kerülök, ha nem tudom megbecsülni becsületesen szerzett tulajdonomat.

— Ugyan szerelmes nénémasszony, cseppet se fájjon emiatt a feje. Én biztosan tudom, hogy Kata nénémnek van egy hosszú létrájuk, felér az akár a toronyig is! Ők most úgyis Lipcse várában örülnek a kis! újszülöttnak, semmi szükségük sincs a létrára. Mindjárt ide is küldöm...

Így győzte le az asszonyi furfang, az erős elhatározás és mindenekfölött az egyre nagyobb lánggal lobogó szerelem a nehézségeket.

Kádas Mihály és a két hűséges szolgáló Mária vezetése alatt úgyszólván éjjel-nappal dolgoztak a kötélhágcsó elkészítésén. Nem telt bele egy hét, már befejezték a munkát, Mária ekkor Kádast átküldötte Fülekre. Wesselényi végtelenül megörvendett a hírnöknek.

— Na mi járatban van kegyelmed, becsületes Kádas Mihály uram?

— Az én tekintetes és nagyságos nagyasszonyom tiszteletét és szolgálatát ajánlja nagy jó uramnak és azt üzeni, hogy a jövő csütörtökön este, éjfél előtt egy félórával egy kötélhágcsó lesz a murányi vár falán, a Hóhérbástya mellett, ahol a fal csak tizenkét öl magas. Nagy jó uram arról fogja leghamarább megismerni a helyet, hogy annak közelében egy nyitott ablakon lámpafény fog kivilágítani. Az én jóságos nagyasszonyom arra kéri nagyuramat, hogy tessék fegyver nélkül és egyedül felmászni a kötélhágcsón és azután minden tétova nélkül beugrani a nyitott ablakon...

Wesselényi megsimította a feje lágán levő üstökét és elgondolkozva felelt:

— Nagyon tiszteletreméltó a grófné üzenete, de abból még nem tudom, hogy mi lesz azután... De

még azt se tudom, hogy Rákóczi katonái a vár fokán nem fognak-e engem agyonverni?!

Kádas Mihály uram arca felderült, szemei élénken ragyogtak. Azután suttogva folytatta:

— Nagy jó uram! Nincs a falaknak fülük?

— Beszélhet kegyelmed bátran, csak ne kiabáljon...

— Hát iszen mindezekről már gondoskodni tett az én tekintetes és nagyságos grófné asszonyomnak. Ugy eszeltük ki, hogy nagyuram legalább háromszáz fegyveres vitézzel jön a vár alá, azok az éj csendjében meghúzódnak a létra körül és adott jelre belőlük vagy harmincan felmásznak, a többiek, ha már a nap felkelt, akkor nagy trombitaharsogással az úton vonulnak be a várba... Attól ne féljen nagyuram, hogy valami nem kívánt baj érné a várfokán, mert az én nagyasszonyom az ottani öröket, amint az est leszáll, meg fogja kötöztetni és mind elzáratja a leányos háznak két üres kamarájába. Aki pedig sikítani próbálna, azt — nohát azt örökre elhallgattatják az én hatalmas grófném hűséges szolgái...

Wesselényi ámulva hallgatta Kádasnak szavait. Mindenre el volt készülve, de arra igazán nem gondolt, hogy az ő jövődöbeli életpárja olyan furfangos fejjel és minden diplomatát megszégyenítő előrelátással készítsen elő mindent. Szerelme a hallottak után csak fokozódott Mária iránt.

— Kádas Mihály uram, térjen vissza Murányba és mondja meg a nagyasszonynak, hogy tiszteletemet és szolgálatomat örök időkre felajánlva, azt üzenem, hogy ott leszek. Katonáim is ott lesznek. De felette igen kérem, nagy vigyázattal legyen!

...Amit egy szerelmes szép asszony a fejébe vesz, azt még a poklok minden akadályán is keresztülviszi. Már pedig rimaszécsi Széchy Mária egyike volt a tör-

ténelem egyik legszebb szerelmes asszonyainak. Minden úgy történt, amint fűrfangos eszével kipraktikálta.

Ama bizonyos csütörtök este, néhány hűséges szolgálja odalopózott a vár fokán tompa lépésekkel őgyelgő örökhöz, őket egymásután leteperték, szájukat hamarosan betömték és bevitték a leányos ház üres kamráiba. A főstrázsamestert maga Mária hívatta magához, de alighogy belépett a nagyasszony szobájába, reá is ugyanaz a sors várt, mint az örökre.

Néma csend uralkodott, a várban és a vár körül. A hold nem világított, csak a csillagok milliárdjai tekintettek bágyadt fénnel az éj leplebe burkolt büszke falakra és a vár épületeire. De valamennyi csillagnál szebben ragyogott annak a szép asszonynak szemepárja, aki a lelki felindulástól és szíve mély érzelmeitől egyaránt hevítve a már említett kivilágított szobában várta a dolgok további fejleményét.

Gyötrelmes várakozásban telt el egy óra. Széchy Mária csak az őrség ártalmatlanná tétele után kezdett ráeszmélni arra, hogy mit is tett. Valódi lelki tusát vívott magával. Fejét két kezébe hajtotta és aggodalomtól eltelve suttogetta magában!

— Én szerelmes Istenem, csak most ne hagyj el! Erre a lépésre tulajdonképen az én rokonaim ármánykodása kényszerített. Hiszen ki vagyok én ebben a várban? Tulajdonképen a legidősebb asszony, a várnak tulajdonosa, — de azért mégis! Minden lépésemet ellenőrzik. Kata hugom erkölcsös természetét már nem sokáig bírom. Illésházy sógorom mulatozni szeret, italos ember, félni kell, hogy a kezén minden elúszik. Akkor aztán kiforgatnak vagyonomból. Gyöngé asszony vagyok, gyámolítóra van szükségem, már pedig keresve se lehetne arra valóbb férfit találni Wesselényi Ferencnél. Ő nagyúr és lovagias ember...

Elhallgatott, az ablakhoz lépett és kifigyelt a

nyugvó természetbe. Azután egy magas támlájú székbe ült és tovább fűzte gondolatait.

— Árulás? Nem az! Hiszen az én felejtethetlen szerelmetes anyám mindig caezareanus volt. Ha a várat elfoglalja Wesselényi, jó helyre kerül vissza! Nem én voltam az, aki a fejedelemnek átadtam. Én csak kényyszerűségből mentem bele...

E pillanatban háta mögött halkán kinyílt az ajtó és belépett rajta nemes Kádas Mihály uram. Mária bizalommal és kíváncsisággal tekintett reá.

— No mi újság, Kádas uram? Mi jót hozott?

A hű ember nem tudta, hogy kezdje el a mondkáját. Jó ideig habozott, míg végre hozzáfogott a beszédhez.

— Azt vónék bátor mondani nagyasszonyomnak, hogy közeledik az óra. Nemsokára itt lehet Wesselényi urunk. De ki tudja, vajjon mi lakik benne? Jó volna próbára tenni, hogy igazak-e a nagyasszonyom iránti hajlandóságai...

Mária elgondolkozva játszadozott szép újjaival a karos szék két támláján. Azután homlokát végigsimítva, félig komolyan, félig tréfásan így szólt Kádashoz:

— Kegyelmednek gyakorta több esze van, mint három várbeli főporkolábnak. Úgy lesz, amint kieszelte... De mi lesz akkor, ha Wesselényi uram nem mutatja magát állhatatosnak?

— Akkor bizony az legyen a sorsa, ami a többi hűtlen emberé. Tömlöc...

Mária arca elborult. Főlkelt és gondolataiba mélyedve néhányszor alá és föl járt a szobában, majd hirtelen odalépett Kádas elé és jókedvűen mondotta:

— Amit mondtam, megmondtam! A próbát megcsináljuk, a többitől ne féljen kegyelmed...

...Wesselényi idejekorán elindult Fülel várából. Legjobb husárjait s gyalogkatonáit vitte magával és

velök csütörtökön estefelé megérkezett a vár alatti erdőségbe. A környék lakói ijedten fogadták a vitézeket, nem is tudták elgondolni, mi készül, de a kapott intéseket megfigyelve némán hallgattak.

Este tizenegy óra tájban kigyúlt az a bizonyos fény, melyről Mária hirnőke említést tett és a kötélhágcsó odacsapódott a vár falához. Wesselényi halkan rendelkezett:

— Te Andris szolgám tartod a kardomat meg a buzogányomat. Utánam mászol a létra közepéig. Ha aztán szólítlak, kéznél maradj. Ti pedig Farkas fiaim harminc jó fegyveressel épen a létra tövében legyetek és ha baj lesz, vagy szólítlak, egymásután feljöttök a várba. Vártai kapitány uram, kegyelmed vigyázva tartsa össze az embereit! Ha minden jól megy, hajnalban kinyílnak a vár kapui és maguk vígan bemasíroznak. Ha pedig nem úgy megy, amint gondoljuk, akkor valószínűleg lesz egy kis parázs verekedés is. Na én most elindulok!

Wesselényi, bár a hosszú út miatt nagyon ki volt fáradva és valamikor megsebesült lábát is sajnálta, emberül mászott fel a tizenkétöles kötélhágcsón. Hajtotta a kalandvágy meg a szerelem. Szerencsésen felérkezett a vár fokára. A következő percben már beugrott a nyitott ablakon. Egy üres szobában találta magát. Néhány pillanat múlva egy hatalmas termetű álarcos férfi lépett be, teljes fegyverzettel.

— Árulás — mormogta Wesselényi és ajkai összeszorultak. Az idegen megszólalt:

— Wesselényi Ferenc főkapitány uram, kegyelmed Murány várának foglya. Egyetlen mód van a szabadulásra, ha Jozefus ügyét elhagyja és erdélyi nagy fejedelmünk követője lesz. Ha vonogatja magát, egy óra múlva kegyelmedre halál, gazdátlan seregére végromlás várakozik.

Amíg a marcona férfi így beszélt, halkan belépett

még hat álarcos fegyveres, akik hirtelen ráugrottak Wesselényire s megkötözték. A kemény katona védekezni próbált, de hiába. Büszkén felelte:

— Én, mint a harcokban megedzett vezér, életemet becsstelen hűtlenséggel nem vásárolok meg. Hittem a vitézi asszony adott szavában és nem gondoltam az undok árulásra. Mondja meg kegyelmed a vár úrasszonyának, hogy az életem a kezében van, vegye azt el tőlem, ha akarja, de hűtlenségre nem vagyok kapható.

Az álarcos főember komoran válaszolt:

— Kegyelmednek már csak egy órája van. Ha addig meggondolja, az én nagyasszonyom keze és vagyona kegyelmedé. Vigyétek!

A védtelen embert elhurcolták egy sötét kis kamrába, ahol két fegyveres katona őrizetében maradt. Bőségesen alkalma nyílt mindazt elgondolni, amit tett. Tudta, hogy ügye veszve van, de azt nem tudta magának megmagyarázni, hogy az a szép asszony, akinek szerelméről meg volt győződve, miért bánt el így vele...

Az óra eltelt. Ama bizonyos magastermetű álarcos ember a többi fegyveressel együtt megjelent. Kettőnek kardja ki volt vonva, hogy a halálos ítéletet végrehajtsák.

— Vezér, itt az óra! Otthagyja-e a császár ügyét?!

— Soha! — felelte halálsápadtan, de szilárd hangon Wesselényi.

— Akkor hát imádkozzék!

Még alig ért el Wesselényi a Miatyánkban a «mindennapi kenyerünkhöz», egyszer csak ruhasuhogás hallatszik és kipirult arccal, a felindulástól erősen hullámozó keblekkel váratlanul belép Széchy Mária. A vitézek kardjaikat a hüvelybe teszik.

— Oldjátok fel őkegyelmét bilincseiből! Vitézül kiállotta a próbát kegyelmed, mely különben is csak tréfa volt! De tudnom kellett, mennyire bízhatom hűségé-

ben, mert én csak erős férfiúnak nyujthatom kezemet. Ime itt vagyok! az egyházi áldást néhány nap mulva megkapjuk. Kegyelmed pedig vezesse a vezért lakosztályába és intézkedjék, amint már mondtam. Legelőször is hívja elő Budaházy István várkapitány uramat...

Az ölestermetű marconás fegyveres levette álarcát. Wesselényi elbámulva látta, hogy ez nem más, mint az ő szerelmük híreinek közvetítője, Kádas Mihály uram. Kissé neheztelve, majd azután megbékélve csókolta meg Máriának feléje nyújtott kis kezét, azután halkán odament a kötélhágcsóhoz, felhívta szolgáját, akit harminc fegyveres egymásután követett.

Budaházy István várkapitányt nagy horkolások közt találta Kádas Mihály, ágyasházában.

— Kapitány uram, ne terheltessek felkelni és bejönni nagyasszonyunkhoz!

A várkapitány ámulva rángatta magára köntösét. Még a kardját is elfeledte, úgy rohant úrnőjéhez a szokatlan éjszakai időben. Mária nyoszolyájára dölve fogadta.

— Jöjjön közelébb, Budaházy uram.

Ebben a pillanatban a függönyök mögül hirtelen előtte termett Wesselényi Ferenc.

— Ismer-e kegyelmed engem?

A várkapitány hűledezve felelte:

— Igen. Wesselényi Ferenc gróf úr önagysága, Fülel főkapitánya!

— Hát ha ismer kegyelmed, mondja meg nekem, de hamar és a lelkére, ki a «vivat»?

A várkapitány egy pillanat alatt átlátta a helyzetet. Különben is boros állapotban volt, álmos is volt, úgy gondolta nem lesz tanácsos bolondot mondani. Kissé habozva ugyan, de elég szilárd hangon felelte:

— Ő szent felsége, Jozefus császár és király!

Wesselényi mosolyogva szorította meg a várnagy kezét.

— No, azért mondom, várnagy uram! Hát most a fejével felel, hogy a kapitányok meg a hadnagyok rendbejőjenek. Az erdélyi csapatot szintén meg kell nyerni. Megmondhatja nekik, hogy az elmaradt zsoldot duplán kapják meg. Amikor a fülemile csattogni kezd, nyitassa ki a keleti nagy kaput és küldjön embereket csapatomért. Vártai kapitány uramat megtalálja a hóhərbástya alatt...

...Mit irjak még? Ami ezután történt, az nem rege, hanem tiszta történelmi valóság. A vár meghódolt, Kata és Éva úrasszonyokkal és férjeikkel együtt. Az öreg Illésházy Gáspár dohogva vette tudomásul a hirt, de már nem segíthetett a megtörténteken. Az egyházi szertartást az ágostai evangélikus lelkész adta reá a fiatal párra, mert katolikus spirituálist messze földön sem lehetett találni. No de ezen is segített a murányi Vénusz, mert férje kívánságára nemsokára felvette a katolikus hitet és gondoskodott arról, hogy a várba ugyanolyan vallású lelkészek kerüljenek.

Széchy Mária és Wesselényi Ferenc házasságának híre nemsokára eljutott a császár fülébe is. A vitéz katonára hírneve csak nagyobbodott a sikeres kaland után és mindenesetre hozzájárult ahhoz is a házasságkötés, hogy a férfi javakorában levő Wesselényi néhány év múlva a nádori székbe került.

Csodálatos játéka a sorsnak, hogy ez a mindig császárhű ember egyik vezére lett annak a mozgalomnak, mely épen a császár ellen irányult s melynek szomorú emlékü glóriás mártirjai Zrínyi Péter, Nádasdy Ferenc és Frangepán Ferenc voltak. Wesselényit csak 1667. március 27-én Besztercebányán bekövetkezett halála mentette meg a borzalmaktól és az esetleges kivégeztetéstől is...

RÖCZEY TAMÁS.

Nemes Rőczey Tamás uram, Murány várának legidősebb kapitánya türelmetlenül várakozik Széchy Mária dolgozószobája előtt. Hatalmas lelógó bajuszát megpödörgeti, szénfekete fűrtjeit elsimogatja bronzszínű arcáról. Sarkantyúját néha összeveri, párdücbőrkacagányát megigazítja a vállán. Tollforgós süvegjét kezei között szorongatja. Valami különös oka lehet, hogy ilyen díszesen felöltözve járul a vár legidősebb úrnője elé. Végre nyílik az ajtó. András inas betessékeli a szép szál daliát a dolgozószobába.

Széchy Mária mosolyogva nézi a közelgőt. Tetszik neki a kapitány, bárha nem is zárta szerelmes szívébe, de nagyon becsüli, mert hiszen egyike a legkiválóbb vitézeinek.

— Miféle hiráddal van kegyelmed vitéz kapitányom? Talán a török háborog? Vagy talán Erdély felől vannak fenyegető hírek?

— Nem, tekintetes és nagyságos asszonyom. Nem jelenteni, hanem alázatosan instálni jövök. Életemben először, de úgy lehet, hogy utoljára...

— Adja elő kegyelmed kérését; hűséges, becsületes vitéz katonám volt mindenkor. Bátor, mint az oroszlán, engedelmes, mint a kezes bárány. Ha kérése méltó hozám meg kegyelmedhez, akkor az teljesítetik.

Rőczey Tamás homlokára redők borultak.

— Nagyasszonyom, megúntam már a magányos életet. Hiszen a szentírás is azt mondja, nem jó az embernek egyedül lenni. Szeretnék egy arravaló nőiszemélyt hitestársammá házamba vezetni.

Széchy Mária sugárzó arccal nézte a deli férfiút. Úgy gondolta magában, hogy ezt bizony minden nemesi család szívesen fogadná, ha a háztűznézőbe egy szép napon megjelenne valahol. Hiszen igaz, hogy nem igen van sem ingó, sem ingatlan jószága, de nevét kardjával

írta be a nemesek sorai közé; az a mély seb ott a homlokán legjobban beszél mindenről. Valami ostoba spahi ajándékozta neki, de az is igaz, hogy a következő minutában a török vitéz halva bukott le a lováról. Rőczy jobban eltalálta a vágást, mint a spahi.

— Jól teszi, nagyon jól teszi kegyelmed — szolt végre a szép asszony nyugodtan és jóakarattal. — Békés időket élünk. Mért ne lehetne a sziklákon szárnyaló sasmadárból legalább egy időre turbékoló galamb. Hanem megmondhatná kegyelmed, melyik várban nyílik az a liliomszál, amelyikre az én legvitézebb katonám rávetette a szemét? Melyik szelid madár rabolta el az orosz-lán nyugalmát?

Rőczy nyugtalanul és zavartan állott.

— Nagyasszonyom, kegyelmed jó és nemes. Megérti hű szolgája érzelmeit... Az én választottam nem lakik várban, de bizony még nemesi kúriában sem...

— Nem baj, kapitányom! Bár jobban szeretném, ha a nagyrőcei címert egy másikkal fonhatnánk össze, de érdemeinek méltánylásaképen azt sem bánom, ha a nagyrőcei kardos orosz-lán egyedül marad, csak tisztességben maradjon és valami csúf árnyék ne essék reá. Nos vitézem, ki az a leányzó?

— Nagyasszonyom ne csodálkozzék, ha a sas lepillant a magasból és az utca porában fölfedez egy gyöngyszemet. Kincs marad az akkor is, ha a legtisztánabb helyre esik... A leány származását nem tudom, nem is kutatom, de bizonyos vagyok abban, hogy ragyogó szépsége méltóvá teszi őt a Rőczy névre és arra, hogy nagyasszonyom is leányának szólítsa. Ő a leg-egyszerűbb nép gyermeke. Ma még rongyokban jár ugyan, de királynői termetére az arannyal kihímzett, skófumos köntös, hajába pedig a gyöngykoszorú nagyon is illeni fog... Szívem választottja egy cigánykaraván szépséges leánya...

Széchy Mária egy pillanatra elhalványult. Redőkbe borult homlokkal ránézett hős kapitányára. Mikor aztán annak arcán a szilárd elszántságot, szemeiben az ellentmondást nem tűrő tüzet fölfedezte, kezeivel lemondó mozdulatot tett és vontatott, halk hangon mondá:

— Ismerem kegyelmedet. Tudom, hogy szándéka megmásíthatatlan! A házassághoz megadom a beleegyezést, de — és ezt jól jegyezze meg kegyelmed — Róczy kapitány feleségét megismerni nem óhajtom...

Lángbaborult arccal hagyta el Róczy a kihallgatási szobát. A nagyszony szavai súlyos ökölcsapásként hatottak ugyan reá, de büszke szittyavére felforrott és hajthatatlanságában ezt morogta:

— Lesz, ahogy lesz! Csak azért is!...

...Vigan szól a muzsika a várkapitány szállásán. Az asszony szép, fiatal, életrevaló, kíváncsi. Ha Bizet már akkor élt volna, róla vette volna Carmen mintáját. Hajlékony, mint a nádszál, mosolya részegítő, ajkai pirosak és azok mögül két hófehér gyöngysor szórja ragyogó sugarait. Arca kreol, fürtjei koromfeketék és dúsan omlanak puha vállaira. Királynői természetéhez a selyem háziruha ésbontóan tapad, szemeiben vad tűz és démoni fény lángol.

Akire egyszer ránéz, az sohasem feledi el a szép Róczy Tamásné...

Különösen Thurzó György hadnagy uram nem. A fiatal dalia egészen mámorba merülve nézi a szépséges teremtest. Ez észreveszi és egy félig kinyílt rózsát dob felé.

A kapitány mindezt tudja, látja és szívében vad keserűség üt tanyát. Az asszonyt örült módon szereti, de hej! nem így képzelte ő; hiú páva került becsületes magyar házába. A folytonos mulatozást már megúnta. Feleségével alig volt egyedül. És ha a vidám pajtások hajnalban mámoros fővel elvonultak, az asszony

szeszélyes kifogásokkal egyedül húzódott vissza szobájába...

Már pedig a dolgon nem lehet segíteni. Széchy Mária grófné hajthatatlan. Amit mondott, megmondta. Tudni sem akart se Rőczyenéről, akit ez a sértő mellőzés még jobban elmerít a léha élet forgatagába...

Rőczy észrevette, hogy az asszony Thurzó hadnagyhoz egy rózsát dobott. Kelletlenül és mogorván húzódott el a szoba egyik sarkába és elborult homlokkal figyelte a zajos mulatozókat. Most íme az asszony a csipkés keszkenőjével ügyes pillantással magához inti Thurzót. Valamit sutognak. A ház urának hátat fordítanak. Rőczy a vastag medvebőrökön a párhoz sompolyog...

— Holnap este nyolc órakor, édes! Várni foglak... A keleti jobb sarokablak ki lesz világítva... Férjem holnap hajnalban háromnapos portyázásra indul.

Rőczy előtt a szoba elhomályosodott. A bortól és az indulattól mámorosan, ingadozó lépésekkel távozott el a pártól. Az első pillanatban súlyos öklével le akart sujtani a nyomorult teremtésre, de nem tette. Valami mást tervelt. Forró agyában egymást kergették a gondolatok, végre keserűen felkacagva látszólag megnyugodott.

Elmult az éjfél, elhalt a muzsika, a zajos társaság oszladozni kezdett. Részben a vár épületeibe, részben — most békeidő lévén — a vár alatti községekbe távoztak a vendégek. A felvonóhidak csikorogva ereszkedtek alá, az egyiken Thurzó is szállására ment. A hidakat újra felvonták.

A szép asszony egyedül maradt férjével. Amikor az utolsó vendég léptei elhangzottak, szerelmesen borult Rőczy nyakába, lángoló arcát annak fejéhez szorította és csábítóan suttogta:

— Jöjjön, kegyelmed szerelmes párom, jöjjön, jöjjön. Élvezzük az egyedüllét boldogságát!... Hangja reszelt, teste remegve és szorosan simult férjéhez.

Róczev Tamás szinte emberteletti erővel bontakozott ki a gyönyörű teremtés ölelő karjaiból. Rettentő lelki harcát erőltetett mosolygással palástolta.

— Majd később, szépséges galambom! Kissé italos vagyok, mámoros a fejem! Szép az éj, virágzanak a hársfák, ragyognak a csillagok, a fülemüle csattogni kezd. Elvezzük egy fertály óráig a gyönyörűséges természetet...

A Véga csillag a tejút közepén, épen Murány felett ragyogott és zöld szemeivel kíváncsian bámult a fiatal párra. De amikor azok a déli sánc széles falára léptek föl, néhány pillanatig ijedten húzódott meg egy kis felhő mögött.

— Olyan jó kegyelmed mellett lenni — szólt az asszony és selyem legyezőjével kedveskedve hűsítette Róczev verejtékes arcát. De aggódó szívvel és fürkészően tekintett férje szemeibe, amelyekben a homályban is veszedelmes tüzet látott...

— Olyan szép az élet, olyan jó fiatalnak lenni és kegyelmed olyan jó hozzám...

És még jobban hozzásimult férjéhez.

Majd tovább beszélt.

— Nézze, milyen szép a természet! Ott van Murány-alja, amott meg a letűnő holdtól halványan megvilágított falu, Nagyrőce! Ó de szép minden! Milyen illatos az erdő, a mező!

Aztán hirtelen lepillantott a borzasztó mélységbe. Kétszázméteres ür tátongott ottan. Hej, jól építették Murány várát arra a rémítő sziklára! A legmagasabb tölgyek és fenyők leghatalmasabb koronái is szédítő mélységben, valahol alul húzódtak meg.

Az asszony összeresztette és bogláros fátyolát fázósan vont össze keblén. Felsőhajtott.

— Milyen borzalmas mélység! Szerelmetes Istenem, ha innen valaki lezuhan! Még gondolatnak is iszonyú! Jöjjön kegyelmed, menjünk aludni, ez borzalmas hely!

Nem akarok a halálra gondolni, nem, különösen most nem! Most nem, nem!...

Róczeit ezek az utóbbi szavak örültté tették. Vérbenforgó szemekkel ordított fel:

— Pedig meghalsz, nyomorult, hűtlen, alávaló kígyó, mielőtt aljas tettetted elkövetted volna!

És a szerencsétlen asszonyt egy szempillantás alatt átkarolta, feje fölé emelte s a bosszútól hatványozott erejével a rémes mélységbe dobta.

Egy velőtrázó sikoly, egy halálordítás, egy nehéz test zuhanása, majd néhány elszabadult kőnek éles, azután elhaló csattogása, azután csend, mélységes, balsejtelmes nyugalom.

A hold épen aláhullott az ég peremén. A Véga egészen eltűnt a fekete felhők között. A fűlemüle abbahagyta romantikus dalolását...

...Igen, így történt! Menjetek fel a murányi vár romjaihoz és ott még hallani fogjátok a gyermekek szomorú énekét:

A murányi vár fokáról
Ledobtak egy cigányleányt...
Kicsordult a piros vére,
Pedig szép volt, nagyon szép volt.
Most már nincsen — vége, vége.
Nem is volt az cigányleány,
Hanem volt az
Kapitánynak felesége.

★

SALGÓ.*

RIMASZOMBAT és Salgótarján közt erdőkkel borított bájos vidék terül el. A hegyek nem olyan magasak, hogy sziklacsúcsaik a fellegekbe nyúlnának, de különösen nevezetesek arról, hogy közülök egyesek mondái még a történelem előtti korból származnak. Nem ritkák a bizarrul, sőt félelmetesen kiemelkedő magános csúcsok, amelyek büszkén tekintenek szét a Gortva és a Gácspatak szűk völgyeit környező mezőkön és erdőségeken, meg aztán kelet felé, ahol a Rima, nyugat felé pedig, ahol az Ipoly hömpölygetik hullámaikat. Ezek a magános hegycsúcsok különösen jellegzetesek Nógrád- és Gömörmegye határán. Nagyon alkalmasak voltak várak építésére. Tudták ezt őseink is és így nem csoda, ha alig húsz kilométer hosszú vonalon egymásután bukkannak föl a regényes várromok. Rimaszombattól délre, a Gortvapatak völgye mellett, Várgede község fölött még ma is láthatók Gedővár romjai, tőle dél felé haladva Huba vezér leányának, Hajnacskának vára: Ajnácskő, Salgótarján közelében pedig meglehetősen vad vidéken emelkedik Somoskő és Salgó. Ahány rom, annyi fejezete a magyar történelemnek, ahány lehulló kő, annyi rege dicsőséges vagy zivataros multunkból...

...Árpád vezér közvetlen utódai nem sokáig uralkodhattak Magyarországon. III. András 1301-ben örök

* Salgótarjától ék. 5 km.

álomra hajtotta szemeit és vele kihalt az Arpád-ház. Súlyos napok következtek az országra, mert uraink nem tudtak megegyezni abban, hogy kit ültessenek a magyar trónra. Az erélyes központi hatalom hiányzott. Ez gazdag főuraink szabadságát nagyon növelte. Többen közülök úgy uralkodtak sasfészekekben, mintha ők lettek volna a vidék fejedelmei. Forró vérük kalandos vállalkozásokra tüzelte őket és nem riadtak vissza a zsarolástól, sőt a rablástól sem.

Ilyen uraink egyike Kompolty Péter, aki Salgó várának öles falai között uralkodott. Komor tekintetű, marcona ember, aki csak a harcok zajában érezte jól magát! Nagyon hasonlít hozzá két fia, Jób és Dávid. Mind a kettő sötétfürtű kemény dalia, míg azonban Jób-nak szemeiben a féktelen indulat és a szívtelenség villámai voltak otthonosak, addig Dávid tekintete szelíd, sőt lányos volt. Dávid nem is szívesen vett részt a rabló kirándulásokban, de atyja parancsát teljesítenie kellett.

Kompolty és két fia már néhány nap óta nem mozdultak ki a várukból. A várnép munkájának ellenőrzésével töltötték idejüket, különösen pedig sokat mulattak. Azon a bizonyos estén is, amelyen Salgó urának agyában újabb rablás terve született, együtt találjuk a három Kompolyt a nehéz tölgyfaasztalnál. Hatalmas kupákból fogyasztották az erős borokat és közben, csak úgy időtöltésből, egész kis tornákat rendeztek a vár nagy fogadószobájában. Ha pedig ebben a mulatságban kifáradtak, akkor pajzán dalokat énekeltek. Egyszer csak csendet parancsolt Kompolty Péter.

— Fiúk, azt akarom, hogy most Gedő Simonnak és szép feleségének egészségére igyatok!

— Éljen, éljen! — kiáltotta a két fiú atyjuk felszóllítására.

— Jól van! — és kemény öklével az asztalra csa-

pott. — Holnap este ellátogatunk Gerő uramékhoz. Száz fegyverest is viszünk. A többit már tudjátok...

— Éljen, éljen, ez már nagyszerű gondolat. Kegyelmed, édesapám-uram ennél jobbat nem mondhatott volna, — kiáltotta fel Jób és alacsony homloka alatt sötét szemeiből kaján harci vágy sugárzott ki.

— Már megint rablás — mormogta halkán Dávid. — Mikor lesz már ennek vége!?

A közetkező napon a három Kompolty valóban ott termett Gedő Simon várában. A várúr egyike a legjobb magyar hazafiaknak, szépséges fiatal hitvesével, Perennával, Gömör Tamás főispán leányával épen az estebéd után ostáblát játszott. Egyszerre csak felszakították az ajtót. Gedő felugrott s kezeit önkéntelenül felesége elé emelte, mintha tudta volna, hogy őt kell védelmeznie. Három páncélos lovag állt Gedőék előtt. Sisakjuk lebecsátva. Az egyik piros, a másik kettőn lilaszínű felöltő, melyeket drága öv fogott össze. Mind-egyik közelében pikkelyes, páncélos, sárga köntösbe öltözött fiatal kardhordó, akik a rövid egyenes kardot vállaikhoz támasztva némán álltak uraik előtt.

Néhány pillanatig borzalmas csend honolt a teremben, de a Gedő-pár szorongva érezte, hogy ez a csend valami rettentő viharnek előhírnöke.

— Siess az ágyasszobádba, zárkozzál ott be — szólta Gedő gyönyörű ifjú nejéhez és oldalára övezett kardját kirántotta.

A pirosfelöltős idegen kacagva tolta fel sisakja redőnyét.

— Jó lesz eltenni azt a szablyát, Gedő uram, úgyis hiábavaló... Mielőtt kegyelmed azt felemelné, már könnyen a halál fia lehet. Jobb lesz, ha békésen megértjük egymást. Kegyelmed különben is ismer engem, ha másképen nem, híreimből; azt is tudja rólam, hogy velem nem nagyon lehet tréfálni.

— Kompolty Péter — kiáltotta Gedő Simon és kardját kiejtette kezéből.

— Na lám, milyen jól eltalálta kegyelmed, ez a kettő pedig az én szerelmetes két fiam Jób és Dávid. Eljöttünk, hogy szolgálatunkat ajánljuk kegyelmednek. Úgy hisszük, hogy a kegyelmedék egészségére üríthetünk egy-két serleget... Nosza fiúk előre, Gedő uram pedig lásson minket szívesen.

Igy beszélt Kompolty Péter, akinek borzas és torzonborz szakállából, tüzet lehelő szemeiből és vaskos termetéből a vadság látszott.

Gedő Simon a rémülettől s a meglepetéstől nem tudott megmozdulni. Csak ennyit kérdezett:

— Hogy kerültek ide kegyelmedék, hiszen a felvonóhíd nem volt leeresztve, trombitaszót sem hallottam!?

— Hahaha! Arannyal vesztegettük meg a porkolábját Gedő uramnak, az öröket pedig összekötöttük! Ha nem hiszi, nézze meg őket! Kettőt közülök rövid úton a másvilágra küldtünk, mert lármát akartak csapni.

— Aljasság, árulás!...

— No, csak lassan a szavakkal, Gedő Simon uram, inkább ajánlanám, hogy ülünk le már ahhoz a tölgyfasztalhoz és ürítsük a kupákat. Elfáradtunk az úton, meg aztán a jobb térdemben szaggyatásaim is vannak és ezt a nyavalyámat csak a bor enyhíti. Hogy pedig ne gondolja kegyelmed, hogy nem jöttünk illő kísérettel, tekintsen ki az ámbitusokra, száz jó katonám várja ott a parancsokat!

Gedő Simon halotthalványan, remegő ajkakkal, rekedt hangon válaszolt, mialatt öklei összeszorultak:

— Kegyelmedék nem ismerik a tisztességet. Az igazi magyar úr nem így szokott vendégségbe menni. Mondják meg hamar, hogy mit akarnak és aztán — Isten hírével távozzanak.

— Gedő uram, nem mondhatnám, hogy valami nagyon szívesen fogad minket, de ha már kérdezett, hát itt a felelet. Mit akarunk? Mindent, amit összeszedhetünk a várban. Aranyat, ezüstöt, lábas és lábatlan jószágot. De először, mondtam már, hogy enni, inni kérünk. ...De nini, csak most látom, hogy a nagyasszony nincs itt, ejnye hát így fogadják a vendéget? Ez a magyar barátság? No fiúk rajta, keressük meg a szép asszonyt és illő reverenciával hívjuk meg a mulatságra!

— Egy lépést se oda, aljasok! Amíg én élek, az én tiszta hitvesemhez közeledni nem fognak kegyelmedék! — ordította Gedő Simon, mint a párját védő oroszlán és odaugrott hitvese ágyasszobájának ajtója elé.

— Nono, ne olyan hevesen Gedő uram — szólt gúnyosan Jób, az egyik fiú és megragadta a várúr kezét. Kompolty Péter katonáihoz ment s velük együtt sietve indult a rablást elintézni.

Gedő Simon, bár fegyvertelenül, de hatalmas erővel rávetette magát Kompolty Jóra. A két férfi közt szörnyű dulakodás támadt. Gedő egy pillanatban ügyesen magához ragadta elejtett kardját s most már azzal szórta súlyos csapásait ellenfelére. De a harc nagyon egyenlőtlen. Kompolty Jób talpig páncélban, leeresztett sisakkal, Gedő minden védelem nélkül, csak finom szablyája kezében. A küzdelem hevében eltávoztak az ajtótól.

Perenna kimondhatatlan rettegés és lelki kínok között figyelt minden szóra. Mikor a két vitéz összecsapását meghallotta, sietve kinyitotta a nyelves zárat és kilépett. Szép volt, mint valami szenvedő istennő. Odaugrott a dulakodókhoz, — de elkésett...

Kompolty Jób szablyája átfúrta Gedő Simon szívét. A szerencsétlen várúr hangtalanul, megtört szemekkel hanyatlott a földre.

Perenna velótrázó sikollyal dobta magát férje mozdulatlan testére és aztán elvesztette eszméletét.

Kompolyt Dávid, a másik fiú csendesen odalépett az elalélt hölgyhöz, fölemelte és erős karjaiban odalént várakozó lovához vitte...

Még nem ment le a esthajnali csillag, midőn az ajnácskői vár északi tornyában az őr lódobogást hall. Kezeit szemei fölé homlokához emeli és összeráncolt homlokkal igyekszik a sötétségen átlátni. Odalént mélyen, a Gortva völgyében egyszer csak látja, hogy egy páncélos lovag, karjaiban egy hölgygel, dél felé vágdat. Nemsokára két másik sötétvértes vitéz, akiket egy egész csapat követ. Föl sem néznek Ajnácskőre. Úgy látszik sietős lehet az útjuk. Az őr keresztet vet magára.

— Uram, ne vigy minket a kísértetbe.

...Az elrabolt gyönyörű asszony Salgó várában a három férfi rabja lett. De minden kajánságuk és vad-ságuk mellett sem tudták megtagadni magyar voltukat. Perennával szemben lovagiasak maradtak.

Az asszonyt legfeljebb könnyed kézcsókokkal érintették...

Hanem hát, ahol egy gyönyörűséges szép szőke asszony meg három dalia egy fedél alatt tartózkodik, ott nemsokára történnie kell valaminek...

— Hallja-e kegyelmed szerelmes öcsémuram, mondanék én valamit, de szavát ne feledje! Hanem ürítsük ki előbb a serleget!

Jób és Dávid összeütötték serlegeiket.

— Na mit mond szerelmes bátyámuram? — kérdi Jób Dávidtól.

Dávid kissé elgondolkozva pedri meg hollófekete bajuszát.

— Hát csak a mondó volnék öcsémuram, hogy az asszony ügyét el kell intézni! Amióta itt van nálunk, azóta hervad, mint a virágszál. Bezárkózik magányos

kamrájába és csak olvasóját morzsolja. Gedő Simont már úgy sem tudjuk feltámasztani, de az sem lehet, hogy az asszony mindig úgy éljen közöttünk, mint Gedő urnak visszahagyott szomorú özvegye. Arra gondoltam, hogy — ha ő is jó szívvvel van hozzám, bekötöm a fejét...

— Nem úgy, bátyámuram! Az asszony az enyém! Az én kardom fúrta át Gedő szívét! — kiáltotta hevesen Jób és öklével csaknem szétzúzta az asztalt. A serlegek összeütődtek.

Dávid nyugodtan felelte:

— Már pedig, ha én azt mondom, hogy az asszony az enyém lesz, akkor kegyelmednek egy szava sincs. Én vagyok az idősebb, én hoztam el karjaiban Perennát. Meg osztán, nem nagyon hiszem, hogy Gedő Simon özvegye valami nagyon serényen simulna hozzá férje gyilkosához...

— Hah nyomorult! Ezt csak vérrel lehet lemosni!

A két testvér felugrott és szikrázó szemekkel, kivont acélokkal állott egymással szemben.

E pillanatban csikorogva kinyílt az ajtó és belépett Kompoly Péter.

— Le azokkal a szablyákkal! Az én tisztességes házam tájékát testvérvér nem fogja beszennyezni!

Dávid és Jób reszkető kezekkel ugyan, de mégis hüvelybe rejtették kardjukat. Atyjuk odalépett hozzájuk.

— No, most aztán mondjátok el, mi okozta a háborúskodást?

— Atyámuram, — szólt Dávid — az asszony körül forgott a szó. Tudtára adtam Jób öcsémnek, hogy Gedő Simon özvegyét oltárhoz akarom vezetni, de ő is magának szeretné. Ezen aztán összemértük volna fegyvereinket, ha kegyelmed be nem toppan.

Kompoly Péter mosolyogva simogatta végig őszülő szakállát.

— Ejnye fiam uraim, már csak látom, hogy az a szép asszonyi állat elvette az eszeteket! Hallgassátok meg atyai judiciumomat, mely imígyen szól: Gedő Simon özvegye született Gömör Perenna nem lesz sem a Kompolty Dávidé, sem az öccsée, hanem az atyjuké, Kompolty Péteré. Hát iszen most már megmondhatom nektek, hogy nem is annyira a Gedő uram aranyára, meg ezüstjére fájt az én fogam, hanem a szép asszonyra, akit három évvel ezelőtt elhalászott előlem Gedő Simon... Már pedig én — Istennek hála — még jó erőben vagyok és nem bírom ki tovább a magányos életet.

A két fiú nagyot nézett. Egy darabig még vitakoztak atyjukkal, de az öregedő úr hajthatatlan maradt. Mikor aztán az indulattól hevülve felugrott és odaordított a fiainak, hogy ő az úr és a parancsoló a házban, akkor már nem esett több szó a házasságról.

Közeledett az esküvő napja. Perenna remegő szívvel gondolt arra, hogy ennek a vad embernek hitvese legyen. Lelki szemei előtt százszor és ezerszer végigvonult rövid, de végtelenül boldog házasságának minden kedves emléke. Gedő Simonra úgy emlékezett vissza, mint a galamb a párjára, mint a repkény az őt szeretettel támogató hatalmas tölgyre...

— Én jóságos Istenem, boldogságos szűz Anyám, segítsetek rajtam!

A szép asszony újból és újból leomlott imázmolyához és órák hosszat fohászkodott a Mindenhatóhoz.

De az imádság nem nyújtott vigaszt összevérzett szívére. Kezeit összekulcsolta; merengve nézett maga elé. Nem akart és nem tudott azé az emberé lenni, akinek lelke nincs, indulatai féktelenek és aki csak a durva parancsoláshoz szokott.

— Inkább meghalok, de nem leszek Kompolty

Péteré!... Minden áldozatra és minden tetre kész vagyok, hogy tőle megszabaduljak.

Az asszony, arcán a fájdalom és undor kifejezésével adta át magát gondolatainak s terveinek, hogy mit lehetne tenni a borzalmas helyzetből való kiszabadulásra... Azután eszébe jutott a másik Kompolty. Kompolty Jób.

— Nem, nem — vergődött a szegény teremtés és tovább töprengett. — Hiszen Jób még rabiátusabb, mint az atyja. Aztán meg, — ő ölte meg az én szerelmetes, jószágos uramat... Hát akkor... talán... inkább Dávid?...

Perenna arca gyöngén elpirult. Csak most vette észre, hogy Kompolty Dávid lebilincselő kedvessége nyomokat hagyott szívében...

— Dávid? Ő talán — igen... Hanem ennek végtelen nagy akadályai vannak. Hiszen Péter és Jób élnek és szépszerével sohasem fogják megengedni, hogy én a Dávidé legyek.

Ekkor csendesen kinyílt az ajtó. Kompolty Dávid lépett be.

— Miben töri a fejét kegyelmed úrasszonyom?

— Én Istenem, mire gondolhat a vergődő rab madár?

— Nem sokáig lesz már rab, hiszen atyámuram a jövő csütörtökön reáruházza tisztességes nevét...

— Nem, Kompolty Dávid uram... Én ebbe a házasságba szépszerével sohasem fogok beleegyezni. Kegyelmed atyja urát sem testem, sem lelkem nem kívánja. Az én megértő, derék, szerető első férjem egészen más volt.

Elhallgatott. Dávid szinte szent áhitattal nézte a gyönyörű asszonyt, akinek hosszú szőke haja gazdagon omlott vállaira és akit a megpróbáltatások még szebbé, még vonzóbbá tettek. Érezte, hogy szereti az asszonyt azzal az örült szerelemmel, amellyel egy hevesvérű

Kompolty szeretni képes azt az asszonyt, akit egy egész éjen keresztül alétan tartott karjaiban. Hirtelen elhatározással megszorította Perenna kezeit.

— Nem leszel az övé. Az enyémnek kell lenned!
Azután odaomlott a nő lábaihoz.

Perenna jó ideig képtelen volt válaszolni. Némán szemlélte az őszinte érzelmeiben szinte öntudatlanul vergődő ifjút, majd csendesen fejére tette kezét.

— Nem lehet, Dávid. Közöttünk áll atyád és fivéred.

Dávid felugrott. Ökleit összeszorította, majd elfojtott hangon fogadást tett.

— Es mégis az enyém leszel! Ha másképen nem, mind a kettőt megölöm!

Azzal kirohant a szobából...

A másnapot megelőző éjjelen Kompolty Dávid belopózott atyjának ágyasszobájába. A holdvilág épen az alvó arcára világított. Összecsukló térdekkkel, de minden erejét összeszedve odalépett az ágyhoz. Egy gondolat, egy elhatározás — [és kezei mint két vasgyűrű fogták át Kompolty Péter torkát. Az alvó néhány pillanatig vergődik, azután — végleg elcsendesül.

Dávid a szenvedélytől teljesen elvakítva tovább siet fivérének szobájába. Ez takaró nélkül fekszik nyoszolyáján. Kivont kardja párnájához támasztva. Dávid egy szempillantásnyi ideig mereven nézi a küszöbről, azután odalép és kardját Jób mellébe döfi. Ez felriad, utolsó erejét összeszedi, megragadja kardját, az ágyból kilép és hatalmas csapást mér bátyja fejére. Dávid félreugrik, csak a kard hegye éri arcát, mely vérzeni kezd. Jób összeesik és egy fájdalmas hörgéssel kileheli lelkét.

A gyilkos elrohan. Arca, kezei és kardja vérben úsznak. Végigszágul az összes termeken, a félhomályban többször megbotlik, a földre zuhan, majd ismét fölkel és folytatja rohanását. Vad lángban lobogó sze-

mekkel tépi fel Perenna ajtóját s szinte állatias hangon kiáltja:

— Jöjj menyasszonyom, jöjj, siess, atyám és öcsém csendesen alusznak... Miért habozol? Itt vagyok! Siess, siess, elutazunk messze és boldogok leszünk. Karjaimba veszek és megszorítlak. Oda fel a csillagokhoz, ahová az alvók már nem jöhetnek...

Perenna rémülten tekintett a hajnal első derengésével halványan megvilágított örvöngőre. Arca véres. Kardjáról csepeg a vér. Kezei vértől pirosak. Szemeiben a téboly vad lángja ég.

— Boldogságos Szűzanyám, mit tehetett ez az ember, hisz ez gyilkolt és azután megőrült!...

Perenna segítségért akart kiáltani, de erre már nem volt ideje. Kompoly Dávid eldobta kardját, odaugrott az asszonyhoz, bal kezével beszorította száját, jobbjaival átkarolta a karcsú derekat és zsákmányával futott, rohant, ki az ámbitusra, onnan a délkeleti őrtorony ajtójához, azután fel a lépcsőkön és midőn a torony padlásának kinyitott ablakához ért, teljes önkívületben ordította:

— Hahaha! Most leszünk boldogok, szép mátkám, látod azt a halványfényű csillagot?! Oda utazunk! Oda nem tud utánunk jönni az a kettő, akik odalent alusznak...

Azzal mindkét karjával emberfeletti erővel magához szorította a vergődő és rémesen sikoltozó nőt s még egy utolsó, örvöngő kacagással leugrott a rettenetes mélységbe...

Így teljesedett be a szép Gedő Simonné tragikuma és így vette el méltó büntetését a három Kompoly, — Péter, aki rabolt, Jób és Dávid, akik gyilkoltak.

SZEPESVÁR VIDÉKE.*

BRANYISZKÓ.



MLÉKEZETEM sas-szárnyain most a kies Hernád völgyén száguld keresztül. A zugó habokat mindkét oldalon magas hegyek kísérik, amelyeket Kassa és Margitfalu közt lombos erdők, azután pedig a magas Tatra felé fenyők borítanak. Korompától nyugatra a völgy kitágul és északi irányban váratlanul feltűnik előttünk Szepesvár régi romja, mely a völgyben fekvő Szepesvárálja nevű városkától közvetlenül keletre egy magas kúpon emelkedik. A vár romantikája és a vidéknek páratlan szépsége elbájolnak, de gondolataim szinte spontán öntudatlansággal kissé távolabb szállanak és mialatt vonaton tovább száguld Márkusfaluhoz, szemeimet azokon a magaslatokon pihentetem, amelyek az idő viszontagságaival több évszázad óta dacoló várostól mintegy 7 km-re kelet felé emelkednek. Ez a Branyiszkó-hegység, melynek tetején a Szepes és Sáros megyét egymással összekötő, sok serpentinában kanyarodó műút a 758 méteres Branyiszkó-hágón éri el a legmagasabb pontot.

Valahogy úgy érzem, hogy ez a hágó egymagában többet tud mesélni, mint talán az egész környék minden sziklája, erdeje, városa, zugó patakja és vára együttevége. Vegyünk tehát búcsút Szepesvár romjaitól és

* Szepesváráljától közvetlenül keletre.

menjünk fel képzeletben a hágó tetejére, ahonnan az említett várra és az egész Szepességre lebilincselő kilátás nyílik és ahol a branyiszkói csatának emlékét hatalmas obeliszk hirdeti.

Branyiszkó! Mennyi vér, de mennyi dicsőség tapad nevedhez! Itt vívta meg szabadságharcunk dicső magyar serege egyik legszebb és legdiadalmasabb ütközetét, innen kergettük vissza Eperjes felé az osztrákokat és a hágó elfoglalása nyitotta meg az utat a nyugat felől keleti irányba vonuló hős elődeinknek.

Amiket most fogok elmondani, az nem mese, az történelmi valóság. Hiszen nem is lehetne mesét mondani azokról a nagy időről, mert az 1848–49. évi nagy szabadságharcunk minden eseménye olyan megkapó legenda, amelyet a képzeletnek kiszíneznie nem kell.

Görgey Artur, ez a harmincéves tábornok, 1849 január legelső napjaiban Budán egyesítette a maroknyi magyar sereget és azután Vácon át nyugat felé elindult. Mivel előtte, hátában és bal oldalában ellenség volt, páratlan ítélőképességgel s elhatározással kivonta csapatát a halálos ölelésből és észak felé vezette a bányavárosok területére. Miután Garamszentkeresztnél, Hodrus- és Selmezbányánál súlyos ütközeteket vívott, tovább vonult észak felé, majd a Garam és a Vág völgyeiben keletnek vett irányt.

A tábornok február 4-én érkezett Lőcsére, ahol a német nyelvű, de magyar érzésű lakosság a legnagyobb szeretettel fogadta az ifjú vezért. A hölgyek ünneplőruhában vonultak ki és fenyőágakat szórtak vitézeink lábához. De nemcsak a szeretet ilyen ártatlan jeleivel halmozták el őket, hanem mindent, amit Görgey kért, biztosítottak a szent ügy sikeres elintézése érdekében. Ujoncokat, lovakat, élelmet, ruhát, mindent adtak, amire a feldunai hadseregnek szüksége volt.

Görgey nagyon jól ismerte Lőcsét; gyermekéveiben

sokszor tartózkodott ott édesanyja. Percián Vilma szintén Lőcséről származott. Ezért tehát szívesen ütötte fel tanyáját a kies városkában. A pihenésre szüksége is volt, mivel az elmúlt hetek és hónapok súlyos viszontagságai már csaknem tökéletesen aláásták egészségét.

A magyar sereg helyzete nagyon bizonytalannak mutatkozott. Előtte a sűrű erdővel borított Branyiszkó-hegység, amelyet az osztrákok megszállottak.

Görgey, mialatt magános szobájában a folyton emelkedő lázzal küzdött, komor redőkbe borult homlokokkal gondolt hadseregének és hazájának jövőjére. Nagyon jól tudta, hogy a siker tövises útja csak a Branyiszkó-hágón vezethet keresztül, a cselekvésnek azonban gyorsan kell történnie, mivel ha a számban nagyon erős ellenség a magyar sereget megtámadja és visszaszorítja, akkor arra nem várhat más, csak az erkölcsi és a fizikai megsemmisülés.

Görgey gyorsan intézkedik. Megparancsolja Guyon Richárd tábornoknak, hogy foglalja el a Branyiszkó-hágót. Guyon, akinél keményebb katonát elképzelnünk sem lehet, örömmel indul el és hősiezen harcol a hágó birtokáért. A küzdelem február 5-én reggel 9 órakor kezdődött. A honvédek kezdetben csak a serpentinákat megszálló ellenséges katonákkal kerültek szembe, majd azután Guyon az osztrákok bal szárnyának megkerülésére egy erős csoportot küldött ki. A kitűnő intézkedések, párosulva vitéz honvédeink lendületével és bámulatos harcikedvével, megtermették gyümölcseiket. Az osztrákok a hegyoldalakról fokozatosan visszavonultak a hágó legmagasabb pontjáig, ahol rövid, de véres küzdelem fejlődött ki. Az ellenség vitézül védekezett, de a magyar honvédek szuronyai elől nem volt menekvés! Deym gróf tábornok és Kiese Wetter őrnagy osztrák csapatai megverve és Guyon honvédei gyilkos tüzébe kerülve, hanyatt-homlok menekültek Eperjes felé.

A Branyiszkó-hágót honvédeink elfoglalták és ezzel utat nyitottak Görgei seregének a felső Tisza környékeire, hogy ott a többi magyar csapatokkal egyesülhessen.

A feldunai hadsereg többi része nem vett részt a küzdelemben, sőt a tisztikar — Görgey tábornok határozott kívánságára, február 5-éről 6-ára hajló éjjel táncmulatságot rendezett. Görgey ugyanis azt kívánta, hogy tisztjei a bizonytalan földi élet gyönyöreit, amikor csak lehet, mindig kihasználják. Ő maga nem vett részt a táncmulatságon, hanem kínos nyugtalanság között várta a híreket a Branyiszkó-hágó felől. Gondolatokba mélyedve járkált alá és fel szobájában és ő maga rakta a kis vaskályhába egyik fadarabot a másik után. Azok egyideig sziporkázó lánggal pattogva égtek, majd elhalványultak és nem maradt belőlük, csak egy kis szürke hamu, csak a megsemmisülés.

— Vajjon mi jelképezi hadseregemnek és hazámnak sorsát — mormogta a magyar vezér —, a lobogó láng-e, mely a sikert, vagy a hamu, mely a halált jelenti?!...

Végigtekintett egész életén. Ott látta magát a szülői házban, ahol annyi anyagi csapások egymásután következtek. Azután eszébe jutottak a tulli katonai iskolában eltöltött évek, ahol tanárai őt mint nagyon tehetséges és nagyon szorgalmas tanulót megbecsülték. Látta azután magát mint délceg testőrt és huszártisztet. Azután, midőn szeretett édesatyját, Görgey Györgyöt elvesztette, tizenkét esztendei szolgálat után megvált a katonai pályától, de nem hosszú időre, mivel a szabadságharc viharos tavaszi szele őt is belesodorta az események áradatába. Lelki szemei előtt elvonultak azok az ütközetek és egyéb küzdelmek, amelyek mostani katonai pályájának szédítő meredekséggel emelkedő útján mérőföldjelzők voltak.

— Még tavaly májusban százados voltam és az

évfordulón — már mint tábornokra, egy egész hadtest parancsnokságát bízta reám! Vajjon nem lett volna-e célszerűbb mindentől visszavonulni, vajjon lesz-e sikere a magyar szabadságharcnak? — suttogta magában az aggódo vezér és odalépett az ablakhoz, mintha a behavazott éjszakától kért volna tanácsot.

Leszámolt a multtal és leszámolt a jövővel. Lelkiismerete ugyan azt súgta neki, hogy semmiféle erőfeszítés sem hiábavaló ott, ahol milliók legfontosabb jogainak megmentése forog kockán.

— Ezeknek a jogoknak megmentésére rendelt engem a végzet; hazámért élek, hazámnak szolgállok és ha kell, meg is halok érte... De mi van Guyonnal?!

Láza nem akart csillapodni s aggodalma is percről-percre növekedett. Önkénytelenül odalépett asztalához, kivette pisztolyát táskájából, szilárd kezekkel kinyitotta sárkányát és egy keserű kézmozdulattal ismét letette. De a sárkány felhúzza maradt...

— Majd meglátjuk, mi történik — mormogta. — Minden attól függ, mit végzett Guyon.

Aztán leült a kályha közelében s kezeibe rejtette arcát. A gyertya már leégni készült...

Egyszer csak 6-án hajnal felé felszakítják az ajtót. Guyon hírnöke volt.

— Tábornok úrnak alázattal jelentem, hogy a Branyiszkó-hágót elfoglaltuk. Az ellenség futva menekül. Honvédeink sarkon követik őket!...

— Jól van fiam! Köszönöm az értesítést. Siess most vezérkari főnökömért. — Azzal kezét fogott a hírnökkel, elbocsájtotta és leeresztvén pisztolyának sárkányát, a fegyvert nyugodtan visszatette tokjába.

— Hála neked, mindenható Isten!...

A vezérkari főnök belépett.

— Bayer. Branyiszkó a miénk! Azonnal riadó, menetirány Eperjes!...

...És a tisztek néhány perc múlva otthagyták az illatos báli termet, sóhajtva hanyatlottak le kezeik a löcsei szép asszonyok s leányok karcsú derekáról, a zene elhallgatott. A gondtalanul mulató ifjakkból ismét hős katonák lettek és a déli órákban elmerengve integtek búcsút a Branyiszkó-hágó tetejéről a bágyadt téli napban fürdő Szepesvár romjának és Lőcsének, melyet a távoli dombok fehér kulisszái szemeik elől már eltakartak. Azután elgondolkoztak a katonasors változó szeszélyein.

Két napja: lányka kebelén...

Tegnap még: büszke paripán...

Ma: keresztüllöve... s talán

Holnap: a sír fenekén...

RÉVAY DORKA.

Szepes büszke várának falai a történelem és a mondák világában regényes multra tekinthetnek vissza. Midőn a tatárok előzőnlőtték szerencsétlen hazánkat, Szepesvár, mint az óceánnak magános szigete, feltartóztatta a borzalmas áradatot. Akkor Jordán, szepesi gróf volt a vár parancsnoka. A későbbi években még hosszú ideig maradt a vár a szepesi grófok birtokában. A komor falak Csák Máté, Róbert Károly, Giskra, Axamith és Talafuz vezérlete alatt sok véres küzdelmeknek voltak tanui. A vár a Hunyadiak alatt is szerepet játszott. Szapolyai István fényes udvara még ma is élénk emlékezetében van a környékbeli lakosságnak. A gazdag főúr itt fogadta II. Ulászlót. Szapolyai János, utolsó nemzeti királyunk, Szepes várában született. Innen indult Lengyelországba és innen kelt útra Izabella királyné, Szapolyai János özvegye, János Zsigmond gyermekével együtt. A viharos idők folyása alatt a Thurzóké, későbbben a Csákyaké lett a vár, mely Báthory István, Bethlen Gábor,

a Rákócziak és Tkököly szabadságharcaiban egyike volt hazánk vérrel áztatott helyeinek. Mindez már a múlté. A napról-napra szakadatlanul aláhulló kövek egy-egy lap a magyar történelemből, de azok nemcsak harcokról és ostromokról tudnak regélni, hanem olyan dolgokról is, amelyek középpontjában két szerelmes szív állott...

...Thurzó György, a vár fiatal ura, épen hazatért a csaták zajából. Hosszú ideig volt távol, sok viszontagságon ment keresztül, egy ostoba török ágyúgolyó szele egyszer le is terítette s azóta néha fáradtnak érzi magát. Pihenésre van szüksége.

Három napig ki sem mozdult ágyasszobájából. A negyedik nap reggelén a jégvirágokkal telt belső ablakot kinyitotta és kitekintett a szabadba. A téli nap pazarul küldötte bágyadt sugarait a várra. A szűztiszta hólepel apró pelyhei úgy csillogtak, mintha milliárd ezüst szemecskék játszották volna tündérvjátékaikat. A fenyők lombjai meghajlottak a vastag tehertől és a fák tövén a havasok ideszorult kis vándorai, az énekes madárcák csipogva kutattak bogyók és magvak után.

Thurzó György néhány pillanatig kinyitotta a külső ablakszárnyakat is. Tehette, mert hűséges öreg szolgája a mennyezetig érő kandallóba jól befűtött és tehetett, mert erőteljes fiatalsága könnyen dacolt a téli hideggel.

A szellő éles, egészséges levegővel, a lombos és tűlevelű fák ezreinek illatával töltötte be a szobát. A messze távolban a Magas Tátra égbenyúló csúcsai játszadoztak a vékony báránnyelű felhőkkel és szinte versenyeztek fehér színükkel. Arra dél felé, amerre a Hernád hullámai csevegnek, mint valami csillogó, vakító óriás hófehér szőnyeg terült el a Szepesség szelíd, halmos vidéke és síksága.

— Mily gyönyörű a vidék és milyen szép az élet, a fiatalság! — mondá a vár huszonhat éves ifjú tulajdonosa.

Szívében sejtelmek és vágyak ébredtek.

Még néhány pillanatig mosolyogva tekintett szét a pompás téli képen és tele tüdővel szívta a tiszta levegőt. Lelkét lebilincselte, amit látott; mert hiszen minden, a hegyek, az erdők, a völgyek, a röpködő madárcák, a behavazott vidék, a napsugár, az isteni csend, mind békéről, mennyei nyugalomról és szerelemről suttogtak.

Becsukta az ablakot és behívta szolgáját.

— Gyuri fiam, szólj Péter apródomnak, menne le Szepesváraljára a kis szánkóval, meg Görgöre is. Mondaná meg Forgách Péter és Görgöy József kapitány uraimnak, ma este szívesen látom őket, hogy egészségükre poharat üritsek. Annyi vendéget hozhatnak, amennyit tetszik. El is várom, hogy az asszonyok meg a lányok is megtisztelik szerény odúmat... Te pedig, fiam, hídd elő Boldizsár deákot meg a kulcsárt, sáfárt, kenyérosztót, a bormérőt meg a szakácsokat, mert azt akarom, hogy a vendéglátásban tisztesség ne essék.

Az öreg szolga megigazította fésűjét leomló ősz hajában és sietve indult a parancsot teljesíteni. Az apród elsietett. A várban megtörténtek a vendéglátó előkészületek. A deák mindent kiszámított és feljegyzett, a többiek pedig a konyháról meg a pincéről gondoskodtak.

Mikor a nap utolsó bágyadt sugarait küldte a fekete patinával bevont várfalakra és a holdvilág valahol a Branyiszkó fölött mutogatni kezdte halvány tányérját, befordult az első, azután a második, a harmadik és az Isten tudná hányadik szánkó a leeresztett vonóhidakra. A környék főúri és nemesi családjai mind örömmel siettek a gazdag ifjú várúr meghívásának eleget tenni, hogy őt atyafiságos szeretettel üdvözljék. No meg aztán egyik-másik leányos mama úgy gondolkodott, hátha talán beköti valamelyik szépséges gyermeknek a fejét a deli levante. Hát iszen nem is járt volna rosszul az

a leány, aki Thurzó György várában cserélhette volna föl a pártát a főköttővel, mert a várúr délceg dalia, sugár, mint a fiatal fenyő, erős, mint a párdúc és bátor, mint az oroszlán. Amellett a szive olyan, mint az írósvaj. Nincs az a szegény a környéken, akin valami módon nem segített volna, messze földön dicsérték a jóságát. Ha azután egy kupa bor mellett fejét kezére hajtja és a tárogató megszólal, senki sem tud olyan bánatos, érces hangon énekelni a magyar vitézségről, no meg a szerelemről, mint Thurzó György.

Zajos a vár minden terme. Az udvari szolgák alig győzik hordani a jó ételeket és italokat. Az asztalok csaknem összetörnek a sok értékes ezüst- és porcellánműtől s dús tartalmuktól. A serlegek ürülnek, a hangulat kezd emelkedettebb lenni. Az öregek politizálnak, egyik-másik könnyet is sajtol ki szeméből, mikor Szapolyai János nevét kiejti, a fiatalok a nagy fogadósobában hol méltóságteljesen, hol pedig dévajkodva, vagy szilajon táncolják a párnatáncot meg egyéb gyönyörű táncokat. A muzsika hangjai belopóznak a szivekbe s mámorossá teszik őket.

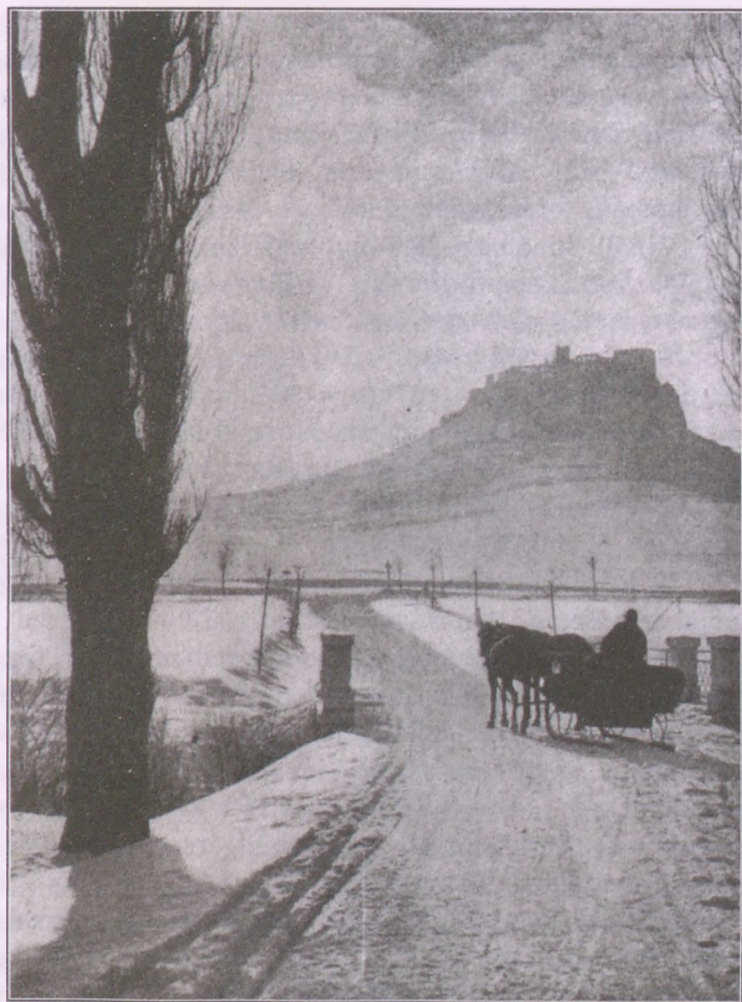
Valahogy úgy történt a dolog, hogy Thurzó uram éppen Révay Dorka elé térdelt. A szép leánynak csókkal kellett kiváltani a zálogot. Thurzó, akit a leány már különben is rabul ejtett, hangosan dobogó szívvel állott fel és suttogva kérte a jussát.

— Egy csókot, szép leány...

Dorka rátekintett az ifjúra. Arca elpirult, szemeit egy pillanatra önkéntelenül lezárta, aztán hirtelen felugrott a pamlagról és mosolyogva szaladni kezdett. A fiatalság kitörő jókedvvel leste, hogy mi történik.

— Thurzó utána! Szégyelném magam, ha egy ilyen kis vad őzike elmenekülne előlem... Dorka, csak azért se! Ne váltsad ki a zálogot!

A leány és a dalia szobáról-szobára sietett, szaladt.



SZEPESVÁR.

Elérkeztek a fegyverterembe, ahol nem volt senki. Innen a leány már nem tudott tovább menekülni. Egy páncélos lovag vasöltözéke mellett keresett volna menedéket, de elkésett. Thurzó elfogta, elhárította a fátyolt a pajzánul védekező leány arcáról, hevesen magához ölelte és ajkaik egy hosszú, forró csókban forrtak össze.

Midőn kibontakoztak egymás karjaiból, a leány megigazította leomló fürtjeit és lángoló arccal, rosszul tettetett haraggal korholta a merénylőt.

— Kegyelmed rossz ember. Hát illik egy védtelen leányt megfogni?

— Ha haragszik, adja vissza a csókot — mondá a dalia és hangosan elnevette magát.

A leány hamis mosollyal nézett Thurzóra és tréfásan mondta:

— Majd később... Most sokan látják... Siessünk a vendégekhez!

Ez az ártatlan jelenet megzavarta mindkét fiatal teremtésnek esztét. Már nem volt kedvük tovább mulatni. Dorka odaült ugyan a leánysereghez, Thurzó ellenben elvonult a nagy szoba egy távoli sarkába és onnan figyelte Dorkának minden mozdulatát. És minél tovább szemlélte a leányt, annál örültebben érezte a szerelemnek egyre fokozódó lángját szívében. A leány szép volt. Koromfekete haja, bánatos kék szemei elbájoló harmóniát alkottak, félig nyitott ajkai mögül elővillantak gyöngysor fogai. Nem hiába nevezték az egész környéken «százsorszépnek», valóban százszor szebb volt, mint bárki más. Mintegy félig kinyílt rózsa. Thurzó alig bírt már indulatain uralkodni. Kissé sokat is ivott. A feje lángolt. Átment az öregebbekhez és igyekezett csendes beszélgetésbe elmerülni. Azok szívesen fogadták a vár ifjú urát és egyik a másik után emelte serlegét reá. Thurzó, mint jó vendéglátóhoz illik, mindig fenékgig kiürítette a teletöltött poharat.

Elérkezett a válás ideje. Özveggy Görgöy Ferencné asszonyom, Józsefnek az anyja, lett a rendbontó.

— Azt mondja a szóbeszéd, hogy «éjfélig multság, éjfélt után malacság», tehát tessék hazakészülnödni! Hiszen amúgy is elmúlt már régen az éjfélt. Már letűnt az esthajnali csillag. A reggeli Ave Mariát is elharangozta a vár öreg harangozója.

Hát ha már valaki megbontja a rendet, hamar széthullik az magától is. A vendégek egymásután összedelözködtek, elbúcsúztak Thurzótól és siettek le a szánokhoz. Révay Dorka egyike volt a legutolsónak. Mikor kis kezét Thurzó felé nyújtotta, ez remegő hangon halkan kérdezte:

— Dorka! az Isten szerelméért! Mi van az ígérétevel?

A leány felelet helyett szinte véletlenül megérintette selyemlegyezőjével Thurzó arcát. A legyező kiesett a leány kezéből, a dalia utánakapott és elrejtette azt mentéje alá. Mindez csak egy szempillantásig tartott. A leány ajkába harapott, azután jókedvet és közönyt színlelve, könnyedén és hangosan mondotta:

— Köszönjük a szíves vendéglátást kegyelmednek!...

Thurzó egyedül maradt. Odalépett ismét ahhoz az ablakhoz, amelynél reggel a napsugarat és a balzsamos levegőt élvezte. A hajnali friss szellő lehűtötte ugyan forró fejét, de vágyait annál jobban felizgatta. A halványuló csillagok kíváncsian nézték az ifjút és nem tudták mire vélni, miért borítja homlokát annyi redő.

— Szeretem. Örültem szeretem — suttogta. — Istenem, miértis találkoztam vele.

Révay Dorka, midőn a vár kis udvarára leérkezett és özveggy édesanyja mellé a szánkóba fel akart szállani, szinte kétségbeesve panaszkodott:

— Anyám! Selyemlegyezőmet ottfelejtém a nagy fogadószobában.

Az élénk és mindig jókedvű özveggyasszony, aki

nem sokat adott a világ szájára, minden teketória nélkül odaszólt leányához:

— Ki mit elveszt, ott keresse, ahol hagyta!

Igy történt azután, hogy Révay Dorka visszatért Thurzó lakosztályaiba.

A vár ura még mindig gondolataiba merülve állt az ablaknál és csókjaival borította el azt a legyezőt, amellyel a leggyönyörűbb női kezecskék néhány perccel ezelőtt arcát érintették. Mámorosan szívta magába annak illatát.

— Csak egyszer, csak egy percgig láthatnám őt!...

Ebben a pillanatban halkán kinyílt az ajtó. Thurzó meglepetve odanézett. Szemeit kétszer is megdörzsölte.

— Dorka! — suttogta és szíve örülten dobogott.

A leány könnyed mosollyal, gyermekes naivsággal fordult a vár urához:

— Thurzó uram, adja ide kegyelmed a legyezőmet...

— Ha kíváltja. Hisz megígérte!

Azzal közelebb lépett a leányhoz. Az most sem védekezhetett, épen úgy, mint a fegyverteremben, ezelőtt két órával. Az ifjú karjai mint a vaskapcsok szorították és ajkai forró csókkal borították szemét, arcát, száját.

Thurzó elvesztette józan ítélőképességét. Mint az örült szorította magához a leányt. A leány e pillanatban eszéhez kapott. Borzalmas sejtelemmel érezte, hogy meggondolatlan játéka mihez vezethet. Sikoltani akart, de nem tudott, mert a férfi kezei lefoglalták száját. Már, már elalélt, de mégis összeszedte minden erejét, kiszabadította magát Thurzó karjaiból és összetépett fátyollal rohant végig a termen. Thurzó utána. A férfi már nem volt magánál. A fogadóterem egyik medvebőrszőnyegében a leány megbotlott és a földre zuhant. Thurzó odaugrott. Ismét karjaiba akarta zárni, de a leány tágranyitott szemekkel, a legborzalmasabb rémület kifejezésével nézett reá s midőn megpillantotta Thurzó-

nak feldúlt arcát, érezte, hogy már nincs menekvés, hirtelen keresztet vetett magára és e kiáltással:

— Boldogságos Szűzanyám, segíts! — kidobta magát a kinyitott ablakon a szédítő mélységbe...

És... a boldogságos Szűzanya megsegítette a naiv gyermeket, aki magáról kissé megfélemlkezett. Soha meg nem magyarázható csodás módon teljesen sértetlenül érkezett a földre. Csak a bal kezének kisujját sértette meg kissé az ablak párkányán...

...Eddig tart a rege.

Azaz hogy még tovább is van.

Thurzó György uram, miután az egész várnéppel hiába kerestette a leányt, nyugodni tért. Másnap bizalmasan megtudta, hogy Révay Dorkának semmi baja. Felöltötte a legszebb vitézi köntösét, felkötötte türkizekkel és gránátokkal kiveret kardját, levágtatott legszebb szánkójába fogott lovaival Görgöre és annak módja és rendje szerint megkérte Dorka kezét. Az örökké jókedvű édesanya hamiskásan megfenyegette az ifjú daliát:

— Hát ha a leányom is úgy akarja, nem bánom! De azt kikötöm, hogy hozasson néki a késmárki tőzsérrel egy új fátyolt, mert a mostani a kegyelmed nagy dárídóján összeszakadt. De valódi legyen, olyan, mint a régi volt. Tizenkét pengőt és harminc dinárt adtam érte a mult ősszel a bécsi vásáron!...



NAGYSZALÁNC.*

HA A HAZÁJÁT szerető utas Csonkamagyarország határán átkelvén, Sátoraljaujhely közelében «Csehszlovákia» területére lép, Kassa felé törekvő vonata a Ronyvapatak völgyében, Szilvásujfalu közelében, eléri Abauj-Tornamegye határát. Jobbról a Dargói hegység sötét magaslatai látszanak, melyek között a Téres büszkén emelkedik ki, balról pedig a Nagy-Milic és a Kőszálhegy nyújtják erdővel dúsan benőtt ormaikata a fellegek közé; közvetlen előttünk, egy merész fordulónál főtűnik Nagyszalánc község, melyre a századok hosszú sora óta komoran tekint le a hatalmas vár néhány épen maradt toronyrésze. Ha ezek a romok megszólalnának, sok fejezetét mesélnék el a magyar történelemnek, mert falaik már Aba Sámuel óta a Szalánciak, a Drugethek, Telegdyek, Losonczyak és a Forgáchok korában sok viszálykodásnak, valamint a békeidők romantikus nyugalmanak voltak tanúi, később, Bocskay, Bethlen és Thököly szabadságharcának idejében súlyos harcok színhelyei lettek. A várat azután császári parancsra lerombolták.

Abban az időben, midőn a mohácsi síkon Tomory büszke vezérrel hazánk disze, virága elpusztult, örök álmra hajtotta szemeit Losonczy Zsigmond uram, akinek a Felvidéken terjedelmes birtokai voltak. Két fia maradt, Antal és István. Antal beköltözködött az örök-

* Kassától dk. 18. km.

ségül kapott Szalánc büszke várába. Hűséges híve lévén Ferdinánd császárnak, tőle elnyerte a főpohárnoki méltóságot is. Midőn azonban Szapolyai János kemény hadai győzelmesen vonultak a Tisza felé, az ingatag jellemű Antal hűséget fogadott utolsó nemzeti királyunknak s magát várával és minden jószágával együtt annak kegyelmébe és jóindulatába ajánlotta. Szapolyai látván, hogy a gyenge ember sem a harctéren sem attól távol nem sokat számít, tudomásul vette a hűségi fogadalmat és kissé gúnyosan, mosolyogva jegyezte meg:

— Maradjon kegyelmed Szalánc várában idehaza. Ha majd szükségünk lesz kegyelmedre, előszólítjuk!

Azzal otthagytá Antal urat, aki boldogan dörzsölte össze kezeit s víg cimboráival örömmel üritette a serlegeket. Egy ilyen zajos multság után mámoros fővel, jókevűen odaszólott Pető Antal deáknak:

— Úgy-e szép az élet, deák uram?

— Hát iszen szép, szép — de szebb is lehetne — felelte a deli levente, miközben dús fekete haját homlokáról hátrasimította. Apró szemeiben titokzatos fény ragyogott. Széles szája mosolyra nyílt.

A várúr fürkészően nézett a deákra.

— Hát mi hiányzik még kegyelmednek? Ehetik, ihatik amennyit akar, gondja nincs, a sáfár meg az udvari szolgák már jól értik a mesterségüket, egy szóval semmiért sem fájhat a feje.

— Nem is magamra értettem, nagyuram!

— Hát kire? Talán csak nem énreám?

— De bizony úgy van! Nagy jó uramnak szeretnék valamit mondani, ha nem veszi szavamat megbántásnak.

— Beszéljen kegyelmed.

A deák megköszöörülte a torkát és aztán habozva mondá:

— Kegyelmed, nagy jó uram, erőben, egészségben

bővelkedő férfiú. Hát én amondó vagyok, hogy jó lenne — asszonyt hozni a várba...

Antal úr nagyot nézett, ledobta magát egy karosszékbe és hahotázva kérdezte:

— Talán bizony már ki is szemelte azt a bizonyos asszonyszemélyt?

— Ha meg nem sértem jó uramat, ajánlanák egy arravaló formás nőszemélyt, aki nagyon jó ágból származik és csak díszére válnék nagyságos uram minden dominiumának. De nem azért mondom, mintha...

Antal úr közbevágott.

— Ne kerteljen kegyelmed, mondja meg izibe, kinek kellene bekötnöm a fejét?

A deák vigyorogva mondá:

— Kegyelmed, nagyságos uram, bizonyosan ismerte Báthory András erdélyi vajdát. Ennek van egy szépséges testvérhuga, Klára, annak a Homonnai Drugeth Istvánnak hátramaradt szomorú özvegye, aki a mult esztendőben épen vízkereszt napján meghalt...

Antal úr felugrott. A deák szavai a gyengéjét találták. Jól ismerte ő Báthory Klárát, akinek szépsége már akkor megbabonázta a szivét, midőn az még Drugeth István hitestársa volt. Hátratett kezekkel és lehajtott fejjel sétált alá és fel írószobájában, majd egy kézintéssel elbocsátotta Antal deákot.

Három nap mulva néhány fegyveresétől kísérve útrakelt Murány várába, mert meghallotta, hogy a szép Klára épen ott szórakozik szerető atyjafiai körében.

Abban az időben várainkban nagyon szívesen látták a vendégeket. Midőn Losonczi Antal gyönyörű szürke paripáján porosan megérkezett kíséretevel együtt a vár elé, Homonnai Drugeth Anna, az özvegyi sorba jutott Klára nagynénje rögtön leküldötte a főudvarbíró irnokát a vendégek elé.

— Siessen kegyelmed és vezesse fel a jószándékú

vitézeket a nyugati torony melletti szobákba. Aztán mondja meg, hogy az estebédre hat órakor szívesen elvárjuk.

Talán felesleges is mondani, hogy Antal úr nagyon jól érezte magát a szép Klára közelében. Annak tökéletes termete, gyönyörű gesztenyeszínű haja, kissé fátyolozott szemei, hófehér gyöngysor fogai teljesen elvették az esztét. És úgy látszott, az alatt az egy hét alatt, amíg a murányi mulatozás tartott, Klára asszony sem idegenkednék Antal úrtól.

Minek szaporítsam a szót! Losonczi Antal alig hogy ismét hazaért Nagyszaláncra, elküldötte Bejczy alispán uramat, hogy kérje meg a kezét a gyönyörű asszonynak. Türelmetlenül várta Bejczyt Murány várából az onnan hozott hírrel. Mikor aztán május 26-án Bejczy emberei a dübörgő hídon a várba vonultak, Antal úr süveg nélkül rohant le a külső várudvarra.

— No mi jót hozott kegyelmed, szerelmes Bejczy uram? Széna vagy szalma?!

— Széna, még pedig a javából kedves uram-öcsém, a szép Klára tiszta hajlandósággal van kegyelmed iránt.

Antal úr örömében nagyot ugrott.

— No kerüljön beljebb kegyelmed és sietve üritsünk egy-két poharat a távoliak egészségére.

Drugethék megtették az esküvőre való előkészületeket. Százakra ment a vendégek száma, akiket Lipcse várába, a menyasszony tartózkodási helyére meghívtak. Klára összes nőrokonai heteken át készítették a gyönyörű felimegeket a lakodalmon megjelenő férfiak számára. Selyemmel és arannyal hímezték ki őket, a galérokat és az ujjakat pedig aranycsipkével szegélyezték. Sokba is került a drága előkészület, de még többre a lakodalom, amelyen teljes tíz napig mulattak. Az énekesek és muzsikások már szinte kifáradtak a sok mun-

kában. De kifáradt az egész lakodalmas nép is a sok táncban és mulatságban! A menyasszonyi táncot a már ugyan deresfejű, de még mindig egyenestartású Bejczy uram kétszer is eltáncolta, az egyiket a menyasszony, a másikat Losonczi Antal uram egészségéért. A fegyvertáncokat kelevézzel és kopjákkal, meg a palotást is egyremásra megismételték. Az igricek, a lantosok, a hegedősök vonós citerákkal meg kobozzal, a lantosok lanttal, a regősök a láncos és csörgős botokkal olyan becsületesen dolgoztak, hogy a messze földről jött vendégeknek elállt szeme-szája.

De mint mindennek vége szokott lenni, a lipcsei hosszú lakodalom is befejeződött. A szép fiatal asszony móríngját nagy fedeles kocsikra csomagolták és úgy szállították Losonczi Antal sasfészkébe, Nagyszalánra.

Antal úr és ifjú neje végtelen boldogan élvezték a mézesheteket. Teljes gondtalanságban éltek napjaikat és az estebédek után hosszú időn át könyököltek egymás mellett az öles falak egyik nyugati ablakában, honnan a Nagy-Milic sűrű erdőkkel borított gyönyörű tája felé pompás kilátás nyílt. Ha azután a nap legutolsó sugarai is elhalványultak s az éj sötét szárnyait kiterjesztette a szalánci vár tornyaira, akkor még addig szívták az erdők és lekaszált mezők illatát, amíg a fülemüle befejezte éjjeli énekét. Egy este Klára asszony fiatal férjét fátyolának felével betakarván, kíváncsian kérdezte:

— Szerelmeset férjem, mondja meg kegyelmed, mi van ott abban a nagyon sűrű erdőben, ami előttünk látszik? Ma reggel említette Antal deák, hogy ott a hegytővében egy tengerszem létezik...

— Úgy van, drága hitvesem, a hegytől balra ott van az Izra-tó, mely a monda szerint még a tündérek korából származik.

Antal úr néhány percnyi hallgatás után folytatta:

— Hogy kerültél te ahhoz, szerelmes párom, hogy Antal deák neked a tengerszemről meséljen?

Az asszony könnyedén felkacagott és megsimogatta férje dús fekete haját.

— Istenem, talán csak nem lesz féltékeny kegyelmed arra a hitvány senkire. Azért kerültünk össze, mert ő ért a betűvetéshez és ma reggel levelet mondtam neki tollba nagynénémnek. A levélben azt mondtam, hogy a tündérek se érezhetik jobban magukat, mint én, az én drága jó uramnál. Erre aztán Antal deák azt mondotta tisztelességgel, hogy ezen a környéken valódi tündérek laktak, akik a Milic tövében tengerszemet is készítettek maguknak.

— Hát ennyi az egész?! — kacagott fel Antal úr. Aztán szerelmesen magához szorította hitestársát...

Hanem hát Losonczi Antal, akinek pedig egyáltalában nem volt kenyeke a lehelkedés, későbbben mégis egyre több jelét látta annak, hogy neje tőle lassan elfordul és mindig jobban közeledik Antal deákhoz. Egy ideig nem sokat törődött a dologgal, mert tudta, hogy Klára asszony a deákat még abból az időből ismeri, midőn az Homonnai Drugeth Istvánnak, Klára első férjének szolgálatában volt, de amikor már az elhidegülést az asszony palástolni sem tudta, elkeseredve mondta Klárának egy izgatott délebed után:

— Szerelmetes hitestársam, én nagyon jó ember vagyok és téged imádlak. Én nem állok az utadba, a tiéd a vár; szabadon járhatsz-kelhatsz a környéken is, csak arra kérek, hogy szeress ezután is és különösen hagyj fel annak a tolakodó deáknak kedvelésével.

Azzal szemei telegyültek könnyekkel és leborult az asszony lábai elé.

Az asszony néhány pillanatig mozdulatlanul és némán állt a valósággal szenvedő és vergődő férfi

mellett, majd néhány lépést hátrált és kelletlen kezelegyintéssel suttogetta:

— Keljen fel kegyelmed. Az igazi férfinak nem illik így fetrengeni egy nő lábainál. Most pedig hagyjon magamra, fáj a fejem...

Lassú léptekkel eltávozott írószobájába és ott sokáig töprengett. Érezte, hogy Losonczi Antalt már nemcsak nem szereti, hanem gyűlöli és megveti. Ő, aki mulatozásra hajló életvidám nő volt, férjében erős támogatót, a fegyelmező vezetőt szerette volna látni, Antal úr azonban pipogya, hitvány bábnak mutatkozott.

— Nem szeretem, nem szeretem! Még ha valamikor egy kicsit vonzódtam volna hozzá, a mai gyámoltalansága mindent lerontott... Én azt vártam, hogy kiegyenesedve, szikrázó szemekkel lép eléem, a földre teper és — talán még kezét is emel reám! Ez visszateríthetett volna hozzá, de a gerinctelen megalázkodás kiölte szivemből a szeretet legutolsó szikráját is. Érzem, hogy nem tudok sokáig vele egy fedél alatt lakni... Én szerelmem Istenem, szabadíts meg ettől az embertől!..

Igy kesergett a szépséges Báthory Klára és könnybelábadt szemei a Nagy-Milic rengetegei felé révedeztek, mintha azoktól kérne tanácsot.

Az ajtó halkán kinyílt. Klára asszony meglepetve tekintett fel.

— Mit kíván kegyelmed Antal deák uram? — kérde a sunyi mosolygással előtte álló deáktól és — arca könnyen elpirult.

— Nagyasszonyom ideparancsolt tíz órára, hogy levelet írjunk Homonnai Drugeth Ferenc uramnak...

— Ah igen! Egészen elfelejtkeztem róla... Hozott kegyelmed tintát meg lúdtollat?

A deák egészen közellépett az asszonyhoz és határozott hangon, de halkán suttogetta:

— Nem a levél hozott engem ide, hanem az az

igéret, amelyet kegyelmedtől tegnapelőtt este kaptam, amikor először megcsókoltam...

Az asszony kővé meredve nézett Antal deákra, aki karbafont kezekkel, gúnyos mosolygással tekintett reá. Klára ettől a tekintettől nem tudott szabadulni. Keblében az ellentétes érzelmek súlyos harcokat vívtak. Szerette volna kikergetni ezt az embert, akiről érezte, hogy ő lesz az egész élete megrontója, de nem volt hozzá ereje. A ravasz férfi teljesen hatalmába kerítette a szegény teremtest. Szeretett volna fájdalmában és tehetetlenségében felordítani és ezekben a borzalmas pillanatokban férjét odahívni segítségül.

Antal deák kitalálta az asszony gondolatait. Szilárd hangon, minden szót külön hangsúlyozva monda, miközben még közelebb lépett Klarához:

— Talán bizony Losonczi uramat szeretné ideparancsolni, hogy nekem ajtót mutasson? Azt a pipogya frátert? Hiszen mindent hallottam; a nagy ajtófüggöny mögött rejtőzködtem azalatt, amíg férje ura mint a féreg a kegyelmed lábainál vergődött! Ettől várja nagyasszonyom a segítséget?

Klára arca elhalványult. Fejét lehajtotta. Keble vadul zilált. A deák tovább beszélt, de hangja most már a szenvedélytől rekedtté változott:

— Ne törődjön tovább azzal a hüllővel! Kegyelmednek velem még boldognak kell lennie! Ezt én így akarom! Hiszen tudom, hogy Losonczi uramat se teste se lelke nem kívánja, de azt is tudom, hogy hajlandóságai már akkor felém hajtották, amikor én néhai Homonnai Drugeth István uram udvarában distributor libonum voltam... Azt se tagadja nagyasszonyom, hogy azért mondott Losonczi uramnak olyan könnyű szerrel igent, mert tudta, hogy én is itt vagyok Szalánc várában...

Klára úgy érezte magát, mintha kigyócsípés érte

volna. A rémülettől szinte eltorzult arccal és remegő hangon suttogta:

— Nem igaz! Isten a tanum, hogy hazudik! Én csak itt eszem a kegyelmed hálójába, amiből szívesen menekülnék...

A deák gúnyosan felkacagott.

— Maga se hiszi, nagyasszonyom, amit beszél! Tudom, hogy minden óhajtása én vagyok, miért temporizál hát olyan sokáig, legyen az enyém.

Azzal karjaiba szorította Klárát. Ez egy utolsó erőfeszítéssel kiszabadította magát és ki akart rohanni, de — az ajtó zárva volt! Antal deák észrevétlenül ráfordította a nyelvezárat. Erősen megszorította az asszony jobbkezének csuklóját s mereven nézván annak szemei közé, suttogta:

— Hát jól van! Ha kegyelmed így nem alkuszik, lesz rá gondom, hogy Losonczi uram minél előbb elköltözzék az árnyékvilágból...

Klára asszony tágranyílt szemekkel nézett Antal deákra. Annak arcán a mindenre kész, halálos elszántság látszott. A férfi észrevette, hogy az asszony habozik, sietve folytatta:

— Akkor nem lesz köztünk akadály... Losonczi uram úgyis sokszor fájlalja mellét, néha úgy elfogja a köhögés, hogy kiveresedik belé, neki mindegy, ha valamivel előbb hal meg... Senkisé fogja megtudni... Az én kezeim erősek és biztosak... Aztán gyűrűt cserélhetünk. Az ne bántsa kegyelmedet, hogy én Frankhonból származom, mert családom épen olyan régi, mint a Homonnai Drugetheké, a Báthoryaké vagy a Losoncziaké... Én csak annyit kérek kegyelmedtől, hogy holnap este, mikor a vendégek elmentek, adja ide nekem annak a kis ajtónak a kulcsát, mely Losonczi uram ágyasszobájához a kis ámbitus végén nyílik... Ha pedig megtagadja ezt a kérésemet, akkor — eskü-

szöm, hogy kegyelmed kerül Losonczi uram sorsára...
Hát most válasszon és serényen adja ide a kulcsot...
Ott van bezárva a könyvesszekrény bal fiókjában...

Így beszélt az idegenből ideszakadt, alávaló ember.
Báthory Klára nem tudott ellenállani...

Harmadnapon reggel, egy zajos tivornya után, halva találták Losonczi Antalt kárpitos nyoszolyájában. Az özvegy jajveszékelve borult a már kihűlt testre. A vár népe őszinte részvéttel fogadta a halálhírt, mert Antal úr mindenkinek jóakarója volt. Bár tudták, hogy régi nyavalyában szenved, de azért mégis gyanúsnek tartották hirtelen kimúlását. Különösen feltűnt ez Naláczy Gáspár főudvarbíró uramnak, aki — mikor a káplánnal meg a Kassáról előhívott doktorral jobban megnézte a holttestet, annak nyakán kék és piros foltokat látott.

— Ezt megfojtották — vélte Naláczy uram. — Ebben a föltevésemben az is megerősít, hogy a nyoszolya melletti titkos ajtó zárja rá van ugyan fordítva, de az ajtó nincsen kilincsbe téve. Valaki ott bejött és sebtiben eltávozván, nem csukta be a kilincset...

A káplán elszörnyülködött.

— Per amorem Dei, ilyen gázság! De, hogy jöhetett be a gyilkos, hiszen én úgy tudom, hogy a titkos ajtó kulcsa a nagyasszony írószobájában zár alatt volt...

No, erre már igazán nem tudtak felelni.

Amint így tanakodtak, a vár felvonóhídja dübörögve leereszkedett és néhány perc múlva belépett a halottas szobába Losonczi István, Temesvár főkapitánya, Antalnak testvéröccse, aki várából épen látogatóba érkezett és a gyászhirot Kassán hallotta. Könnyezve lépett örökre elaludt bátyjához. Letérdelt és egy Miatyánkot mondott. Azután az udvarbíróval és a másik két úrral a hirtelen halál eshetőségeiről kezdett beszélni. Klára asszony alvószobájában az imazsámolyon térdelt és ájtatosan fohászkodott. A halk diskurzus legfeljebb egy-

negyed óráig tartott, akkor István úr kemény, katonás hangon mondá:

— Azt akarom, hogy ebben a borzalmas ügyben még ma világosság legyen! Akárki legyen a bűnös, büntetését megkapja. Legelőször is hívják elő kegyelmelek Antal deákot, mert amint tudom, a házaspárnak ebben a várban ő volt a legnagyobb intimusa. Én meg addig átmegyek az özvegyhez és megkérdem tőle, mit tud a kulcsról...

Losonczi István halkán belépett a kezeit arcába temető és halkán siránczó özvegyhez. Klára asszony fölkelt az imazsámolyról és meglepetéssel szorította meg sógora kezét. István könnyedén megcsókolta homlokát s azután komoran mondá:

— Kedves öcsémasszony, az én szívemet borzalmas gyanú ejté hatalmába... Minden jel arra mutat, hogy Antal bátyámat meggyilkolták... Ha már itt vagyok, a főudvarbíróval együtt szeretném kivizsgálni az ügyet. Kérem, ne legyen terhére ideadni ama bizonyos kulcsot, amely bátyám alvószobájára nyíló ajtót nyitja...

Losonczi Antal özvegye elsápadt. Arcán halálos rémület.

— Menjünk át írószobámba, a kulcsot ott szoktam őrizni. Bizonyosan ott lesz, ha valaki erőszakkal ki nem vette.

— Hát iszen ha erőszakkal vették ki a kulcsot, akkor a szekrényt feltörték — felelte Klára tétovázó szavaira jó emberismerő Losonczi István...

Odamentek a kulcstartó szekrényhez. Érintetlenül, azt a bizonyos fiókot pedig bezárva találták.

Losonczi István ridegen szólott:

— Adja ide a fiók kulcsát öcsémasszony...

Klára gépiesen engedelmeskedett, de kezei reszkettek, feje szédült.

István úr kinyitotta a fiókot, a hálósoba titkos kulcsa — nem volt benne!..

Klára nem bírta tovább, egy borzalmas sikoltással összerogyott.

Ebben a pillanatban rémült arccal belépett az udvarbíró és jelentette, hogy Antal deáknak se híre, se hamva, még az éjjel megszökött...

A szerencsétlen várurat eltemették. Az özvegy, Losonczy István határozott óhajára, nem vett részt a gyászszertartáson. Mikor annak vége volt, fölkereste Klárát dolgozószobájában. Redőkbe borult homlokkal állott elébe.

— Klára öcsémasszony, én már mindent tudok! Szerencsétlen bátyámat ama nyomorult Antal deák ölte meg, akinek fejét nem vétethetem, mert megszökött, de a gyilkosságban kegyelmednek is része van! Ezt a gyalázatot csak büntetéssel lehet lemosni. Én nem akarom, hogy házunk hírnevét jobban is beszennyezze és ezért nem teszek jelentést nagyságos fejedelmünk őkegyelmességének, hanem én magam büntetem meg kegyelmedet. A mai naptól fogva mind élte fogytaig e vár rabja lesz, abban a szobában, ahol bátyámat meggyilkolták. Már kiadtam a parancsot a főudvarbírónak meg a porkoláboknak, hogy a biztos őrizetről — fejük elvesztésének terhe mellett gondoskodjanak. — A gyilkosság napján minden hónapban az ablakok sötétek maradnak és a szobában Antal bátyám képe alatt, amelyet ezelőtt hat esztendővel a fiatalabb Holbein mester természetes nagyságban festett, csak olajmécs fog világosságot terjeszteni.

... Így lett Antal deák gáztettének második áldozata, Báthory Klára, Nagyszalánc várának örökös foglya. Azaz hogy csak tizenkét évig viselte a reá súlyosodott keresztet. Ezalatt szépségét megőrizte, de lelke összetörni kezdett...

Elérkezett az 1552-ik év. Temesvár főkapitánya és

hősi védője, Losonczi István, a hitetlenek fogságába esett, akik fejét vették és elküldték ajándékba a padisahnak. Szomorúan hátrahagyott özvegye, Pekri Anna, ez a nemes gondolkodású keresztény magyar nagyaszonny, midőn a fák lombjaikat hullatni kezdték, fölkereste régen sínylődő sógornőjét és — visszaadta szabadságát. Visszahelyezte őt várúrnői jogaiba. Azután eltávozott és többé nem is látta Báthory Klárát.

Klára asszony, amint szabadságát visszanyerte, minden igyekezetét és figyelmét arra fordította, hogy vára népét és a környék lakosságát boldoggá tegye. Ahol csak lehetett, segített rajtuk. Már-már úgy látszott, hogy könnyűvérű természete egészen megváltozott.

Hanem hát nem így volt. Lassanként elfordította figyelmét a kegyeletes élettől és egyre sűrűbben rendezte a multságokat Nagyszalánc várában. De ez sem tartott sokáig...

Az 1554. év egyik nyári napján, épen az ákácok virágzása idején, János udvari szolgálta vendéget jelentett be a vár úrnőjénél.

— Ki az? — kérde Klára asszony és kipirosított ajkait mosolyra nyitotta.

— A nevét nem mondta. Egy szerzetes...

— Bocsásd be!

Néhány perc múlva poros csuhájú fáradt vándor állott a vár úrnője előtt. Kámzsája fejére húzva. Hosszú fekete szakálla bozontosan hullott alá.

— Honnan jön és mit kíván kegyelmed, tisztelendő atyám?

— Messze földről, messze a Nyugatról jövök, keletre igyekszem, egy-két napra szállást kérek, hogy kipihentessem fáradt tagjaimat.

— Váram nyitva áll tisztelendő atyám előtt. A sáfár elvezeti alvószobájába és testi felüdítéséről is gondoskodni fog.

Klára asszony lehajolt és áhitattal csókolta meg a szerzetes kezét. Midőn kiegyenesedett, a férfi egy lépést hátralepett, kámzsáját hátradobta és — szakállát levette arcáról.

Az asszony a meglepetéstől tágranyilt szemekkel nézett a diadalmas mosollyal ott álló ember arcába, azután ijedten rebegette:

— Antal!..

— Csak halkan, nagyasszonyom! Ha valaki megismerne, halálfia lennék! A vérem visszahajtott kegyelmedhez! Mielőtt véglegesen elhagyom ennek az országnak a területét, ahol eddig bujkáltam, még egyszer, csak még egyszer utóljára látni és karjaimba zárni óhajtottam.

— Nem lehet Antal, nem lehet! Az én hajlandóságom kegyelmed iránt nem változott, de azért azt, amit kíván, mégsem teljesíthetem...

A férfi kiegyenesedett, szemei szikrákat szórtak.

— És ha én úgy akarom, akkor sem? Nagyasszonyom tudja, hogy én mindenre képes vagyok! Nekem nincs mit veszteni, de kegyelmednek — legalább úgy vélem — még nehezére esnék Antal úr sorsára jutni...

Klára asszony kétségbeesve válaszolta az erőszakos férfinak, aki valósággal bűvösen hatalmában tartotta:

— Jól van! Mindent megteszek, amit kegyelmed kíván, de holnap távozzék!

— Ma este, amikor a nap lenyugszik, légy én szerelmesem az Izra-tónál. Már egy hete ott volt az én hajlékom. Boldogságunk tanúi csak az erdő vadjai és a suttogó falevelek lesznek... Én félek ettől a vártól... Délután útrakelek, este várni foglak és azután örökre búcsút veszek tőled... De jaj neked, ha a második kakaskukorékolásig nem zárhatlak karjaimba!...

— Ott leszek — suttogta Klára szinte hangosan dobogó szívvel.

A férfi ismét föltette szakállát és az előhívott sáfár vezetése mellett elfoglalta szobáját.

A délebed elköltése után még egy ideig imádkozott szobájában, azután ismét útrakelt...

Az Izra-tó fölött a csillagok milliárdjai ragyognak. A késő esti szellő valahonnan ákacillatot hoz, mely az erdő édes levegőjével együtt vágyakkal telíti meg annak a magános férfinak szívét, aki kis kunyhója előtt fürkészően tekint Szalánc vára felé. Egyszer csak a szél erősödni kezd és a csillagok egymásután felhőkbe burkolóznak. A férfi türelmetlen. Végre elfojtott örömteljes kiáltás tör ki kebléből...

Klára sötét fátyolába burkoltan a kunyhó elé ér. A férfi vad szenvedéllyel akarja karjaiba zárni.

E pillanatban vakító villám cikázik át a koromsötét éjen és utána eget-földet megrázó mennydörgés csattanása tépi fel az Izra-tavát és a környéket nyugalmából. Két ijedt őzike a kunyhótól tíz lépésre elrohant...

— Szerelmes Istenem, boldogságos Szűzanyám, ne hagyjatok el! — sóhajt rémülten az asszony és kezeit egy pillanatra arca elé emeli. Azután zavartan, szinte átszellemülten bámul maga elé, karjait kitarja és mintha egy rémet akarna eltávolítani magától, velőrázóan felsikolt:

— Losonczi Antal! ..

Mint az őrült elrohan. A férfi utána. Az asszony azt hiszi, hogy megfojtott ura kergeti. A tébolyultnak tagozatlan ordítózásával száguld köveken és ledöntött fatörzseken át. A vihar tombol. A villám cikázik, a fellegszakadás borzalmas erővel megindul. Egyszer hátranéz az asszony. A villám fényénél ott látja maga előtt az üldöző férfit.

— Segítség! Losonczi Antal! — ordítja még egyszer és utóljára és azzal bedobja magát az Izra-tóba. A háborgó hullámok azonnal elnyelik.

A csábító néhány szempillantásig kövé meredve

áll a víz partján, aztán ingadozó léptekkel kunyhója felé tart. Midőn annak ajtója elé érkezik, a Mindenható keze őt is utólérte. A villám agyonsújtotta...

Másnap reggel a szénégető jobbágyok ott találták rémesen eltorzult arccal a gyönyörű tengerszem partján. A kunyhótól néhány lépésre összetépve hevert Báthory Klára fekete fátyola.

De a tó sohasem adta ki drága prédáját. Ott hever az mai napig is az Izra-tó fenekén, csak szelleme kísért, tomboló viharban, vakító villámok és borzalmas mennydörgések idején...



ERDŐD.*



SOKTORNÝÚ Szatmárnémetitől délre, ott, ahol a Bükk-hegység északi lejtői szelíden ereszkednek le a nagy magyar Alföldre, nem messze a Homoród vizétől, egy örökké csevegő patak partján fekszik Erdőd község és ennek közvetlen közelében egy magaslaton az ugyanolyan nevű vár. Gyönyörű kilátás nyílik a szatmári béke után a Károlyiaktól egészen újjáépített kastélyszerű hatalmas épület ablakaiból, délre és keletre a szelíd szőlőhegyekre és a hatalmas tölgy- és bükkerdőségekre, a többi irányokba pedig a rónaság kedves, termékeny vidékére. A délibáb ködében sok község reszket s midőn Nagykároly felől a kis vonat nagy füstöléssel megérkezik az állomásra és néhány perc múlva Nagysomkut felé tovább igyekszik, megjelenése és eltűnése úgy tűnik fel képzeletünkben, mint az idők bájos romantikája, ami szintén megszületett, de el fog tűnni a mult szürke ködében...

Erdőd vára valamikor nem olyan volt, mint ma. Drágfy Bertalan uram még Mátyás király idejében, 1481 tavaszán kezdette építtetni. A hatalmas falakat öt nagy torony diszítette. A folyosókon szép leányok és deli levették kacagása visszhangzott, a termekben és a várerkélyeken vig zene mellett nagy vendégsereg szórakozott, a pompás istállóban drága telivér paripák

* Szatmárnémetitől délre 17 km.

prüszköltek és a végnélküli várkertben, mely a rengeteggel volt kapcsolatos, nyári estéken a szerelmes ajkak halk suttogása hangzott, ősszel és télen pedig előkelő vadásztársaság száguldott az őz és szarvas nyomában...

Erdődön született Bakócz Tamás bíbornok, Mátyás király püspöke, esztergomi érsek, majd utóbb kancellár és apostoli legátus s az erdői vár kápolnájában esküdött örök hűséget Petőfi Sándorunk szeretett menyasszonyának, Szendrei Juliának.

Drágfy uram 1501-ben, Szent Demeter napján, 54 éves korában elhalálozott és halála után a büszke vár fénykora letűnt...

Szomorú napok virradtak hazánkra 1526-ban és az azutáni években, sőt évtizedekben. Mohácsnál elvérezünk, az ország kettészakadt és a két rész közé a török küldötte janicsárjait. Ferdinánd király 1564-ben meghalt, utódával, Miksával, János Zsigmond fejedelem békét szándékozott kötni. El is küldötte Báthory István uramat a császáriak táborába a feltételekkel, de míg ő odaért, addig Hasszán temesvári pasa meg Szokolovics Musztafa nagy seregekkel közeledtek János Zsigmond támogatására, aki most már nem fogadta el a reá nézve lealázó békefeltételeket. Mivel azonban Miksa hallani sem akart a további egyezkedésről, János Zsigmond Hasszánnal a császári Erdőd alatt termett, a várat még 1564-ben elfoglalta és csaknem rombadöntötte,

Ezekben a válságos időkben Peterdy András volt Erdőd várában a tömlőctartó. Kemény, nyakas ember, aki már külsejénél fogva is megfelelt nem valami barátságos foglalkozásának. Hanem mintha a természet ki akarta volna csúfolni az atyát, megáldotta őt és hitvesét, Hegyi Borbálát oly bájos és szende leánygyermekkel, aki törekeny volt, mint a virágszál, érzékeny, mint a lepke himporos szárnya és szép, mint Correggio madonnája.

A várkapitány komornikjának, bizonyos Herczigán nevezetű, idegenből ideszakadt fiatalembernek szemet szűrt Peterdy Agáta és elhatározta, hogy nőül veszi a leányt. Szólt is erről a szándékáról Agátának, aki a vallomástól megijedt.

— Hagyjon nekem még időt kegyelmed! Fiatal vagyok, még tizenhétéves is alig múltam, várjon még legalább egy esztendeig. Jó szüleimtől nem akarok ilyen hamar megválni...

— Hát nem szeret?

A leány kis kötőjének alsó szegletét zavartan sodorta újjai köré. Kipirult.

— Még nem tudom. Talán az idő meghozná azt is, hogy jó szívvel leszek kegyelmed iránt...

A hevesvérű fiatal úr felugrott és szónéklül el-sietett. Felkereste a leány édesatyját. Ez épen azzal foglalkozott, hogy számadásainak lezárása közben csontkeretű ókuláréját piros keszkenőjével törülgette.

— No mit jót hozott komornik uram? Talán Bakits kapitány, a várúr kíván valamit?

— Nem! Engemet most az én magam indulatai hoztak kegyelmedhez, mint a sírban porladó édesapám helyett atyámhoz, Peterdy uram. Engedje meg, hogy kiönthessem a szívemet.

De erre már az öreg is felállott. Odatámaszkodott ugyan az asztalhoz, mert a mult őszi óta csúszos nyál-
valya gyötörte a jobb lábát, ami csak most, a nyár első meleg napjain kezdett javulni. Meleg hangon szólt Herczigánhoz:

— No hát ki vele, ifjú barátom! Tudja, hogy nem szeretem a nem-egyenes beszédet. Jó szívvel meghall-gatom, amit mond.

— Peterdy uram, én nagyon szeretem a kegyelmed leányát! Tisztességes szándékkal vagyok iránta és ha úgy akarná, akár két hét múlva levethetné aranyos pártáját...

Peterdy megütődve tekintett Herczigánra.

— Fiatal uram, ilyen hamar nem tudok válaszolni. Az bizonyos, hogy a szívem fáj rajta, ha arra gondolok, hogy a szelíd madárkánkat elviszik tőlünk. Először pertraktálom a dolgot hitestársammal, aki most Szatmárba ment Sigér Anna öcsémasszonnyal, hogy a harmincadossal beszéljenek, meg egy néhány rőf ünneplő szoknyának valót vegyenek. Továbbá, kedves Herczigán uram, azt se tudom még, hogy mit szól a házassági tervhez az én szerelmes Agáta leányom.

— Ő már mindent tud, Szive meleg érzelmein nem tudott uralkodni, most jövök tőle. Örömteljes érzésekkel adta tudtomra, hogy vagy az enyém lesz, vagy senkié.

Peterdy ámulva hallgatta Herczigánt szavát. El sem tudta képzelni, hogy az ő szelíd őzikéje ennek a csélcsap fiatalembernek már kötelező ígéretet tett volna. Fürkészően nézett Herczigán szemébe, azután nyugodtan mondotta:

— Három nap múlva jöjjön el a válaszáért. Most pedig, tisztesség ne essék, hagyjon magamra, mert a várúr várja a számadásokat, amikről nagyurammal még délebed előtt konferálnom kell.

Herczigán vegyes érzelmekkel távozott az ősz Peterdytől. Dühösen rágt a vékony ajkait, mélyen ülő apró szemei haragos villámokat szórtak. Alacsony homloka redőkbe borult.

— No megállj, te vén zsugori! Azért mégis az enyém lesz a leányod, mert tudom, hogy kapok vele annyi pénzt, amennyivel a szatmári uzsorásnál csinált adósságomat kifizethetem. Mert már nagyon szorít...

E nap estéjén Peterdy aranylelkű életepárjával, Borbálával és bájos gyermekével az estebéd után hosszú ideig beszélgetett. Peterdy elmesélte Herczigán látogatását és haragosan vont a kérdőre leányát állítólagos vallomásaért. A leányt megrémítették atyja szavai.

— De atyám! Szerelmes édesanyám! Én egész mást mondtam Herczigánnak! Az az ember hazudott!

Azután részletesen elmondotta, hogy mit beszélt ő a fiatalemberrel.

A dolog vége az lett, hogy a harmadik napon Peterdy értesítette Herczigánt, hogy kérését egy esztendő múlva ismételje meg.

Hanem Herczigán Demeter, akiben a sunyiságnál csak a könnyelműség volt nagyobb, nem riadt vissza az akadályoktól! Kihallgatásra ment a vár urához és ott ékesszólóan ecsetelte Agáta iránti végtelen szerelmét és Bakits kapitány uram támogatását kérte. Közben egy percet sem mulasztott el, hogy Peterdyék hajlandóságának jegét megtörje. A kert legszebb rózsái a leány szobájába vándoroltak és ha az est leszállt, kobozát pengetve sokáig énekelte Agáta dalait.

Hervad az a rózsá,
Kinek töve nincsen,
Elhervadok én is
Nélküled, szép kincsém.

Gerlice turbékol a jegenyén,
A kincsem szívében vagyok én.

Ilyen nótákat énekelgetett a kétszínű troubadur a gyöngéakarátú, szelíd leánykának, aki végre egy estebéd után az ámbitus félhomályában szerelmesen omlott Herczigán karjaiba. A fiatal úr fütyölve sietett lakására és másnap reggel újból megjelent Bakits kapitánynál.

— Nagy jó uram, most már elérkezett az ideje, hogy Peterdy Agátának az Isten oltáránál igent mondjak. A leány már nem ellenkezik, ne terheltezzék kegyelmed egy-két jó szót szólani a szülőknek.

— Jól van Herczigán uram! Küldje be Peterdyt, ha ugyan rheumája engedi, hogy idejöjjön,

Herczigán nem ment, hanem repült Peterdyért, aki meghallván urának hívó szavát, kezébe vette vastag botját, okuláréját betette a fekete tokba és felcammogott az emeletre.

— Peterdy uram — mondá a várkapitány —, arra kérem kegyelmedet, legyen már jó szívvel Herczigán komornikom iránt. Ne temporizáljanak, nem ér semmit a hosszú mátkaság, tartsák meg minél előbb a lakodalmat. Ez a fiatalember őszinte hajlandósággal van a gyöngye virágszál iránt. A násznagyságot szívesen vállalom...

Így történt, hogy Peterdy és Borbála asszony most már nem idegenkedtek többé leányuk férjhezmenetelétől, sőt a házasság napját is kikötötték. Ugy tervezték, hogy a frigyét a vár kápolnájában tisztelendő Ujhelyi Kristóf káplánus úr szeptember végén, Szent Mihály napján fogja megáldani. Lett nagy sürgés-forgás Peterdyék házában, készítették a kelengyét meg a szép felső köntösöket, a halványpiros fejrevalókat, szépen bodorított hófehér gallérokat, a piros gyöngyökkel díszített skófumos zöld felsőruhákat, meg az arannyal himzett alsószoknyákat. Mert Peterdy uram módos ember volt és a dúsgazdag Bakits várkapitány is úgy akarta, hogy a szép és jó leány becsületesen ellátva vonuljon új fészkébe.

Hanem hát — ember tervez, Isten végez. Az esküvőt nem tarthatták meg. Augusztus elején a vár alatt termett János Zsigmond fejedelem Hasszán temesvári basával és nem telt bele kétszer huszonnégy óra, már az ő lobogójuk lengett a vár legmagasabb tornyán. A várőrség csaknem mind egy szálíg elhullott. Bakits várkapitány hulláját alig találták meg a romok alatt. Peterdy és öreg hitvese túléltek ugyan a borzalmakat, de uruk elpusztulása alatt koldusbotra jutottak. Ami kis megtakarított pénzük maradt, azt elrabolták a janicsárok.

Herczigán Demeter megmentette gyáva életét. A borzasztó csapás után azonnal elpárolgott Agáta iránti nagy szeretete és fogcsikorgatva mormogta:

— Az új uraknak már megadtam magamat, de honnan veszek pénzt!? Az uzsorás nem vár tovább! Pénzt, pénzt kell nekem akár a föld alól is keritenem,

A derék úr ott állt az ámbituson és komor arccal tekintett Szatmár felé, ahol az ő uzsorása lakott. Egyszer csak lépteket hall. A következő pillanatban már mellette termett Jusszuf janicsár aga.

— Allah növessze meg árnyékodat, miért e sötét bú, derék magyar vitéz!?

Herczigánnak pokoli ötlet fogamzott meg agyában.

— Ne kérdezd, jó aga! Egy gyönyörű rózsát akartam szivemre tűzni, de váratlan támadásokat miatt nem lehet. A leány most már nincs hozzám jó hajlandósággal, hogy ügyetekhez pártoltam.

A janicsár aga, aki Sztambul óta nem sétált Mohammed földi paradicsomában, mosolyogva simogatta végig hosszú fekete szakállát. Aztán lángoló arccal fordult Herczigánhoz.

— Hol van az a szép virágszál? Én talán visszanyerhetném ügyednek. Szavam ékes, mint a bülbül madaré, dícsérni foglak, mint a legvitézebb harcost, magasztallak, mint a legkedvesebb ifjút.

Herczigán hanyagul mondá:

— Ne fáradj Jusszuf! Én jobban ismerem a leányt! És ha te meglátod őt s megfigyeled halovány arcán s melabús szemeiben az elszántságot, te magad is meggyőződhetel arról, hogy a leány már nem az enyém többé.

— Allahra mondom! Beszélni fogok vele, hacsak — itt egy kissé megakadt a jó török — a keresztény virágszál szülei nem tiltanak el tőle.

Herczigán felkacagott.

— No Jusszuf, azt hittem, derekabb legény vagy! A leány atyja félig sánta öreg ember, az anyja szintén gyenge, beteges teremtés. Nem számítanak. De ha félsz tőlük, tedd őket ártalmatlanná. Ha pedig beszélni akarsz a leánnyal, ám legyen!

Jusszuf mohón felkiáltott:

— Vezess azonnal hozzá!

— Az most nem lehet! Talán ha a csillagok feljöttek! A leány téged nem bocsát be szobájába és ha beszélne is veled, ennek nagy ára volna. Mert tudd meg, hogy Peterdyék minden vagyonukat elvesztették. Ahogy én a leányt ismerem, a török elleni gyűlöletét, szorult helyzetében csak az aranyok sokasága törhetné meg.

— A próféta áldja meg az eszed járását, gyaur vitéz, mondd meg, mennyi aranyat és hova küldjek a leány számára?

Herczigán szemei felragyogtak.

— Add ide ajándékokat, azt hiszem, megbízol bennem, én még délebedkor átadom neki. Este éjfél előtt egy órával a vár keleti kijáratától ezer rőfre ott lesz a szép hajadon. Én is a közelben tartózkodom. Ha erősebb hangokat hallok, odasietek, mert nem lehetetlen, hogy az öreg Peterdy keresni fogja leányát...

Az alku megtörtént. Jusszuf átadott a jellemes Herczigán Demeternek egy süveg aranyat, amit az luciferi vigyorgással rejtett szekrényébe. Azután mátkájához sietett. Szívéhez zárta és bánatosan mondá:

— Szerelmes gyermekem, itt nincs egy percnyi maradásunk sem! A török hitszegő, ki tudja, mit tervez ellenünk! Még ma éjjel meg kell szöknünk! Kelet felé szabad az út. Minden kíséret nélkül jöjj a vár keleti kapujától ezer rőfre, ott várok reád jó lovakkal. Hajnalra Szatmáron leszünk, ott áldást kérünk frigyünkre és megkezdjük új életünket.

A leány félelemmel ugyan, de boldogan hallgatta az áruló áradozó szavait. Mindent megígért. Csak egyetlen aggodalma volt.

— Mi lesz szüleimmel?

Herczigán felszisszent.

— Egy szót se nekik! Majd értesítjük őket! Ha most valamit megtudnak, könnyen elárulhatják ter-
vünket és annak ára az én életem s a te becsületed lenne.

Agáta hitt Herczigán Demeternek. Az estebédet még nyugodtan töltötte el szomorú szüleivel. Azután megcsókolta kezeiket és látszólag nyugodni tért.

Este tizenegy óra előtt gyanús alakok hagyták el a keleti kaput.

Először Herczigán Demeter sötét köntösbe burkolva, utána Jusszuf janicsár aga, majd egy hosszú fátyollal letakart nő. Morvay Dénes, Bakits várkapitány-nak egyik életbenmaradt apródja véletlenül meglátta mind a hármat. A két férfi távozását csak kíváncsian szemlélte, de mikor a leányt is titokzatosan elsietni látta, gondolkodni kezdett.

— Hm, vajjon ki lehet ez az asszonyi személy? És hová mehetett?

Addig-addig töprengett a derék ifjú, míg végre fölkereste Peterdyéket. Amíg erre a lépésre elszánta magát, az öreget első álmából felverte és neki mindent előadott, éjfél felé járt az idő...

...Agáta szorongó szívvel indult a jólismert gyönyörű úton szíve választottjához. Csak a csillagok milliárdjai ragyogtak az égen, az erdő rengetege balzsamos illatot lehelt, a fülemüle szokott esti dalát énekelte, — de valahogy úgy tűnt fel a szegény leánynak, mintha a vár tornyában az üszkös gerendák között a baglyok rémesebben huhognának, mint máskor.

Még tíz percig se ment, egy vastag fa törzsétől

egy sötét alak lépett elő. A leány boldog izgalommal kérdezte:

— Te vagy, Demeter?

A következő pillanatban két erős férfikar szorította át a gyenge teremtest és egy szakállas arc simult fejéhez. Agáta a rémülettől és iszonyattól sikoltani akart, de a férfi csókjaival lezárta ajkait. A leány egy pillanat alatt átlátta a szörnyű helyzetet, érezte, hogy menekvés csak a halálban lehet. Midőn már az aljas török csaknem úrrá lett fölötte, erejének végső megfeszítésével kirántotta a férfi kardját, kiszabadította magát az ölelő karokból és az éles szablyába dőlt. A vér azonnal kicsordult remegve dobogó szívéből és mint valami szegény kis madár, halva rogyott a földre.

A dulakodás zajára odalépett a második cinkos, Herczigán Demeter. Épen abban a pillanatban, midőn Agáta utolsót sóhajtott, Jusszuf dühösen és egyúttal megrémülve adta tudtára Herczigánnak, hogy mi történt. Ez a derék úr egy pillanatra visszanyerte becsületes gondolkodását, csak most érezte, mennyire szerette ő azt a leányt és tehetetlen haragjában kivont karddal rontott a janicsár agának. De a támadás ezt nem találta készületlenül. Egy kardvillanás és Herczigán holtan rogyott az elárult Agáta kihülő teste mellé.

Jusszuf menekülni próbált, de erre már nem volt ideje. Megérkeztek az ősz Peterdy emberei. Lovasok és fáklyás gyalogosok vették körül a janicsár agát és megkötözve Hasszán elé vezették. A temesvári basa mindent elmondott magának. Jusszuf töredelmesen bevalotta bűnét.

Jusszuf feje a következő napon a vár keleti kapuja előtt a földre hullott. Az aranyakat megtalálták a gaz Herczigán szekrényében és azokat Hasszán a török kincstár számára lefoglalta.

...Az erdői mocsaras erdő fölött augusztusi csendes éjjeleken titokzatos hangok hallatszanak és ugyanakkor apró lángocska tündöklök a víz tetején. Peterdy Agáta lelke és nyugodni nem tudó szelleme.



BÁLVÁNYOS* VIDÉKE.

BÁLVÁNYOS VÁRA.

Hajdanában, amikor még emberek nem éltek a földön és ezért még tiszta volt minden, tündérek jöttek a Nagy Csomat környékére. A fejedelem, midőn megpillantotta az egyik hatalmasan kiemelkedő erdős kúpot, jókedvűen mondotta:

— Ide fogom építtetni a házamat!

Úgy is lőn. Munkásai heteken, hónapokon át dolgoztak. Valami folyékony anyagból építették fel a várat, melynek falai azonban néhány perc múlva olyan kemények lettek, mint a gyémánt. Nem telt bele tizenkét hét, ott állott a vár a hegy ormán öles falaival, büszke tornyaival és hatalmas kapujával. A tündérek fejedelme örömmel nézte új palotáját.

Egy napon lefelé sétált a síkság felé. Ott is látott egy ilyen magános hegycsúcsot. Nem gondolkozott sokáig, oda is építtetett egy hajlékot. Hogy pedig a kettő között kényelmesen járhasanak-kelhessenek, a két várat a levegőben óriási folyosóval kötötte össze...

Igy származott Bálványos és Torja vára.

A tündérek sokkal nagyobbak voltak, mint az emberek, akik időközben szintén a földre kerültek és megkezdették hol békés munkájukat, hol pedig — még gyakrabban — egymás kiirtását.

A tündérfejedelemnek volt egy szép leánya. Egyszer

* Kézdivásárhelytől észny. 18 km.

ez Torja várából kíváncsiságból leszállott a völgyben épült falvakba. Őt nem látta senki, de ő mindent és mindenkit látott. Végtelenül elcsodálkozott az embereken, akik előtte mint apró bogárcák tűntek fel. Közülök sokat lovakkal, ekékkel, szekerekkel kötőjébe szedett és hazavitte a fejedelemnek.

— Nézd, édesatyám, milyen érdekes apró bogárcákat találtam és milyen különös játékszereik vannak!

A fejedelem elhalványult. Izgatottan monda leányának:

— Vidd vissza őket, édes gyermekem! Emberek ezek, akik a mi birodalmunkat megtörik a földön...

A tündérek fejedelmének igaza volt. Az emberek nagyon elszaporodtak a földön. Egy szép napon a fejedelem ráparancsolt híveire, hogy menjenek más csillagba tanyát ütni... El is mentek. Bálványos és Torja vára megmaradtak, csak az összekötő ámbitus tűnt el, mintha elnyelte volna a föld...

Múltak az évek. Attila hadai végigszárguldottak fél Európán, ő maga meghalt, fiai itthagyták a szép Magyarországot, de egynéhány ezer hún vitéz meghúzódott az erdélyi völgyekben és még ma is várják, hogy Attila fia, Csaba királyfi, dicsőségesen vissza fog érkezni hozzájuk...

Akkoriban I. István, később szentté avatott magyar király uralkodott. Isten sugallatára a magyarokat a nyugati keresztény egyház táborába gyűjtötte és aki nem akart az új hitre térni, azokat reá kényszerítette. Ezek közé tartozott Opour Sándor gazdag székely úr is, aki a pogány istennek hódolt és a hosszú fehérköntösű, nagyszakállas táltos parancsára fehér lovat áldozott. Bálványos várában nem hallatszott ájtatos keresztény zsolozsma, ellenben mindennap a magasba tört a pogány áldozat lángja és fekete füstje.

Szent István nem bírt Opourral, de nem is nagyon

törődött vele, más egyébbel volt elfoglalva, meg aztán úgy is tudta, hogy ami halad, el nem marad.

— Hagyjátok — mondá a keleti gyepük parancsnokainak —, majd észretér Opour. Ha ő nem, hát a fia. Sándor különben is öreg már, megette a java kenyerét, ne zavarjuk. Hanem a fiával, Istvánnal majd csinálunk valamit, ha nem akarna új vallásunk híve lenni.

Hát bizony nem akart. Amint édesatyja behunyta a szemét, a táltosnak fogadalmat tett, hogy ősi vallását holtig fogja követni. Fogadását meg is tartotta és mikor a király hadat küldött Bálványos ellen, azt az égbenyúló falak alól visszaverte.

Egy szép nyári reggelen István lemerészkedett Torja községbe. Amikor néhai Mike György uram kastélya előtt ellovagolt s véletlenül feltekintett az ablakra, csaknem megállott a szíve dobogása. Egy aranszőke-hajú gyönyörű leány állt az ablaknál. Koromfekete szemeit kíváncsian fordítá a lovag felé, gyönyörű idomaihoz lágyan simult piroshimzésű zöld köntöse. Opour István megrántotta lova kantárszárát és néhány pillanatra nézte a gyönyörű látványt. Én már nem tudom, hogy véletlenül történt-e vagy nem, de az bizonyos, hogy egyszer csak egy pünkösdi rózsza repült a lovag tollforgós süvegjére, melyet ez ügyesen el is fogott a bal kezével. Mire ismét feltekintett az ablakra, a leány már eltűnt. A lovag visszatért a várba.

— Testvéreim, egy keresztény leány elrabolta a nyugalmaimat. Altorjai Mike György leánya, Imola. Nincs nyugtom, se éjjelem, se nappalom. Mit tegyek, mondjátok meg...

Igy beszélt István dalia két öccsének, Endrének és Jánosnak.

A két fivér egymásra nézett, de hamar készek vol-

tak a válasszal. Endre, az idősebbik, mosolyogva biztatta bátyját.

— Ha szereti kegyelmed a leányt és az is hajlandósággal van hozzá, öltözzön fel ünnepi köntösébe, vegye magára a nyusztprémes mentéjét és kérje feleségül a leányt.

István megsimogatta forró homlokát.

— Nagyon helyénvaló a tanács. szerelmetes öcsém, de nem sok jót várok tőle! A leány az új vallás követője, én meg a magyarok ősi istenének hódolok, nem hiszem, hogy a tutorok nekem adnák Imolát. Még ha élne az öreg Mike, vele talán lehetne beszélni, de így nem hiszem, hogy sikerrel járna a leány kezéért való esedezésem. A tutorok sohasem adják oda a keresztény hajadont pogány vitéznek. No, azért mégis megpróbálom.

Három nap múlva lemondó arccal, szomorúan tért vissza a Mike-kastélyból. Kozma Ferenc tudor uram valamennyi gondviselő nevében kereken kijelentette, hogy a leányt pogány vitézhez nem adja.

— Adassék meg kegyelmednek minden becsület és tisztesség, de Imoláról csak akkor essék szó, ha kegyelmed megtért az egyedül üdvözítő anyaszentegyház kebelébe.

Keserves napok következtek a forró szívű levente számára. Szive csak Imola nevét dobogta, minden idegszála remegett, ha a leányra gondolt, hej pedig de sokat gondolt reá! Nappal minden percben, éjjel egész hajnalig, amikor teljesen kifáradt szemeit végre elnyomta az álom. Egészsége is hanyatlani kezdett. Gyötrelmeit Endre és János már nem tudták tovább nézni, jó tanáccsal szolgáltak neki.

— Szerelmetes bátyám urunk — mondá neki János — Endrével úgy hánytuk-vetettük meg a dolgot, hogy talán kérdezné meg kegyelmed a mi nagyhatalmú táltos urunkat. Ő nagytudású férfiú, bizonyosan jó szolgálatjára lesz kegyelmednek.

István szemei élénken csillogni kezdettek.

— Öcsém, bölcsen beszélsz. Izibe megyek Kadosa táltoshoz.

— Atyám, a magyarok istenének nevére kérlek, hallgasd meg hív szolgádat, szabadítsd ki őt györelmeiből. Szivem egész indulatjával szeretek egy keresztény leányt, aki nélkül nem élhetek. Tisztességgel, becsülettel megkértem a kezét, de kitettek az ajtó elé, mert az ősi vallás követője vagyok. Már pedig az indulat nagyon erős énbennem, érzem, hogy belehalok, ha a leány nem lesz az enyém. Adj tanácsot, nagyhatalmú uram!

A tiszteletet parancsoló agg táltos, akinek szakálla és fürtei éppen olyan hófehérek voltak, mint köntöse, egy ideig a messze távolba tekintett réveteg szemeivel, azután odalépett a már kialudni kezdő áldozati tűzhöz, arra egy marék illatos fűvet szórt és karjait s pillantását az ég felé emelte. Most visszatért a leventéhez.

— Fiam — mondá szelíden, miközben reszkető kezeit annak fejére helyezte —, szived érzelmeit nem te szerezted magadnak, hanem a mi ősi istenünk ültette azokat oda. Légy erős s kövesd szived sugallatát. Csak az erőse, csak a harcolni tudóé a boldogság...

— Nem beszélsz világosan atyám, világosítsad fel értelmemet.

A táltos nyugodtan felelé:

— Többet nem mondhatok, édes fiam. Karjaid acélból vannak és veled van a fiatalság minden tüze, cselekedjél. És most ősi istenünk nevében elbocsátlak.

István gondolataiba mélyedve távozott a főpaptól. Nem tudta magának megmagyarázni a táltos tanácsát. Öccseihez sietett. A két fivér feszülten figyelt minden szóra és hosszú ideig vitatkozott a főpap szavai fölött. Végre Endre homlokára ütött és vigan felkiáltott:

— Hiszen egész világos, amit a nagyhatalmú Kadosa

mondott. A táltos azt akarta mondani, hogy szöktesd meg a szép Mike Imolát.

Harmadnap a vasárnapi mise után a kis szentegyházból festői köntösökben jöttek ki a torjai leányok. Legutoljára a legszebb rózsabimbó, a gyönyörűséges Mike Imola lépegetett. Édesanyja és Kozma Ferenc, legidősebb tudor, a háta mögött halkan beszélgettek. Amint a kastély felé felkanyarodtak, egyszerre csak előugrott vagy tíz fegyveres, páncélinges vitéz, megragadták a fiatal leányt és lovaikon elvágattak vele Bálványos vára felé. Mike Györgyné úrasszonyom elájult, a nép pedig bosszút esküdött.

— Halál a rablókra! — kiáltották a székelyek. — Utánuk, fejszére emberek!

Nem telt bele egy félóra, már néhány száz kemény székely sietett Bálványos felé. Fejeiken hegyes süveg, hajuk kétoldalt elől hosszú tincsekben, kezükben fejsze, kópja, némelyiknek nyílvevesszőkkel telt tegez az oldalán és íj a vállán. Mint a borzalmas fergeteg törtettek föl-felé a hegyi úton. Alig mentek egy negyedórát, nyílzápor fogadta őket. Hanem a székelyek nem hagyták magukat.

— Vesszenek a pogányok! Előre Jézus nevében!

És mentek, futottak, rohantak. Néhányan közülök összeestek a nyilasok fegyvereitől, de harcuk sikeres volt, a várból küldött kis csapat az erdőben gyorsan visszavonult. Az úton egy deli ifjú pogány levente feküdt, koponyáját Kozma Ferenc uram fiának fejszéje széthasította.

— Szent Krisztusom, hisz ez Opor Endre, a vár legidősebb urának fivére! — kiáltott fel Imre Dénes, Mike Imola fiatalabbik tudora. — Nosza emberek vigyék le Torjára! Ott majd tisztességgel eltemetjük. .

Hanem a szép hajadon már nem volt sehol! Elrablói már a várba érkeztek zsákmányukkal.

— Hajrá székelyek, utánuk! Ha másképen nem lehet, betörjük a vár kapuját! Ezt a szégyent Torjáról meg a keresztény vallásról csak vérrel lehet lemosni!

Az utolsó útkanyarulatnál újabb veszély és újabb ellenállás várta a bosszúért lihegő, de a nyári nap hevében már kifáradt székelyeket. A vár őrségének egy része halálra elszántan kezdte meg a harcot a támadókkal. A küzdelem rövid volt, de nagyon véres. Mind a két fél sok halottat hagyott hátra, de most a várbeliek győztek. Amint Imola elrablói után a hatalmas várkapu becsukódott, a pogány védők visszarohtak és a felvonóhídon keresztül ők is a várba menekültek. A hidat azután felvonták.

A nagyon megfogyatkozott székelyek belátván, hogy most már minden további küzdelem hiábavaló, a vár udvarára átkot szórva visszatértek csendes falujukba. Mike Gábor, Imola bátyja, aki a küzdelemben homlokán szintén megsebesült és így csak lassan követhette hűséges társait, egy nagy kőre leült pihenni. Közelen halk sóhajtást hall. Odatekint, majd elindul a hang irányába. Egy nagy fenyőfa tövén halotthalványarcú vértés ifjú feküdt. Egy nyíl behatolt a sisak nyílásán és bal arcát átfúrta.

— Ki vagy lovag? — kérdé Gábor részvétellel.

A halálravált ifjú vitéz utolsó sóhajjal felelte:

— Opour János. Temessetek el tisztességgel...

A bátyám forrón szereti Imolát és becsületes társa lesz.

Azzal örökre elszenderült.

...Mike Imola csak a várban ébredt föl ájulásából. István ott térdelt mellette és ecetes vízzel dörzsölgette homlokát.

— Bocsásson haza kegyelmed, mi lesz özvegy édesanyámmal!?

— Nem bocsátalak, szerelmetes leánykám, mert nem tudok nélküled élni! Ma kipihened magadat és

holnap ősi istenünk oltáránál összead ősz főpapunk és aztán olyan boldogok leszünk, mint azok a tündérek voltak, akik ezt a várat építették.

A leány nem felelt semmit. Lezárt szemekkel, halvány arccal mozdulatlanul hevert a párducbőrös nyugágyon. Hosszú szőke haja dúsan omlott alá. Keble lázasan hullámozott. István szinte megigézve nézte a gyönyörű teremtest, aztán ajkait csendesen odaszóritotta leányéhoz. És a leány?... kissé összerázkódott, azután hófehér karjait lassan összefonta az ifjú nyaka körül...

Özvegy Mike Györgyné asszonyom hosszú alkudozásokba kezdett a tutorokkal együtt Bálványos vár urával, de bizony övele nem mehetett semmire. Mikor aztán meghallották, hogy a pogány leventét és a szép keresztény Imolát a táltos összeadta, az özvegy sóhajtva monda, mialatt fehér kendőjét a nagy melegben kissé legyezgette:

— Talán a jó Isten rendelése volt. Ugysem tehetünk ellene semmit...

Mikor aztán azt is meghallotta, hogy Imolának egy egészséges kis fia született és azt az egyedül üdvözítő keresztény vallás parancsai szerint, megkeresztelni levitték Torjára, a nagyasszony egészen kibékült, örömmel zárta karjaiba a kemény kis fickót és csókkal borította el rózsás arcocskáját...

...És ez a kis fickó lett a még ma is élő Aporcsaládnak megalapítója.

Az Altorjai Mikék még ma is szintén élnek Magyarország területén...

A SZENT ANNA-TÓ.

Bálványos várától nyugat felé, az égig nyúló fenyők között vándorolva, alig két órai gyaloglás után elérjük Háromszék és Csik megye határát és ha a hegygerincről az előttünk emelkedő Nagy-Csomat felé folytatjuk utunkat, épen a Csomat lábánál dél felé elbűvölő látvány tárul szemeink elé. Hatalmas tengerszem sötét vize nyugszik ott az évezredek hosszú sora óta és kristálytisztá vizében visszatükröződnek a körülötte csaknem szabályos körben vonuló erdős hegyeknek gyönyörű fái és virágai. A természet úgy alkotta meg ezt a tavat, hogy a vizet komor fenyők környezik, amelyek sötét színéhez valóban igéző harmóniában kapcsolódnak a hegyek oldalait és tetejét sűrűn elborító sok évszázados bükkfák. A tónak északi partjánál régi kis kápolna áll, mintegy figyelmeztetve az utasokat, hogy a természet e csodás alkotásánál, mely a sziveket az éghez közelebb hozza, boruljon le az Isten oltáránál.

Mikép alakult ez a fenséges tó az erdélyi bércek nagyszerű világába? Ki tudná azt megmondani! Talán ez is a tündérek alkotása, akik Bálványos és Torja várát építették? Lehetséges. De a nép száján más alakban él a tó regéje...

Abban az időben, mikor a tündérek itthagyták a szép Erdélyországot és az emberek átvették birodalmukat, a Szent Anna tó helyén égbenyúló bérc emelkedett. Vele szemben egy másik hatalmas hegy kopasz sziklái látszottak.

Messziről nyugatról fényes paripákon, egy őszi hajnalon két lovag érkezett a környékre, Sándor és Gáspár grófok. Édestestvérek voltak. Mindakettő mérhetetlenül gazdag.

— Nézd csak, öcsém, ezt az egymással farkasszemet

néző két sziklát! Erre a közelebbire fényes várat fogok építeni, melynek minden kövébe aranypántot teszek. Ezután itt fogok lakni.

Igy szólott Gáspár, az idősebbik, és hatalmas strucc-tollal diszitett csákójának rostélyát feltolta. Vad és kegyetlen volt a tekintet, ami sötét szemeiből kivillant.

— Jól van, bátyám, én meg a távolabbikra fogok egy várat építeni, amelynek minden köve ezüsből lesz — felelte Sándor és ördögien felkacagott.

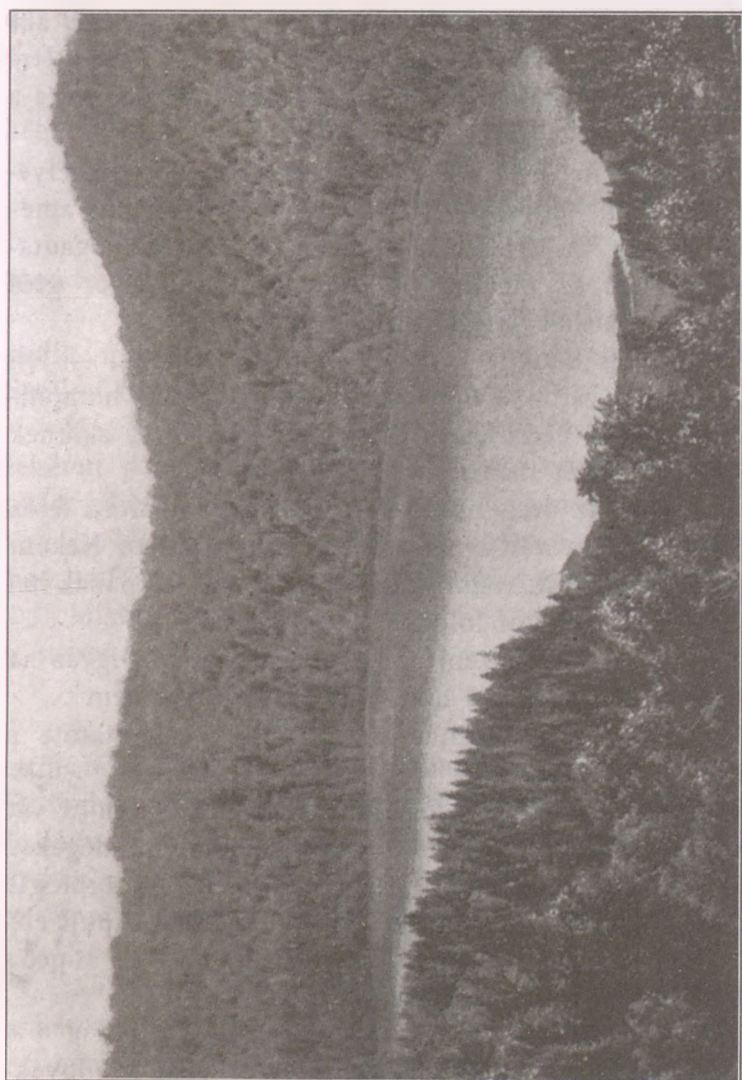
Honnét kerülhetett ide ez a két sötétlelkű ember a tündérek és azután a székelyek kedves hazájába, azt talán csak a Szent Anna-tó hideg habjai tudnák elmesélni, de azok némán hallgatnak.

A két vár felépült. Az egyiknek aranypántjai messze csillogtak a déli nap hevében, a másiknak ezüst kövei pedig olyanok voltak, mintha mindig szűz tiszta hó fedte volna a büszke falakat.

A két gróf nem hozott semmi jót sem a környékre. A várnépet kínozták, a környékbeli lakosságot állandóan zsarolták és aki ellenkezett, azt vagy megölték vagy elhurcolták a várak börtöneibe. Még egymással is folyton civakodtak. Kerülték egymást, de ha útjaik mégis találkoztak, akkor jószágaikat fitymálták. Folytonosan vetélkedtek, hogy ki a hatalmasabb, ki a gazdagabb.

Már néhány évig lakott Gáspár és Sándor a két várban, már néhány éve érezte gonosz lelkük minden bűnét a környék becsületes székely lakossága.

Egy májusi reggelen gyönyörű négyesfogat száguldott Tusnád felől Torja irányába. A hófehér lovak göndör sörénye befonva, hosszú farkuk csaknem a földet sepri. A nemes állatok prűszkölve röpítették a könnyű hintót. Pompás sárga szerszámjuk arannyal, ezüsttel és drágakövekkel volt kiverve. A kocsi kerekei épen olyan fehérek voltak, mint a lovak és diszítésük is aranyból meg ezüsből volt. A kocsiban Opour Ta-



A SZENT ANNA-TÓ.

más foglalt helyét, ama bizonyos Istvánnak őse, aki Szent István királyunk alatt elrabolta a keresztény Altorjai Mike Imolát és őt nőül vevén, megalapította a későbbi Apor családot.

Tamás úr levette fejéről drága prémmel szegélyezett süvegét, félresimította hosszú őszülő haját, amelyek gazdag hullámokban omlottak vállaira és elragadtatással nézte az elbájoló vidéket. Midőn Sándor gróf vára alá érkeztek, megállította a kocsit.

— Édes fiam, — mondá öreg kocsisának, — felmegyünk a várba. Talán csak kapunk valami harapnivalót, hiszen becsületes, derék nép lakik itt, akiknek vendégszeretetét már sokszor élveztük.

Rethel az öreg hűséges szolgál megcsóválta a fejét.

— Ebbe a várba kételkedem, nagy jó uram. Nekem úgy tetszik, mintha nem valami jó emberek lagnának itt!

— Honnan gondolod, öreg szolgál?

— Csak úgy érzem! Meg osztán, ha odavigyáz az ember, sehol se lehet látni egy szál virágot sem...

Hanem azért Tamás uram mégis felhajtattott a várba.

Rettentő véredek fogadták, melyektől csak a vár szolgálainak szeges ostorai mentették meg a vendégeket.

— No minket ugyan szépen fogadnak — dörögte az öreg Rethel, miközben odahajtott a palota kapuja elé.

Egy haramia kinézésű, redős homlokú köpcös fekete ember várta őket.

— Kik vagytok és honnan jösztok?

— Opour Tamás vagyok, Budáról kelet felé igyekszem. Ne terheltessék holnap reggelig vendégül látni magamat, szolgálmat és négy lovamat. Alkalmilag meg-szolgálom! — szólt mosolyogva Opour, miközben lassan lecihelődött a kocsiról és azután barátságosan parolát adott Sándor grófnak.

A házigazda elfogadta ugyan a feléje nyújtott kezét,

de oda se nézett vendégére, hanem sóvár szemekkel vizsgálta annak gyönyörű fogatát.

— Ejnye, micsoda szép kocsija meg négy lova van kegyelmednek! Ez már beszéd! Mit adjak érte?!

Opour tagadólag rázta a fejét.

— Nem eladók! Magamnak is büszkeségem a fogat!

Sándor gróf egyet rántott a vállán és csak ennyit mondott:

— No majd meglátjuk! Kerüljön beljebb! A kocsi pedig menjen amoda, ahol a szénakazlak látszanak. Szóljon ott az udvarispánnak.

Hát iszen sem Tamás úrnak, sem jószágainak nem lehetett panasza az ellátás ellen. Ami csak jó és ízletes akadt abban a gazdag udvarban, abban bővelkedett a vendég. Még talán nagyon is, különösen a szeszes italokban, amikhez nem nagyon volt különben hajlandósága.

Mikor a délebednek vége volt, a háziúr előhozta a szerencsejátékot.

— Vessünk kockát, Opour uram.

A szerencse uzsonnatáig Opournak kedvezett és ettől felvidítva még szaporábban üritgette a kupákat. Hanem egyszer csak megfordult a sors kereke. Vesztett és újra vesztett. Először amit nyert, azt veszítette el, azután a pénzét, a gyűrűjeit, a rubintos veretű kardját, az arany-sarkantyúit, a mentéje ezüst gombjait.

Sándor gróf ördögien vigyorgott.

— Mondok én valamit kegyelmednek! Tegye fel a hatosra a fogatját! Ha megnyeri, visszaadok mindent és nem játszom tovább. Különben is már hajnal felé jár az idő, derengeni kezd...

Tamás úr elsápadt. Réveteg szemekkel és reszkető ajakkal kérde:

— És ha elveszítem?

— Akkor kegyelmed kocsisa, kocsija és lovai az enyéme! De hogy ne mondhassa kegyelmed, hogy

csak a vagyonáért láttam vendégül, ha elveszti a játékot, a fogat helyett adok kegyelmednek két falut. Nem messzi vannak ide Felső- és Alsó-Torja...

A végzetes játszma megindult. Tamás úr elvesztette. A kocka neki kettőt, Sándor grófnak hatot mutatott.

Opour halálsápadtan állott fel az asztaltól. A házigazda éles kést nyomott kezébe meg egy rovátkás fát.

— Nosza, Opour uram, vessen csak ide hármat. Az egyik azt jelenti, hogy a négy ló, a kocsis, meg a kocsi az enyém, a másik két rovás pedig, hogy Alsó-meg Felső-Torja a mai naptól fogva a kegyelmedé.

Tamás úr remegő kezekkel elfogadta ugyan a rovátkoló kést, de rekedt hangon megszólalt:

— Az igazság a szerencse útján a kegyelmed részén van. Hanem tegyen meg nekem annyit, adja vissza a kocsisomat! Öreg hűséges emberem. Bajba, jóba együtt voltam vele gyerekkorom óta...

Sándor gróf hangosan felkacagott.

— Vigye azt a vén parasztot! Úgysem tudnám sokáig hasznát venni...

Igy került a gyönyörű négyesfogat Sándor gróf birtokába és így vált Opour Tamás Torja vidéke urává.

Három nap múlva Sándor gróf a kockán szerzett pompás fehér paripáktól vont drágaköves kocsin meglátogatta fivérét.

Amint leugrott a vár udvarán, gúnyos kacagással kiáltotta Gáspár grófnak:

— No, bátyám uram, mit szólna ehhez a fogathoz?

Gáspár szemei tágranyiltak és szó nélkül, irigyledve nézte a toporzékoló lovakat meg a gyönyörű kocsit. Azután fölmentek a várba és arany serlegekből itták a drága borokat. Mikor már a dőzsöléstől mindketten mámorosak lettek, Sándor gróf fennhéjázva dicsekedett:

— No, bátyám uram, most tégy ki magadért! Keríts

te is egy ilyen gyönyörű fogatot! Akarmeddig élsz, nem lesz arra hatalmad!

Gáspár haragra lobbant. Meg sem gondolta, mit mond.

— Hát fogadjunk! Mire a nap még egyszer lemegy, különb és szebb fogatom lesz, mint a tiéd! Olyat még álmodban se láttál soha! Aki a fogadást elveszti, elveszti várát és összes ingó meg ingatlan jószágát...

Gáspár gróf másnap délelőtt behívatta magához az aludvarbírót.

— Jól vigyázzon kegyelmed! Ma délig a környékből összeszedi a legszebb nyolc szüzet! Ha parancsomat nem teljesíti, keréketöretem és minden cselédjét lófarkhoz köttetem...

Midőn a nap a legrövidebb árnyékot vetette, az udvarbíró izzadt homlokkal belépett a vár urához.

— Gróf uram, a parancsot teljesítettem. A vár kisudvarán várakozik a nyolc szüz.

Szépek-e?

— Mint a pünkösdi rózsza, ha a harmatban fürdik, vagy mint a mesebeli tündér.

Az udvarbírónak igaza volt! A székely leányok szépsége minden képzeletet felülmúlt. Négynek szénfekete, többieknek bokáig leomló szőke fürteik voltak. Az előbbiek szemei villogók és sötétek, mint a titokzatos éj, az utóbbiak pillantásaiban az ég tiszta kék színe tükröződött vissza. Termetük oly tökéletes, olyan karcsú és hajlékony, mint a Nagy-Csomat könnyedjárású özéé.

Gáspár gróf elégedetten mosolygott.

— No, udvarbíró uram, most jól figyeljen. Hozassa ki a kocsiszínből a legkönnyebb kocsimat meg a legszebb szerszámomat. Szóljon a számtartónak is. Azután lefejti a leányokról a ruhát és befogja őket a kocsiba. Én időközben felmegyek az ágyasszobámba, felöltöm legdrágább mentémet és azután én fogom a nyolc szép szüzet mint valami lovakat hajtani...

Az udvarbíró elképedt, de ellenkezni nem mert...

Nem telt bele egy félóra, a nyolc leány hátrakötött kezekkel oda volt kötözve a kocsihoz. Szemeikből omlottak a könnyek és hangosan jajgattak.

— Anyám, apám jöjjetek, segítsetek!

Gáspár úr felült a kocsira és kezébe vette a virágosnyelű ostort, aztán odaszólt az egyik tizedesnek:

— Nosza fiam, ugorj csak fel és jelentsd meg Sándor grófnak, jöjjön le az udvarra, mert a fogat előállott.

Sándor gróf, aki már türelmetlenül várakozott a fogadás eldőltere, sietve engedett a hívásnak. Amint az udvarra ért, lábai a földbe gyökereztek. Valahogy úgy érezte, hogy ilyen gaztetre még ő sem volna képes. Egy gondolat villámlott át az agyában, amitől megrémült.

— A fogadást elvesztettem — mormogá. Komor arccal nézte a mozdulatlan kocsit. Néhány perc múlva reménytől sugárzó arccal kiáltott oda bátyjának:

— Bátyám uram fogata valóban szebb, mint az enyém, de a fogadást csak akkor nyered meg, ha lovaidd épen olyan sebesen szaladnak, mint az enyémeik.

Gáspár gróf arca elsötétült és fogait a haragtól csikorgatta. Nem is vették észre, hogy a nap elbujt a fekete felhők mögé és a közelgő égháború vad moraja hallható.

— Hát iszen azon könnyű segíteni — sziszegte Gáspár úr. És elordította magát:

— Indulj!

Hanem a kocsi nem indult meg! A nyolc szerencsétlen teremtés nem bírta megmozdítani! Sándor diadalmas vigyorgással nézte a jelenetet. Gáspár gróf megsuhogtatta ostorát a levegőben és a dühtől tajtékozva rávágott a legelül levő legszebb leányra, akit Annának hívtak. Ez a fájdalomtól térdrerogyott, tekintetét ég felé emelte és önkéntelenül imát rebegett.

Az ártatlannak könyörgését meghallgatta a keresztényeknek fellegek fölött lakozó Istene. Egy csattanás, egy eget-földet megrázó dördülés. Az ég elsötétül, a fellegekből rettentő erővel megindulnak az egek csatornái, a föld megmozdul és a szörnyűséges ítélet közepette Gáspár úr vára a várhegygel együtt mindenestül a mélységben eltűnik, az ezüstvár is összeomlik...

Mire éjfél lett, Gáspár gróf vára helyett egy sötétvizű tengerszem tükrözte vissza a kitisztult égnek milliárd csillagját. A tó északi partján nyolc gyönyörű nefelejts virított... Mellettük nyolc ezüsttel kivert lószerszám. Éjfélkor megjelent a tó közepén egy borzalmas sárkány, mely dühében végigkorbácsolta a vizet és azután az egész környék fölött hajnalig keringett. Akkor eltűnt. A derék székely nép rettentő félelemmel várta minden éjszaka a sárkány megjelenését. Ha éjféltájban a szél megmozdult, az ablakok megremegtek, a székely anya az ijedtségtől sápadt arccal mondta gyermekének:

— Jó légy, fiam, mert közeledik újra Gáspár úr szelleme...

..,Néhány esztendő múlva egy nyári nap alkonyán fáradt vándor érkezett nyugat felől a tó partjára. Sarunélküli lábait a hegyek kövei véresre szaggatták. Szőr-csuhájáról fehér kötél és kereszties olvasó csüngött alá. Rövid éjjeli nyugovóra a nefelejcsék melletti hatalmas fenyőfa tövében egy mohos kőre hajtotta fejét. Alig zárta le kimerült szemeit, vad hullámszóra riadt föl, mely a tó közepéről hallatszott. A remete rémulten ugrott fel és kezeit összekulcsolva hangosan dobogó szívvel figyelte azt a szörnyeteget, mely a tóból lassan kiemelkedett, azután a hegyek teteje fölött, dél felé szélvész módjára elrohant. A hittérítő térdre rogyott és ájtatos imádkozásba merült. Mélyen lehajtott homloka épen a leghosszabb szál nefelejcsét érintette. Ekkor úgy érezte, hogy szelíd kezek simogatják hófehér haját. Fölnézett. Egy mosolygó gyönyörű

női alakot látott maga előtt, aki csak a levegőben lebegett. A remete keresztet vetett magára.

— Ne félj tőlem, jámbor keresztény... Én vagyok hét többi áldozattal együtt e tónak tündére. Ha szabadulni akarsz a sárkánytól, építs ide, ahol most engem látsz, egy imaházat. Én majd segíteni fogok rajtatok, ha a völgy összes községei megtértek a te szavaidra a keresztény egyház kebelébe. Én mint pogány haltam meg, de szellemem feljutott a ti egy igaz Istenetekhez... A nevem Anna...

A látomány eltűnt. Midőn a nap első sugarai Bálványos vára felől bearanyozták a remete ezüsfürtjeit, az még mindig imádkozott. Azután elindult kelet felé. Bálványos várának hatalmas tölgyajtóján hiába kopogtatott, nem eresztette oda Opour Sándor uram, de a völgy népe, különösen a Mike-család áhitattal hallgatta az aggastyán hittérítő szavait. Fejüket mindnyájan odatartották a keresztvíz alá és midőn a remete elmondotta látomását, a környékbeli székelyek szent zsolozsmákat zengedezve vonultak a tóhoz és ama nagy fenyőfánál az úr bűnbocsánataért esedezve lerakták az első imaháznak alapjait, amelyet most, ezer esztendő után is röviden — imolának neveznek...

Az istenfélő és ájtatos Mike Györgyné asszonyom leánygyermekét a kápolnáról — Imolának kereszteltette. Ez volt az a bájos hajadon, akit Opour István később elrabolt...

Amint az imola felépült, Gáspár gróf uram rossz szelleme nem jelent meg többé. A derék székely nép jótévőjéről nevezte el a tengerszemet, amelyet azután csak Szent Anna tónak hívtak és fognak hívni mindaddig, míg Erdély bércei között székelyek fognak élni.

A nyolc nefelejts még ma is ott virít a gyönyörűséges tengerszem északi partján, a roskadozó imola közelében...

GYULAFEHÉRVÁR.

HUNYADI JÁNOS.

Csaknem öt és fél évszázada már, hogy Hunyadi János, Magyarország történelmének egyik legvilágítóbb fáklyája a szép Erdélyországban, Hátszeg környékén született. Egy székely nemes, egyszerű anyának volt a fia, de vitézsége és egyéb kvalitásai szárnyakat adtak neki. Még nem volt ötvenéves sem, midőn I. Ulászló király erdélyi vajdává nevezte ki. Akkor már szörényi bán és Szilágyi Erzsébetnek, a magyar főúri családok egyik legnemesebb nagyasszonyának férje s Hunyad várának ura volt. László fiát lefejezték, Mátyást azonban Magyarország trónjára emelte a hálás nemzet.

Magyarország és Erdély történelme száz és száz könyvnek ezer és ezer lapján foglalkozik azokkal a dicső tettekkel, amelyekkel Hunyadi, mint korának egyik legnagyobb hadvezére, legelőrelátóbb politikusa, majd Magyarország kormányzója nevét megörökítette. Nem ezekkel akarok én most foglalkozni, csak arról a gyászos eseményről emlékezem meg, amely pontot tett Hunyadi János bámulatos működésének és életének végére.

1456. július 22-ét írták. Mohammed szultán kétszáz hajóval, háromszáz ágyúval s a janicsárok és spahik óriási hadával borzalmas ostromot intézett Nándorfehérvár ellen, de onnan Hunyadi János és az elaggott, de ifjúi lelkesedéstől áthatott hősl elkü Kapisztrán veze-

tése alatt a maroknyi keresztes had visszaverte az elbizakodott pogányokat. Mohammed serege 40.000 halottat, 4000 foglyot és 300 ágyút visszahagyván, hanyatt-homlok menekült a vár alól. Hunyadi ezzel a győzelmével a kereszténységet és hazánkat évtizedekre megmentette az ozmánok további előnyomulásától.

Sajnos, nem sokáig örvendezhettünk a diadalnak, mert a nagy hadvezér az ostrom idején, a forró nyár hevében kiütött ragályos betegséget megkapta és augusztus 11-én Zimonyban visszaadta nagy lelkét teremtmőjének. Utolsó óhajához híven szülőhelyén, Erdélyben temették el, a gyulafehérvári ősi templom kriptájában.

Nagyszerű volt az a gyászpompa, amelyet az elhunyt nagyúr örök nyugalomra helyezésénél kifejtettek. A templom falát és alját is a nagy oltártól a szószékig fekete posztó borította. A hajó közepén bársonnyal bevont hatalmas emelvény állott, rajta a nagy halott jelvényei. Az emelvényt óriási viaszgyertyák világították meg. Négy sarkán négy karosszék a lelkesek számára.

Midőn a temetés ideje elérkezett, a menetet két lovag nyitotta meg, akik épen úgy, mint, lovaik fekete bakacsinba voltak burkolva. Az egyik fekete selyemzászlót tartott kezében, amelyen a nagy ember neve, méltósága és halálának éve és napja arannyal és ezüsttel voltak beszőve. A második lovag balkezén fekete pajzsot, jobbában pedig fekete kópját vitt.

A két lovagot a papság követte, mely után a koporsót vitték. Fekete bársony takarta le a drága halottat, akinek földi maradványait tizenkét főúr vitte kezében. Mellette Hunyadi száz szolgálja haladt feketekámszás köntösben, mindenik kezében egy-egy fekete lobogó gyertya.

A koporsót a tanácsurak gyászruhában, fekete-gyapjassüveggel követték.

Midőn a menet élén haladó két lovag a székesegyházhoz ért, az egyikük fekete kópóját eltörte a templom falában, a másik zászlójával bement a templomba, ahol aztán megkezdődött a szomorú szertartás.

... Sajnos, a gyulafehérvári dóm és a benne nyugvó nagy halottak hamvai sok pusztítást szenvedtek. Hunyadi János földi maradványai csak 1601-ig pihentek a hatalmas kőkoporsóban; ekkor néhány alávaló ember szét szórta a drága hamvakat. Az történt ugyanis, hogy Básta és Mihály vajda egyesült serege Báthori Zsigmond fejedelmet Goroszló községnél megvervén győzelmesen vonult Gyulafehérvár felé. Az egyik kapzsi ellenség, Mihály, oláhországi vajda, Torda és Nagyenyed magyar lakosságát felkoncoltatta és Rácz Györgyöt Gyulafehérvár ellen küldötte. Ez a kegyetlen ember, méltó akarván lenni vezéréhez, szintén leölette a magyarokat, a fejedelmi palotát minden díszétől megfosztotta, az ország levéltárát széthányatta és katonáit rabolni küldötte. Miután ezek a várost már tökéletesen kifosztották, a székesegyház sírboltjába ereszkedtek le, ott barbár módon feltörték a koporsókat, a halottak kincseit elrabolták és a hamvakat kidobálták.

Egy idegen oláh zsoldos arra vetemedett, hogy Hunyadi János jobbkezeiben levő vezéri botot is elrabolta és magával vitte Esztergomba. Itt megjelent Orsy Péter, akkori várparancsnok előtt és kedveskedve felajánlotta neki az egykori kormányzó vezéri botját.

— Nem adhatnám érdemesebbnek, mint kegyelmednek, várparancsnok uram.

— Mivel tudod igazolni, hogy az ajándék csakugyan Hunyadi jobbkezeiben volt?

— Tanuim vannak rá!

— Hívd be őket!

Három elrongyolt sunyi arcú idegen zsoldos jött

Orsy elé. A várparancsnok összeráncolt homlokkal tekintett reájuk.

— Tanuskodtok-e amellett, hogy ezt a botot az itt álló Kimpián Timofteyi nevű katona vette ki Hunyadi János jobbkezeiből?

A három tanu abban a reményben, hogy bőséges jutalmat fognak kapni, mohón és vigyorogva válaszolta:

— Igen, mind a hárman ott voltunk, személyesen láttuk!

Orsy Péter most kiegyenesedett, szigorúan végignézett a négy hitvány emberen és így ítélkezett:

— Ti tanuk elmehettek. Te pedig, Kimpián, itt maradsz. Köszönöm neked az ajándékot.

Az oláh rablók szemei felragyogtak, de csak egy pillanatra, mert a nemesérszésű ellenséges parancsnok továbbfolytatta beszédét.

— Mivel azonban Hunyadi Jánosnak, ennek a nagy férfiúnak megszentelt hamvait háborgattad és mivel jobbkezeiből sajátkezűleg kiloptad a vezéri botot, nem vagy érdemes arra, hogy a nap rád süssön és hogy az Isten levegőjét szívjad...

Azzal azonnal beintette udvari szolgálit, akik levittek a vár udvarába a halálra rémült rablót és ott Orsy Péter további parancsára megkötözték. A várparancsnok is odaérkezvén, így szólt Gáchy József kapitányhoz:

— Kapitány uram, fogja ezt a vezéri botot a kezébe és menjen le vele a Dunához. Ez a bot az egész kereszténység legnagyobb vezérének, Hunyadi Jánosnak kezében volt és úgy nyugodott egész mostanáig a koporsóban. Ez a zsoldos, akit megkötöztettem, elrabolta azt a nagy ember kezeiből. Dobja be a botot a Dunába kegyelmed, kérje a hatalmas folyót a Mindenható Isten nevében, hogy fogadja szeretettel hajjai közé e drága ereklyét és örök időken át oltalmazza meg az olyan szentségtelen kezeiktől, mint ennek a nyomorult jajveszé-

kelő embernek a kezei. Azután ezt az embert minden ceremónia nélkül dobja a bot után megkötözve a habokba...

Gáchy uram tudomásul vette a parancsot és azt végrehajtotta.

BETHLEN GÁBOR.

Bethlen Gábor fejedelemnek a kolozsvári gyűlés alatt 1622. május 11-én hirtelen meghalt a derék hitestársa, Károlyi Zsuzsánna. Gyermekeit nem hagyott hátra, már pedig a nagyúr szerette volna, ha az Isten őt, úgy is, mint embert, úgy is, mint Erdély fejedelmét, legalább egy fiúörökösrel megajándékozza. Ez a gondolat foglalkoztatta a következő hónapokban és években és mikor aztán 1624. szeptember 17-én Kovácsoczi István kancellár és Mikó Ferenc uraimat Bécsbe küldötte, hogy a császárral megkötött szerződést ratifikálják, nem habozott tovább. Miután az urak a következő esztendőben, a nyár elején, visszaérkeztek, behívatta magához a kancellárt.

— Kovácsoczi uram, itt az ideje, hogy újra meg-nősüljek. Arra gondoltam, hogy egy egészséges, jó-erkölcsű, tűrhető szépségű fejedelmi leányt fogok oltárhoz vezetni. Utazzék fel kegyelmed Bécsbe és kérje meg Ferdinandus császár kisebbik leányának a kezét számomra...

A kancellár felhúzta a szemöldökét és megpödörte hosszú bajuszát. Bethlen Gábor észrevette hű emberének habozását.

— No mi baj van, Kovácsoczi uram?

— Nagyságos fejedelem, ne vegye rossz néven kegyelmességed őszinte szavamat, de nem tudom, hogy a katolikus német római császár ideadja-e leányát egy reformált fejedelemnek!

Bethlen Gábort meglepte a kancellár aggodalma. Balkezének újjait hosszú szakállába mélyeszté, jobbjával pedig a lúdtollal játszadozott. Azután elgondolkozva mondotta:

— Hát igaza lehet kegyelmednek! Na de attól sem ijedünk meg! Ha Bécsben nem járnak jó eredménnyel, utazzanak tovább Brandenburgba, vagy ha kell Berlinbe, és kérjék meg Vilmos György választófejedelem leányának, a szép Katalinnak a kezét. Hogy pedig illő legyen a leányzó megkérése, vigye magával Kamuthi Farkast, Mikó Ferencet, Daniel Jánost, Quadt Mátyás tábornokot is. De most jut eszembe, nagyon jó lesz, ha Schultétus doktor is elkíséri kegyelmeteket; több szem többet lát... Ugy töltsék meg a tárcájukat, hogy udvarunkat méltóan képviseljék... Most pedig adja ide az aláírnivaló írásokat...

A fejedelmi parancsot tett követte. Kovácsoczi uramék diszes kísérettel útrakeltek Gyulafehérvár várából és váltott lovakon néhány hét alatt meg is érkeztek a császárvárosba. A császári udvar már hírt kapott a küldöttségről, amelyet hozzájuk méltó fogadóban uriasan helyezett el. A magyar urakat, akik gazdagon zsinórozott zöld meg lilaszínű mentékben, piros felső köpönyegben, sárga csizmákban, fehértollas kucsmával, vagy nyusztprémes piros süveggel és drágaveretű görbe kardokkal jelentek meg Bécs utcáin és mulatóhelyein, nagyon megbámulták. Csak olyan nagyon meleg ne lett volna! A terjedelmes Daniel János nagyokat szuszogva, szinte elkeseredetten mondá egyszer, mikor egy nagy ebédről hazatértek szállásukra és átizzadt mentéjét egy karosszékre dobta:

— Hogy az Isten akárhová tegye már ezt a meleget, meg ezt a nagy német várost... Holnapután már öt hete lesz, hogy itt mulatozunk és még mindig nem értünk el semmit... Mit fog mondani a nagyságos fejedelem!

— Ne dohogjon kegyelmed — szólt mosolyogva a kancellár —, ime itt az írás! A jövő csütörtökre hivatalosak vagyunk a császárhoz!

Általános tetszés fogadta Kovácsoczi uram hiradását. A cikornyás betűkkel írt meghívólevelet kézről-kézre adták és nagyot ittak annak öröme, hogy néhány nap múlva befejezik küldetésüket.

A nagy nap elérkezett. A császár a kis trónteremben egész családjával együtt fogadta a díszes magyar küldöttséget, melynek vezetője, a kancellár, kezdetben kissé elfogultan, majd utóbb kemény szittya hangsúlyozással ékes latin szónoklattal adta elő nagyságos és kegyelmes urának kérelmét. II. Ferdinánd nyugodtan hallgatta meg a szónoklatot, azután így válaszolt:

— Nagyon megtisztelve érezzük magunkat, hogy Erdély hatalmas fejedelme házunk egyik sarját kívánja oltárhoz vezetni, de a kérést mégsem teljesíthetjük, mivel, mint a római katolikus anyaszentegyház védői, leányunkat csak római katolikus fejedelmi férfinak adhatjuk... Különben nagyon szívesen látjuk kancellár uraimékat egy villásreggeli...

Igy végződött a magyar küldöttség bécsi kirándulása.

Másnap már összehajtottak és délután vígan röptették a gyorslábú lovak a derék magyar urakat észak felé.

Vilmos György választófejedelem éppen Berlinben szórakozott. Amint meghallotta, hogy a magyar küldöttség leányának kezét óhajtja Bethlen számára instálni, nagyon megörvendett és azonnal odakérette magához az urakat. Készséggel odaigérté Katalin kezét Bethlen Gábornak.

Kovácsoczi kancellár a fogadóban elégedetten dörzsölte kezeit és odafordult Schultétus doktorhoz:

— Nosza doktor uram, kegyelmed nagyon tudományos és tanácsos eszű férfiú, messze oskolákban járt, kegyelmedre hárul az a feladat, hogy nagyságos fejede-

lem urunknak a jó hírt megvigye. Induljon azért serényen, mi majd komótosabban követjük...

Bethlen Gábor már nem tudta mire vélni a magyar küldöttség hosszadalmas késlekedését, hiszen még javában virágzott a hársfa, amikor elindultak és íme most már egy pár hét múlva itt lesz a szüret is. Annál nagyobb lett az öröme, mikor egy esős őszi reggel Schultétus doktor uram megmondotta, hogy mit végeztek.

— Köszönjük kegyelmednek a jó hírt, doktor uram. No — tette hozzá tréfásan —, ezt nem viszi el szárazon! Ma délbe kegyelmedre is terítettünk!

A következő esztendő legelső napjaiban újabb küldöttség jelent meg Berlinben Vilmos György brandenburgi választófejedelemnél. Rákóczi György vezette a magyar urakat, akik között ott láttuk Károlyi Mihályt, Mikó Ferencet, Kassay Györgyöt. A vőlegény képviselője Rákóczi György volt. A választófejedelem nagy szíves-séggel fogadta a messze útról jött magyar urakat, akik nem jöttek üres kézzel, mert magukkal hozták a menyasszony ajándék-oklevelét is, amelyben nagyságos Bethlen Gábor fejedelem őkegyelmessége hercegi arájának Fogaras, Tokaj és Munkács várát ajándékozta.

Rákóczi György, urának nevében letette a szokásos esküt és ugyanazt elfogadta a menyasszonytól is, akivel együtt annak nyoszolyáján néhány pillanatig leülve helyet foglalt és így «a nősülés árnyékát», ami az akkori szertartáshoz tartozott, elvégezte. Ezzel be is fejeződött a leánykérés és az egész násznép a szépséges fiatal hercegnővel útrakelt Magyarország felé. Sem azelőtt, sem azután nem vonult még Berlinből Felső-magyarországon át Erdélybe olyan gyönyörű menet, mint Brandenburgi Katalin nászkísérete. Ott volt a császár képviselője, ott voltak a választófejedelmek, sok herceg, hercegnő és rengeteg udvari dáma, gróf, báró, szolgaszemélyzet.

No de Bethlen Gábor is kitett magáért. Olyan kísérettel ment Kassáig menyasszonya elé, mely valóban hullámozó drágakő-tengerhez hasonlított. A fejedelem deli természetéhez arannyal átszőtt és ezüstvirágos skófiummal diszített köntös és téli idő lévén, nyusztal bélelt prémesgallérú mente simult. Kucsmáján és gyönyörű paripáján hófehér kőcsagtollak lengedeztek a felvidéki hűvös szélben. A két nászkiséret a Hernád vizénél találkozott, melynek partján sötétpiros bársonyból gyönyörűen feldíszített sátrat emeltetett Bethlen Gábor. Katalin hercegnő leszállott hintójából, Bethlen Gábor pedig lováról. Azután kíséretük visszahagyásával méltóságteljes lassú lépésekben egymáshoz járultak és kezefogtak. Ebben a pillanatban a dobok peregni kezdtek, a trombiták felharsantak, a puskák dörögtek és fejedelem jobbával gyengéden átölelve aráját, megcsókolta őt. Azután a sátorba vonultak és ott néhány percig megpihentek.

Most Katalin hercegnő abba a hintóba ült, amelyet már Bethlen Gábor küldött elébe. Ennyi ékesség láttára minden szem elbámult, sőt a Hernád hajjai is kíváncsian tekintgettek az ünneplő sokaságra. A remekbe készült hintót sötétzöld vastag bársony borította, melyet a fejedelem skófiu arannyal Konstantinápolyban varratott ki. A kocsi minden szege aranyban és ezüstben tündöklött. A szerszámot bársony ékesítette és róla kincseket érő aranyrojtok csüngöttek alá. A kocsis maga is piros bársonyruhába öltözött és ugyanilyen köntösben szaladtak a kengyelfutók is. A valóban fejedelmi hintó hat gyönyörű hófehér arabs ló vonta. A hintó két ablakán két lantos gyermek pengette a húrokat és így mulattatták a fejedelmi asszonyt.

Igy vonult be a násznép Kassa városába. Az igazi vigalom csak ott kezdődött. Természetes, hogy első volt a fejedelmi lakoma, azután megkezdődött a tánc, amely-

ben az első ritmikus lépéseket Brandenburi Katalin és Bethlen Gábor lejtették a tárogató és cimbalom meg az akkor divatos bordósíp hangjainál. Az ara fenséges anyját a római császár követe vezette táncra, de mivel ez pap volt, úgy táncoltak, hogy a zsebkendő két végét fogták és távoltartották magukat egymástól. De ki tudná mindazt elmondani, amit akkor Kassa városa látott! A tűzijátékok, ökölviadalok és kelevézzjátékok egymást követték. Az idegen hatalmasságok követői a fejedelemmel ajándékokat cseréltek és azután elváltak a fiatal pártól, mely fényes kíséretével továbbfolytatta útját Erdélybe s a gyulafehérvári várban az Isten szolgája megáldotta frigyüket. Talán mondanom sem kell, hogy az öreg falak között talán még hosszabb ideig tartó és fényes mulatságok következtek, mint amilyenek Kassán voltak.



D É V A.*

GONDOLATAIMBAN visszatérek a világháború előtti időkre. Kényelmes Pullmann-kocsimban tünődve nézem a változatos szépségű vidéket, miután Aradot elhagytam. A vonat Paulis környéken befűrja magát a hegyekbe és a Maros északi partján száguld kelet felé. A hegyek mindig magasabbak lesznek, a vidék egyre vadregényesebb. Marosnémeti előtt merész kanyarodás következik északnak, majd keletre és végül délkeletre. E pillanatban közvetlen előttünk feltűnik egy romantikus várrom, mint az alatta elterülő magános csonka kúp koronája. A vár omladozó falai komoran tekintenek a rohanó mozdonyra, a szemben vonuló magyar Érchegységre és arra a hatalmas történelmi perspektívára, melynek középpontjában évszázadokon keresztül állottak.

Nem tudok szabadulni a lebilincselő látványtól és mindaddig, amíg a vár további utazásom közben valahol Szászváros környékén végleg eltűnik szemeim elől, szinte elbűvölve szemlélem a romokat, azután pedig újból és újból visszaidézem emlékezetembe azt a régen mult és közelebbi történelmi eseményeket, amelyek ennek a várnak köveire vannak feljegyezve s melyektől nekünk magyaroknak nem szabad egykedvűen megszabadulni. Ott látom I. Ferdinánd vajdáját, Dobó Istvánt, azután

* Gyulafehérvártól nydny.-ra 55 km.

Bethlen Gábort, Barcsai Ákost, a szép Széchy Máriát, aki a vár kastélyában sokat mulatozott első férjével, Bethlen Gábor unokaöccsével, Istók gróffal, ezzel az «igen modesztus, szép elmével, tudománnyal és vitézi bátorsággal bíró, igen virtuozus emberrel». Szinte hallani vélem, amint Mária odasimulva férje kebelére őt «kedvem szerint való szerelmes uramnak» nevezi. Ott látom Kemény Jánost, amint a várat Apafi Mihálynak átadja, azután Pogány Franciskát, aki azt százötven bankó forintért megveszi, de nyomban le is hordatja a kapukat, ajtókat, ablakokat és így átadta a büszke falakat az enyészetnek. Ferenc császár neje, Karolina Augusztá, ugyan rávette férjét, hogy építtesse újra a várat, áldoztak is reá valami csekély összeget, de a falakat a pusztulástól már nem lehetett megvédeni. Ott látom Dávid Ferenc unitárius püspököt az állami börtönnek használt egyik kis szobában, szinte hallani vélem dicső honvédeink győzelmi kiáltásait a piskii hídnál 1849. február 9-én és mintha most is látnám a megvert császári csapatot, midőn az a magyarok elől néhány hét múlva, május 27-én Déváról kivonul...

Ezek mind csak töredékek; a magyar történelem óriási tengerének mélységeiből a felszínre hozott kincsek, amelyekhez még százszor, ezerzer ennyit gyűjthetnénk. De nemcsak hazánk multjának, hanem még sokkal régebbi idők történelmének és hagyományainak eseményei fűződnek Déva várához, amelyet állítólag még a földön lakó tündérek építettek. Ha ez nem is lenne így, az mégis bizonyos, hogy a vár az utolsó dák király alatt már egyike volt a legfontosabb erődöknek.

...Midőn Nerva, római imperátor elhalálozott, a hálás nép Trajánust választotta meg császárrá, akit mint kiváló hadvezért Nerva is utódául javasolt. Traján végtelen sok háborúban, csatában és ütközetben vett részt és az Úr születése után alig száz évvel, elindítá legióit

Dácia felé. Decebal, a dákok hatalmas és utolsó fejedelme látván a rómaiak sokaságát, megbízta hadiköveteit, hogy alkudoznának a hatalmas uralkodóval.

— Mondjátok meg a római császárnak, hogy hajlandó vagyok vele békét kötni...

Két nap múlva csüggedten érkeztek vissza a követek.

— Urunk, fejedelmünk, a büszke imperátor még csak nem is fogadott minket!...

Decebal éktelen haragra lobbant és ingerülten játszadozott hosszú szakállának fekete szálaival.

— No várj, Traján! Ezt meg fogod keserülni!

Aztán harcratüzelte különben is kiváló katonáit s újra megeskette őket, hogy vagy győznek, vagy meghalnak. A rómaiak a következő ütközetben valóban vereséget szenvedtek, amire Trajanus császár, mivel a Brigetioból* várt légió még nem érkezett meg, fegyverszünetet ajánlott fel a dákok vitéz fejedelmének.

— Menjetek Claudius Livianus és Sura vezéreim s mondjátok meg Decebalnak, hogy a fegyverszünetre, sőt a békére is hajlandó vagyok!

Decebal valahol Szarmizegetuza** előtt várta a két követet. De midőn azok már sátrához érkeztek, rövid üzenetet küldött nekik.

— Mondjátok meg uratoknak, hogy Decebal, a dákok fejedelme nincs hozzászokva ahhoz, hogy az ellenség küldötteivel szóbaálljon. Ha Trajánus akar tőlem valamit, jöjjön személyesen hozzám.

Traján császár erre a kihívó válaszra bosszút esküdött. Mivel időközben több új légió érkezett seregéhez és a jázig lovasság is hozzácsatlakozott, mint valami hömpölygő áradat, úgy lepte el a vitéz dákok hazáját. Ezek úgy harcoltak, mint az oroszlánok, de mégis elbuktak. Maximus római vezér egyenesen arra tartott tíz

* Komárom közelében.

** Várhely környékén.

cohorsszal, ahol a fejedelem táborozott. Ennek sátrában nyomasztó levertség uralkodott. Diva Faustina, a fejedelem gyönyörű fiatal nővére, aki vértbe öltözve mindenhová elkísérte bátyját, megalkuvást nem tűrő határozottsággal, elszántan mondá:

— Fejedelmem, édes fivérem, én magam vezetem a fővárosunkat védő csapatokat Maximus ellen. Vagy visszaverem a római vezért s akkor országotat felszabadítom, vagy ott halok meg a csatatéren érted és szeretett hazámért.

Decebal egy könnyet sajtol ki szemeiből s megcsókolta nővére homlokát. Nagyon jól tudta, hogy a tiltó ellenkezés hiábavaló volna.

— Menj, nővérem! Vezéreljenek isteneink vállalkozásodban.

Diva elindult. Mint valami hegyi orkán csapott rá Maximus seregére, amelyet már-már egész a Sargetia* völgyéig visszaszorított. Maximus látván a veszélyt, ő maga állott még tartalékban levő két cohorsának élére és egy utolsó erőfeszítéssel egyenesen a dák vezér ellen rohant, aki messze csapatai előtt magasan hordozta a sárkányos jelvényt és jobbában rövid kardjával már több derék rómaikat levágott.

Maximus rohama sikerült. Diva katonái néhány kivételével mind elhullottak, ő maga pedig sértetlenül Maximus fogságába esett. Ez sátrába vezetése a hosszú szőkefürtű dák ifjút, akinek hófehér arcához és ábrándos kék szemeihez sehogysem illett a páncéling és a nehéz vassisak.

— Ki vagy, vezér? — kérde Maximus a fogolytól.

Semmi válasz. Az ifjú lehajtott fővel, némán áll Maximus előtt. Ez valami megmagyarázhatatlan melegséggel szemlélte a hallgató dák vezért. Majd közelebb

* Sztrigy.

lépett hozzá s néhány pillanat múlva álmélkodva kiáltott fel:

— Jupiterre mondom, — te nő vagy!...

A fogoly arca lángbaborult, azután fölemelte fejét és büszkén mondá Maximusnak:

— Igen. És büszke vagyok arra! Decebalnak, a dákok hős fejedelmének nővére áll előtted! Most, hogy fogságodba kerültem és hazám elveszett, csak egy kérésem van: végeztess ki!

Maximus hangtalanul bámulta a gyönyörű leányt, nem tudta, mit csodáljon jobban, szépségét, hősiességét, fivére iránti önfeláldozását, vagy — hazaszeretetét. Nem habozott sokáig. Szilárdan és határozottan mondá:

— Ezt a kívánságodat nem teljesítem, hős leány! Menj, szabad vagy! Testőreim elkísérnek fivéride táboráig. Arról is gondoskodom, hogy hazádat a békekötésnél ne érje lealázás. Szarmizegetuza a tiétek marad.

Diva Faustina nem akart hinni füleinek. Tágra nyílt szemekkel tekintett a vezérre, aki kitalálta a hős leány gondolatait és újból biztosította elhatározásáról.

Diva Faustina most már nem mint vezér, hanem mint gyenge nő állt Maximus előtt s midőn tőle elbúcsúzott, hófehér kis keze megremegett a férfi erős újjai között.

— Köszönöm, római! Tarts meg emlékedben!

— Te is engem, gyönyörű leány... Ha nem volnál ellenségem, talán egyebet is mondanék, mert én is fiatal vagyok és a szívem szabad, de így csak azt mondhatom, élj boldogul!...

Diva eltávozott, magával vitt egy édes fájó emléket és otthagytott Maximus sátrában egy megsebzett szívet...

... Alig mult el néhány év, a rómaiak és a dákok között új háborúra került a dolog. A hatalmas Trajánus megesküdött, hogy Dáciát provinciájává teszi. Krisztus után 104-ben, ősszel óriási sereggel elhagyta Rómát és

veszedelmesen közeledett Decebal székhelyéhez. Sikerei oly nagyok voltak, hogy már nemcsak a jazigok, hanem a szarmata lovasok is önként hozzája csatlakoztak.

Decebal és hős nővére mindent elkövettek a dák becsület megmentésére, ámde hiába! A római légiók mint veszedelmes folyam hömpölyögtek előre, megsemmisítették a dák harcosok ezreit és néhány hét múlva már Szarmizegetuza alá érkeztek. Ez a gyönyörű város, Dácia székhelye, a mostani Szászvárostól délre a mai Várhely község környékén a sebeshelyi hegység északi nyulványain épült. Büszkesége volt Decebalnak, aki tudta, hogy Szarmizegetuza elvesztése Dácia halálát jelenti. Napokon keresztül küzdöttek a hős ellenfelek és a rómaiak csak a dák harcosok holttestein át juthattak a fővárosba...

Decebal és nővére seregük maradványaival abban a várban torlaszolták el magukat, mely a mai Déva fölött emelkedett.

— Talán képesek leszünk innen visszaverni a cohorsokat és azután minden jóra fordulhat — mondá redőkbe borult homlokkal Decebal.

Az ellenség nyomon követte a dákokat. A jazig és szarmata lovasok gyorslábú paripákon két nap alatt már körülvették a várat és a gyalog cohorsok is nemsokára megérkeztek.

Decebal jól számított! A vár falai erősek voltak! Hiába próbálkozott Traján császár csapata a faltörő kosokkal meg a hajító katapultákkal, a sziklánál keményebb falakat nem sikerült áttörni. Az ostrom már hetek óta tartott.

Egy napon hírnök jön a római seregtől. Kétnapi fegyverszünetet ajánlott a vezér nevében, hogy az elesetteket eltakaríthassák. Decebal elfogadja az ajánlatot és odavetőleg kérdi a hadikövettől:

— Flavius vezeti az ostromló csapatot?

A hadikövet egy pillanatra elfeledkezvén a titoktartásról, sietve válaszolt:

— Nem! Veletek szemben újból Maximus serege áll...

Diva Faustina bátyja háta mögött állott. Ez jó is volt, mert legalább nem látta, mennyire elhalványult a leány.

A hadikövetet a kastély külső ajtójáig Diva is kísérte. Egy őrizetlen pillanatban halkán és sietve így szólt a római katonához:

— Mondd meg uradnak, hogy a vár úrnője szeretettel gondol reá. Arra kéreti, vonuljon el a vár alól és mentse meg Dáciát...

Maximus türelmetlenül várakozott a követ visszaérkezésére és nagyon megörvendett, hogy Decebal a kétnapi fegyverszünethez hozzájárult.

— Elmehetsz — szólt a centurióhoz —, miután az előadta küldetésének eredményét. De az nem mozdult.

— Akarsz még valamit jelenteni?

— Igen, ó Maximus, de csak — neked!

A római vezér egy kézintéssel kiküldötte a sátrában tartózkodó tisztjeit.

— Beszélj!

— Vezérem, Diva Faustina üzenetet küld neked. Arra kér, hogy vonulj el a vártól és mentsd meg Dáciát!

— Egyebet nem kíván a leány! — kérde Maximus gúnyos mosollyal. Talán azt hiszi, hogy egy római vezér képes volna hazáját elárulni?... No, ezt a kérését sohasem fogom teljesíteni!... Láttad a leányt?

A centurio, aki tudta, hogy Diva Faustina már egyszer Maximus fogságában volt, titokzatosan felelte:

— Láttam! Gyönyörű, mint maga Vénusz... És...

A vezér mohón kérdezte:

— És?

— Azt üzeni neked, hogy szeretettel gondol reád...

Maximus a következő éjjel nem tudott aludni. Gon-

dolatai és tervei egymást kergették az agyában. Seregét győzelemre akarta vezetni. Az árulásnak még az eszméje is távol esett tőle. De viszont szerette a leányt! Minden idegszála odakapcsolta Divához, aki már ott a Sargetia közelében elbűvölte őt s akinek viszonzszerelméről meg volt győződve.

— Mit tegyek? Ti istenek, adjatok tanácsot! Minerva istennő, jöjj segítségemre!

Hajnal felé teljesen kimerülve elaludt.

A fegyverszünet második napján délelőtt egy sötét tekintetű embert vezettek eléje. Ruhája tépett, sarui félig szíjak nélkül, arca dült, szakálla porral fedve.

— Ki vagy és mit kívánsz?

— Csak veled óhajtok beszélni! Egy titkom van, azt akarom elárulni... Remélem, gazdagon meg fogsz jutalmazni...

— Beszélj! Ha titkod elősegíti a vár bevételét, árulásod jutalmát megkapod! Menjetek ki, híveim!

A gyanús ember révedezve körültekintett a sátorban s azután suttogeta:

— A nevem Bikitis. Decebal katonája voltam. Megszöktem. Ott már nagy az inség! Se élelem, se víz! Ha rám hallgatsz, még mielőtt az óra homokja kétszer lefolynék, a vár a tied!

— Beszélj tovább!

— A várból egy mély folyosó vezet a folyó partjához. Tekints ki sátrad nyílásán! Látod azt a nagy fát, melynek törzse meg van hasítva? Azt már én hasítottam meg! A folyosó bejárata annak a fának közelében van, bozóttal eltakarva... Egy másik folyosó abba az irányba is megy, ahonnan a nap fölkel. Ennek bejáratát nem ismerem, de felkutathatod, mert tudomásom szerint ott van, ahol a hegy a síksággal ölelkezik... Most pedig adass ennem és innom és azután várom az ígért bőkezű jutalmat!...

Maximus megvetéssel nézett az árulóra, de érezte, hogy amit ez az ember mondott, annak valóban nagy hasznát veszi. Szilárd hangon mondá:

— Elmehetsz. Jelentkezzél a sátorajtóban levő centuriónál, aki rólad gondoskodni fog! Este te fogsz oda-vezetni a fához és megmutatod a földalatti út bejáratát...

Az a folyosó, amelyet Bikitis elárult, a várban éppen Diva Faustina lakosztályához vezetett.

A leány éjfél tájban kopogást hall az ajtón. Bár nem ijedt meg, de azért nagy vigyázattal nyitotta fel a zárat. Egy római katona állott előtte. Diva fel akart kiáltani, de ez hirtelen megnyugtatta.

— Ne félj, egyedül vagyok, Maximustól hozok számodra egy papiruszszeletet...

Diva szíve hangosan dobogott.

— Add ide!

«Faustina! Nem hiába hívnak Divának, de valóban istennő vagy! Üzeneted megkaptam! Kérésed nem teljesíthetem, de ha valóban szeretsz, jöjj le holnap éjfélkor a folyó felé vezető folyosón. Annak közepén egyedül várni foglak... Ne félj tőlem! Jupiterre mondom, hogy szándékaim tiszták! Jövő sorsunkat akarom veled megbeszélni! Neked és nekem még hosszan és boldogan kell élnünk!»

Diva térdei összecsuklottak. Ingadozó léptekkel ment fekvőhelyéhez és reádólt. Mereven nézett maga elé. Szívében a szerelem, agyában a helyzet reménytelenségének megítélése szinte tombolt. Az első pillanatokban el akarta utasítani a vezér ajánlatát, de azután, mikor kissé megnyugodott, tompa hangon így szólt a türelmetlenkedő katonának:

— Jelents uradnak, hogy kérése kívánsága szerint teljesülni fog.

A római vitéz eltávozott, Diva pedig szinte lethargiába mélyedt zavaros gondolataival. Ezek között csak

egy, csak egyetlenegy terv kezdett mindig erősebben kibontakozni, hogy hazáját megmenti. Hiszen csak ez indította arra is, hogy Maximus hívását elfogadja. Hátha olyan erős lesz a férfi szerelme, hogy minden kérészőra hajlani fog...

A következő este Maximus tíz hűséges tisztjével az alagút bejáratához ment.

— Ti maradjatok itt és várjatok reám. Fölkeresem Decebalt és megmondom neki személyesen, hogy az ellenállás hiábavaló. Én nem félek tőle, mert ha ő meg látja, hogy ezen az úton érkeztem hozzá, tudni fogja azt is, hogy minden további ellenállás hiábavaló és vérontás nélkül megadja magát. Különben, ha baj érne, ezzel a hangos síppal jelt adok. De a sípolás előtt egy vitézem se kövessen. Ezt az embert pedig ne bocsássatok el, mert jutalmát még nem adtam át neki.

Azzal elindult. Balkezében fáklyát, jobbában rövid kardját tartotta.

Az alagút közepén néhány percnyi várakozás után megérkezett Decebal nővére is. Maximus, aki már szinte remegő idegességgel várt erre a pillanatra, szó nélkül karjaiba akarta zárni a leányt. Ez kivonta magát az ölelő karokból, de Maximustól menekülni nem tudott.

— Csak egy csókot, csak egy ölelést — suttogta a férfi...

— Nem! Maximus, én bízom a lovagiasságodban! Előbb hallgass meg, aztán, ha úgy akarod, mint jegyesedet megölelhetsz.

Maximus nem bírta magával. A hosszú táborozás, a szeretett leány közelsége, hajának illata és a félhomály elvették az esztét. Vad indulattal ragadta meg Divát és magához rántotta. Az izmos leány lihegve védekezett. Maximus valamit elejtett. A síp volt. Diva már látván, hogy képtelen a férfival tovább küzdeni, végső kétségbe-

esésében, azt sem tudva, mit tesz, felkapta és teljes erejével többször megfújta a sípot...

A következő percben fáklyák fénye látszott és nagy sebességgel közeledő moraj hallatszott. Maximus tisztjei siettek az alagútba, akiket a római katonák százai követtek. A leány rohanva menekül alvószobájába és becsukja annak ajtaját.

Azután kiürítette azt a méregpoharat, amelyet a vár elestének idejére tartogatott...

A harc rövid és egyenlőtlen volt. Mire a nap első sugarai bearanyozták a tornyok legfelső köveit, a dák vezérek közül már csak egyetlenegy volt életben, maga Decebal. Midőn látta, hogy a vár elveszett, a kelet felé vezető alagúton eltávozott, abban a balga hitben, hogy valahogy átmenekülhet a partusok földjére és onnan új haddal támadja meg a római sereget. De midőn az alagút kijáratához érkezett, a közelben megpillantott néhány római katonát. Kétségbeesve jajdult fel:

— Elvesztettem hazámat, elvesztettem becsületedem és elvesztettem az én további életem egyedüli reményességét, hőslelkű nővéremet! Most már nem kell az élet.

Sóhajtvá visszanézett a lángokba boruló gyönyörű várra, karjait még egyszer búcsúképen kiterjesztette nyugat felé és azután mérgezett rövid kardját szívébe döfte...

Miután a harc véget ért, két katona odavezette Bikitist Maximus elé.

— Vezér, kérem a jutalmamat! A vár a tied!

Maximus, aki az árulótól különben is lelkében undorodott, azóta pedig, hogy forrón szeretett menyasszonyát Bikitis miatt elvesztette, olthatatlan gyűlöletet és bosszúvágyat érzett a hitvány ember iránt. Komor arccal mondá:

— Szolgálatodért ötven aranyat kapsz, de mert hazádat elárultad, az aranyakat fejedbe tétetem!

Azzal intett a katonáknak, akik a földre teperték

a vadul védekező és ordítózó aljas árulót s azután — lefejezték... Az ötven aranyat Maximus annak a tisztjének ítélte oda, aki Diva Faustina holttestét feltalálja. Flavius nemsokára jelentette, hogy a leány ott fekszik a vár nyugati szárnyának egyik szobájában. Maximus mély fájdalommal sietett oda. Leborult a holttestre és reszkető hangon monda vitézeinek:

— Olyan szép gyászünnepet rendezünk az ellenfél hőslelkű nővérének, amelyet a római lovagiasság megadhat.

Azután mély sóhajtással tette hozzá:

— Ezt a várat pedig fel fogjuk építeni újra, állani fog az örök időkig és ennek a hőslelkű leánynak nevét viseli, amíg egy kő megmarad belőle...

... Így kapta a vár Diva Faustínától a «Diva» nevet, mely az idők folyamán Dévára változott át...

Maximus nem bírta túlélni a leány halálát. Midőn seregével Róma felé visszavonult és arra a hídra lépett, amelyet Traján császár Turn-Szeverinnél építtetett, mely községet akkor Egetának hívtak, oly végtelen csüggedés és fájdalom hatotta át szívét, hogy a híd közepén, mely valamikor Dácia határát jelezte, ledobta magát a zajló hullámokba...

Trajánus császár a vitéz ellenségre való tekintettel fővárosának Szarmizegetuza nevét meghagyta, csak kiegészítette az Ulpia Trajana Augusta Colonia nevekkel...

Dácia megszűnt létezni. Hősi pusztulásának emlékére száztizenháromban Traján a római Forum Romanumon a Columna Trajana nevű hatalmas emlékoszlopot építtette a késő utókor számára...



VAJDAHUNYAD.*

NÉHAI való jó Mikszáth Kálmánunk Vajdahunyadot «a várak királyának» nevezte. Igaza is volt, mert ennél szebb és hatalmasabb várépítményt el sem lehet képzelni. Festői fekvése, büszke falai, karcsú tornyai és óriásméretű termei, folyosói, meg aztán az építészet gyöngyeinek tekinthető díszítései annyira megkapók és lebilincselők, hogy aki a várat egyszer látta, felemelő érzéssel, némán szemléli őseink eme csodás alkotását és gondolatai önkéntelenül odaszállnak a képzelet szárnyain ahhoz a nagy férfiúhoz, akinek neve és Vajdahunyad egymással összeforrott fogalmak...

... Az 1394-ik év szeptemberének egyik enyhe délelőttjén néhány poros és fáradt levente lovagolt a zúgó Cserna vízen felfelé. Legelől gyönyörű arabs paripán, arany sarkantyúkkal egy huszonhatéves szőke ifjú, mögötte íjakkal és zászlós kopjákkal felfegyverzett páncélinges vitézek meg hosszúfürtű, pirosköntösű és piroskucsmás apródok. A természet szépségétől elbájolva haladnak az egyre haragosabban zúgó patak mellett, amelyet mind a két oldalon rengetegekké borított hegyek szegélyeznek. Mikor már Felsőtelek községét elhagyták, néhány perc múlva balra kedves falucskát pillantanak meg, melynek tiszta házai szinte fürödni látszanak az ősz bágyadt nap-sugaraiban. Az ifjú, kinek szemeiből az élet vágya és a fiatalság heve sugárzik, jókedvűen szól kíséretéhez:

* Dévától délre 14 km.

— No urak, itt megpihenünk és ha jó szívvel lát-nak minket, itt várjuk be, amíg a nemesség nyeregbe ül, hogy vele a havasalföldi vajda ellen vonuljunk... Miféle község ez, Regőczi uram?

— Csolnakos, Felség, — felelt az itteni viszonyo-kat jól ismerő Regőczi.

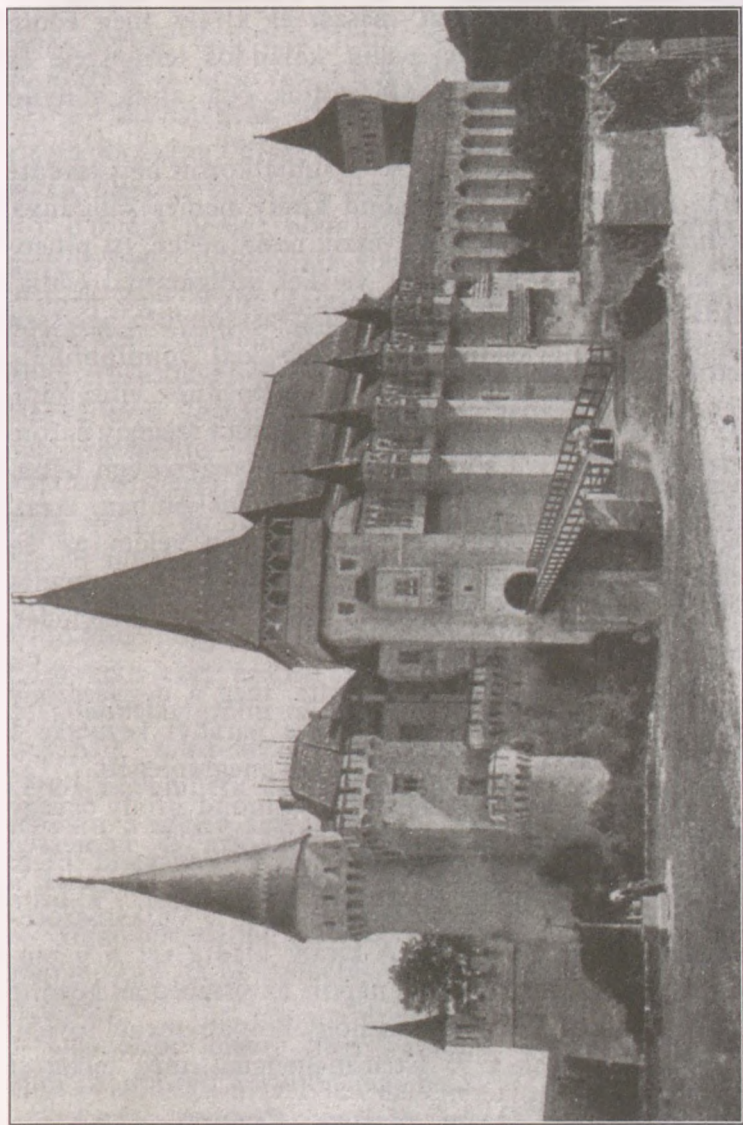
Mikor beérkeztek a községbe, a fiatal uralkodó oda-szólott környezetének:

— Ti urak, maradjatok idelent a házakban, én magam Péter fegyverhordozómmal és két udvari szol-gámmal oda fogok szállani abba a világossárgára meszelt úriháza a domboldal. Talán csak nem kergetnek ki! De — folytatta az uralkodó mosolyogva — ne áruljuk el magunkat, mert nem szeretném, ha ennek a csendes falucskának népe inkommodáltatnék...

Igy került Zsigmond magyar király özvegy Marzsinai Györgyné barátságos házába. Midőn három hű emberé-vel a ház udvarán lováról szállott, egy bozontos házi-kutya farkcsóválva szaladt hozzá és mint a házhoz tar-tozónak nyalni kezdte kezét.

— Bodri, Bodri! nem takarodsz! — kiáltotta a nagyaszonny. Kék szemeiben a jóság és szelídség ragyo-gott. — Kerüljenek beljebb, vitéz uraim! Eiszén délfele vonulnak Mircse oláh vajda megtanítására... Erzsike! Hol vagy, leányom, gyere csak elő! Mutass az uraknak szállást és gondoskodjál tisztességes ellátásukról! Szó-lítsd csak elő Katit meg Pannit! Rögtön vágass le vagy öt csirkét, meg azt a rucát is ölesd meg, amelyik tegnap, mikor egy kő reáesett, eltörte a lábát...

A szőke levante mosolyogva és őszinte lelki meg-elégedettséggel hallgatta a hamisítatlan magyar vendég-szeretet ilyen kedves megnyilvánulását és szinte gyer-mekes örömmel figyelte a nagyaszonny minden szavát, lépését. Mikor aztán Erzsike az ámbituson megjelent, Zsigmond szeme-szája elállott. A leány oly gyönyörű



VAJDAHUNYAD.

volt, amilyenell a fiatal császár és király még eddig sohasem találkozott. Hej pedig kalandos természete és forró vére nagyon sokszor hajtották oda, ahol a nyiló rózsák teremnek...

— Budai Gáspár vagyok — mutatkozott be a levente a ház úrnőjének —, Zsigmond király nemes kapitánya. Ha nagyasszonyomék nem veszik rossz néven, itt pihenjük ki fegyverhordozómmal és két szolgálammal eddigi fáradalmainkat, addig, amíg — nagyasszonyom helyesen mondá — a Havasföld felé tovább kell vonulnunk...

— Szolgálatomat ajánlom kegyelmednek, vitéz kapitány uram! Érezze magát idehaza! Amióta szegény párom Marzsina György, Csikszeredán bús özvegyiségben hátrahagyott, egyedül élek ebben a kis viskómban. Azaz, hogy nem egészen egyedül, mert itt van velem az én szememfénye, Erzsike leányom... Különben, mint nemes embert, különös reverenciával fogadom kegyelmedet, vitéz Budai kapitány uram!

Zsigmond melegen szorította meg a nagyasszony kezét meg a szép leányét is. Ez a parányi kezecske a deli levente erős ujjai között kissé megremegett...

Egy teljes hónapig időzött Zsigmond király özvegy Marzsina Györgyné házában. Ekkorra a nemesség összegyűlt és csak parancsra várt, hogy elinduljanak a Retyezátot megkerülve a Szurdok meg a Vulkán-szoroson át a Havasalföld felé. A király kiadta ezt a parancsot és egy hűvös októberi napon az estebédnél közölte a szívéhez nőtt háziakkal is, hogy holnap reggel tovább lovagol, de hacsak a jó Isten megengedi, még felkeresi Marzsina leányát...

Erzsike elhalványult. Csak most érezte igazán, hogy mennyire szereti ezt a leventét, akivel annyi felejthetetlen édes órát töltött el... Csak az az egy aggasztotta vergődő szívét, hogy... az ifjút talán örökre el fogja veszteni...

Midőn Zsigmond király az úgynevezett Veres-sziklánál végleg eltűnt a leány szemei elől, ez leomlott pamlagára és keservesen zokogott.

— Én Istenem, szerelmetes jó atyám, vezérelj őt vissza hozzám, hiszen olyan végtelenül szeretem és olyan nagyon közel áll a szívemhez...

Történt pedig, hogy két héttel később bizonyos nemes Buth Vojk vitéz lovagolt át Csolnakoson és ő is épen úgy, mint Zsigmond király, özvegy Marzsina Györgyné házában vett szállást. A gyönyörű hajadon őt is elbájolta és a lovag nem is csinált ebből titkot. Megkérte a leány kezét. Erzsike lelki gyötrelmekkel habozva felelte:

— Nagyon megtisztelő az ajánlata kegyelmednek, vitéz uram, de adjon nekem a válaszra egy kis időt, hiszen olyan nehéz az elhatározás...

A derék levante beleegyezett. Úgy beszéltek meg a dolgot, hogy amikor Havasalföldről visszajön — Buth számítása szerint három-négy hónap múlva — de talán még előbb is, eljön a válaszárt.

Alig mult el újabb három hét, egy hűvös, de derült novemberi délután egyszer csak váratlanul be-toppant a széles ámbitusra — Budai Gáspár kapitány uram. Marzsina Györgyné nagyasszonyom és leánya azzal a magyaros szívésséggel fogadták a messze föld-ről visszatért daliát, amilyenl hetekkel ezelőtt s amilyenl egy derék székely család a vendégeit fogadni szokta.

— Isten hozta, Isten vezérelte vissza, vitéz kapitány uram! No, kerüljön beljebb...

Aztán örömtől sugárzó arccal elmondta, hogy leánya félig-meddig menyasszony.

Erzsike, — amint édesanyja nem látta, önfeledten omlott szerelmese karjaiba és a boldogságtól szinte mámorosan suttozta:

— Most már egészen a tiéd lehetek! Ha akarod, szólhatunk anyámnak, aztán — az esküvőt is megtarthatjuk...

A leány Zsigmond keblébe rejté arcát és alig hallhatóan rebegte tovább:

— Siessünk az esküvővel, édes párom, mert... nagyon, nagyon szeretlek!...

A levente izgatottan bontotta ki magát az ölelő karokból. Habozva felelte:

— Nekem, szerelmes Erzsikém, nem megy olyan könnyen a nősülés. Közvetlenül a király udvarában teljesítek szolgálatot s ha megnősülök, onnan elbocsátanak... Én nem tudlak téged elfelejteni soha, de egymásé nem lehetünk. Vigasztalódjál... Menj hozzá Buth vitézhez, akiről magam is tudom, hogy arravaló derék ember.

Erzsike tágranyílt szemekkel nézett a férfire. Egy egész élet boldogsága semmisült meg hangosan dobogó szívében. Azután fölébredt benne a női büszkeség és határozott hangon mondá:

— Jól van. Úgy lesz, amint akarod. Most pedig hagyj magamra, holnap elutazásod előtt még talán találkozunk...

— Nem így, édes leánykám! Nem így akarok tőled elválni! Eljön az idő, mikor magad is belátod, hogy mást nem lehetett tenni. Szerelmem örök zálogául fogadd ezt az aranygyűrűt. Ez lesz a te talizmánod és balsorsod jórafordítója. Ez még a bezárt ajtókat is kinyitja előtted.

Átadta a gyűrűt és szeretettel csókolta meg a könnyező leány ajakát..

Másnap útrakelt a levente anélkül, hogy Erzsikével még egyszer találkozott volna.

Két héttel később Buth vitéz is megérkezett és boldogan hallgatta meg Erzsike ajkairól az igenlő vá-

laszt, akinek határozott kívánságára az esküvőt további két héten belül meg is tartották. Buth és fiatal neje özvegy Marzsinainé házában telepedett le, mert az özvegy határozottan azt akarta, hogy férfi legyen a háznál...

Erzsike azután egy egészséges fiúgyermeknek adott életet, aki anyai nagyatyjáról a János nevet kapta a keresztségben. A fiúcska gyönyörűen fejlődött és szemefénye lett Marzsinainé asszonyomnak, no meg szüleinek is.

Öt esztendővel később Buth Vajk a Retyezát környékén harcba került az alattomos havasalföldiekkel és súlyos sebet kapott. Az emberek haldokolva vitték le Csolnakosra, ahol harmadnapra csendesen elhunyt...

Négy esztendeig viselte az özvegyi fátyolt Erzsike; ezalatt a négy esztendő alatt százszor meg százszor gondolt szeretett férjére, de... arra a másokra is! Különösen akkor, ha azokra a kedves órákra gondolt, amelyekben első szerelmének tiszta virágai kinyíltak. Valahogy úgy érezte, hogy viszont kell látnia azt az embert, akiről azóta semmiféle hírt sem kapott. A vágy napról-napra fokozódott lelkében.

— Hiszen itt van a gyűrűje, ha azt felmutatom, akárhol legyen, nem találhatok bezárt ajtóra. Azt mondta, hogy Budán lakik.

Másnap őszintén bevallotta anyjának, hogy azt a másikat még most is szereti. A derék asszony megértette leánya szívének vergődését. Miután fejét többször megcirógatta, készséggel beleegyezett, hogy kis fiával együtt felkeresse Budai Gáspárt.

A legszebb májusi reggel indultak el. Hosszú ideig vándoroltak, el is fáradtak, meg is éheztek, meg aztán a nagy meleg is ólomsúllyal nehezedett rájuk. Egy forró délután a Tisza partján a fűzfák közé leheveredtek. Erzsike maga mellé lerakta utazófelöltőjét, tarsolyát, fejkeszkenőjét és a szent bibliát, amit mindig magánál

hordott. A bibliára rátette azt a gyűrűt, amelyet Budai Gáspártól kapott. Azután kis fiát ölébe vonta, aki néhány perc múlva elszenderült. Erzsike szeretettel simogatta a gyermek fejét, aki még álmában is kis kezében szorongatta íjját, amellyel már kitűnően tudott lőni. A nap aranyos sugarai átszűrődtek a lombokon és ott játszadoztak az aranygyűrű körül, mely ragyogott, csillogott a szent biblia tetején. Valahonnan hirtelen nagy hollósereg lepte el a fűzfákat. Egymást csipkedve kergetőztek a galyak között. Egyszer csak az egyik holló a gondolat sebességével lecsapott és a gyűrűre vetvén magát, azt csőrei közé kapta és elrepült.

— Szerelmetes Istenem! A gyűrű! — sikoltott fel Erzsike.

Jánoska azonnal talpraugrott. A megrémült anya tágranyílt szemekkel nézett a hollóra, mely ott repkedett épen fejük felett. Kétségbeesve mutatott a madárra.

— A gyűrű! Ott van a csőrében!

A kemény kis legény egy pillanatig sem habozott. Íjját megfeszíti, céloz és — talál. A holló átlőtt szárnyal épen lábai elé esett. A gyűrűt még akkor is a csőrében szorította.

Erzsike örömkönnyek között ölelte szívéhez gyermekét, aki lángoló arccal kiáltá:

— Ez az első holló, amit életemben lőttem! Él! Ezt magammal viszem és megtartom, amíg élek!...

Néhány nap múlva egy kedves arcú uriasszony lépegetett Buda várában a királyi palota felé. Mellette ugrándozott egy élénk szemű fiúcska, a vállán íjjal, kis tegezében néhány nyílvezzővel és jobbkezeben egy hollóval. Porosak és fáradtak voltak; meglátszott rajtuk, hogy nagy útról jönnek. Egyszer csak szembe lépeget velük egy férfi rövid, sárga köntösben, szorosan testéhez simuló szürke nadrágban. Az asszony meglepetésében felkiáltott:

— Szolgálatomat kegyelmednek, vitéz Udvaros Menyhért uram! Eiszen megismer még!

A megszólított fürkészően tekintett a szép nő arcára, majd mosolyogva mondá:

— Ha nem téved az emlékezetem, úrasszonyom! ezelőtt több esztendővel a havasalföldi hadjárat előtt Erdélyben találkoztam. Ott élveztem vendégszeretetét jó urammal együtt...

— Biz a nem téved, kegyelmed! Csakugyan én vagyok Marzsina Erzsébet, Buth Vajk hátrahagyott özvegye. Ez meg az én kis fiam, aki nemsokára azután született, hogy kegyelmedék tőlünk elváltak... Jánoska, ne bántsad a vitéz úr sarkantyuját!...

Udvaros Menyhért, Zsigmond király egykori fegyverhordozója most már mindenre tisztán emlékezett. Vizsgáló szemekkel figyelte a kis fiú vonásait s magában dörmögte:

— Hm, hm! Pompás kis fickó! Nem tagadhatja meg az anyját!

Azután előzékenyen fordult Erzsébet felé:

— Mi járatban vannak, nagyasszonyom? Szívesen állok szolgálatjára.

— Vitéz uram, én biz a Budai Gáspár kapitány uramat keresem! Ha jószívvel van irántam, mutassa meg hozzá az utat, ha az Isten még életben tartaná.

Udvaros homloka izzadni kezdett. Egyszerre olyan melege lett, hogy csak úgy fujt a hőségtől, pedig árnyékban állottak. De az asszony felszólítására válaszolni kellett.

— Budai Gáspár él még, de már régen nincs az udvarnál!

— Hát hol van? — kérde Erzsike szorongó szívvel, de határozottan. — Akárhová vetette is a sors, felkeresem!

— Hja, azt én nem tudom most, nagyasszonyom!

— Hát ki tudná megmondani?!

Udvaros látta, hogy itt minden kertelés hiábavaló, ezért olyan választ adott Erzsébetnek, amitől ő bizonyosan meg fog ijedni.

— Csak a király maga!

Erzsébet minden habozás nélkül emelt fővel, halkan, de ellenmondást nem tűrő szilárdsággal mondá Udvarosnak: .

— Hát akkor vezessen a királyhoz!

Udvaros himezett-hámozott, ellenkezni próbált, végre is az asszony megsokalta. Lehúzta a gyűrűt az újjáról, megmutatta azt a vitéznek.

— Nézze meg ezt a gyűrűt, kegyelmed! Budai kapitány uram azt mondotta annak idején, midőn tőlünk nehéz szívvel búcsút vett, hogy ez a gyűrű minden ajtót megnyit előttem. Az övé volt! Ő adta nekem!...

Udvaros Menyhért elképedve forgatta az aranygyűrűt ujjai között. Megismerte, benne volt a Z betű. Most aztán — fázni kezdett.

— Hü! — mormogta. — Úristen mi lesz ebből!...

Erzsébet sürgette a választ. Udvaros végre elszánta magát a nagy útra. Elvezette a fiatal nőt a király lakosztályához mindenféle örökön, katonákon és udvari szolgákon keresztül. Mikor a kihallgatási terem előtti szobába értek, a szolgálattevő kapitány csodálkozva kérdezte Udvarostól:

— Hát ezek miféle vendégek? Egy szép asszony, egy eleven kis fickó meg egy csipkedő holló?...

Udvaros néhány pillanatig halkan beszélt a kapitánnyal, mire az épügy izzadni kezdett, mint Udvaros azelőtt egy félórával. Piros keszkenőjével letörölte a homlokát és félhangosan dörögte:

— Hitemre mondom, szivesebben neki mennék egy töltött ágyúnak! Aztán fürkészően nézett a kis fiúra és fanyar mosollyal tette hozzá:

— Ha már épen be akarnak menni, mindjárt bejelenetem...

Azzal eltűnt a függönyös ajtó mögött. Két perccel mulva ismét visszajött és intett Erzsébetnek, hogy bemehetnek.

A király dolgozóasztala mellett állva figyelt az ajtóra. Először a kis fiú lépett be a hollóval, azután a szép — Marzsinai Erzsébet...

Zsigmond megismerte. Olyanformán érezte magát, mintha hirtelen forróvízbe mártották, azután pedig jéghideg csap alá tartották volna. Zavartan intett a nádornak, aki egy nagy csomó irással állott a szoba közepén.

— Garai uram! Egy kicsit négyszemközt szeretnék beszélni az úrasszonnyal.

A nádor kiment, de még be se tette a kilincset, Erzsébet már a földre rogyott. Megismerte Budai Gáspárt... azaz, hogy Zsigmond királyt. Épen úgy nézett ki, mint azelőtt kilenc esztendővel, csak a termete lett egy kissé vaskosabb és a szakála hosszabb. A szegény asszony homlokával a földet érintve rimánkodott:

— Felséges királyom, ha tudtam volna, ha tudtam volna... de hiszen olyan jó szívvel voltunk egymás iránt...

Zsigmond, aki nyugalmát most már egészen visszanyerte, udvariasan felemelte Erzsébetet és szelidenmondotta:

— Erzsébet, én is megismertem kegyelmedet! Örvendek, hogy láthatom! Ez talán a kis fia?

Az élénk kis fickó maga válaszolt.

— Igen, én vagyok az anyám fia! Ezt a hollót én lőttem a múlt héten a Tisza partján! Ellopta a gyűrűt, de én lelőttem! Nem adom senkinek, csak a király bácsinak, mert jóember, nekem nagyon tetszik! Látom, hogy szereti anyukámat...

Zsigmond meghatva hallgatta a gyermek őszinte csacsogását. Önkéntelenül odalépett hozzá és — a másik pillanatban már karjaiban tartotta és összevissza csókolta. A kis ember vigan felkacagott,

— Ugy-e, mondtam édesanyám, hogy a király bácsi jóember! Ugy megszorítom, hogy szólni sem tud. De csak egy kézzel tudom, mert különben elszalad a holló a másik kezemből!

Marzsina Erzsébet könnyező szemekkel nézte a jelenetet, majd elővette csipkés keszkenőjét és letörülte szemeit.

— Ne haragudjon reá felséges uram, Jánoska még nem tudja, mi illik!

Dehogy haragudott, dehogy haragudott! Hintáz-tatta a gyermeket, azután szeliden letette a földre és odalépven Erzsébethez, megszorította két kezét, sokáig nézett azokba a még mindig gyönyörű szemekbe s lassan lehajolván hozzá, — tisztelettel megcsókolta az asszony homlokát.

E pillanatban kinyílt az ajtó. A király zavartan odanézett.

— Jöhet már, nádor uram! Az úrasszonyék várjanak a szomszéd teremben,

Erzsébeték eltávoztak és leültek két karosszékre.

A király, miután a nádorral sok államügyet elintézett, röviden előadta hű emberének Marzsina Erzsébet történetét.

— Szeretném megjutalmazni ezt a derék asszonyt meg a kis fiát is. Nagyon közel állanak a szívemhez Buth Vojk derék vitézemmél együtt, aki az asszony férje volt, de értem életét vesztette. Arra gondoltam, Garai uram, hogy nekik adom Hunyad várát vagy két faluval.

A jólelkű nádort egészen meghatotta a kedves

történet. Épen szólni akart, amikor behallatszott a kis ember hangos kiabálása.

— A király bácsi jó bácsi! Szeret minket! Még az ölébe is felvett! Én az ő katonája leszek! Lesz sok váram, paripám!

Zsigmond és a nádor hangosan felkacagtak. Azután így szólott a király:

— No lássa, Garai uram, mennyire eltaláltam a kis fickó vágyát!

A nádor csendesen mosolygott; tiszteletteljesen megjegyezte:

— Felsőleges királyom akarata szent parancs. Csak én úgy gondolom, hogy azért a sok kedves óráért, amit Marzsina Erzsébetéknél eltöltött felséged, talán nem lesz elég két falu...

— Igazsága van kegyelmednek! Legyen hát hatvan! Legalább csakugyan úgy fogja érezni magát Jánoska, mintha a király fogadott fia lenne. Most pedig, Garai uram, állítsa ki hamar azt a donációs levelet... De most jut eszembe, adjunk egy új címet is Hunyad új birtokosainak, de mit?

Ekkor újból behallatszott Jánoska élénk beszéde.

— Akár hiszi, akár nem a bácsi, ezt a hollót én lőttem! Elrepült az anyuka gyűrűjével, de én lelőttem! Megtartom amíg élek, legfeljebb csak a király bácsinak adom, ha ő akarja, másnak senkinek!...

Zsigmond jókedvűen az asztalra csapott.

— No, Garai uram, az a kemény kis legény kisegített a zavarunkból! Legyen a címer — holló, amely egy gyűrűt tart a csőrében. Most pedig mondja meg az úrasszonynak, hogy a délebeden neki és kis fiának is terítettünk, de menjünk is már, mert nagyon éhes vagyok...

... Így jutott Hunyad vára a székely Marzsina

Erzsébet vitéz kis fiának tulajdonába. A kemény kis emberből később Magyarország egyik legnagyobb vezére és kormányzója lett. Az ő nevét soha elfeledni nem fogjuk, amíg magyar él e földön, de hogy is felejtethnők el a nagy és dicső Hunyadi Jánost...



TEMESVÁR.

HAGY ELLENTMONDÁS, de azért tiszta színigazság van abban, hogy az az idő volt nemzeti dicsőségünk legszebb korszaka, midőn a legtöbbet szenvedtünk. Lealázó, de egyúttal felmagasztaló volt az a kor, amelyben a magyarság a császáriak és a törökök rabigájában görnyedt. A leigázás tüskéiből a hazaszeretet, az ősi magyar vitézi erények és így a glóriás nemzeti dicsőség legszínesebb virágai nyiltak. Ott kezdődött a lealázás Mohács mezején, ahol Tomori büszke vezérrel sok ezer magyar hullott el a török ágyúk gyilkos tüzeiben. Ott vergődött Lajos, «rettentő sorsú királyunk» a Csele patakban, amíg ifjú lelkét kilehelte; Mohács miatt ölte meg Dobozi Mihály ifjú hitvesét Pilismarótnál, hogy a pogányok martaléka ne lehessen. Ez a magyar hős ezzel a tettével nemcsak az örök magasságokban tündöklő apotheozist teremtetten meg a magyar név és különösen a magyar nő eszményi alakja számára, hanem ő maga is bevonult a történelem soha el nem halványuló lapjaira, mivel örökre elszenderült hitvese mellett az üldöző törökök áldozata lett.

Ha arra az időre gondolok, ami Mohács után következett, a szívem elszorul, mert ahány vár, ahány csatár, annyi száz meg száz, ezer meg ezer magyar kiömlő vére festette azokat pirosra, de egyúttal fel is emel az a tudat, hogy vitéz őseink mindenütt megállták a helyüket és csak becsületet szereztek a magyar katona nevé-

nek. Úgy szeretném az ő szent emléküket egy közös nagy csokorba kötni, de nem tehetem, mert ilyen nagy csokor összegyűjtésére az én erőm nagyon kicsi. Ezért tehát csak egy-két színes virágot tépek le a visszaemlékezés soha el nem hervadó gyönyörűséges mezejéről. Ott látom Jurisics Miklóst, Kőszeg híres védőjét, Török Bálintot, a budai hőst, Tóth Mihály hajdúkapitányt, aki Szegedet igyekezett felszabadítani, Szondy Györgyöt, aki 1552 július elején Drégelynél halt hősi halált, Nyári Lőrincet, Szolnok védőjét, Dobó Istvánt, Mecskei Istvánt, Bornemissza Gergelyt, Zoltai Istvánt, Pethő Gáspárt, akik a hőslelkű nőkkel együtt Amhát és Ali pasákat Eger falai alól szintén 1552 őszén visszaverték; azután Zrinyi Miklósunkat, aki Szigetvár védelmezésénél 1566 szeptember 8-án hősi halált halt... Úgy szeretnék mindegyikről és a többiekről is sokat írni, hogy e sorok olvasóival együtt fölemelkedjem arra az emelvényre, ahol őseink gyönyörű példájának verőfényes napsugaraiban fürödhethünk és ahová a mostani reális élet szürke viharainak hullámai nem érnek föl. De most, hogy gondolatban hirtelen odaképzelem magamat a Béga partján épített gyönyörű városba, két szó, egyetlenegy név visszhangzik lelkemben és szinte elementáris erővel parancsolja, hogy róla írjak. Engedek a felhívásnak és elmondom — Losonczi István legendás tetteit és borzalmas mártiriumát...

... Az aquileai dóm cintermében sok olasz hős nyugszik, közöttük egy őrnagy is. Ennek sírköve meghatón érdekes. Egy fej nélküli katonát az angyalok az égbe visznek. Ezt a jelenetet ábrázolja a hideg márvány, mivel mélyen alatta az a törzstiszt nyugszik, akinek fejét elvitte egy ellenséges gránát...

Vajjon mit szól ehhez jó Losonczi István uram? Bizonyosan imígyen elmélkedik valahol a magasan gomolygó felhők fölött:

— Hm. Mikor lesz nekem is ilyen síremlékem?!

Igaza van, mert ő is megérdemelne egy ilyen márványt, hiszen ő is . . . , no de hadd beszéljen Klio néhány percig.

Abban az időben, midőn a szultán egyik hadat a másik után vezette Magyarország ellen, nevezetesen az 1551-ik esztendőben, Temesvár parancsnoka Losonczi István volt. Szokolovics Mohammed ruméliai beglerbég sokáig ostromolta a várat, de végre is fogát csikorgatva takarodott el onnan és tömlöcbe vetette a defter kiát, mert az borzasztó nagy összeget mutatott ki a vár hiábavaló ostroma költségeként.

— Hitvány eb vagy — kiáltott reá —, hiszen az ostrom költségei háromszázezer akcsénál is többet tesznek ki.

— Elfelejtet, nagyúr, hogy a vár ostrománál ulufedzik, arabok, reiszek, műsztafizok, de még martoloszok is voltak! . . .

Szokolovics Mohammed megsimogatta tar koponyáját, már ahol azt a turbán szabadon hagyta és dühösen mormogta:

— Gaz gyaurok! Hej csak kezeimbe kerülne az a Losonczi! . . .

A következő esztendőben már veszedelmesebb lett a vár helyzete, melynek parancsnokává és egyúttal temesi főispánná is újból Losonczit nevezte ki Ferdinánd király. Most már nemcsak Mohammed közeledett a vár elfoglalására, hanem Kászim becskerei pasa, Hasszán pasa az ázsiai csapatokkal, Musztafa nikápolyi bég és — akit először kellett volna említenem — az egész török erő parancsnoka, Amhát pasa, szerdár is. Ez a jó úr Drinápolynál összegyűjtött seregét Nándorfehérvárhoz vezette, azután átkelt a titeli hidon és Temesvártól öt mérföldnyire tábort ütött. Keresztelő szent János napján már ezerötszáz portyázó lovassal pusztított a

vár környékét. A következő éjjel Losonczy titkos utakon, négy kísérijével beszökött a várba, ott összeszedte a csekély védőrséget, maga mellé kiválasztott ötszáz lovast, a többit pedig rábízta magyar és spanyol alvezéreire.

— Kegyelmed Perez Alfonz, meg kegyelmed Castelluvio, vegyék csak maguk alá a spanyolokat meg a cseh és német zsoldosokat. Kegyelmetek pedig Perényi Gábor, Serédi György, Forgách Simon, Batthyányi Farkas, Bornemissza János igyekezzenek a hajdúkat, a lovasokat meg a Temesvárról és Karánsebesről a vár védelmére idejött derék polgárokat győzelemre vezetni. Igaz, hogy alig vagyunk összesen kétezerháromszázan, ágyunk is csak tizenhét van, az a beste lelke török pedig legalább ötvenezer lovassal, janicsárral meg azután az Isten tudja hány topcsi aga alatt összesen száz könnyű meg tizenhat nehéz ágyúval vette körül a várat, de azért azt még sem adjuk fel! Esküdjenek meg kegyelmetek az összes katonákkal, hogy élve innen nem megyünk ki!

Úgy is történt. A várórség megesküdött, úgy amint azt tőle a derék parancsnok követelte.

Losonczy uram levelet lopott ki a várból szerelmes élettársának, Pekri Annának.

«Az Úr Isten édesem szent fiának érdemeiért minden jókkal áldjon meg benneteket! Nem hiszem, hogy Aldana, vagy Castaldo segítsége nélkül nagy dolgot vihetnék végbe. Sok a török és kevés a magyar katona. A zsoldosokban nem bízom. Azért tehát bizony nagyon kérlek, kövess el mindent, hogy katonákat sok élelemmel meg töltenyekkel mentől serényebben toborozzál. Aztán küldjed őket Temesvár alá. Én csak azt mondhatom, hogy a földi étellel leszámoltam, mert élve nem adom fel a várat. Ezeknek utána Istennek ajánlak téged kis gyermekeinkkel együtt. Ha meghaltam, ne legyen búsulások érettem, csak tartsd meg

nevemet becsületben. Datum in arce Temesvár, die 25 Julii, Anno 1552. A te szerelmes urad édesem Losonczi István.»

Hosszú ideig tartott, amíg Pekri Anna ezt a levelet megkapta, mert abban az időben valahol Murányban meg odahaza, Somoskőn tartózkodott és oda várta remegő szívvel a Temesvárról érkező híreket. Amint férje írását elolvasta, szívéhez szorította gyermekeit és csak ezt mondotta nekik, mialatt könnyei megeredtek:

— Szeressétek a ti édes atyátokat, mert az Magyarország egyik legvitézebb katonája és legbecsületesebb embere...

Azután eladta összes családi ékszereit és fölkereste Tóth Mihály uramat, a szegedi hajdúvezért és átadta neki a pénzt.

— Kegyelmed, Tóth Mihály uram, sokat próbált! Ott volt Szeged ostrománál, meg más bajokban is. Tudja, mi minden kell egy szorongatott várnak! Átadom kegyelmednek ezeket a hatezer forintokat, kezelje becsülettel és okossággal, kezdje meg a toborzást és vezesse katonáit bölcs belátása szerint sok hadiszerrel meg élelemmel Amhát hátába, Temesvárra!

Tóth Mihály összeszorította barna öklében három sastollas fővegét, kipederte hatalmas bajuszát, egyet rántott piros övéen, azután megfogadta, hogy Losoncziné kívánságát teljesíti.

— Ugy lesz, nagyasszonyom! Úgy segítjen meg a Mindenható Isten! Tóth Mihály vagy felmenti a várat vagy meghal.

Azután meghatva csókolta meg a feléje nyújtott hófehér kezét, amelyre — különben mindig szigorú szemeiből két könnycsepp gördült...

A török lovasok már június 25-én odamerészkedtek hosszú farkú lovaikon a vár alá. Tíz ulufedzik szeroda, meg egy aga éktelen kiabálásokkal hívta ki kopja-

törésre Losonczi embereit. A vitéz magyar parancsnok mosolyogva hallgatta a hengegést, azután odaszólt Füleki Pál fegyverhordozójának.

— Add ide, fiam, a vitézi köntösömet, meg a sástollas sisakomat!

Majd odafordult az urakhoz.

— Ki akar velem jönni?

A magyar urak mind jelentkeztek és Perez Alfonz is. Losonczi elégedetten dörögte:

— Döntse el a kocka, hogy ki jön velem, mert csak egyet vihetek magammal! Drága most az emberélet!

Kockát vetettek. A hatos Perezre esett.

Harsogó kürtszó mellett nyitották ki a vár nyugati kapuját és megkezdték a tornát. Az első összecsapás után két török vitéz holtan bukott le lováról, a későbbi küzdelemben még egy elesett, kettőnek pedig kopjája eltört és mindkettő lezuhant a megvadult lováról. Losonczinak és Pereznek még a hajuk szála sem görbült meg. A pogányok megelégtették a bajvívást s visszatakarodtak a lófarkos félholdakkal ékesített táborba. Amhát pasa éktelen haragra lobbant, midőn a küzdelem eredményét meghallotta. Kelet felé fordult, tenyerét felfelé fordítva, két kezét vízszintesen kinyújtotta és megesküdtött a próféta szent köpenyére, hogy a várat porrá löveti.

Negyednapra Temesvár körül nem volt egy talpalatnyi hely sem, ahol török katona, sok ágyúval ne lett volna. A nagy ágyúkat éjszaka egész közel hozták a vár falaihoz és védelmükre hatalmas sáncokat ástak ki. Midőn mindennel készen voltak, Amhát kiadta a parancsot az ostrom megkezdésére. Már az első napon kigyuladtak a piacon levő házak, a város másik része is tűzbe borult és a várfal egy részét a harmincfontos golyók ledöntötték. Itt nagy rés támadt. A musztafizok

«Allah» és «Mohammed» ordításokkal, mint a sáskák rohantak a rés ellen, de elfelejtették, hogy azt magyar csapatok védelmézik. Musztafa nikápolyi bég éktelen haragjában a dühtől reszketve törölte le izzadt homlokát és maga állott a rohamozók élére.

— Utánam, mozlimek!

De bizony a jó bég csak ennyit kiálthatott, mert a következő pillanatban egy golyó épen a szívéért fúrta át. Musztafa hangtalanul rogyott a földre. Meg kell adni a vitéz törököknek, hogy uruk holttestét azonnal körülvették és ki akarták szabadítani a vár csapatok körletéből. Ez sikerült ugyan, de sokan megadták az árát, mert a pogányok az összelőtt törmelékeken számszámra hullottak el.

A derék Castelluvio a hőségben és a nagy küzdelemben kifáradva, letette sisakját és mellvértéjét s porral borított verejtékes arcát a rés melletti várfalon törölgetve, lelkes mosollyal nézte a halálos küzdelmet. Ezt meglátta egy janicsár, célbavette és — lőtt. Castelluvio azonnal kiadta lelkét. A hős parancsnok halálát a miéink nagyon megbosszulták, mert a nap nyugtaig úgy terítették le a vadul ordító és lövöldöző pogányokat, mint a legyeket.

A következő napok küzdelmei még borzalmasabbak voltak. Hasszán beglerbég, az anatóliai szandzsákok egyik kormányzója és katonai parancsnoka, újabb ágyúkat és sok löszert küldött, mire Amhát még fokozottabb erővel folytatta az ostromot. Ő maga bízatta alparancsnokait.

— Siessetek! Azt a topcsi agát, aki a víztornyot halomra lövi, szultáni fermánnal fogom megdicsértetni.

Losonczy komor arccal figyelte az eseményeket. Nem tudta, hogy első levele a kezeibe került-e hűséges hitvesének, ezért tehát egy reggel behívatta Földvári István íródeákját.

— Édes fiam, te jól érted a rácok nyelvét, ahogy a gaz ellenség legnagyobb része beszél, törökül is tudsz! Ölts magadra mozlim kaftánt, turbánt, nadrágot meg papucsot és siess, serényen szaladj az én szerelmetes életpáromhoz, mondd meg neki, hogy elpusztulunk! Várom a segítséget! Itt van hozzá egy levél még Forgách Péterhez, Szondi Istvánhoz, akik jóbarátaim, azután hűséges tisztartómhoz, Antal Boldizsárhoz. Mindegyiktől katonákat, hadiszert, zsoldosokat, löszert kérek meg élelmet! Ne feledd, fiam, azt is megmondani a nagyasszonynak, hogy elzalogosított várainkból is sok pénz van még nála, azt is fordítsa Temesvár megmentésére. De — tette hozzá tompa hangon — azt is megmondhatod, hogy a végrendeletemet megírtam...

Földvári meghatva hajlott meg ura előtt, átvette a leveleket és amennyire lehetett, sietett Pekri Annát felkeresni. Amhát táborán szerencsésen átosont. A nagyasszony rosszat sejtve vette tudomásul az íródeák érkezését.

— Beszéljen kegyelmed!

Földvári azután részletesen elmondotta a vár sanyarú helyzetét, a törökök rettentő erejét, átadta a levelet, megmutatta Losonczy többi írását, végül alig hallható hangon suttogta.

— Az én nagy jó uram minden második szavában nagyasszonyunkról és gyermekeiről beszél... Nem sokat remél a vár felszabadításától, mert... már a végrendeletét is megcsinálta... .

Pekri Anna, az az erős, kemény magyar asszony összetörve hullott a karosszékébe. Hosszú ideig halálsápadt arccal szótlanul tekintett maga elé, majd csendesen mondá:

— Ha vissza tud jutni a várba kegyelmed, mondja meg az én szerelmetes páromnak, hogy hozzá a gyere-

kekkel együtt mind a sírig jószívvel és hűséggel leszek. Tóth Mihály uram már útban van a segítő csapattal, ezután is megteszünk mindent, amit lehet. Isten szent oltalmába ajánlom szerelmetes páromat az egész várnéppel... Mondja meg, hogy a mai naptól kezdve fekete ruhában járok...

Aztán leült az asztalhoz, elővette a kalamárist és a ludtollat, az íródeáknak tollbamondott egy hosszú, biztató, szerelmes és szomorú levelet, ő maga írta alá, majd beszólitotta négy kicsi gyermekét, mindegyiknek odatette a kezébe a tollat és mindegyik egy keresztet rajzolt oda az alsómargóra. Azután beporozta az írást, betette a borítékba, leragasztotta és átadta Földvárinak.

— Itt van, vigye... Ha át tudja adni, mondja meg az én jó uramnak, hogy holtában se veszítse el... Ha teheti, tétesse a feje alá...

Mikor aztán Földvári uram elment a pirospecsés levéllel, Pekri Anna átölelte gyermekeit s hevesen megcsókolta őket. Midőn az élénkszemű Annuskára került a sor, aki különösen szemefénye volt, szeretettel megsimogatta fejcskáját és fájdalommal, becézó hangon mondá:

— Szerelmetes kis csemetém, vajjon, ki fog téged úgy szeretni, mint a te drága édesatyád?...

...Ha a jövőbe láthatott volna Pekri Anna! Bizony volt, aki szeresse az ő Annuskáját, hiszen még ma is regélnek Losonczi Annának és Balassa Bálintnak, a nagy magyar vezér s lantos romantikus szerelméről...

Tóth Mihály uram becsülettel állta a szavát. Amint a pénzt átvette, rögtön ötszáz lovast toborzott s annyi lószert meg élelmet gyűjtött össze, hogy sok társzeke-
ret megtöltött vele. Mikor a Maroson átkeltek, elárulta, hogy hova igyekeznek. Erre a legények morogni kezdtek:

— Hátha nem is juthatunk odáig? Kevesen vagyunk, nem tudunk áttörni a sok pogányon...

— Ilyen szót ki se ejtsenek kegyelmedék a szájukon! Előre Isten nevében!

Hanem hát hiába biztatta Tóth Mihály az ő szervezetlen zsoldos csapatát, ennek fegyelme annál jobban meglazult, minél inkább közeledtek a török táborhoz. Félretették a becsületüket és egymásután szökdöstek el jó vezérüktől. Egy részük még kitartott: ezek rimánkodással, fenyegetésekkel, no meg egy kis parázs verekedéssel is igyekeztek a hűtlenekeket kitartásra buzdítani. Mikor már Szentandrás körül jártak, egy ilyen hangos civakodás alkalmával egyszer csak porfelleg látszik. A magyar zsoldosok még lóra sem kaphattak, máris megrohanta őket néhány száz kopjas török könnyű lovas, több aga és ulufedzik szereda vezetésével. Nem telt bele egy negyedóra, már csak hült helye volt a magyar tábornak. A lovasokat lekaszabolták, a szekerekkel pedig vígan igyekeztek a török tábor felé. A becsületes Tóth Mihály uram súlyosan megsebesült; valahogy elrejtőzött a bokrok közt, Szentandrásra bevándszorgott és ott egy Ambrózi nevezetű nemes ember házában csak még ennyit tudott mondani:

— Vigyék hírül kegyelmetek Losonczi István uram, a temesvári várparancsnok hőslelkű feleségének, Pekri Annának, hogy a törökök szétverték a segítő csapatomat...

Ezután elvesztette eszméletét és másnap reggel meghalt.

Temesvár ostroma már harminckettedik napja tartott. A törökök nehéz ágyúi ezen a napon, július 25-én, addig lőtték a víztornyot, amíg az rombadőlt. Midőn ezt hírül vitték Amhát pasának, a török vezér előhívta csauszait.

— Menjetek és hirdessétek ki az egész táborban, hogy most már nem várok tovább! Ezt a sárfészket a

mai napon vagy elfoglaljuk, vagy én pusztítalak el mindnyájatokat!

A pasának erre a parancsára nagy riadalom lett a török táborban. Remegtek Amhát bosszújától, de lelkesítette is a janicsárokat a harc heve és a gazdag zsákmányra való kilátás. Mint az éhes farkasok, úgy rohanták meg a már romokban heverő várrészeket és a víztorony ledőlt falait. Borzalmas kézitusa keletkezett. A törökök vitézül támadtak, de a magyarok, akiket Losonczi István személyes jelenlétével buzdított, minden támadást visszavertek. Épen déli tizenkét óra volt, midőn egy óriási termetű fekete arcú török, bal-karján fénylő pajzzsal, jobbában görbe széles kardjával örült módjára vagdalkozik és elkiáltja magát:

— Én Kubat vagyok, Amhát pasa főcsausza! — és e dölyfös kiáltás után odafordul egy nagybajuszú, kemény magyar lovas vitézhez. Egy villanás, kardjával felé sujt, de a magyar vitéz ügyesen kivédi a halálos csapást és ezzel a kiáltással:

— Én meg Pattantyus Balázs vagyok! — dárdájával átdöfi a dölyfös török nyakát.

Ilyen harcijelenetek borzalmas, de azért mégis dicsőséges sorozataival telt el a nap. Mig az esti csillag feljött, a pogányok közül háromezeren tértek Mohamed kebelébe, de a magyarok közül is száztizenhárman maradtak a harcmezőn.

A következő hajnalban, Szent Anna napján folytatódott a rémes küzdelem. Losonczi katonái úgy harcoltak, mint az oroszok, de hiába; soraik folytonosan ritkultak, a török pedig mindig nagyobb és nagyobb tömegekkel rohanta meg vitézeinket. Az egyenlőtlen mérkőzés eredménye az lett, hogy a pogányok a leomlott víztornyot s annak környékét elfoglalták, a védősereg nagy részét elvágták a vártól és megszállották a vár s a város közötti szabad térséget. Mire a nap

nyugovóra hajolt, katonáinknak már alig volt egy falat kenyérük és a puskaapor is annyira elfogyott, hogy az ágyúkat már egyszer sem lehetett megtölteni. Ezt a siralmas állapotot nagyon jól ismerte Amhát pasa. Követet küldött Losonczihoz.

— Szólítsd fel a gyaur vezért, adja fel a várat! Allahra mondom, semmi bántódása nem lesz, vitézhez illő tisztességgel engedem őt és katonáit útjukra! Céltalan a további ellenállás!

— Add tudtára uradnak — válaszolta szilárdan Losonczi — a keresztények Jézusára mondom, hogy a várat Losonczi István saját jószántából sohasem fogja feladni, romjai alatt kíván meghalni...

Amhát e válaszra reszketett a dühtől. Ismét neki-szegeztette az ágyúkat a falaknak.

Losonczi éjfél körül épen nyugovóra akart térni magányos kamrájában, midőn ajtója felpattant. Egy porral fedett, izzadt üstökű magyar vitéz állott előtte.

— Nagyuram, a város polgáraitól jövök! A megadást már mindnyájan kívánják! Katonáink nagy része elhullott, vagy a pogányok fogságába került! A becsületnek már eleget tettünk, hírt és dicsőséget szereztél Temesvár védőinek, de most már hiába harcolunk a borzalmas erőszak ellen. Mentsd meg itt maradt vitézeitet s a polgári lakosságot, mentsd meg magadat hitvesed és kis gyermekeid számára! Amhát pasától hírnökök járnak a városban, akik hitükre esküsznek, hogy semmi bántódásunk nem lesz!...

Losonczi lemondóan intett fejével.

— Jelentsd küldőidnek, hogy a várat nem adom fel! A törökben nem bizom! Pogány is, hitszegő is! Itt halok meg a romok alatt, mint a tengerészkapitány hajójával együtt.

A hírnök mélyen meghajolt, azután lángoló szemekkel feltekintett urára.

— Értelek és tisztellek, vezér! Veled tartunk mindhalálilig!

Azután elgondolkozva tette hozzá:

— Legalább mi — magyarok!...

Másnap reggel újabb követ jelent meg Losonczi-nál. Egy spanyol zsoldos seregbeli tiszt.

— Vezér! Az idegen zsoldosok nevében kijelentem, hogy nem harcolunk tovább! Már minden romokban hever. Ezelőtt egy órával meghalt Mendoza vezérünk és a többi is erre a sorsra fog jutni, hiszen a pogány mindnyájunkat lelő...

Losonczi indulatosan felugrott.

— Hallgass, mert leváglak!

A spanyol halálsápadt lett, de azért nyugodt hangon folytatta:

— Vezér, minden parancsod hiábavaló! Magyarjaid mind egy szálig elhullottak, a német és a spanyol zsoldosok pedig — amint szólottam — nem harcolnak tovább! Már meg is alkudtunk Amhát pasával! Ime itt van hittelt megerősített menedéklevele. Ha átadjuk a várat, szabadok leszünk és magunkkal vihetjük ingó jószágainkat...

Losonczi reszkető kezekkel vette át a török vezér írását. Átfutotta, azután megvetően intett a spanyolnak:

— Jól van! Szedjék össze kegyelmedék a katonákat, a polgárokat és a szekereket. Azután ki fogunk vonulni a várból. Elöl menjenek a szekerek a podgyászokkal és a sebesültekkel, azután én megyek vitézeimmel, utánuk a zsoldosok, legutoljára a polgári lakosság. Elmehet kegyelmed.

A spanyol elment. Losonczi ráborult az asztalára. Az erős férfi egész testében reszketett a felindulástól és a zokogástól.

— Szerelmetes Istenem, mindenható Atyám, miért bocsátottad reám ezt a gyalázatot! Jó hitvesem, gyer-

mekeim, el fogjátok-e nekem hinni, hogy Losonczi István becsülettel ment a halálba?

Észre sem vette, hogy kedves apródja, Tomori András, ama büszke vezér testvérének unokája halkán belépett.

— Jó uram! A kapuk nyitva, a szekerek és a várnép együtt vannak. Csak kegyelmedre várnak!

Losonczi támoilyogva kelt föl.

— Add ide a legszebb köntösömet!

Az apród kérdően nézett urára.

— Na igen! A legszebb köntösömet! A kócsagtollas kalpagomat, a skófiumos, aranyvirágos mentémet...

— És a vért meg a sisak? — kérdé szorongó szívvvel a hűséges apród.

— Azok nem kellene! Azokat te viszed!

Az apród könnyezve csókolta meg ura kezét.

— Nagy jó uram! Vegye fel, kegyelmed, a sisakot meg a vértet, pogány a török, szükség lehet reájuk!

Losonczi összeráncolt homlokkal, türelmetlenül intett.

— Teljesítsd parancsomat; nekem már nincs szükségem, csak a kardomra. Add ide a smaragdos hüvelyű szablyámat!

...A trombiták felharsantak, a zászlót magasan lobogtatta a nyári reggel szellője. A szekerek dübörögve keltek át a felvonó hidon. Utánuk a daliás Losonczi István pompás arabs paripáján, mintha valami nagy ünnepre indulna. Köntöse és lovának szerszáma csillogott a nap sugaraiban. A törökök két oldalt sorfalat álltak. Most Veli és Musztafa bégek megjelentek a magyar vezér előtt, karjaikat mellükön keresztbe fonták s mélyen meghajoltak.

— Urunk, Amhát pasa nevében üdvözlég! Semmi bántódásod sem lesz, vitézséged hírnevet és becsületet szerzett neked.

Losonczi nem válaszol. Tovább ment. Vitézeit követték. E pillanatban eldőrdült egy ágyúlövés. A következő szempillantásban Losonczi apródja már a földön hevert, a hitszegők lerántották lováról. A magyar vezér háta mögött jajgatás, jajveszékelés. Losonczi visszafordult és szikrázó szemekkel kiáltja oda a mellette lovagoló Forgách Simonnak:

— Ez a török hűség! Alávaló, hitszegő kutyák! Bosszulatlanul nem hagyjuk Amhát menedéklevelének kicsufolását. Utánam!

A harc rövid, de borzasztóan véres volt. A szpahik és a janicsárok a maroknyi védősereget teljesen lekasza-bolták. Losonczi lovát leszúrták, őt magát, miután a janicsárok agájával együtt sok törököt levágott, fején súlyosan megsebesítették s mellébe egy kopját dőftek. Azután megfogták és odahurcolták a sátorában pihenő Amhát elé.

A vérbefagyott magyar vezér összeszedte utolsó erejét s keményen a szemébe nézve a pogánynak, így kiáltott reá:

— Átkozott légy, hitvány esküszegő! Hulljon reád a keresztények Istenének minden átka!

Tovább nem beszélhetett. Amhát összeráncolta homlokát és fogát csikorgatva, rekedt hangon parancsolta katonáinak.

— Menjetek a gyaur kutyával!...

Három perc múlva odavitték eléje Loronczi Istvánnak levágott fejét. Amhát haragja most már lecsillapodott. Halála után megadott minden tisztességet a hős ellenségnek. Tetemét fényes katonai dísszel eltemetette, fejét puha füvel és selyemmel kitöltette és elküldé Sztambulba a fényesarcú padisahnak...

Most már csakugyan megvolt az oka Pekri Annának, hogy magára öltse a fekete fátyolos gyászkontöst és ne válják meg tőle — mindhalálíg.

A nagyasszony, amint hírül kapta életepárjának hős elmulását, napokon keresztül szobájába zárkózott Somoskő várában, azután pedig, mint igazi jó keresztény, néhány hű emberével átment Nagyszalánc várába, hogy megnézzze, mit csinál ott sógorának, Losonczi Antal uramnak a börtön falai között sínylődő hátrahagyott özvegye, Báthory Klára. Mikor oda megérkezett, visszaadta a szerencsétlen teremtes szabadságát, amelytől boldog emlékezetű férje igazságos törvénykezés szerint évekkel ezelőtt megfosztotta.



LEÁNYVÁR.*

BARANYÁNAK déli részében, mintegy húsz kilométerre a mohácsi temetőtől délkeletre, közvetlenül a Duna mellett sok vízer és erdő rejtékhelyei között van egy virágzó község, a neve: Kiskőszeg. Közelében még most is láthatók egy régi várnak romjai, melynek szemlélésébe mélyedve, önkéntelenül azt kérdezi a vándor:

— Miként került ide ez a vár? Vajjon kié volt, fűződik-e hozzá valami rege?

Elmondom, amit hallottam róla.

Régesrégen, amikor még a magyar királynak fényes udvarai voltak Buda és Visegrád várában s midőn a nagy királyt messze földről jött tudósok és írók bámulták és dicsőséget zengett róla Martius Galeotto, a Kiskőszeg melletti várnak tulajdonosa és úrnője Bresztováczi Márta volt. Már ugyan túlhaladta azt a kort, amelyben az élet rózsái nyílnak, de ezek a rózsák még nem hervadtak el nála. Hosszú, vörös haja sajátságos keretet kölcsönzött az indulattól gyakran kipirult arcának, melynek legérdekesebb, de egyúttal legfélelmetesebb ékessége az a fekete szempár volt, mely rendesen csak villámokat szórt.

Igen, mert Bresztováczi Márta, ez a kőszívű teremtetés, a nap legnagyobb részét azzal töltötte, hogy várnépének

* Moháctól délkeletre 20 km.

és a környékbeli lakosságnak sanyargatására mindig újabb és újabb kínzásokat eszelt ki. Szolgáit bántalmazta és azokat a szegény jobbágyokat, akik Bezdán felől a kőszegi Dunaágon vízi alkalmatosságokon átkeltek, kegyetlenül megzsarolta. Nem törődött ő azzal, hogy ezek a szegény emberek amúgy is adót fizetnek földesuraiknak, sem pedig azzal, hogy a harmincadosok bőségesen behajtották, amit a törvény parancsolt, Márta zsugorisága nem ismert kiméletet. Kirendelt fegyveres őrei ott álltak a Duna partján és ha egy nem nemes ember kompja vagy csónakja közeledett, azt mindaddig lefogták, amíg a vár úrnőjének a sarcot le nem fizette.

A gonosz leányzó híre lassanként mindig messzebb szállott. Terjedt, mint a Duna vize áradáskor, vagy a nyári felleg zivatar közeledésekor.

Egy szép májusi napon, épen amikor a «zöld árja» már leszaladt a Dunán, Mohácsról megjelent Topolyai Márton uram Budavarában. Bószárú saruiról tisztességgel leverte a port, karimás süvegét kissé zavartan forgatta kezei között. Nagy bajuszát pödörgetve ment be a király várószobájába.

— Mi járatban van kegyelmed? — kérdezte a szolgátot teljesítő kapitány.

— Nemes Topolyai Márton vagyok Mohácsról. Panaszom van. Legyen jószívvel irántam, kapitány uram, nyissa meg előttem igazságos királyunk ajtóját és szívét.

— Miféle ügyben?

Márton úr gondolkodva megvakarta a füle tövét, azután bal szemöldökét kissé felhúzta és elkezdte mondogáját.

— Nagy sora van annak, vitéz kapitány uram! Odalenn a Duna mellett a kiskőszegi várban egy nagyon erkölcsös asszonyi személy lakik, bizonyos Bresztováczi Márta nevezetű. Sok jószága van; a vár is az övé, de nem elégszik meg azzal, amit neki az Isten adott.

A környéket zsarolja, a jámbor utasokat kifosztja. Nem tud itt már senki igazságot csinálni, csak a mi jószágos Mátyás királyunk...

Fejérvári Antal kapitány belenézett Márton úr szelid kék szemeibe. Azokban csak becsületességet látott. Kissé elmosolyodott ugyan, de bántotta is a nemes ember elbeszélése. Még egy kérdést intézett hozzá.

— Én bebocsátom kegyelmedet jó királyunk szine elé, jobb is lesz, ha ő maga beszél kegyelmeddel, de mondáná meg nekem először, hogy az az asszonyi személy miféle nemzetiségű. Mert nagyon bántaná a mi jószágos urunk szívét, ha magyar hajadonról hallana rossz híreket.

Topolyai Márton megsimogatta homlokát, köhintett egyet, nyelt is egyet, aztán egy kicsit indulatosan mondá:

— Tisztesség ne essék, nem magyar a, hogy az Isten akárhová tegye! Valahonnan a rácoktól vetődött a kisköszegi várba! Azt se tudjuk, ki fia, ki leánya!

Antal kapitány barátságosan kezét szorította Márton úrral és eltűnt a nehéz bársonyfűggöny mögött. Néhány pillanat múlva intett Topolyainak, hogy lépjen be.

Márton úr, aki még sohasem látta a magyar királyt, zavarában féltérdre ereszkedett és megcsókolta Mátyás biborszínű aransujtásos dolmányának szegélyét. A kemény tekintetű, de jószágos uralkodó szeliden felemelte a hűséges magyar nemest.

— Keljen fel, Topolyai uram. Én nem vagyok pap, hogy a ruhámat csókolgassák. Különben hallottuk már, hogy Bresztováczi Márta ellen panasza van. Sok helyről kaptunk már jelentést Márta leányzó gonoszságáról. Menjen haza kegyelmed és mondja meg a mohácsiaknak, hogy a magyar király igazságot fog szolgáltatni. De arra vigyázzanak, hogy Bresztováczi Márta meg ne neszelve a dolgot...

Topolyai ragyogó arccal nézett ifjú királyára. Valahogy úgy érezte, mintha szíve körül egyszerre csak lángok gyűltek volna föl és azok őrült táncot járnának. Úgy szeretett volna felkurjantani, hogy «éljen Mátyás király!» de mégis csak visszatartotta magát. Hanem amikor az a kemény kötésű sasorrú uralkodó kegyesen a kezét nyújtotta Topolyainak, bizony nem késedelmeskedett az öreg úr, nemcsak két kézzel megragadta azt, hanem ajkaihoz is emelte és... valahogy úgy történt, hogy néhány könnycsepp is hullott reá szelid kék szemeiből.

Mátyás meghatottan vette tudomásul a hűségnek és ragaszkodásnak ezt az önkéntelen nyilvánulását. Másik kezét reátette a magyar nemes vállára és mosolyogva szólt az épen belépő Antal kapitánynak.

— Fejérvári, a mai délebedünkön Topolyai uram is résztvesz...

Mikor Márton úr estefelé a királyi palotából fogadójába visszatért, madarat lehetett volna vele fogatni. Még a szobacica arcát is megcsipkedte, pedig az már sehogysem illett ősz hajához. A leány reá is koppintott a kezére.

— Nem szabad! Ne nézze meg az ember!

Hanem az öreg jókedvében volt. Kiegyenesedett és büszkén csapott a mellére.

— Jegyezd meg magadnak, kedves öcsémasszony, hogy ma nekem minden szabad! Én a mai napon huszonöt esztendővel fiatalabb lettem, mert az én drága jó urammal, a mi igazságos Mátyás királyunkkal egy asztalnál költöttem el a délebedet. Hogy az én jószágos Istenem sokáig éltesse!

De már erre a leánynak is elállt a szeme szája. Elmondatta magának elejétől végig, hol járt az öreg úr, mit mondott a király, milyen volt, mit ettek, mit ittak. Mikor aztán Topolyai mindenről bőségesen beszámolt,

ő is könnyekkel a szemében, elérzékenyülve mondotta:

— Hát bizony én is azt mondom, hogy a szerelmes Isten adjon a mi urunknak, királyunknak erőt, egészséget!

Ágnes asszony, Topolyai uram becsületes hites-társa is legalább húszszor elmeséltette otthon, hogy mit végzett az ő drága ura Budavárában, ahová a környék lakói küldték el deputációba. Hogy félt az öreg a királytól! De bezzeg nem fél most! Annak a fiatal uralkodónak olyan varázslatos volt az egyénisége, hogy egészen megvadította az öreget. Márton úr jókedvűen az ölébe kapta Ágnes asszonyt, odanyomta borostás ábrázatát annak hófehér puha arcához, végigcsókolta szemét és száját, azután nagyot kiáltott.

— Hallod-e asszony! Már hatvannégy esztendő van a vállamon, de ha tudnám, hogy kellek még az én jó uramnak, inkább ma ülnék paripára érte, mint holnap!...

...A nevezetes kihallgatás után három hétre az esti órákban egy zömök parasztlegény kért bebocsátást a kisköszegi vár úrnőjéhez. Hosszú hajának göndör fűrtjei alól az izzadság gyöngyözött. Fáradt és éhes volt. A szolgák sehogysem akarták bebocsátani, de a fiú erőszakoskodott. Márta meghallotta a zajt és kijött ebédlőszobájából, ahol éppen a drága vacsorát fogyasztotta.

— Mit zajongtok itt? — kiáltá összeráncolt homlokkal.

Az egyik szolga rámutatott a parasztfiúra.

— Ez a sehonnai csavargó erőnek erejével be akar menni nagyságos úrnőnkhez. Ki akartuk kergetni, de nem hagyta magát.

Márta gőgösen nézett végig a vándorlegényen. Szigorúan kérde:

— Mit kívánsz? Csak izibe, mert kihül az estebédem!

A fiú tisztességtudóan megtörülte a száját és zavartan felelt:

— Nagy dologban jöttem én, nagyságos leányszony! Kegyelmednek katonái a múlt héten az én édesapámnak, Ombodi Balázs jobbágnak három libáját és hat csirkéjét elvették, amiket a csónakján áthozott, mert nem tudott dézsmát fizetni. A szerelmes Istenem megáldja kegyelmedet, adja vissza öreg szülőimnek azt a kis jószágát.

Bresztováczi Márta dölyfösen felkacagott.

— Hát azt nem akarnád, hogy a váramat is odaadjam nektek, ti hitványok! Örüljete, hogy haragom nem sujt még jobban reátok, mert megérdemeltétek!

A fiatal legény bátran fölemelte a fejét és kemény hangon kérde:

— Ugyan mivel?!

Mártát erre a nem várt merész kérdésre előntötte a harag. Arca kipirult, ajkai remegni kezdtek. Felelet helyett megragadta az egyik szolga kezében levő botot és azzal az arcába vágott az ifjúnak. Azután rekedt hangon parancsolta:

— Vigyétek a legsötétebb kazemattába! Holnap ötven bot és bőjt, holnapután megint ötven bot! Azután szabadon bocsájtjátok.

A szolgák összekötözték a vadul védekező kemény fiút és levitték a vár udvarára, hogy onnan tovább hurcolják a börtönbe.

Hanem ekkor furcsa dolog történt! Egy hírnök valamit sugott a tizedes fülébe. Ez elsápadt és felküldte úrnőjéhez. Két perc múlva már előtte állott.

— Nagyságos úrleány! Baj van! Itt vannak a király poroszlói a vár alatt! De még azt is hallottam, hogy maga a király már a várban volna!

Márta megrémült. Egész testében remegett.

— Tudod te, hogy néz ki a király? — kérde tágranyilt szemekkel, tompa hangon.

— Hogyne tudnám, többször láttam Budaváraban! Nem magas, zömök, nagy orrú, bajusza nincs, haja válláig ér, tekintete kemény.

Márta összerogyott, de néhány perc múlva erőt vett magán. Behivatta Militics Szvetozár várkapitányt és kiadta neki a parancsot.

— Kapitány uram, ha még nem késő, fogassa be serényen a legjobb négy lovamat, de tüstént, mert nekem innen menekülnöm kell! Rácország felé száguldjon velem a kocsi, ahogy bír. Aztán jöjjön, aminek jönni kell!...

Úgy történt.

Mire az alkony egészen kiterjesztette barna szárnyait a kőszegi várra, a négy almásszürke őrült rohamban röpítette a könnyű hintót dél felé. Nemtudom, vajjon igaz volt-e vagy csak Mártának a lelkiismerete hallotta, de a hintót Mátyás poroszlói vágatva követték. A leány kétségbeesve ordította.

— Tovább, tovább. Rohanjatok!

A lovak már fehérek voltak a tajtéktól.

Mikor már a Trójnás domb lábaihoz érkeztek, egészen besötétedett. Közvetlenül a Duna mellett rohantak a magas töltésen. Egyszer csak a hintónak a víz felőli első kereke kiesett és a következő szempillantásban a négy ló és a kocsi a kocsissal és Mártával együtt eltűnt a Duna hullámaiban. Csak egy-két ordítás, azután csönd, síri csönd...

Igy szolgáltatott igazságot maga a legfőbb bíró azért a sok gonoszságért, amit Bresztováczi Márta a szegény embereken elkövetett. Nem is került arra a sor, hogy Mátyás, az igazságos, maga lásson törvényt.

Másnap a halászok kifogták Mártát és a kocsist s hirül vitték az esetet a várban időző Mátyás királynak,

akinek még akkor is sajgott az arca az ütéstől. Az uralkodó redőkbe borult homlokkal mondá:

— A magasságbéli Isten így akarta; legyen meg az ő szent akarata. Rendelem, hogy az a község, ahol a leányt eltemették, a halott vörös hajáról örök időken át a Vörösmart nevet viselje. Ennek a várnak a neve Leányvár, a község neve pedig, emlékezetéül a reám mért botütésnek Botina legyen...

Úgy is lőn! Kisköszeget másképen ma is Batinának hívják és Vörösmart mellett a jámbor lakosok nyári estéken ma is keresztet vetnek magukra, mert látni vélik a vöröshajú Bresztováczi Márta szellemét...



ZRINYI VÁRA.*



IDŐN KÉPZELETEM csapongó szárnyain szép hazánk különböző vidékeiről odaérkezem, ahol a Mura küldi habjait a Dráva folyóba, lelkemet felemelő érzés hatja át, gondolataim elrévedeznek Magyarország történetének legszomorúbb időszakába, a török hódoltság és nemzetünk szenvedéseinek fájó emlékü korába, midőn históriánk minden betűjét vérrel írtuk a történelem soha el nem halványuló lapjaira. S amint elmélkedem, nagyjaink legjobbjai jelennek meg lelki szemeim előtt, közöttük mint vezérek: a két Zrinyi Miklós. Az egyik a szigetvári hős, a másik a legnagyobb hadvezérek, költők, hadtudományi írók és államférfiük mintaképe, a Mura és a Dráva szögletében épült Zrinyi vár ura. Erről a kiváló férfiúról és büszke várról óhajtok egyet-mást elmondani, habár érzem, hogy erőim e feladat megoldására nagyon gyengék.

Zrinyi Miklós dicsősége nem tűnt el az immár három évszázados történelmi mult tengerében, sőt úgy érezzük, hogy hatalmas egyénisége a századok ködéből mindig nagyobbodó alakban, átszellemülve jelenik meg előttünk. Ragyogó csillag volt ő a magyar történelem egén s homlokát babérral koszorúzza a magyar géniusz. Nagy volt mint hadvezér, mint hadtudományi író, mint államférfiú és mint költő. Lángoló hazaszeretetről,

* Csáktornytól keletre 34 km.

vitézi tetteiről, tüneményes munkásságáról köteteket lehetne írni, sajnos azonban, ezt a kötelességet még nem valósítottuk meg abban a mértékben, amint azt tennünk kellett volna.

Történelmünk lapjain soha ki nem törölhető betűkkel van feljegyezve Zrinyi Miklósnak, a szigetvári hősnek páratlan önfeláldozása, aki csapatának élén 1566. szeptember 8-án hősi halált halt. Fia Kristóf 1574. február 7-én Bécsben elhalálozott. Ennek a fia György, 1599. január 31-én született; neje Széchi Magdaléna volt. A hős vezér 1626. őszén Wallenstein seregében súlyosan megbetegedvén, nemsokára elhunyt. Zrinyi Györgynek, a szigetvári vértanu unokájának és Széchi Magdalénának házasságából született 1620. május 1-én, minden valószínűség szerint a Kulpa melletti Ozalj községben zrinyivári Zrinyi Miklós gróf, e néven a családban hetedik, magyar nemzetünk egyik legkiválóbb fia. Édesatyját — amint már említettem — hatéves korában vesztette el. Ez, mintha érezte volna korai halálát, két fiát, Miklóst és Pétert, Pázmány Péter gondjaiba ajánlotta. Miklós, az idősebbik fiú, rövid ideig Grazban tanult, majd Pázmány védőszárnyai alatt Nagyszombatban folytatta tanulmányait, ahol a kiváló tudós sikerrel fejlesztette Zrinyi Miklósban a hazaszeretetnek különben is benne rejlő magasztos erényét. Nagyszombati tanulmányainak befejezésekor Olaszországba távozik Zrinyi és onnan hazájába 1637-ben, mint éles eszű, nagytudású, acélos karú, erős ifjú tért vissza. Öccsével együtt Csáktornyára vonult; ezt újjá építi s nemcsak maga veszi át birtokainak kezelését, hanem bölcs előrelátással kitűnően szervezi a török elleni védekezést is. A tizenhétéves földesúr iránt a várnép és a kiterjedt birtokok minden jobbágya rajongott és így nem volt nehéz Zrinyinek a katonai hírszerzés és a gyors fölkelés beható előkészítése.

Az 1637-ik év egy estéjén, az estebéd után a két fivér gondolataiba elmélyedve ült a csáktornyai vár egyik szobájában.

— Miről töprengsz, szerelmetes bátyám? — kérde Péter.

— Hazám sorsáért aggódok; rettenetes az a veszély, amiben vagyunk. Gyülölöm a pogány ellenséget. Szent meggyőződéssel vallom, hogyha a magyar összetart, akkor a törököt a saját erőnkől képesek leszünk kivenni.

— Merész álmaid vannak, bátyám! A török nagy és hatalmas, mi pedig egyedül gyengék vagyunk. Az Isten a mi bűneink miatt elfordítja tőlünk szemeit, tunyaságunk miatt elundorodott tőlünk, tusakodó kedvünket is elvette. Mindnyájan látjuk, hogyha tovább is veszteg henyelünk és tivornyázva nézzük hazánk nyomorgatását, bizony elpusztulunk! Még élni sincs erőnk, nemhogy a törököt magunk kiverhetnénk.

— Való igaz a szavad, szerelmes öcsém, de azért én mégis csak a magyart kívánom, egyedül csak a magyart oltalmunkra. Ez a legalkalmasabb, legerősebb, leggyorsabb és — ha akarja — a legvitézebb nemzetség. Kétszáz esztendeje lesz immár, hogy a magyar a törökkel harcol. Hányszor jöttek a török császárok sok ezer emberükkel országunkba! Csak Szolimánnak, aki a legvitézebb császár vala az ottomán nemzetben, hat expedíciója volt, de Isten mégsem hagyott elveszni. Amit vesztettünk, az többnyire békesség alatt és a frigynek színe alatt veszett, nem a hadakozásban. Azért mondom neked, csak a magyart kívánom oltalmunkra, nem kell sem a germán, sem olasz, orosz, sem spanyol. Csak jobbitsuk meg magunkat és csináljunk igazi militaris disciplinát, mert egy nemzetnél sem vagyunk alábbvalók...

A két fivér elhallgatott, majd újból Miklós beszélt:

— Bizony, Péter, mondom neked, ha mindenki úgy csinálná, ahogy mi itt a várunk környékén, a török sohase bántaná váratlanul a végeket. Csak érteni kell hozzá és nem szabad aludni. Ha a kanizsai pasa látogatást akar tenni nálunk szpahikkal meg janicsárokkal, mi azt már jóelőre megtudjuk. Bizony várom már őkegyelmét...

E pillanatban kinyílt a terem ajtója. Délceg fiatal férfi lépett be. Miklós kérdően tekintett reá.

— Mi hírt hoz kegyelmed ebben a szokatlan időben, kedves Uzdóczi* Gáspár hadnagy uram?

— Nagyságos gróf úr, tisztelettel jelenteni kívánom, hogy a kotori jobbagyok híradása szerint a pogányok nagy erővel közelednek Kanizsa várából. Hajnalra a vár alatt hívhatják vitézeinket kópjatőrésre!...

Zrinyi szemei felragyogtak. Örömmel kiáltotta:

— Hát csak jöjjenek! A kotoriak jó híradóknak mutatkoznak! Nosza Uzdóczi uram, titokban fegyverre hívjuk az egész Muraközt szaladó hirnökeink útján és a pogányt mi magunk támadjuk meg! Pasa uram, holnapra meglátod, mit tesz az, ha velünk kezdesz ki!...

A kitűnő hírszerző és kémiszolgálat s a kifogástalan katonai szervezet eredménye az lett, hogy a két Zrinyi testvér tökéletesen felkészült szereggel maga ment neki a kanizsai nagy úr hatalmas csapatának, mely a hajnali órákban intézett teljesen váratlan támadást nem is sejtven, tökéletesen szétveretett és sok halott, sebesült, fogoly és zsákmány hátrahagyásával hanyatt-homlok menekült vissza a Murán át Kanizsa felé. Nem is jött azután a török évekig a két Zrinyi csáktornyai vára alá.

* A Zadravecz-család őse. Az Uzdócziak ugyanis Zrinyi vára lerombolása után Zrinyi többi hiveivel együtt Horvátország északi részében telepedtek le, ahol idők folytán őket röviden csak «Drávántúliaknak (za Dravecz)» nevezték.

A nagyszerű győzelem után Zrinyi Miklós és Péter néhány órára nyugodni tértek. Midőn a nyári nap utolsó sugarait küldte a Csáktornya körüli erdőségekre, ismét együtt találjuk a két fivért.

— Mennyire igazad volt, szerelmes bátyám! Csúful megvertük a pogányt! Vágyad teljesült, organizációd kitűnően bevált. Én úgy érzem, hogy teneked kicsi ez a vár, neked az Isten sok és nagy feladatot fog adni. Csak a szerencse ne hagyjon el soha...

— Igazad van, öcsém! *Sors bona nihil aliud!* Csak a jószerencse és semmi más! Ezt mondom én mindig. Akinek szerencséje van, még szárnyak nélkül is tud repülni. Nem tudom, megadja-e nekem az Isten a szerencsét, ha igen, akkor felrázom a magyart tespedéséből és nem tíz-huszezer emberrel, hanem az egész nemzettel kiverem a pogányt, de ha sors bona nem lesz mellettem, idő előtt elpusztulok.

— Érzed magadban az erőt, hogy az egész ország armádiájának élére állj? Gondolod-e, hogy ez a szét-húzó nemzet unanimis consensussal fegyverre kél?

Miklós csak néhány pillanatnyi gondolkodás után felelt.

— Az erőt érzem magamban! Hanem hát sors bona nihil aliud! De azt is mondom, drága öcsém, ha egyszer a magyar armadának élére állok, odakiáltom minden ellenségemnek: *Nemo me impune lacessit*, vagy hogy világosabban beszéljek, *ne bántsda a magyart!* Talán sikerülni fog az egész nemzetet egy táborba hozni.

— Szerelmes bátyám, te nemcsak katonának, hanem mindenképen vezérnek születtél! Nagy őseinktől a csaták szeretetét örökölted, félelem nélkül bátor vagy, tested erős, akaratod kemény, szived forró, eszed éles.

Azután hirtelen még eszébe jutott valami. Bizonytalan hangon kérdezte bátyjától:

— Mi a terved, szerelmes bátyám?

Miklós habozás nélkül felelte:

— Belépek uram és királyom, Ferdinandus hadseregébe, azután majd meglátjuk, mit hoz a jövő.

...Úgy lőn, amint a tizenhétéves ifjú tervezte. Valóban odaállt a magyar király katonái közé. Nem-sokára légrádi és muraközi főkapitány lett, majd főlovászmester, zászlós úr, zalai és somogyi főispán. Eme sok elfoglaltságában nagyon sokszor foglalkozott országos dolgokkal, de reá lévén bízva a Muraköz védelme, ahol különben óriási birtokai feküdtek, nem egyszer összeütközött a törökkel is, akiket úgy, mint ama nevezetes hajnalon, mindig sikeresen visszavert. Ezeknek a harcoknak nemcsak az lett az eredménye, hogy a pogány a Zrinyiek földjeit békében hagyta, hanem Zrinyi Miklós nevét a töröknél és a magyarnál meg a császári udvarban is egyre ismertebbé tette. A fiatal vezér már 1644-ben, tehát huszonnéggyéves korában Wesselényivel és Barkóczyval mint egy horvát dandár parancsnoka működik. Két évvel később, mint a horvát hadak főkapitánya jelenik meg Lipót főherceg alatt Morva- és Csehországokban, ahol oly nagyszerűen működött Wrangel svéd hadának kiűzésében, hogy maga Ferdinánd király személyesen látta egyik gyönyörű támadását. A krónika azt is mondja, hogy III. Ferdinándot Égernél a svédek elfogták és csak Zrinyi Miklós merész rohama mentette meg a csufos elhurcolástól.

Se szeri, se száma annak a sok kiváló haditevékenységnek, amelyet a két Zrinyi, különösen Miklós ebben az időben végzett.

Az 1647. évben nagy kitüntetés érte Zrinyi Miklóst, ugyanis a pozsonyi országgyűlésen horvát bánná választották és így az ország ügyeinek végzésére még közvetlenebb befolyást nyert. Sajnos azonban, azt a vágyát nem érthette el, aminek teljesítése különben elsősorban a magyar nemzet érdeke lett volna, hogy Pálffy Pál

elhalálózása után Zrinyi Miklós kerüljön a nádori állásba. Már itten beigazolódott Zrinyi mondásának igazsága, sors bona nihil aliud. A császári udvar félt Zrinyitől, aki a magyar eszmének legkeményebb zászlóvivője és az örökös királyság rendszeresítésének legnagyobb ellen-sége volt. A nagy hazafit nem vették föl a nádorjelöltek sorába. Így a nagy méltóságra Wesselényi Ferenc, Széchi Máriának, a murányi Vénusznak férje nevezte-tett ki. Zrinyi Miklós szívében csalódással tért vissza birtokaira a nádorválasztó országgyűlésről, ahol részben a török elleni küzdelmekben szaporította harci ismere-teit, részben pedig 1660-ig igen sokat dolgozott had-tudományi művein s költeményein, hogy a magyar nemzetet az elkövetkező felszabadító háborúra szellemi-leg és lelkileg előkészítse. Öccsével sokszor elbeszélge-tett jövő terveiről és lelkében mindig erősebb lett az a meggyőződés, hogy Magyarországot csak az egész ma-gyar nemzet, magyar hadvezér alatt szabadíthatja fel. Midőn «A török áfium ellen való orvosság» című nagy dolgozatát készítette, nagy lelkesedéssel és meggyőző erővel fejtette ki nézeteit Péter előtt.

— Minél jobban meditálok hazám sorsán, annál inkább érzem, hogy a hadakozásnak adminisztrációját idegenre nem bízhatjuk. Azok nem érzik úgy nyava-lyánkat, mint mi magunk. Úgy kívánom a magyar látni fegyver alatt, mint ahogy azt mi Mátyás királyunk kívánta. Állandó armadát akarok, de csak magyarokból. Az idegenek, hogy egyebet ne mondjak: Felsi Lenárd, Rogendorff, Joachim brandenburgi herceg, ha talán más-hol vitéz generálisok voltak, Magyarországon haszon-talanul múltak el.

— Való igaz, amit beszélsz, szerelmes bátyám! A sok várak és erősségek megadásában az idegenek voltak vétkesek. Budát megtartja vala Nádasdi Tamás uram Szoliman ellen, ha az idegenek nem kényszerítik a fel-

adásra, mert tudjuk, hogy a derék vezért a német őrség megkötözte, elzárta és a vár kapuit kinyitotta a pogány előtt. Ama vitézlő Losonczi István Temesvárnál az idegenek miatt pusztult el Amhát pallósa alatt.

— Igen, öcsém! Se vége, se hossza ennek a listának! Idegen volt Aldana, aki Lippát, idegenek voltak Liscanus és Salamanca, kik Esztergomot gyalázatosan feladták. Vitéz Nyári Pálnak idegenek miatt kellett Egert feladni. Tata is idegenek miatt veszett el és Pápa is. Kostajnicát Horvátországban Kranitz veszté el. Székesfehérvárt is Diskau Ottó, ama német brigadéros és Tornier Fülöp idegen ezredes vesztette el.

Péter sóhajtvá intett kezével, azután komor hangon folytatta:

— Drága bátyám, szomorú ez a lista! Erdélyt, Győrt, Klisszát, Kanizsát idegenek árulták el. Kaczianer a mult század első harmadában gyáván megfutott Eszékről és a mi hős dédnagyapánk, a szigetvári vezér ítélte halálra. Basta, Svendi Lázár, Belgiojoso, Kollardo, Buquoi, Russwurm, Montenegro, Eckenberger, Hardeck lélek nélkül és gyalázatosan harcoltak, bizonyára semmi jónkra sem voltak.

— Nem is érdemes róluk beszélni — szólt Miklós. — Szinte kétségbe vagyok esve, ha a sok hitvány idegenre gondolok. Mennyit ártottak azok nekünk, de mások is. Ott van Erasmus Teuffel, aki az egész kereszténységnek olyan gyalázatjára volt Palástnál, hogy soha eleget rajta nem bánkódhatunk. Bizony jól tette Ali pasa, hogy Teuffel uramat Sztambulban zsákba varratta és belefojtatta a Boszporuszba... Csak a magyart kívánom, szerelmes öcsém! Jó vezérrel, sok fegyverrel!...

— Ez a vezér te leszel, Miklós! — kiáltotta Zrinyi Péter és bátyjának vállára tette kezét.

— Nem hiszem. Sok az én ellenségem, fél tőlem a császári udvar és — Montecuccoli, a császári fővezér.

... Mennyire igaza volt az ifjú vezérnek!

Az 1660-ik évi hadjáratban Kanizsa, ez a török kézen levő fontos végvár kigyulladt; a folyton terjedő tűz a puskaforos tornyot is felrobbantotta, az ágyúkat is felolvasztotta. Zrinyi Miklós mint a villám csapott reá Kanizsára. A vár feladása már csak napok kérdése volt, de ekkor Zrinyinél megjelent a bécsi udvar követe és betiltotta az ostrom további folytatását. Zrinyi Miklós mérhetetlen bosszúságában a földhöz vágta kardját s szívében a legnagyobb elkeseredéssel vezette vissza seregét Csáktornya várába. Itt elhatározta, hogy a török elleni védő és támadó hadakozásra a Dráva és a Mura szögletében erős várat épít. Szándékát meg is valósította 1661-ben. Az építkezéssel sietni kellett, hogy azt se a császár, sem a szultán meg ne tudja. Zrinyi Miklós nemcsak személyesen vezette a munkálatokat, melynél akárhányszor maga tolta a taligát, sőt hűséges felesége, Löbl Mária Zsófia bárónő is elkísérte őt a növekedő várfalakhoz. Hanem a titok mégis kipattant. A kanizsai basa éktelen haragra gerjedt, midőn a vár építését meghallotta. Meg is kérdezte Zrinyi Miklóst:

— Tudassa Nagyságod, vajjon a vár a felséges római császár és a magyar király engedelmével épül-e és miért látja el ágyúkkal a falakat?

— Vadászni akarok farkasokra és medvékre — válaszolta a főúr —, különben is a török határ a Muránál van, azon innen én vagyok az úr!

A basa dühösen morgott erre a válaszra és parancsot adott egyik csauszának:

— Siess Bécsbe és add elő panaszunkat a veszedelmes gyaur ellen!

Hanem hát Leopoldus császárnak nem volt arra ideje, hogy a csausznak megfelelő választ adjon, bárha a vár neki is szeget ütött a fejébe.

Zrinyi nem az az ember volt, akit a török fenye-

getése vagy a császár féltékenysége megijesztett volna. Most még nagyobb eréllyel siettetten a vár építését. Nem kevesebb, mint ezer ember dolgozott a falakon éjjel-nappal. Három hét alatt negyven nagy terem készült el. Mikor aztán a büszke vár zászlóit is felvonták, Zrinyi Miklós és Péter ünnepélyes fogadalmat tettek.

— Esküszünk a mi Mindenható Istenünkre, hogy a várat, amíg élünk, el nem hagyjuk és ha egyikünk országos ügyekben elszólíttatik, a másik itthon marad és vigyáz várunkra!

Történt pedig ebben az időben, hogy Lipót császár az erdélyi ügyek miatt háborúságot kezdett a törökkel. Mivel pedig a császári hadak fővezére az örökké habozó Montecuccoli Rajmond tábornagy volt, a császáriak küzdelmeit semmiféle dicsőség sem kísérte. A magyar rendek nem is fukarkodtak a gáncsoló szavakkal. Ezért aztán a felfuvalkodott fővezér kiadott egy írást, melyben a magyarokat azzal vádolta, hogy ők a hadtudományokban járatlanok és nem tudják megítélni a magas vezetés szabályait. No de ezt már nem tűrte Zrinyi Miklós. Írt egy bátor választ, amelyben kérlelhetetlen logikával megcáfolta a tudós Montecuccoli alaptalan vádjait.

Sajnos, Zrinyinek ez az irata teljesen áthidalhatatlaná tette azt a szakadékot, mely közte s a rövidlátó császári udvar és a semmiféle merészebb tetre sem kapható Montecuccoli között különben is létezett, . .

A török szultán a legnagyobb erővel igyekezett Magyarország ellen. Köprili Ahmet nagyvezir sok végvárnak átadását követelte és követelésének végére büszkén odafűzte ezt is:

— Romboljátok le a Zrinyiek várát!

A császári kormány megrémült. Egy követét a másik után küldötte a török táborba, hogy a fényesarcú padisaht kiengesztelje, de hiába; a pogányok

nem ismerték a tréfát, a háborút minden eszközzel továbbfolytatták.

Volt Erdélyben az 1662-ik esztendőben egy igen erélyes és tevékeny török vezér: Ali basa. Ez a nagyúr, amint a rege mondja, valamiképen rokonságban állott Zrinyi Miklóssal. A szultán elcsapta az addigi kanizsai basát, mivel ez nem tudta megakadályozni Zrinyi várának felépítését és helyébe Alit küldötte Kanizsa végvárába. Amint Ali ide megérkezett, hosszú levelet írt Zrinyi Miklósnak. Ebben a többek közt imígyen szólt:

«Magasszületésű, nemes barátom és kedves rokonom! Tudomására adom nagyságodnak, hogy megérkeztem Kanizsára. De azt nem tudom elgondolni, miért építtette azt az erős fészket ott a két folyó szegletében. Azokat a bosszantásokat, amelyeket nagyságotok a vár falai alól ellenünk intéznek, nem fogom eltűrni. Különben minden jót és hosszú életet kívánok nagyságodnak és szolgálataimat ajánlom».

Zrinyi Miklós nevetve rántott egyet a mentéjén, midőn Ali hosszú írását elolvasta. Nem is felelt reá, csak jelentést küldött az udvarnak. Lipót császár nagyobb erőket irányított a határra és Zrinyit akkor, midőn Lipót király Pozsonyban időzött, magához hívatta. Ide a magyar főúr 1662. május 23-án már mint ünneptelt hős vonult be. Hanem ez az ünneplés nagyon szemet szűrt Montecuccoli császári vezérnek, aki Zrinyi halálos ellensége volt. Teljes erővel megkezdte az intrikát a kiváló katona ellen. Már pedig abban az időben Zrinyi Miklós bátor, merész és lángeszű vezetésére nagy szükség lett volna!

A császár megegyeszer megkísérelte a békés meg egyezést. Goysch osztrák biztost elküldötte Ali pasához, hogy vele a békességről tárgyaljon. Az igazhívó főúr haragosan vágta oda Goyschnak:

— Ha Zrinyi várát nem romboljátok le, mehetsz ahová akarsz!

Hogy pedig ne mondják róla, hogy csak beszélni tud, hatalmas sereggel indult a Zrinyiek fészke ellen. De Zrinyi megelőzte a pogány vezért! 1663 júliusában, mikor még Ali el se indult Kanizsáról, szemlét tartott csapatai fölött. Katonái dörgő hangon megesküdek, hogy mindhalálig alávetik magukat hatalmas uruk parancsának. Amint aztán az eskü elhangzott, kemény lendülettel nekimentek a töröknek. A janicsárokat hirtelen megtámadták, szétverték s harmincnégy moslim-fejet és hatvan foglyot vittek magukkal Zrinyi várába.

Nagyboldogasszony napján tízezer török janicsár és spahi ólálkodott ismét a Dráva és a Mura külső szögében. Zrinyi rájuk csapott és úgy megverte a török hadat, hogy az hanyatt-homlok menekült és hatszáz halottat hagyott a harctéren.

Ez az esztendő különben a császári fegyverekre nagy szerencsétlenséget hozott. Montecuccoli sehogyszem volt képes feltartóztatni a török áradatot. Ahmet nagyvezér csapatai hamarosan elfoglalták Nyitrát, Lévát, Nógrádot, Széchenyt, Palánkot, Bujákat, Komjáthit, Galgócot, sőt a nagyon erős Érsekújvárt is, pedig Forgách Ádám főkapitány uram vitézül védelmezte a várat. Csak ekkor jutott eszébe a császárnak, hogy Zrinyi segítségét kérje. A kiváló magyar vezér azzal kezdte meg működését, hogy a Nyulak szigetén — amelyet később IV. Béla király szentéletű leányáról Margit-szigetnek neveztek el — váratlanul meglepte az ott táborozó török hadat és azt tökéletesen felkoncolta. Szinte természetes, hogy ez a siker nagyon fájt Montecuccoli uramnak. El is követett mindent, hogy Zrinyi tekintélyét a császári udvarban aláássa.

Ebben az időben Ali boszniai és hercegovinai hely-

tartó Csengics basát Likából tízezer emberrel küldé a Zrinyiek vára ellen. Bizonyosan megsejtette, hogy Miklós nincs otthon. Hanem rosszul számított, mert Péter, aki méltó volt bátyjához, villámgyorsan nekiment. A rövid harc vége az lett, hogy magyarjaink a pogányokat szétverték. Ezer török hullája feküdt szerte a csatatéren, háromszáz turbános vitéz, nyolc zászló és száz ló került a magyarok kezeibe.

A két Zrinyi nagy diadalok után érkezett vissza Zrinyi várába. Épen jókor, mert 1663. november 4-én tizenötezer török és tatár jelent meg a két folyó szögletében. Kétezer tatár átúszott a jéghideg Murán, ahol megfelelő fogadtatásban részesültek.

— Előre, magyarok! — hangzott Zrinyi Miklós kemény szava.

Az igazhívók nyilai úgy röpködtek, mintha hópelyhek lettek volna. De csodálatosképen kárt alig okoztak. A török-tatár sereg még egy ideig erőlködött ugyan, de huszonhetedikén, midőn az első valódi hópelyhek hullani kezdtek, a pogány vezérek határozott parancsa ellenére megugrottak a vár alól. Elkeseredetten ordították:

— Inkább a pokolba megyünk, mint Zrinyi vára alá!

Azok a kemény falak ott a Dráva és Mura sarkában most már az egész török világot gondolkozóba ejtették. De még inkább gondolkodóba ejtette Ahmet nagyvezért a két Zrinyi, különösen pedig Miklós; a császári kormány pedig, Montecuccoli minden törekvése dacára sem zárkózhatott el ama fényes sikerek hatása elől, amelyeket Zrinyi elért. Zrinyi Miklós gróf híre lassanként az egész Európában elterjedt. A közvélemény erkölcsi nyomása azt eredményezte, hogy Lipót császár kénytelen volt a hős vezért is meghívni a regensburgi császári haditanácsba, ahol a magyarok befolyása megfelelően érvényesült. Itt ugyanis Zrinyi azt tanácsolta, hogy a Belgrád felől fenyegető hatalmas török erőket

merész és gyors támadással előzzék meg és rombolják szét azt a nagyszerű hidat, amelyet Eszéknél a Dráván még Szolimán szultán építtetett. E feladat megoldását Zrinyire bízták.

A török százötven hajóval és rengeteg hadsereggel indult Magyarország ellen Belgrádból. A nagyvezér be-mutatta, hogy nem tréfál, ugyanis a szigetvári basának elevenen lehuzatta a bőrét, mert az igazhívók seregei olyan sokszor szenvedtek vereséget Zrinyi vára alatt és mert nem tudta megakadályozni, hogy Zrinyi Miklós — a regensburgi határozathoz hiven, — győzelmesen vonuljon előre.

A kiváló magyar vezér ugyanis a pogány közeledésekor aránylag kis csapatával kitört várából, minde-nütt szétverte a törököt és 1664. február 1-én valóban felgyújtotta Szolimán gyönyörű alkotását, az eszéki Dráva-hidat. Két nap mulva már csak itt-ott kiálló kormos cövekek jelölték azt a helyet, ahol a törökök hídja állott, az a híd, amelyen át számtalanszor vezették hadaikat Magyarország ellen.

Miután Zrinyi feladatát fényesen megoldotta, vissza-tért fészkébe. Amint az egykori írások mondják, három várat, három palánkot, negyven ágyút, háromezer lovat és húszezer szarvasmarhát foglalt el ebben a hadjárat-ban. Rettegés szállt a törökök szívébe és a félhold elhalványulása miatti rémület — a szultán trónjáig hatott!...

A fényes anyagi eredménynél még sokkal nagyobb volt az erkölcsi hatás, amit Zrinyi hadjárata tett. Lipót császár és Porcia minisztere hízelgő levelekben köszönték meg Zrinyinek a kivívott sikereket és végül Regens-burgban hálaadó istentiszteletet tartottak, amelyen a császár személyesen résztvett. Ausztria, Németország és az egész külföld ujjongott örömeiben. A pápa arany ereklyetartót és a hadiköltségekre pénzsegélyt küldött:

a spanyol király az aranygyapjas rendet adta Zrinyinek; XIV. Lajos király francia pairré nevezte ki a kiváló magyar vezért; Olaszország, Németország és más államok fejedelmei szintén pénzajándékokkal és kitüntetésekkel halmozták el Zrinyit, az egyedüli vezért, aki a török ellen sikereket elérni képes volt. Lipót császár még tovább is ment. Zrinyi Miklóst a pogányon kivított sok diadaláért birodalmi hercegi címmel kínálta meg, de a nagy férfiú cselekedeteinek jutalmát saját öntudatában találván föl: a kitüntetéseket, közöttük a hercegi címet is, szerényen visszautasította.

Sajnos, a nagy hadvezér fényes pályája fordulóponthoz ért!

... Amilyen mértékben emelkedett a magyar hős hírneve és dicsősége, olyan, sőt fokozottabb mértékben növekedett ellenségeinek irigysége és gyűlölete. Montecucolli és befolyásos pártja kezdetben fitymálással, az elért nagyszerű sikerek lekicsinylésével igyekeztek Zrinyi érdemeit kisebbiteni, később pedig, midőn a magyar párt befolyása állandóan nagyobb lett, Montecucolli ellenben háttérbeszorult: megkezdődött az élet-halál harc, a sötét aknamunka, melynek egyetlen célja a hős Zrinyi Miklósnak, a magyar nemzeti eszme bátor harcosának, a legkitünőbb hadvezérnek a tevékenység teréről való letaszítása és a magyar befolyásnak az udvarnál való megsemmisítése volt.

Es — ez az aknamunka gyors és meglepő eredménnyel járt.

Zrinyinek hadvezéri működését megbénították.

A parancsnoksága alá helyezett csapat létszámát napról-napra csökkentették; vezérük ilyen kis erővel semmiféle nagyobb vállalkozásba nem bocsájtkozhatott. Sajgó szívvel kellett megérnie várának gyászos pusztulását is...

Az 1664. év áprilisa végén Kanizsa alatt találjuk

a kiváló magyar fővezért, aki ott nagy eréllyel és sikerrel kezdte meg Ali pasa várának ostromát. Ekkor az a hír érkezett, hogy Ahmet nagyvezir az eszéki hidat helyreállítván, Kanizsa felmentésére indul. Zrinyi szemei fellángoltak. Mint olyan katona, aki — ellentétben Montecuccoli lassú és methodikus hadviselésével — a hadisikert az erőteljes támadásban kereste, engedélyt kért a törökök szétverésére. Ezt azonban nemcsak nem engedték meg neki, hanem Montecuccoli javaslatára érthetetlen okból azt is megparancsolták Zrinyinek, hogy Kanizsa ostromát azonnal hagyja abba és vonuljon vissza várába.

Zrinyi kétségbeesett. A török elleni hadjáratnak, várának és legszebb terveinek szomorú sorsát látta a császári udvar tehetetlenségében és intrikájában.

Természetes, hogy a pogányok egyenesen Zrinyi vára ellen vonultak. Hiábavaló volt minden igyekezet és hősiesség. Hiába lelkesítette maroknyi seregét, hiába halt kősi halált a derék Strozzi, hiába harcolt emberfeletti vitézséggel Avancourt várparancsnok: a sok török harcos ellen képtelenek voltak sokáig küzdeni. Kitörtek a várból; nagy kárt is tettek az ostromló seregben, de a házagokat a török katonák százai újból kitöltötték. Már heteken át tartott az ostrom. A maroknyi magyar sereg helyzetének reménvtelensége egyre növekedett. Montecuccoli, aki a közelben tartózkodott, még a kardját sem vonta ki a vár megmentésére és egyetlenegy zsoldost sem adott, hogy a vitéz magyar sereggel együtt visszaverjék a törököket. Pedig annyi katonája volt a közelben, hogy azok száma kétszeresen felülmúlta a törökök erejét!

Zrinyi jogos haraggal és mély szomorúsággal látta Montecuccoli ármánykodását, mely ellen semmit sem tehetett. Azt is látta és tudta, hogy a császári fővezér egyetlen célja Zrinyivárnak a török számára való át-

engedése. Sejtelve nem csalt. Montecuccoli elrendelte, hogy a vitéz magyar és horvát csapatok távozzanak el a várból, ami június 27-én meg is történt. Másnap Zrinyi Miklós lebontatta sátrát, hogy Bécsbe siessen a királyhoz panaszt emelni. Midőn ezt Montecuccoli meghallotta, megdöbbsent és először maga sietett kiengesztelni a főurat, azután pedig a táborban levő magyar urakat kérte föl a közvetítésre. Ámde Zrinyi nem volt már abban a helyzetben, hogy a nagy tehetetlenség láttára és a számtalan lealáztatás után békejobbot nyújtson az álnok császári vezérnek. Otthagytá tehát a várat és Csáktornyára vonult. Alig hogy ide megérkezett, kedves embereinek egy küldöttsége kereste föl a szeretett főurat, kérve-kérték, térjen vissza hozzájuk. Zrinyi, bár szíve keserőséggel volt tele, hazája sorsát mégis előbbre helyezte minden személyes érdeknél és hajlott a kérő szóra. Csakhogy ekkor az a lesújtó hír érkezett, hogy a török sereg Montecuccoli és legalább negyven-ezer zsoldos csapat szemeláttára Zrinyivárát egyetlenegy lövés nélkül bevette! Most már Zrinyi Miklós keményen eltökélte magában, hogy nem megy vissza a hadsereghez és egyáltalában visszavonul a hadvezéri tevékenységtől.

Ahmet nagyvezir az olcsó sikerrel elfoglalt kemény fészket július 7-én azokkal az aknákkal, amelyeket Montecuccoli maga helyezettett el, légberöptítette és azután mámoros örömmel visszatért Kanizsa várába...

A megbántott és legnagyobb kincsétől megfosztott magyar hadvezér lelki nagysága még ekkor is győzedelmeskedett. Megmásította előbbi elhatározását; Bécsbe utazott, hogy ott újabb parancsnokságot kérjen a pogány elleni további működés céljára. Sajnos azonban, az udvarnál nem érvényesült többé a magyar befolyás, ott már Montecuccoli és pártja uralkodott és így a magyar vezér kérése nem teljesült! Zrinyi Miklós, várától, sere-

gétől, befolyásától megfosztva, összetört reményekkel visszavonult csáktornyai magányába s ott a vadászatban kereste lelkének súlyos sebére a gyógyító balzsamot. Meg is találta nemsokára — örökre, mert épen egy vadászat alkalmával érte őt ugyanebben az esztendőben november 18-án a váratlan halál, melynek tragikus körülményeiről a következő megbízható adatok ismeretesek.

Csáktornyán 1664 november közepén nagy vadászatokat rendeztek Zrinyi Miklósék. A vendégek között ott tartózkodott tapasztalatszerzés céljából, vagy — amint ő maga írta: «*experientiae ergo*» gróf Bethlen Miklós is.

Zrinyi vadászai 18-án ebéd előtt kimentek a Dráva közelében Csáktornyától délre elterülő nagy erdőségekbe és onnan több vadkant hoztak a grófi kastélyba. Volt közöttük egy szokatlanul hatalmas példány is. Zrinyi Miklós bizonyos büszkeséggel, mosolyogva fordul Bethlenhez:

— Öcsémuram! Erdélyben szoktanak-e teremni ilyen nagy vadkanok?

— Kegyelmes uram, nagyságodat alázatosan követem, ennél sokkal nagyobbak is teremnek...

Zrinyi homlokán futó redők jelentek meg. Néhány pillanat múlva újból odafordul Bethlenhez:

— Ha tetszik kegyelmednek, öcsémuram, menjünk ki ebéd után újból vadászni! Meglátja kegyelmed, hogy itt is, meg azután később a horvátországi erdőkben is találunk ennél a vadkannál érdemesebb példányokat is. No de most siessünk ebédelni!

Az étkezés alatt Zrinyi Miklós nyomott hangulatban volt. Ennek okát senkisémm tudta. Talán a hazája miatt fájó aggodalom, vagy talán érezte, hogy a korán lenyugvó késő őszi nap már az ő véres tetemére fogja küldeni utolsó sugarait? Ki tudná azt megmondani!...

Miután a délebédet elköltötték, Zrinyi Miklós Beth-

lennel és sok puskással kiment a kursaneci, illetve ahogy mi mondjuk: a zrinyifalvai erdőbe. Már beköszöntött az alkonyati idő, de még egyetlenegy vaddisznót sem találtak, pedig keresztül-kasul kutafták a rengeteget. A vadászok összegyűltek és sajnálkozva jelentették Zrinyinek, hogy a hajtások sikertelenek maradtak. Már épen kocsikra akartak szállni, hogy hazainduljanak, midőn egy vadász lelkendezve elősiet és örömmel mondja a grófnak:

— Kegyelmes uram, ihol nem messze egy öreg vadkant láttam az erdőben!

Zrinyi Miklós arca földerült. Mosolyogva fordult az urakhoz:

— Ez már kedvünkre van! No induljunk! Én a jágerrel megyek, kegyelmedék Bethlen, Gusich, Zichy, Vitnyédy uraim húzódjanak jobbra meg balra lesbe. Add csak ide, fiam, a hosszú puskámat!

Zrinyi elindult. Egészen egyedül volt, mert a vadász a sűrű erdőben kissé elmaradt.

A vadászszenvédélytől áthatott főúr izgatottan sietett előre. Egyszer csak a félhomályban közvetlen maga előtt törtetést hall. Odatekint.

Egy hatalmas vadkan.

Zrinyi egy pillanatig sem habozik, rálő a vadállatra. Ez megsebesül és tajtékozó szájjal egyenesen Zrinyire rohan. Zrinyi kirántja oldalára kötött pallosát, rávág az állat fejére, de az acél a vadkan kemény agyarára kettétörlik. A dühöngő állat most nekiront a főúrnak és megsebesíti lábát. Erre Zrinyi megtántorodik, erejét azonban összeszedi, a vadat a földre teperi, reáül annak hasára s az állatot, melynek két fülét szinte emberfeletti erővel szorította kezeiben, mozdulatlan helyzetbe kenyszeríti.

Ebben a szörnyen veszélyes helyzetben elég lett volna, ha Zrinyi egyet kiált, hogy elmaradt jágerje oda-

siessen. De ezt nem tette. Eszébe jutott, hogy övében még egy tör is van. Jobbkezével hirtelen kirántja, hogy az állat torkába döfje. Sajnos, ez a kritikus pillanat épen elég volt arra, hogy a hatalmas vadállat erejének teljes megfeszítésével megrázkódjék és Zrinyit a földre dobja. A következő pillanatban agyarával hozzávágott a gróf torkához és azt — átharapta.

Az elmaradt vadász s a többiek nem tudván mire vélni a gróf hosszas távollétét, a lövés irányában Zrinyi Miklós keresésére indultak. Nem kellett soká fáradniok; nemsokára megtalálták a még öntudatánál levő főurat egy nagy tölgy törzsénél. Ott feküdt véreben fagyva. A vadkan elmenekült.

A vendégek halálra rémülten vették körül a súlyosan sebesült nagy férfit. Sietve felemelték a földről. Lelkének hatalmas ereje még ekkor sem hagyta el, még ő vigasztalta a sopánkodó vendégeket és vadászokat.

— Semmi, semmi, édes fiaim! Nincs semmi bajom! Ne kössétek be a torkomat, majd bekötöm én!...

Meg is próbálta, de bizony erre már nem került a sor. Hirtelen elhallgatott, arca halálsápadt, szemei üvegesek lettek; megtántorodott, összerogyott és visszaadta nagy lelkét teremő Urának...

A megdöbbenő szerencsétlenség őszinte fájdalmat, sőt lenyűgöző kétségbeesést okozott mindazoknak, akik a kiváló hadvezért és hazafit ismerték.

A bécsi udvar szintén kifejezte ugyan részvétét, azonban titkos örömet is érzett Zrinyi halála fölött, mivel a borzalmasan megölt főúr, mint a magyar nemzeti eszme legerősebb zászlóvivője, veszedelmes volt a centralisztikus törekvésektől áthatott udvarra és környezetére.*

* Vannak egyes írók, akik szerint Zrinyi Miklóst a leírt vadászaton maga a császári udvar bizonyos Póka Sándor nevű vadással lövette volna agyon, sőt — szerintük — a golyót a gróf testében meg is találták. Habár

A férfikora delén elhunyt főúr — végrendelete szerint — egy hónapig feküdt a ravatalon. Érckoporsóba tették s december 21-én fényes szertartással, hadilobogók és jelvények között, melyeket diadalaiban a töröktől ragadott el, a Szent Ilona-kolostorban helyezték őseinek sírboltjába. Tragikus halálának megörökítésére a zrinyifalvai erdőben Csáktornya és Varasd között Pignatelli-Pereguardo Ágnes hercegnő, Althan Mihály grófnak, Muraköz későbbi urának hitvese, pontosan Zrinyi elvézésének helyén kőoszlopot emeltetett, latin felirással, gyászos esetének elbeszélésével. Ez a latin szöveg a következő:

Hic cadit invictus, quondam interfectus ab apro
 Zrini praeda suis, hostibus apta magis.
 Qui tot mille feros ferro superaverat hostes,
 Victor ab immani vincitur ipse fera.
 Ille quidem finivit opus vitaeque labores
 At patriae infelix incipit esse labor.
 Ille quidem nostros mirabitur aethere casus
 Flebit at illius nostra ruina necem.
 «Sors bona nil aliud» mediis servavit in armis
 Eripuit fato sors mala, nil aliud.
 Quam sit in humanis sors impia proxima rebus,
 Mortis in hoc speculo quisque videre potest.*

ennek valószínűsége nincs teljesen kizárva, mégsem fogadhatjuk el ezt az állítást, mivel ellene szól a vadászaton jelen volt Bethlen Miklós grófnak elbeszélése, melynek alapján leírásunk készült. De ellene szól a zrinyifalvai erdőben emelt egykorú emlék felirata is, amelyet ismertetünk.

* Magyarul: Itt esik el a legyőzhetetlen, egykor vadkantól megölt Zrinyi, zsákmányául övéinek, de még inkább ellenségeinek. Aki annyi ezer vad ellenséget fegyverrel legyőzött, mint győző legyőzetik a szörnyű vadtól ő maga. Munkáját és az élet fáradságait befejezte ugyan, de a haza ügye szerencsétlen kezd lenni. A mi vergődésünket csodálni fogja az égből, de halálát romlásunk fogja siratni. A «jó szerencse, semmi más», a harcok közepette megőrizte őt, de a rossz sors, semmi más, elragadta végzete szerint. A halál eme példájából mindenki láthatja, mennyire közel van a kegyetlen sors az emberi dolgokban.

Az enilített emlékművet — Zadraveczi tábori püspökünk atyjának közlése szerint — a Dráva vize teljesen alámosta; a kőoszlop belezuhant a habokba és bennük örökre eltűnt.

...«Sors bona nihil aliud» mondá igen gyakran Zrinyi Miklós. Ezt a néhány szót szomorú tapasztalatai adták ajkaira, mivel tőle a sors a szerencsét valóban megtagadta. A mi kötelességünk, hogy Zrinyi sorsának ezt a mostohaságát kegyeletünk lerovása által enyhíteni törekedjünk.

A nagy férfiú szellemének állandóan közöttünk kell maradnia.

Tisztelnie kell emlékét minden magyarnak, aggnak és ifjúnak, erősnek és gyöngének, nőnek és férfiúnak egyaránt, de különösen tisztelni kell az ifjú honvédségünknek és hazánk jövő nemzedékének, hogy ha eljön az óra, mikor a trombiták felharsannak a harcok riadójában, Zrinyivel együtt odakiálthassák Magyarország ellenégeinek:

— Ne bántsд a magyart!



BOROSTYÁNKŐ.*



AZ ALPESEK egyik legvadregényesebb vidékéről, a Schneeberg és a Rax, valamint a Semmering környékéről az erdővel borított hegyek nyúlványai hazánk területére is átérnek. A hozzájuk tartozó halmos vidéket a Rábafolyó szinte félkörben határolja és a hegyi folyócskák több részre tagolják. Az egész vonulatnak legmagasabb csúcsa a Kőszegtől délnyugatra mintegy tíz kilométerre emelkedő 883 méter magas Irottkő, mely annak a gerincnek szinte a közepén emelkedik, mely Kőszeg és Szalónak város között Szombat helytől északnyugatra húzódik. Az Irottkő és a hozzátartozó átszeldelt hegyvidék Vas megye északi részének legbájosabb területe. A hegyeket bükk- s a magasabb régiókban fenyőrengetegek borítják és a csúcsok közelében a patakok százai erednek, amelyek északra a Gyöngyös, délre a Rohonc és a Pinka habjaiba küldik apró hullámaikat. Ez a vidék igen gazdag régi kastélyokban, sőt várakban is. Az elrejtett völgyek és a hirtelen kimagasló csúcsok nagyon alkalmasak a főúri lakok, illetve a büszke várak telepítésére. A vidék elbájoló szépsége szinte megköveleli a múlt eme néma tanuinak romantikáját. Kőszegtől nyugat felé haladva, megpillantjuk Léka várát, majd a Gyöngyös csevegő hullámai mellett Ausztria irányában tovább folytatva útunkat, nemsokára

* Kőszegtől ny.-ra 21 km.

előttünk terem Borostyánkő községnek és romjának lebilincselő szépsége s ha innen egy merész ívben dél felé fordulunk, az Irottkő nyugati lábánál Szalónak várában gyönyörködhetünk. A három vár háromszöget alkot és hozzájuk negyediknek maga Kőszeg csatlakozik, mely utóbbinak falai között szinte hallani véljük Jurisics Miklós lelkesítő kiáltásait, úgyszintén a törökök tehetetlen ordítását, abból az időből, midőn a pogány még 1532. augusztusában Kőszeg falai alól csúfosan menekült. Azt mondják, hogy Szulejmán szultán Ibrahim nagyvezért a kőszegi kudarcért lefejeztette.

Az Irottkő váraihoz sok rege fűződik. Ott élnek azok a nép ajkán; nemzedékről nemzedékre szállva, szépítgetnek-változtatnak rajtuk, de egyet nem tudnak soha megváltoztatni és pedig azt, hogy ezek a regék valamennyien a magyar történelem rózsaszínű kedves délibábjai. Amint a nyári est enyhe alkonyában itt állok Borostyánkő felett és elmerülve a múltak gyönyörű világába, hatalmas falait szemlélem, megjelenik lelki szemeim előtt a hatalmas Miczbán, ama híres comes Simeon Hispanus vitéz, valamint szép, de szívtelen hitvese és ha Kőszeg felé tekintek, mintha visszhangoznék lelkemben az a borzasztó küzdelem, amelyet réges-régen a templariusok Léka várában, Radványi Gyula utolsó várnagyuk alatt kétségbeesetten vívtak; Szalónak felől pedig a Battyányiak, Héderváriak, Jákiak, Kanizsaiak és Eszterházyak ragyogó korára való visszalemlékezésre kényszerít a déli irányból halkan susogó esti szellő...

Róbert Károly királyunk korában* Borostyánkő vára a Miczbánnak nevezett hatalmas Simon úré volt, aki Arragoniából ültetődött át a magyar talajba. Hatalmas, gyönyörű szál férfiú; a bajvívásban és a csatákban

* Egyes források szerint már a XIII. század elején; de a «Miczbán» név a történelemben csak Róbert Károly uralkodása alatt szerepel.

rettenthetetlen; mint ember szelid és jószívű; kék szeméből a megértés és a felebaráti szeretet verőfénye sugárzott. A derék várúr hitvese Castiliei Janka grófnő volt, uralkodásra termett, fenséges, gyönyörű asszony, akinek azonban szíve helyébe a Teremtő egy darab jéghideg követ helyezett. Miczbán házasságában csodálatosan megvalósult annak a közmondásnak igazsága, hogy az ellentétek találkoznak, mert a várúr és hitvese gondolat- és érzelmvilágukban még csak hasonlók sem voltak egymáshoz. De azért békesség honolt a vár öles falai között, sőt talán boldogság is.

Azaz, hogy Miczbán nem volt egészen boldog. Idők folytán haja deresedni kezdett és úgy érezte, mintha deli termete lassanként meghajolnék ötvenöt esztendejének súlya alatt. De nem ez bántotta őt, hanem az a gondolat, hogy ha a szemét behunyja, nem lesz kire hagyni az óriási vagyont, kihal a Miczbán név örökre. Gyermeük nem volt. Ez a bánat napról-napra jobban mardosta Simon úr lelkét és bizony nem egyszer imádkozott a Mindenhatóhoz.

— Szerelmes Istenem, hallgasd meg kérésemet, ajándékozzál meg egy fiú utóddal.

Es az Isten meghallgatta a várúr kérését...

Egy napon Janka grófnő elhagyta a várat s a vadregényes erdei úton nagyobb sétát tett. Csak egy szolgáló leány követte tisztos távolban. A grófnő jéghideg arcán a melegségnek semmi nyoma. Érzéketlenül hagyta őt a vidék elbájoló szépsége, nem törődött a madarak énekével, a csevegő patakok kedves csobogásával, a fák lombjain átszűrődő éltető napsugarakkal. Hosszú szőke haja hátán szabadon kibontva, gazdag hullámokban omlott alá, fejét vékony fejkendő fedte, nyakát több soros drága keleti gyöngy ékíté, földig érő bársony köntösét elborították az arany és ezüst skófum himzések. Most is épen arra gondolt, hogy vajjon

Bokros Ádám sáfárdeák fog-e hozni a bécsi vásárról olyan ezüst skarlát tunikát, csipke ortont, meg arany-pettyes prémes palástot, amilyet Janka szeretett volna. Igaz ugyan, hogy Ádám deák nagyon tanácsos eszű ember volt, akitől sok ügyességet el lehetett várni, de azért ő is zavarba jött, ha úrnője valami bevásárlással megbizta.

Midőn Janka grófnő már szinte egészen átadta magát annak a gondolatnak, hogy célirányos lenne a komornikot is, Bélteki uramat Bokor után meneszteni még egy-néhány utasítással, egyszer csak egy félig elalélt szegény koldusasszonyt pillantott meg az erdő szélén. Ölében kis gyermek, aki csendesen aludt szegényes párnácskájában; a földön még két ugyanilyen apró kis teremtés. A koldusasszony kérőleg tette össze kezeit.

— A boldogságos Szűzanyára kérem, segítsen rajtam!

Janka szigorúan végignézett a szánalmas asszonyon. Homlokát összeráncolta és szinte parancsoló hangon kérdezte:

— Mit kívánsz? Nem szégyelsz koldulni?

— Nagyságos grófnő, hatalmas úrnő! Férjem Miczbán úr jobbágya volt, de ezelőtt három héttel favágásnál szerencsétlenül járt, meghalt. Most itt állok négyhónapos három drága gyermekemmel egyedül. Még ma nem ettem egy falatot sem. A szerelmetes Isten megáldja, ha segít rajtunk.

— Mind a három gyermek a tiéd?

— Igen! — felelte mohón az asszony. — Szegénykék egynapon születtek...

Janka grófnő lenézően és undorral intett kezével.

— Akinek egyszerre három gyermeke születik, az csak rossz személy lehet. Te nem alamizsnát, hanem vesszőt és máglyát érdemelsz! Pusztulj a környékről, mert különben katonáimmal veretlek ki a határból!

A szegény jobbágyasszony arcát elöntötte a szegény piros színe. Bár alig volt jártányi ereje, gyermekét letette öléből, fölállott a földről, kiegyenesítette vézna termetét és hevesen kiáltotta:

— Esküszöm a mindenható Istenre, a Szentháromságra és a boldogságos Szűzanyára, hogy ennek a három kis gyermeknek édesatyja az én hites párom, Ónodi Péter, becsületes jobbágy volt...

— Eh, ne hazudozzál itt! Amit mondtam, megmondtam! Közönséges, aljas perszóna, csavargó! Egy szót sem hiszek mindabból, amit hazudsz...

Az asszony szinte eltorzult arccal, mélységes elkeseredéssel, vérig sértett női önérzettel néhány pillanatra némán tekintett a szívtelen grófnőre, majd midőn ez lenézően és undorral fordult el tőle s tovább haladt, magához vette a három gyermeket, keserves sírásra fakadt és a könyörtelen grófnőt borzalmasan megátkozta.

A grófnő idegesen és nagyon felindulva tért vissza Borostyánkőre. Egyenesen férjéhez sietett. Arca lángolt, szürke szemeiben kellemetlen láng égett.

— Kegyelmed édes párom, pipogya ember! Nem gondoskodik arról, hogy magános sétáimat közvetlen a vár környékén holmi csúf személyek ne háborgassák!

Azután indulatosan és hosszan, elbeszélése végén csaknem kiabálva előadta a koldusnővel való találkozását. Simon úr türelmetlenül, összeráncolt homlokkal hallgatta, majd midőn az asszony nevét is meghallotta, az asztalra csapott, felugrott és erőlesen mondá nejének:

— Az az asszony igazat mondott! Ónodi jobbágyomat személyesen ismertem! Becsületes, derék ember volt! Asszonyára sem lehetett semmi rosszat sem ráfogni! Neked kötelességed lett volna a szerencsétlen teremtetést és három gyermekét meleg szeretettel segélyezni!...

Azután nyugtalanul pedergette lelógó hosszú szürke bajuszát, rántott néhányat mentéjének kámzsás gallérján és kiszólt komornikjához:

— Bélteki uram! Hitvesem most találkozott az erdőben a Kőszeg felé vezető úton, a vártól három nyillövésnyire Ónodi Péter jobbágyom hátrahagyott özvegyével és három apró gyermekével. Nosza, üljön lóra, vegyen magához három csatlóst, keresse fel a szegény asszonyt és hozza be porontyaival együtt a várba...

Hanem Bélteki uram hiába járt. Késő estig kószált az erdőben, megkérdezett mindenkit a várnépből, meg a faluból, de senki sem látta Ónodinak özvegyét és gyermekeit. Eltűntek s az asszony magával vitte rémséges bánatát és bosszúra vágyó elkeseredését.

...Amint az erdők bükkjei koronájukat lehullatták, váratlan dolog történt Borostyánkő várában. Janka grófnő napról-napra szótalanabb, lehangoltabb lett. Simon úr részvétellel kérdezte:

— Mi bajod van, mi bántja szívedet, szerelmes párom?

Az asszony, — amit talán még életében sohasem tett — zokogásban tört ki. Azután ráborult férje vállaira és sokáig suttogott. Miczbán egy ideig hallgatott, majd mintha esztét vesztené volna, elkezdett táncolni, tapsolni és örömeiben hangosan kiabálta:

— Fiam lesz, szép, egészséges, derék kis fiam, nem hal ki családom ősi fája! Hála neked jószágos Istenem!

Véletlenül úgy történt az eset, hogy Róbert Károly Borostyánkő urát a következő esztendő késő tavaszán hadba hívta és így éppen akkor, midőn nagyon szeretett volna várában otthon lenni, Waidhofen körül a táborban leste a híreket Borostyánkőből. De bizony a hírnökök nem találták meg a hatalmas magyar vitézt, aki csak szeptember végén, a brucki szerződés megkötése után került vissza várába.

Ezalatt hihetetlen dolgok történtek Miczbán sas-fészkében.

Június elején Janka grófnő az Isten különös végzése szerint, egymásután hét fiúgyermeknek adott életet. Valamennyien épek, egészségesek voltak, úgy, amint azt Miczbán elképzelte és kívánta.

Janka grófnő nem az Isten rendelkezését látta a szokatlan eseményben, hanem csak az ő megszokott úri kényelmének kellemetlen megzavarását. Amint a hét síró gyermek ott feküdt egymás mellett, gyűlöletet érzett irántuk kőszívében s elhatározta, hogy egynek kivételével a többitől megszabadul. Kissé magához térven, titokzatos parancsot adott Gyöngyösi Dorkának, ennek a minden rosszra kapható nőszemélynek, aki a gyermekek mellett dajka volt.

— Hallod-e Dorka! Valamint a kutyáknak és a macskáknak kölykeiből is csak egyet tartanak meg, azonképen nekem is csak egy gyermek kell. Válaszd ki a legerősebbet, a legszebbet, a többi hatot pedig vidd el holnap hajnalban oda, ahol legsűrűbb az erdő, öld meg és ásd el őket jó mélyen. Szolgálatodért sok arannyal fizetlek, de ha elárulod a tettet, fejedet vétetem... A várnépnek, a káplánnak, a komorniknak, a deákoknak, minden rendű és rangú katonáknak és szolgálknak, meg aztán, ha Miczbán uram hazatér, neki is azt fogjuk mondani, hogy a hat fiú váratlanul ragadós nyavalyát kapott, behunyták a szemüket és nagy sietve el kellett őket földelni, mert egy félóra alatt csupa kék foltok borították ifjú testüket... Megértettél Dorka? Most válassz, vagy teljesíted a parancsot, vagy meghalsz!

A dajka vigyorogva nyugtatta meg a rosszlelkű úrnőjét.

— Holnap hajnalban, mielőtt a kakas harmadszor szólna, a köntösös kosárral már kívül vagyok a vár-

kapun és mire a vár harangja délebedhez megkondul, már itthon leszek és akkorra nagyságos grófnő parancsa szerint kiürítem a kosarat. Hanem az aranyakat bőséges sokaságban instálom!...

A következő napon, alig hogy a hajnali csillag fénye elhalványult. Dorka a hat gyermekkel valóban kiosont a várból. A szegény csecsemők száját betömte, hogy ne sirjanak. A felvonó híd őre még csipett is egyet Dorka ábrázatán.

— Hát te hova igyekszel ilyen hajnalban?

— Ugyan hagyjon el kegyelmed! Fiatal szarvasok húsát viszem ide nem messze, az erdőben dolgozó jobbágyoknak. Úrnőm szeszélye úgy kívánta, hogy én vigyem! Pedig majd leszakad a karom!

A hídőr jókedvűen felkacagott.

— Hát csak menj és teljesítsd a mi jószívú nagyaszonnyunk kívánságát...

Dorka borzasztó aggodalmak között továbbindult.

Már épen le akart térni az országútról, hogy szörnyű tettét az erdőben végrehajtsa, midőn egyszerre néhány lovas termett előtte. A lovasok élén ezüstös vértű úr páncélingben, kezében zászlós kopját tart. A zászlóban piros és ezüst sáv. A lónak gyönyörű veretű szerszámja csak úgy csillogott az átszűrődő napfényben. Dorka elsápadt és reszketni kezdett. A fényes öltözetű lovag maga a várúr, Simon volt. Odaugratott az asszony elé.

— Mi van a kosaradban?

— Instálom, nagy uram, fiatal szarvashús. Az erdőbe viszem a jobbágyoknak.

Simon úr szemei elsötétültek, mert észrevette Dorka halálos ijedtségét. Haragosan kiáltott:

— Fedd fel a takarót.

Az asszony jajveszékelní kezdett. A várúr odafordult két vitézéhez:

— Vegyétek el a kosarat ettől az asszonynéptől! Fedjétek fel, mutassátok meg mi van benne!

A parancs teljesítettett.

Miczbán Simon tágranyílt szemekkel, vad indulattal és de mégis bizonyos melegséggel nézett a hat szenvedő kis csecsemőre. Egy szempillantás alatt megértett mindent. Leugrott lováról és ő maga szedte ki az ártatlanok szájából a kendőt. Azután odafordult az egész testében remegő Dorkához:

— Te nyomorult! Te valami rémitő gatzettet akartál elkövetni! Beszélj!

Dorka lerogyott ura lábaihoz. Aztán szaggatott mondatokban töredelmesen bevallott mindent. Simon úr gondoskodott arról, hogy az asszony vallomását vitézei ne hallják. Midőn Dorka befejezte a rémes terv elbeszélését és zokogva csókolgatta Simon úr sárga-piros palástjának szegélyét, ez tompán mondá:

— Nyomorult teremtés! Itt várj parancsaimra!

Előhívta Csobánczi Lőrinc megbízható kapitányát. Bizalmasan elmondott neki mindent és hitét vette, hogy mindarról, amit hallott és ami történni fog senkinek szólni nem fog. A derék vitéz levette fényes sisakját, mélyen meghajolt és megesküdt.

— A titkot eltemettem, nagy uram!...

Simon úr imígy rendelkezett:

— Kegyelmed elviszi ezzel az asszonnyal a hat ártatlan jószágot Hamvasdra. Ott laknak nemes Lövői Sándor uramék. Megbízható derék emberek. Hitöket veszi, hogy hallgatni fognak. Azt mondja nekik, hogy ezt a hat kis fiút én Ausztriából hoztam magammal; apátlan-
anyátlan árvák. Fel akarom őket derék vitézekké nevelni. Ők lesznek a nevelőszüleik. Bőkezűen megfizetem jószágukat. Azután ezt az asszonyszemélyt magával visszahozza a várba. Itt van az erszényem. Előlegül adjon Lövői Sándorné asszonyomnak húsz aranyat,

ennek a gonosztevőnek pedig ötöt, de figyelmeztesse, hogy a feje rögtön legördül, amint a dolgok cirkumstanciáiról csak egy szót is szól. Azt is parancsolja meg neki kegyelmed, hogy a grófnőnek jelentse parancsa teljesítését.

Ezután Simon úr a hat kis babát vértjére helyezte, a magasba emelte, megesküdt, hogy a fiúkat az Istennek, királynak s a hazának fogja nevelni és szeretettel megcsókolta homlokukat...

Tizenhárom esztendeig élt Castiliai Janka abban a hitben, hogy Dorka, aki különben alig hogy a várba visszaérkezett, megzavarodott és felakasztotta magát, a rettentő parancsot valóban teljesítette. Janka és Simon úr nagy szeretettel halmozták el a várban maradt gyermeket, aki pompás ifjúvá fejlődött. Ugyanilyen kemény fickókká fejlődtek Miczbán többi fiai is. Egészségesek mint a makk, fürgék mint a mókus, egyenesek mint a nádszál, üdék, mint a nyári hajnal harmatja, arcuk piros, szemeikben a küzdeni vágyás élénk tüze. Atyjukkal gyakran találkoztak, de ez nem árulta el kilétét. A tizenharmadik esztendő után a már nagyon öregedő várúr elérkezettnek látta az időt, hogy a titokról lerántsa a leplet. Pompás ünnepélyt rendezett Borostyánkő várában és oda meghívta hat ifjú leventét is. Nejének és hetedik fiának, meg az egész vendég-seregnek úgy mutatta be őket, mint nemesi apródjait, kiket nemsokára átenged a király és a haza szolgálatába.

A vár minden terme zsúfolásig megtelt főúri vendégekkel. Kőszeg, Szalónak, Léka, Szombathely és az Isten tudja még mely várak és városok csak úgy ontották a vendégeket. Fényes fogatok és díszesen felnyergelt paripák egymásután vonultak át a vár hídján. Csak a kocsis-, szolgál- és lovásznép valódi kis hadsereget tett ki.

Már vígan ürültek a drága serlegek, az igricek, lantosok és hegedősök instrumentumaikat pengetve

hangosan énekelték a szép nótákat, midőn egyszerre csendet parancsolt nekik a vár ura. A fogadóterem szárnyas ajtója kinyílt. Az úri dámák, a főurak, a szépséges kisasszonyok és a leventék kíváncsian tekintettek az új vendégekre. Hat gyönyörű pompás ifjú legényke lépett be. Sárga-, lila- és pirosszínű köntöseik szorosan odasimultak erős izmaikhoz.

— Itt vannak az én kedves nemes apródjaim! Büszke vagyok rájuk! — kiáltott örömmel a vár ura. — Lássák kegyelmetek szívesen őket és igyanak az egészségükre!

A vendégsereg kitörő lelkesedéssel fogadta a hat ifjút. Nem egynek feltűnt, hogy egymáshoz nagyon hasonlítanak. Csabai Tamás uram, a kőszegi vár kapitánya — aki már sokat ivott — csendesen odahajolt Janka grófnőhöz és félig tréfásan, félig komolyan jegyezte meg:

— Nagyságos grófnő, én úgy találom, hogy ez a hat ifjú nagyon hasonlít Simon uramhoz...

Janka elsápadt. Remegő hangon csak ennyit mondott Csabainak:

— Kegyelmedből a bor beszél! — azzal otthagyt a kapitányt.

De ettől a perctől kezdve nem volt nyugta! Hát ha még tudta volna, mi történik azután!?...

Megkezdődött a gazdag lakoma. A hosszú asztalok csak úgy roskadoztak a kincseket érő arany-, ezüst- és drága üvegtálok, serlegek és kelyhek sokaságától. A hangulat mindig bensőbb és emelkedettebb lett. A kobzos dalnokok egymásután adták elő énekeiket. Egyik-másik öreg úrnak a szemeiben könnyek csillogtak, midőn az Árpádokról daloltak. Most Simon úr előszólította a hat ifjút. Egymásmellé álltak, mint a délceg fiatal fenyők. Ajkaik mosolyogtak, szemeikben a fiatalság lelkesedése lángolt.

— Hát ti tudnátok-e valamit énekelni?

Az egyik merész tekintetű, koromfekete fürtű levante azonnal válaszolt.

— Ó igen, nagyuram! Mi együtt szoktunk énekelni mind a hatan.

— Nohát, csak rajta! Kérjétek el a kobozt, citerát meg a mandolint! György fiam! Küldd csak ide a lantot onnan a szegletből!

És a hat ifjú énekelni kezdett. Gyönyörű magyar dalokat a honfoglalásról, Zoádról, aki meghódította Devojnát, Patrik apátról, akit a tatárok Lietavánál ledobtak, IV. Béláról, az új honfoglalóról, meg az utolsó Árpádról... Dalaikat hangszereiken kísérték.

Azután jöttek pajzán, hamis nóták, szerelmes dévajságok, de mind kedvesek, szívhezszólók, szívet megnyerők.

Legutoljára azt az éneket énekelték el, amelyet Lövői uram tanított nekik s melyről a várúr sem tudott még eddig. A levették magukról daloltak. Minden versszak refrénje így hangzott:

«Miczbán Simon katonája
Leszek én!
Száguld velem, mint a szél, a
Tűzes mén.
Hegyes kópja, éles szablya,
Acélvért...
Meghalok én szívesen a
Hazámért!»

Midőn ez is elhangzott, a hatalmas várúr nem tudott magán uralkodni. Odaugrott a fiúkhoz, mindegyiket külön megölelte, megcsókolta, serlegét hangos köszöntővel emelte reájuk és mikor már a háromszoros vivát elhangzott, szemeiben különös lánggal így kiáltott fel. Dörgő hangja végigrezgett a vendégek seregén és a vár összes terméin:

— Szóljanak kegyelmetek, mit érdemelne az, aki

hat ilyen pompás, hazafias ifjú leventét el akarna pusztítani?

Castiliai Janka, aki a Csabai urammal történt beszélgetésnek kellemetlen hatása alól már felszabadult s egy kicsit mámoros is lett a tokaji asszútól, elsőnek felkiáltott:

— Halált!

Simon úr szemei szinte vérbenforogtak. Üvöltve kiáltotta:

— Nohát akkor neked kell meghalnod, szívtelen teremtese az ördögnek, mert tudd meg és itt kikiáltom az egész világnak, hogy ez a hat ifjú az én édes gyermekem, te vagy az anyjuk és te voltál az, aki őket meg akartad gyilkoltatni és az erdőben elásatni, mikor megszülettek! Csak egynek kegyelmeztél meg, György fiamnak, aki itt nevelkedett a várban!

Rettentő hatása lett ezeknek a szavaknak, annál is inkább, mert Miczbán Simon szablyáját kirántotta és szinte teljesen önkívületi állapotban ugrott nejéhez. Az asszony elájult. Az urak mind odarohantak és megfékeztek a dühöngő főurat. Simon még egy ideig hadonászott kardjával és orditozott; utóbb mégis megszelídült, de nem azért, mert a vendégek megakadályozták őt igazságos bosszújának végrehajtásában, hanem mert hét fiacskája köréje sereglett, letérdeltek előtte, köntösének szegélyét csókolgatták, majd összetett kezekkel könyörögtek édesanyjuk számára kegyelemért. Ez is magához tért és hang nélkül rogyván férje lábaihoz, átölelte annak térdeit s a valódi búnbánattól vezérelve zokogva és el-elcsukló hangon suttogá:

— Az ördög volt bennem tizenhárom évvel ezelőtt, de azóta megkönyörült rajtam a jóságos Isten! Csak én tudom, milyen rettenetes kinokat szenvedtem bűnöm szörnyű súlya alatt! Kegyelmezz nekem! Esküszöm mindenre, ami szent, hogy ezentúl félredobom a földi

hiúságokat, Istennek, neked és fiaimnak tetsző életet élek... Kegyelmezz! Hét fiunk boldogságáért és... annak a nyolcadik gyermeknek jövőjéért esdve kérlek, akit szivem alatt hordok, irgalmazz, kegyelmezz!...

Simon úr megdöbbenve hallgatta nejének vallomását. Ilyen szavak még sohasem hangzottak az ő ajkairól. A kemény férfi érezte, hogy hitvese valóban megtért. Midőn végre utolsó szavaival megvallotta azt az édes titkot, miről Simonnak eddig sejtelve sem volt, vad indulatát fokozatosan a legszelidebb érzelmek váltották fel, szemeibe könnyek gyűltek, nejét fölemelte a földről, erősen magához szorította és halk, de határozott hangon mondá:

— Megkegyelmezek! Legyen hála a mindenható Úristennek, hogy elmédet felvilágosította és szived hideg jegét megtörte. Neveld fiaidat az Isten, a haza s a király iránti szeretetre, szülőiknek tiszteletére és bölcs mértéketes életre...

— Amen — fejezte be összekulcsolt kezekkel Hevesi Xavér úr, a vár főspirituális. — Holnap délelőtt hálaadó misét mondok a mi Urunknak! Szenteltessék meg az ő neve!...

A vendégcsereg lehajtott fővel, szótlantul szemlélte a megrázó, majd fölemelő jelenetet. Sokan elővették zsebbe való keszkenőjüket és szemeiket törülgették. Miután Xavér főtisztelendő úr elhallgatott, az örökké vidám Szomolányi Balázs elrikkantotta magát:

— Éljen Miczbán Simon úr, őnagysága és az egész családja. Ne búsuljunk, igyunk az egészségükre!

Nosza lett nagy vivatozás erre a felhívásra! Nem telt bele egy perc sem, a serlegek vígan ürültek, az igricek, hegedősök és a lantosok hangos nótázásba kezdtek és a mulatságnak csak a reggel vetett végét.

Janka grófnőnek nemsokára kis leánya született.

...Igy hallottam én ezt a különös históriát el-

mesélni. Az is mondja a hagyomány, hogy a hét fiúnak a neve Simon, Taksony, Tamás, Dénes, Detre, György és Döme volt. Valamennyiből vitéz harcos lett. A legkiválóbb módon megállta a helyét az, aki már a történelemben is bevonult sóvári Soós György gróf néven. (Azt nem sikerült megtudnom, hogy a Soós nevet és a nemesi előnevét mi módon szerezte.) Azt is mondja a rege, hogy Simon úrtól, illetve két fiától hét nemzetség származtatja magát, amelyek századokon át virágoztak és jeles férfiakat adtak a hazának. Simontól eredtek az essenyi Csapyak, Taksonytól a Szerdahelyiek, Tamástól a Szürteyek, Dénestől a Bocskayak, Detrétől a poliankai Csapyak, Györgytől a sóvári Soósok és Dömétől a Kövesdyek.

Ezt az érdekes regét egy ritkaszezségű hímzés örökíti meg Ecseden, a Bocskayak egyik régi várában...

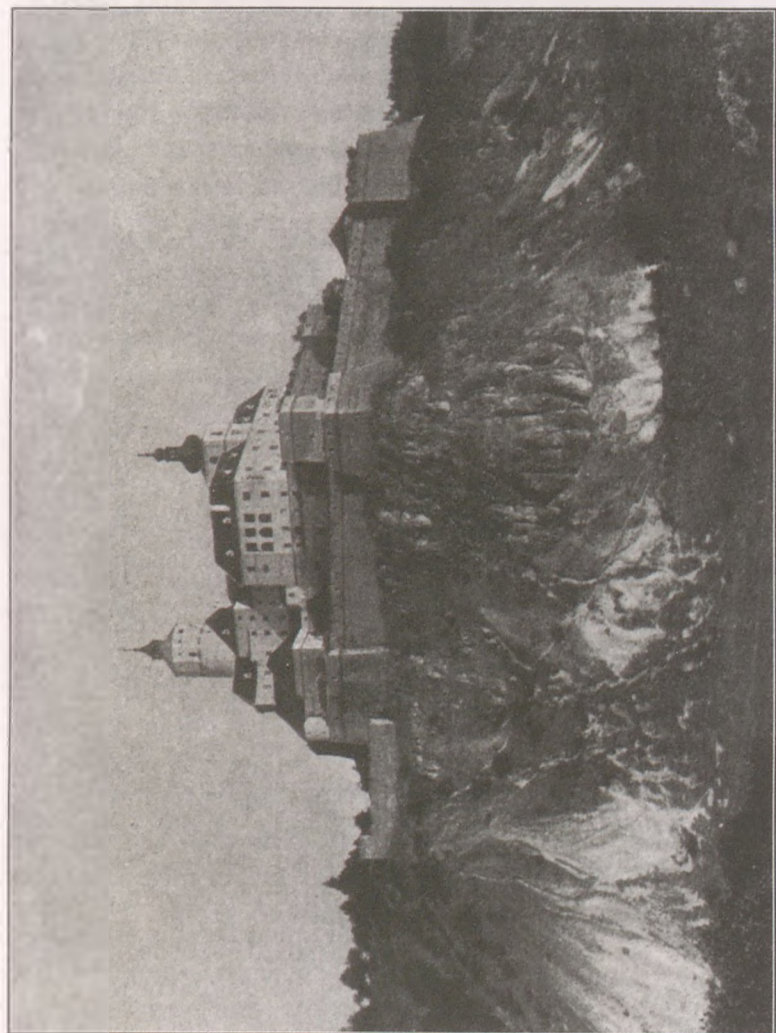


FRAKNÓ.*



FERTŐ-TÓ déli része és a bécsújhelyi medence közt egy erdővel borított, öt-hatszáz méter magas kies hegyvonulat húzódik, melynek legnyugatibb gerince a Rozália-hegység. Ez Magyarország és Ausztria határát is jelzi. Ha a vándor Sopronból Bécsújhely felé utazik és Nagymarton környékén balra betekint abba a szűk völgybe, melynek eredete a Rozália-hegység legmagasabb csúcsánál van, szinte megkapja a lelkét az a végtelen sok és gazdag történelmi benyomás, amely abból a völgyecskéből árad ki, mivel ott épült egy meredek dolomit-sziklán Fraknó község fölött az Eszterházi hercegek hatalmas, teljesen ép büszke vára, amelyben a képek, fegyverek és egyéb kincsek szinte mesébe illő gazdag gyűjteménye van. A csendesen haladó vonaton ráérünk elmélkedni a mult gyönyörű emlékeiről. Lezárt szemeink előtt megjelennek a XIII. században a Fraknói grófok, akik a várat alapították; azután a Molnáriak, majd ott látom legendás Mátyás királyunkat, aki a sziklafészeket Weispriach Zsigmond várnagynak adományozta; végül pedig gróf Eszterházi Miklóst, aki Fraknót 1622-ben II. Ferdinandtól kapta. Ennek a fiát, Pált, Lipót császár 1687-ben hercegi rangra emelte. Pál herceg újjáépítette a várat. Lovasszobra ma is ott áll a vár udvarán.

* Soprontól nyugatra 19 km.



FRAKNÓ.

Régen elmúlt dicső idők nagyságát hirdetik azok a szavak, amelyeket a Fraknóiak még 1266-ban vésettek a vár egyik kövébe:

«Hic discursus de praeteritis,
Presentibus et futuris.»

Ennek a kőbe vésett mondásnak valóban igaza van, mivel Fraknó várának büszke falai sokat tudnának mesélni a dicső multról, a szomorú jelenről és talán a bizonytalan jövőről is . . .

Hallgassuk a falak komor beszédét.

Szent István királyunk korában már állott egy hatalmas kastély a mostani vár helyén. Ennek a tulajdonosa Giletus herceg, annak a bizonyos Chlodoveno-családnak ivadéka, mely valamikor még a honfoglalás előtt építette a kastélyt. Ennek a Giletus hercegnek Vratiszlav Rozália morva grófnő volt a felesége. Nagyon szép asszony; kreol arcát koromfekete haja érdekes keretbe foglalta. Mélytűzű sötét szemeiben a vágyak lángjai égtek. Mindig mosolygó ajkai szinte hangosan hirdették, hogy szépséges tulajdonosuk a világi örömekben, az ölelésben és a csókban véli feltalálhatni földi üdvösségét. Midőn gyönyörűen fejlett idomaival szerelmesen simult férjéhez, Giletus herceg úgy érezte magát, mintha izzó parazsakat helyeznének tomboló ereibe. Hiszen ő is erős és fiatal volt. Acélkarjaival szorosan ölelte magához hitvesét, aki őt nagyon boldoggá tette.

De... valamint a rózsaszirmjai elhervadnak és lehullanak, épen úgy elhervadnak a szerelem legszínesebb virágai is . . .

Egy késő őszi napon a nejét forrón szerető fiatal herceg szívébe beleköltözött a féltékenység sárga ördöge. És pedig jogosan! A csehországi Humpolecről már harmadik hete ott mulatott náluk mint vendég Rozália hercegné egyik távoli rokona, Hlavacsek Vencel gróf.

Kitünő társalgó, de léha, kicsapongó természetű úr, aki szép rokonával napról-napra többet foglalkozott. A zajos mulatságok a kastélyban egymást érték. Egy ilyen után a hajnali órákban Giletus herceg szelíden megfogta nejének kezét és így szólt hozzá:

— Rozália, te tudod, hogy én mennyire szeretlek téged! Azt is tudod, hogy amikor kezedet nekem ajánlékoztad, szivedet is elnyertem. De most úgy érzem, már elfordultál tőlem. Kérlek, maradj hű ahhoz az eskühöz, amelyet az Isten oltáránál fogadtál nekem, becsstelenséget ne hozz nevemre és kastélyomra, mert ennek borzasztó következménye lenne!

Az asszony idegesen felkacagott.

— A madár se ül mindig egy ágon, a virág sem illatozik csak egy embernek, nekem is szabad máshoz is kedvesnek lenni az én uramon kívül. Ha te ebben veszélyt láatsz, a te dolgod.

Azután az indulattól kipirult arccal kibontakozott férje karjaiból és otthagya Giletus urat.

Ettől fogva a házastársak élete csupa pokol, csupa szenvedés lett. A férj szemrehányásai és a nő heves védekezései egymást követték. Két hét múlva Rozália nyoszolyáját a kastély egyik távolabbi termében állította fel. A herceg színlelt nyugodtsággal vette tudomásul hitvesének intézkedését, de egyelőre várt, mivel a kemény lecsapásra elég okot még nem látott.

Hanem ennek az ideje is elérkezett.

Néhány nap eltelte után az estebédet a hercegné és Vencel gróf különösen jó hangulatban költötték el. Az asszony vidámsága nem ismert határt. Serlegét egymásután üritette, énekelt, dévajkodott, kobozaát pengette és többizben odarohant férjéhez, megcirógatta arcát, megcsókolta szemeit, fejét kebléhez ölelte és szenvedélyesen suttozta:

— Te vagy az én szerelmes uram és parancsolóm.

Giletus kelletlen mosollyal vonta ki magát az ölelő karokból, mert jól érezte, hogy az asszony kedveskedése annak a másiknak szól. Igyekezett józan ítélőképességét és éberségét megővni, mert érezte, hogy ezekre szüksége lesz.

Az első kakaskukorékolás után nyugodni tértek. Rozália és Vencel kezét fogták. A herceg úgy tett, mintha nem törődne búcsúzásukkal, de azért idegeinek minden szálával odafigyelt. A szerelmes pár az érzelmek mámorában eléggé vigyázatlanul viselkedett. Giletus tisztán hallotta a következő párbeszédet:

— Egy óra múlva! Szobám ajtaja nyitva lesz...

— Ott leszek, egyetlen szépségem...

Miután Rozália és Vencel alvószobáikba elvonultak és a kastélyra ráfeküdt a csillagtalan éj komor sötétsége s nyomasztó csendje, Giletus előhívta két leghebbebb, legvitézebb katonáját, Horváth György kapitányt és Raskai Péter hadnagyot.

— Kegyelmetek felöltik szabályjukat és a legnagyobb csendben visszatérnek hozzám. Aki egy szót elárul arról, ami történt vagy történni fog, az halál fia!

A két katona eltávozott, de néhány perc múlva fegyveresen visszatért. Ekkor Giletus úr szintén felvette harci köntösét, kardját oldalára övezte és egy hegyes tört is vett magához.

Midőn a homokóra éjfél után háromnegyed egyet mutatott, a három levente kilépett az ámbitusra. Lábújjhegyen jártak. Síri csend és áthatolhatatlan sötétség honolt körülöttük, csak a villám cikázott át vakító fénnel a fellegeken és az ég csattanása vagy ijesztő dörgése törte meg az éjszaka nyugalmat.

Elrejtöztek Rozália hercegnő alvószobájának közelében, a keleti őrtorony öles falának mély bevágásánál.

Nem kellett sokáig várniok.

Alig mondtak el három Miatyánkot, léptek halk

zaja hallatszott. Valaki közeledett. Abban a pillanatban, midőn odaérkezett Rozália ajtójához és kezét a kilincsre tette, a villám végighasította az eget és megvilágította az éji látogatót.

Vencel gróf volt.

Giletus halkan kihúzta szablyáját, de ismét visszahelyezte hüvelyébe. Várt. Azután remegő hangon, mintha szavai a kriptából törtek volna elő, kiadta a parancsot:

— Kegyelmedék a gróffal végeznek. Én őt szabadjára engedem, hadd fusson ki az ámbitusra... A többit bízzák reám.

Ismét várt néhány percig, azután mormogta:

— Kezdhetjük a táncot.

Az ajtóhoz ugrott és hatalmas öklével reáavágott. Hangja túlharsogta az ég zenéjét:

— Nyissátok ki!

A következő szempillantásban valóban kinyílt az ajtó. Négykézláb a folyosóra menekült ugyanaz az éji látogató. Giletus uram egyet rügött rajta és intett vitézeinek:

— No Horváth és Ráskai uram, utána! Ennek a nemes vadnak nem szabad elmenekülnie!

Azután tomboló indulatát megfékezve, a legnagyobb nyugodtsággal kivette az ajtó kulcsát a zár belső oldaláról s a nehéz tölgyfaajtót kívülről becsukta.

Odabent rémes jajveszékelés hangzott:

— Kegyelem! Kegyelem! Segítség!

Giletus herceg keserűen mosolygott és komoran dörögte:

— Most már sopánkodhatol! Az ablakokon rács van! Az ajtót fel nem törheted!

Majd odakiáltott rimánkodó asszonyának:

— Egy óra múlva meghalod ítéletemet!...

Vencel gróf fogyatékos éjjeli köntösben végigrohant az ámbituson. Nagyon jól ismerte már a járást. A nyu-

gati őrtorony lépcsőjén lerohant a várudvarba. Már akkor borzalmasan zúgott a szélvész, megeredtek a fellegek csatornái, a villámok a vakító cikázásai egymást követték, a csattogás és a dörgés egy pillanatra sem szűnt. A szörnyűséges égháború valóban méltó zenét szolgáltatott az éjszaka borzalmaihoz.

A gróf tovább menekült. Elbukott, összevέrezte magát, de továbbrohant egyenesen a felvonóhid felé, hogy azon át elmeneküljön. Hanem az őrtorony kapuja zárva volt!

Horváth és Ráskai nyomon követték a kétségbeesetten rohanó grófot. A lépcső alján az egyik jobbra, a másik balra szaladt a falak mentén. Így történt aztán, hogy Vencel gróf a hídtorony zárt kapuja mellett épen szemben találta magát György kapitánnyal. A halálra üldözött ember velőtrázó kiáltással hirtelen az udvar közepe felé rohant és ott egy szempillantás alatt — belevetette magát a nyolcvanötöles kútba.

Mire a két vitéz odafutott, már csak néhány elszabadult tégladarab csattogása visszhangzott a feneketlen és sötét mélységben, azután csend és nyugalom lett, amint az a halottak birodalmában lenni szokott...

Giletus herceg hitvesének alvószobájából visszatért saját lakosztályába. Magához hívatta az ügyészt, az udvarbíró, a porkolábot, a kapellánust és az őr-
deákat.

— Azért hívtam kegyelmeteket ebben a szokatlan órában, mert házam becsületén olyan folt esett, amit még az éjszaka le kell mosni. Hitvesem, Rozália grófnő ama bizonyos Vencel gróffal megcsalt. Vencel úrral azóta már bizonyosan végeztek vitézeim, a hitszegő asszony felett mi mondunk ítéletet. Szóljanak kegyelmetek, mit érdemel az a nő, aki hűséges párját, főúri férjét aljasul megcsalja, ámbátor a netáni ballépés következményeire őt korán figyelmeztettem...

Az urak arca elsápadt. Egy hang nem jött ajkaikra.

Giletus úr komoran nézett reájuk, majd nem győzvéen várni az ítéletre, ő maga mondotta ki azt.

— Kegyelmetek hallgatnak? Akkor hát egyetértenelek velem. A nekem adott pallósjognál fogva imígyen ítélek: Giletus hercegné Vratiszlav Rozália grófnő még ma éjjel elevenen falazzassék be a vár keleti őrtornyaiba. Ott senyvedjen, ott pusztuljon el ama szoba mellett, ahol gyalázatot hozott fejünkre és becsületes várkastélyunkra. Kegyelmetek, ügyész és udvarbíró uramék serényen hívassák elő a mesterembereket és végezzék munkájukat. Kegyelmed Orczi Lőrinc kapellánus uram bemehet az utolsó szentségeket a halálraitéltnek feladni. Udvarbíró uram rögtön küldjön két fegyveres vitézt a grófnő hálósobájának ajtajához...

A szörnyű ítélet elhangzott. Az urak révedezve tekintgettek egymásra, de nem szóltak semmit, mert tudták, hogy a hercegnek joga van kastélyán belül ítélezni és tudták azt is, hogy az ellenkezés hiábavaló.

Egy óra múlva — consummatum est...

Öt napig hallatszott a fal belsejéből Rozália hercegné jajveszékelése és imádkozása, egyre gyengülő, egyre elhaló panaszos rimánkodással, a hatodik napon már csend volt és ha a falat kalapáccsal megütötték, már senkisémet adott többé választ...

Giletus herceg a szörnyű éj borzalmái után búskomor lett. Se nappal, se éjjel nem volt nyugta. Hiába kereste a szórakozást, hiába ment vidám barátaival a rengetegebbe vadászni, lelkének egyensúlya nem akart többé visszatérni.

A nyár egyik utolsó estéjén, midőn épen olyan komor fellegek takarták az eget, mint ama bizonyos éjszakán, Giletus herceg a várudvar felé néző ámbitus egyik ablakában gondolataiba mélyedve tekintett ki a sötétségbe. Csend volt. Egy falevél sem mozdult. De mégis! Egyszer csak hirtelen szellősugár hangzik és

a következő pillanatban egy hófehérbe öltözött női alak titokzatos fénytől megvilágítva ott terem a kútnál, kezeit kitarja, reáhajlik annak gerendájára. Azután fölnéz Giletus úr felé és szellemkezével megfenyegeti. Azután eltűnik.

A herceg, habár bátor ember volt, egész testében remegett. Azonnal becsukta az ablakot, bezárkózott ágyaszobájába és sokáig imádkozott. Lefeküdt. Egy óra múlva lépteket hall. Felriad. Az éjjeli mécs megvilágítja — a szellemköntösben közeledő Rozáliát. A herceg kiáltani akar, de nem tud, majd kiugrik ágyából, nekiront a szellemnek. Senkit sem talál sujtó karja. Összerogy és eszméletét veszti. Ugy találták meg a szolgák másnap reggel az ágya mellett sápadtan, mint a halottat. A doktor sokat fáradott, amíg hideg borogatásokkal meg piócákkal életrekelte. Ekkor a várúr behívta a lelkészt:

— Orczi Uram! Érzem, hogy mégis csak halálos bűnt követtem el. Az én szerelmes Istenem megvert, hitvesem szelleme nem hagy nyugodni! Oldozzon fel kegyelmed borzasztó bűnömtől és adjon penitenciát...

Orczi Lőrinc, a várkastély derék spirituálisa összetette kezeit és lezárt szemekkel néhány pillanatig imádkozott. Azután így szólt:

— Kegyelmed bűnét megbocsájtja az irgalmas Isten és le is veszi a keresztet válláról, ha a halálraitelt és még mindig kősírában nyugvó hitvesét illő módon eltemetteti. Amen...

Giletus hercegre úgy hatottak a derék pap szavai, mint szomjúhozó vándorra a forrás üdítő cseppjei. Megcsókolta a szent stólát és készséggel megigérte annak teljesítését, amit a lelkész útján az Isten követelt tőle.

Másnap a fraknói vár fölötti erdős bérc legmagasabb csúcsán ahhoz értő emberek kimérték egy kápolna helyét, ahová néhány hét alatt díszes kriptát építettek, mely fölött az Ur oltára, e fölött pedig az ég felé mutató torony emelkedett. A fák még nem hullatták el levelei-

ket, midőn az ünnepélyes temetés megtörtént. Rozália grófnőt kivették a keleti őrtoronyból, aranyos és ezüstös, skófumhimzéses selyemköntösbe öltöztették. Hármaskoporsóba, egy vasba, egy ezüstbe és egy aranyba fektették és úgy kísérték utolsó útjára a fák hatalmas lombjai között elrejtett kápolnába. Maga a szentéletű marosi püspök jött el a végtisztességet megadni, de ott voltak a keresztény egyház egyéb szolgálai is, számszerint harminchatan. Midőn elhangzott az utolsó: «Requiescat in pace», Gellért püspök odalépett Giletus herceghez és fejére téven jobbját, szelíden szólt hozzá:

— Lelked a mai napon megtisztult a halálos bűntől. Az Úr visszafogadott kegyelmébe. Ő maradjon mindig melletted!

Giletus féltérdre bocsátkozott és megcsókolta a szent ember darócköntösének szegélyét.

— Köszönöm, atyám! Hála legyen neked, jóságos Isten!

... Ettől a naptól fogva Rozália szelleme többé nem jelent meg és visszatért Giletus herceg nyugalma is. Hitvesére most már csak kedvesen emlékezett vissza és akkor, midőn a következő évben épen a temetés emléknapján sokáig elmélkedett és imádkozott a kápolnában szerencsétlen nejének koporsójánál, forró vágyat érzett szívében, hogy a hercegné emlékét még erősebben megörökítse. Miután hazatért, egybehívta az egész udvarnépet és így szólott hozzájuk:

— A Mindenható úgy akarta, hogy hitvesem, Rozália hercegné élete virágában elköltözzék az élők sorából. Illő dolog, hogy emlékét halhatatlanná tegyük. Ezért tehát akarom és parancsolom, hogy az egész hegység, melynek legmagasabb pontján a hercegnő kriptás kápolnája épült, a mai naptól kezdve az ő nevét viselje ad saecula saeculorum...

... Ezért viseli valóban a «Rozália» nevet még a

mai napon is az az erdős hegyvonulat, mely Bécsújhely környékétől dél felé és onnan Sopron irányába húzódik.

Ott, ahol hajdanában Giletus hercegné kriptája állott, ma is áll egy kápolna és ha odazarándokolunk, mesél az nekünk régi idők romantikájáról, dicsőségéről, regéiről.



TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Dévény	5
Szomolány	15
Temetvény	36
Lietava	46
Murány	52
Széchy Mária	54
Róczy Tamás	71
Salgó	77
Szepesvár vidéke	88
Branyiszko	88
Révay Dorka	93
Nagyszalanc	102
Erdőd	118
Bálványos vidéke	129
Bálványos vára	129
A Szent Anna-tó	137
Gyulafehérvár	147
Hunyadi János	147
Bethlen Gábor	151
Déva	157
Vajdahunyd	169
Temesvár	183
Leányvár	199
Zrínyi vára	207
Borostyánkő	229
Fraknó	244

